

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน
THE APPLICATION OF PROVERBS, AS INDICATED IN MANGALA
SUTTA, TO THE CURRENT THAI SOCIETY SITUATION

พระครูนิรมัจฉ์โพธิ์ (โพธิ์ศรี จันทสโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน

พระครูนิรมลจันทโพธิ์ (โพธิ์ศรี จนฺทสาโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Application Of Proverbs, as Indicated in Mangala Sutta,
to the Current Thai Society Situation**

Phrakru NiyomJantapho

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร,ดร.)

..... กรรมการ
(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(ศ.ดร. กาญจนา เจริญย์)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์)

..... กรรมการ
(ผศ. อานนท์ เมธีวรรัตน์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระเทพปริยัติเมธี, ผศ. ดร.	ประธานกรรมการ
	ศ.ดร.กาญจนา เจริญย์	กรรมการ
	ผศ. อานนท์ เมธีวรรัตน์	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน

ผู้วิจัย : พระครูนิยมจันทโพธิ์ (โพธิ์ศรี จันทสาโร)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระเทพปริยัติเมธี, ผศ. ดร. ป.ธ. ๕, กศ.ม., พธ.ด.

: ศ.ดร. กาญจนา เจริญมี อ.บ., M.A., Ph.D.

: ผศ. อานนท์ เมธีวรจักร ป.ธ.๖, น.ธ.เอก, ศษ.บ., พธ.บ., กศ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา :/...../.....

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อศึกษาความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในมงคลสูตรและการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรต่อการใช้วาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษาของสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า

ความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า ทำให้ทราบถึงความสำคัญของวาจาสุภาษิตที่มีต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในด้าน ต่าง ๆ เพราะวาจาคือถ้อยคำที่พูดออกมาเป็นภาษาให้ผู้อื่นฟัง เป็นสิ่งสำคัญที่แสดงออกถึงอุปนิสัยและน้ำใจของผู้พูดว่าดีหรือร้ายอย่างไรดังคำกล่าวที่ว่าวาจาเช่นเดียวกับน้ำใจ นั่นก็หมายถึง ถ้าพูดจริง ก็สอนน้ำใจผู้พูดว่าเป็นคนซื่อตรงสุจริตไว้ใจได้ ถ้าพูดเท็จ ก็สอนน้ำใจผู้พูดว่าเป็นคนคดโกง ทูจริตไว้ใจไม่ได้ ถ้าพูดชักนำให้เกิดสามัคคีกัน ก็สอนน้ำใจผู้พูดว่าเป็นคนรักสงบ ปราศจากความเห็นแก่ตัวและความริษยา ถ้าพูดต่อเสียดยุ่งส่งเสริมให้แตกสามัคคี ก็สอนน้ำใจผู้พูดว่าเป็นคนไม่รักสงบมีความริษยาผู้อื่นมีใจทราม ถ้าพูดไพเราะอ่อนโยนก็สอนน้ำใจเป็นคนนุ่มนวลควรคบ ถ้าพูดหยาบคายก็สอนน้ำใจเป็นคนลามกร้ายกาจ ถ้าพูดประกอบด้วยประโยชน์ก็สอนน้ำใจเป็นผู้ใหญ่รู้ค่าของวาจา

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตนั้นมีความหลากหลายในหลายประเด็นตามกรอบที่ได้วางไว้ เพื่อจะศึกษามี ๔ ประเด็น ได้แก่ วาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษา ซึ่งผลการวิจัยวาทกรรมด้านการเมืองทำให้ทราบว่าผู้ปกครองที่

ดีต้องมีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อยู่ได้ปกครอง รู้จักพูด มีวาจาสัตย์ รู้จักทำความสงบใจ ไม่หลงใหลในอำนาจปกครองโดยอาศัยหลักธรรมมีจักกวัตติธรรม เป็นต้น ส่วนในวาทกรรมด้านการสื่อสารใช้เป็นวิธีการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังนำไปใช้ใน ด้านอื่น ๆ อีกมากมาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคคล สังคมและประเทศชาติให้เกิดความสงบ ร่มเย็นเป็นเอกภาพ วาทกรรมด้านสังคมทำให้ทราบว่านักสังคมสงเคราะห์ที่ดีต้องมีพรหมวิหาร ธรรมเป็นหลักใจมีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ สงเคราะห์ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อผู้อื่นด้วยหลักสังคห วัตรธรรม ด้านการศึกษาทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาอาศัยหลักไตรสิกขาในการศึกษาเพื่อพัฒนา ตนและสังคม โดยการพัฒนาตนทำให้กายวาจาเรียบร้อย จิตใจเข้มแข็ง มีปัญญาในการดำรงชีวิต กระทั่งสามารถบรรลุพระอรหันต์ ส่วนการพัฒนาสังคมทำให้สังคมเกิดสันติสุข เป็นสังคมแห่งการ เรียนรู้ จึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพและได้รับประสิทธิผลอย่างเต็มที่

Thesis Title : The Application Of Proverbs, as Indicated in Mangala Sutta, to the Current Thai Society Situation

Researcher : Phrakru NiyomJantapho

Degree : Masters of Buddhism (Buddhism)

Advisory Committee

: Phra Theppariyatimathi, Assistant. Professor, Ph.D.
 Prof. Dr. Kanchana Ngourungsi B.A., M.A., Ph.D.
 Assistant. Professor. Anond Metheevarachatra
 Pali VI., B.Ed.,BA, M.Ed.

Date of Graduation :/...../.....

Abstract

This thesis aimed to study the pleasant speech application extracted from Mangala Sutta (Blessings) to Thai society. The objectives were to study the pleasant speech consequences and values, and to study the application of pleasant speech to Thai society. According to the research in this thesis, it was found that the pleasant speech studied was categorized into 4 dimensions : political, communicative, social and educational. The political dimension showed that good rulers had to be virtuous, to handle life with wisdom, to be generous to the ruled, to be capable in speaking, to acquire integrity, to pacify the mind, not to be addicted to power, and to use discipline of virtue.

Concerning the communicative dimension, it revealed that the pleasant speech was used as the means of effective teaching in promotion people, society and nation to be in unity and peaceful. While the social dimension showed that good social workers had to apply the Highest Conduct when dealing with other human beings. Also, they had to apply Objects of Sympathy to help other people. On educational dimension, it revealed that to educate people and society, the Threefold Learning was applied to strengthen body and mind until they achieve Arhant State (Enlightenment). Besides, they had to help creating peaceful and learning society in order that Buddhism could be propagated in correct way effectively.

On the study of consequences and values of pleasant speech usage, it turned out that the users had changed attitudes and behavior in better way no matter of depending on the degrees of individual performance, namely: appreciation, impressiveness, access to the Triple Gems, becoming virtuous persons, attaining the Four Paths-Stream-Entry, Once-Returning, Non-Returning, Arahantship. As well, the users had to lead their good future lives. From the study, Pleasant Speech helped to have good and virtuous rulers, peaceful society, better mutual understanding and knowledge-based and wisdom-based citizenship. The pleasant speech applied could form beneficial activities at many levels from individual to national ones. It was concluded in this study that those who used and practiced pleasant speech would cause blessings to themselves and standard society to the country.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะการอุปถัมภ์เกื้อกูลของ บิดา มารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณ พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นประธานกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์, ศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา เจริญศรี, ผศ. อานนท์ เมธีวรวัตร กรรมการและอาจารย์ที่ ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำปรึกษาและแนะนำอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สละเวลาตรวจ แก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่านในบัณฑิตวิทยาลัย ที่มีความเมตตาให้ กำลังใจจนประสบความสำเร็จ

คุณค่าและประโยชน์อันใดที่เกิดจากผลงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ขออุทิศเป็นเครื่องบูชา พระคุณของบิดา มารดา บวรพาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระครูนิยมจันทโพธิ์

มีนาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๕ ขอบเขตของวิจัย	๖
๑.๖ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๘ ประโยชน์ของการวิจัย	๑๒
๑.๙ กรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย	๑๒
บทที่ ๒ ความหมายและคุณลักษณะของวajasūyat ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๓
๒.๑ ความหมายของวajasūyat ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๓
๒.๒ คุณลักษณะของวajasūyat ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๖
๒.๓ ลักษณะและตัวอย่างของวajasūyat	๑๗
บทที่ ๓ วajasūyat ที่ปรากฏในมงคลสูตร	๕๓
๓.๑ ความหมายของวajasūyat ในมงคลสูตร	๕๓

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า	
๓.๒	คุณลักษณะของวาจาสุภาษิตในมงคลสูตร	๕๔
๓.๓	วาจาสุภาษิตที่ปรากฏในมงคลสูตร	๕๘
บทที่ ๔	การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน	๑๑๖
๔.๑	วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมทางการเมือง	๑๑๗
๔.๒	วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมทางการสื่อสาร	๑๒๕
๔.๓	วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมทางด้านสังคม	๑๓๕
๔.๔	วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมทางการศึกษา	๑๓๕
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๔๗
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๔๗
๕.๒	อภิปรายผล	๑๕๑
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๕๔
บรรณานุกรม		๑๕๖
ประวัติผู้วิจัย		๑๖๑

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ

- ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

หน้า

๑๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
สัง.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังขัตตนิคาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สัง.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังขัตตนิคาย นีทานวรรค	(ภาษาไทย)
สัง.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังขัตตนิคาย มหาวรรวรรค	(ภาษาไทย)
อัง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ปัญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.สัตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.อัฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อัง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย รัชมปทลาคา	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

บ.ศ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	พุทธทศนิกาย	สุดตนิบาต	(ภาษาไทย)
บ.เถร.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	พุทธทศนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
บ.ชา.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	พุทธทศนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
บ.ป.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	พุทธทศนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	------------	-----------

คำชี้แจงในการใช้หมายเลขในคัมภีร์พระไตรปิฎก

การใช้หมายเลขอักษรย่อในคัมภีร์พระไตรปิฎก จะแจ้งเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘. หมายถึง สุดตันตปิฎก ที่มณิกาย มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๑๓๔ หน้า ๗๘.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คนเรามีการติดต่อสัมพันธ์ให้เข้าใจกันได้ก็เพราะอาศัยคำพูดที่กล่าวออกมาเป็นสำคัญ แต่มีข้อแม้ว่า คำพูดนั้นหากกล่าวออกมาโดยมีเจตนาไม่ดีและเป็นคำพูดที่ไม่สุภาพด้วย ย่อมเกิดผลเสียหาย หากกล่าวออกมาด้วยเจตนาดีมีสุจริตเป็นสัมมาวาจา คือ วาจาสุภาพ เป็นสุภาษิตย่อมส่งเสริมให้คำพูดนั้นมีผลสำเร็จบริบูรณ์ที่สุดวาจาที่เป็นสุภาษิต สุภาษิตของไทยสืบทอดกันมาแต่โบราณ เป็นสำนวนโวหารที่แสดงถึงความคิดสูง แสดงถึงความเจริญของวัฒนธรรมทางด้านภาษา ซึ่งแต่ละภูมิภาค แต่ละท้องถิ่นและแต่ละชุมชน กระทั่งแต่ละอาชีพก็มีสำนวนแตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะที่มาไม่เหมือนกัน โดยความหมายมักเทียบเคียงกันได้ แม้แต่ภาษาต่างวัฒนธรรมก็ยังมีส่วนคล้ายกันในการอุปมา ดังคำที่ว่า ปลามีชีวิตขึ้นยาวอยู่ได้ก็เพราะอาศัยปากเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็เพราะปากนั่นเอง ปลาจึงต้องคิดเบ็ดเสี้ยชีวิตโดยง่าย ผู้ใดเข้าไปสู่สถานที่พูดคำหยาบคายก็ไม่สะดวก สะท้าน ไม่ยังคำพูดให้เสีย ไม่ปกปิดข่าวสารพูดจนหมดความสงสัยและเมื่อถูกถามก็ไม่โกรธผู้นั้น ย่อมควรทำหน้าที่พูดเช่นกัน คนเราจะประสบความสำเร็จได้รับความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ก็เพราะอาศัยวาจาสุภาษิตจากปาก แต่ก็เพราะวาจาทุพภาษิตจากปากเพียงคำเดียว บางครั้งแม้แต่ชีวิตก็ยากจะรักษาไว้ได้ วาจาสุภาษิต หมายถึง คำพูดที่ผู้พูดได้กลั่นกรองไว้ดีแล้วมิใช่สักแต่พูด อวัยวะในร่างกายคนเรานี้ก็แปลก ตามีหน้าที่คู่อย่างเดียว ธรรมชาติให้มา ๒ ตา ๒ หู มีหน้าที่ฟังอย่างเดียว ธรรมชาติให้ มา ๒ หู จมูก มีหน้าที่ดมกลิ่นอย่างเดียว ธรรมชาติให้มา ๒ ฐ แต่ปาก มีหน้าที่ถึง ๒ อย่างคือ ทั้งกินและพูด ธรรมชาติกลับให้มาเพียงปากเดียว แสดงว่า ธรรมชาติต้องการให้คนดูให้มาก ฟังให้มาก แต่ให้พูดน้อย ๆ ให้มีสติคอยระมัดระวังปาก จะกินก็กินให้พอเหมาะ จะพูดก็พูดให้พอดี ลักษณะคำพูดที่พอเหมาะพอดี เป็นคุณทั้งแก่ตัวผู้พูดและผู้ฟัง เรียกว่า วาจาสุภาษิต^๑

พระพุทธองค์ทรงให้คำจำกัดความของวาจาสุภาษิตไว้ว่า วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นวาจาทุพภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ วิญญูชนไม่ดีเตียน องค์ ๕

^๑วสิน อินทสระ, หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาพุทธปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

ประการ คือ วาจาที่ข่มเป็นวาจาที่กล่าวถูกกาล เป็นเรื่องจริง เป็นวาจาที่กล่าวอ่อนหวาน ไพเราะ เสนาะ โสด เป็นวาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์เพียงส่วนเดียว และเป็นวาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา ถ้อยคำสุภาพเหล่านี้ เป็นสิ่งที่เราควรฝึกไว้ ฝึกให้เป็นอุปนิสัย เพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันต่อไปจะได้เป็นผู้มีเสียงคุณทำมหาพรหม^๒

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบในการกล่าวถ้อยคำที่เป็นสุภาษิตที่แท้จริง เพราะพระองค์ทรงฝึกฝนมาข้ามภพข้ามชาติ ทำให้วาจาของพระพุทธองค์เป็นวาจา ศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์ มีเดช มีอานุภาพ ธรรมดาของพระตถาคตเจ้า ทรงเป็น ขณวาที ตถากาโร คือ ตรัสอย่างไร ก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงทำอย่างไร ก็ตรัสอย่างนั้น วาจาของพระพุทธองค์ไม่เคยเป็นสอง ความเป็นผู้มีวาจา ศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธองค์นั้น เลื่องลือไปทั่วชมพูทวีป จึงมีเจ้าลัทธิจำนวนมากอยากทำลาย วาจาของพระพุทธองค์ โดยการให้ร้ายว่า ทรงพูดอย่างหนึ่ง ทำอีกอย่างหนึ่ง เป็นผู้ไม่มั่นคงในคำพูด เพื่อที่มหาชนจะได้ไม่เลื่อมใส แล้วหันกลับมาจับถ้อยคำของตน

นิครนถ์นาฏบุตร เจ้าลัทธิตีรธีย์ที่ไม่ชอบใจในพระบรมศาสดา เพราะศรัทธามหาชนของตนเองห่างเหินไป จึงแต่งปัญหาข้อหนึ่งเป็น โอวาทิกุณาสาระ คือปัญหาวนเวียน ไม่มีใครสามารถแก้ได้ ปัญหานี้นิครนถ์ใช้เวลา ๔ เดือน จึงคิดออกและยุให้อภัยราชกุมารเรียนปัญหานี้จนแตกฉาน เพื่อจะได้ส่งไปโต้วาทะกับพระผู้มีพระภาคเจ้า หากพระกุมารชนะก็จะได้รับการยกย่องจากมหาชน

นิครนถ์ได้ยุยงอภัยราชกุมารว่า ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปถามพระสมณโคดมว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคต จะไม่พึงตรัสพระวาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นบ้าง หรือหนอ ถ้าพระสมณโคดมทรงพยากรณ์ว่า ตถาคตไม่พึงกล่าววาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ก็ให้ทูลต่อว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น ทำไมพระองค์จึงทรงพยากรณ์เทวทัตว่า เทวทัตจักเกิดในนรก ตั้งอยู่สิ้นหนึ่งกัป เป็นผู้อื่นใครๆ เขียวยาไม่ได้เล่า เพราะพระวาจาอัน พระเทวทัตจึงโกรธเสียใจ เมื่อพระสมณโคดมถูกถามปัญหาสองเงื่อนไขแล้ว จะกลืนไม่เข้า คายไม่ออก จะต้องยอมแพ้ต่อคำถามของพระองค์อย่างแน่นอน”^๓

ฝ่ายพระกุมารยังไม่ทราบอานุภาพแห่งสัพพัญญุตญาณ จึงตั้งใจเรียนปัญหาจนชำนาญ เพื่อจะได้ไปโต้วาทะกับพระพุทธองค์ วันรุ่งขึ้น ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเสด็จมาฉันภัตตาหารในพระราชวัง ทูลถามปัญหาที่จดจำมาจากนิครนถ์ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อน ราชกุมาร ในปัญหาข้อนี้ จะวิสันนาโดยส่วนเดียวมิได้ สมมติว่าเด็กทารกไม่รู้จักช่วยเหลือตัวเอง เขากิ่งไม้ หรือหินใส่เข้าไปในปาก แล้วเอาออกไม่ได้ พระองค์จะทรงทำอย่างไรเล่า”

^๒พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ชุมมชโย), พระธรรมเทศนา, กรุงเทพมหานคร : ม.ก.อภัยราชกุมารสูตร, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๒-๒๐๓.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๓.

อภัยราชกุมารทูลว่า “จะต้องหาทางเอาไม้หรือหินออกมาให้ได้ แม้ว่าเด็กคนนั้นจะเจ็บปวดไม่ยอมให้เอาออกก็ตาม”

พระบรมศาสดาตรัสต่อว่า “ดูก่อนราชกุมาร ตถาคต ก็ฉันนั้นเหมือนกันย่อมรู้ว่าชาติที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น หนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าชาติที่เป็นจริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์และวาจาไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตจะไม่กล่าววาจานั้น และถึงแม้จะเป็นประโยชน์แต่ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาจานั้น หากเป็นวาจาไม่จริงแต่เป็นที่รักของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น ตถาคตย่อมรู้ว่าชาติที่จริง ที่แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ถึงกระนั้น ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาจานั้น เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสรรพสัตว์ทั้งหลาย”^๔

ต่อมาเมื่ออภัยราชกุมารทูลถามปัญหาที่เรียนมา ไม่ว่าจะลึกซึ้งเพียงไร พระพุทธองค์ก็ทรงตอบได้ ทำให้พระกุมารสงสัยว่า ทำไมพระพุทธองค์จึงทรงรู้ไปหมดทุกอย่าง จึงได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหล่าชนผู้ถือตัวว่าเป็นบัณฑิตเข้ามาถามปัญหาที่ยุ้งยากและลึกซึ้งกับพระองค์กันจำนวนมาก การพยากรณ์ปัญหาของบัณฑิตเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสด้วยพระเหตุไฉนไว้ก่อนว่า บัณฑิตทั้งหลายจักเข้ามาเฝ้าเราแล้วทูลถามอย่างนี้ เราจะต้องพยากรณ์อย่างนี้ หรือว่าคำพยากรณ์นั้นมาปรากฏแจ่มแจ้งแก่พระตถาคตโดยทันที พระเจ้าข้า”

พระบรมศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนราชกุมาร ตถาคตขอถามกลับพระองค์บ้าง พระองค์จะสำคัญความซื่อนี้เป็นไฉน พระองค์เป็นผู้ชำนาญและฉลาดในส่วนต่างๆ ของรถทุกอย่าง เมื่อมีผู้เข้ามาถามให้พระองค์อธิบายรายละเอียด เกี่ยวกับบางส่วนของรถที่เขาไม่เข้าใจ พระองค์ได้ตรัสด้วยใจไว้ก่อนว่า จะต้องตอบอย่างไร หรือว่าเข้าใจแจ่มแจ้งอยู่แล้ว โดยไม่ต้องเตรียมตัวตอบคำถาม”

อภัยราชกุมารกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญเพราะหม่อมฉันเป็นทหารรถผู้ชำนาญในเรื่องรถ ฉลาดในส่วนประกอบต่างๆ ของรถ ฉะนั้นการพยากรณ์ปัญหานั้น แจ่มแจ้งแก่หม่อมฉันทันที โดยไม่ต้องเตรียมคำตอบเลย”

พระบรมศาสดา ตรัสว่า “ฉันนั้นเหมือนกันราชกุมาร เหล่าบัณฑิตนักปราชญ์ที่เข้ามาถามตถาคตถึงปัญหาต่างๆ ตถาคตย่อมตอบได้ทันที โดยไม่ต้องเตรียมตัวไว้ล่วงหน้าเพราะตถาคตแทงตลอดในธรรมทั้งหลาย การพยากรณ์ปัญหาจึงแจ่มแจ้งกับเรา ตถาคตโดยทันที”

^๔ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗.

เมื่ออภัยราชกุมารได้ทราบถึงพระพุทธานุภาพ อันไม่มีประมาณเช่นนั้นแล้ว จึงยอมรับนับถือพระพุทธองค์ เป็นบรมศาสดาที่ ไม่มีศาสดาใดยิ่งกว่า ทรงประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

เราจะเห็นว่า พระบรมศาสดาทรงเป็นต้นแบบของผู้ที่ฝึกตนเองได้อย่างยอดเยี่ยมในทุกด้าน ทั้งทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ทุกถ้อยคำสำนวนและอิริยาบถ ที่ทรงแสดงออกมานั้น ไม่มีใครสามารถดำเนินได้ วจีกรรมที่เป็นสุภาษิตของพระพุทธองค์ที่ทรงกล่าววาทเป็นอรรถเป็นธรรมมาโดยตลอด ทำให้พระพุทธองค์ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ เป็นที่ศรัทธาทึ่งมนุษย์และเทวาทรงมีพระบาทดุจสังข์คว่ำ มีพระโลมาทุกเส้นล้วนมีปลายซ้อนขึ้นข้างบน เพราะฉะนั้นให้หมั่นฝึกใช้วาท สุภาษิตกัน หัดพูดยกใจผู้ฟังให้สูงขึ้น เพราะถ้อยคำใดที่เป็นไป เพื่อให้ถึงพระนิพพาน ถ้อยคำนั้นเป็นวาทสูงสุดกว่าวาททั้งหลาย^๕

ในปัจจุบันสังคมไทยให้ความสำคัญเรื่องมารยาทในการพูด ดังจะเห็นได้จากมีสุภาษิตและคำพังเพย เกี่ยวกับเรื่องการพูดอยู่เป็นจำนวนมาก ที่คุ้นหูกันเป็นอย่างดี เช่น “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี” “พูดดีเป็นศรีแก่ปาก” เป็นต้น ดังนั้น การจะพูดอะไรจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมว่าถูกต้องตามกาลและสถานที่หรือไม่ เหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์หรือไม่ เพราะการพูดนั้น “ก่อนพูดเราเป็นนายของคำพูด เมื่อพูดแล้วคำพูดเป็นนายเรา” คือนำมาถึงความเสื่อมหรือความเจริญแก่ผู้พูดได้ ขึ้นอยู่กับว่าพูดอะไรออกไป ความสำคัญของการพูดนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสไว้ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๑๐ ว่า “สุภาษิตา จ ยาวาจา : วาจาสุภาษิต” เป็นหนึ่งในมงคลสูงสุดของชีวิต วาจาสุภาษิตคือ คำพูดที่ผ่านกลั่นกรองมาแล้ว ไม่ใช่สักแต่พูดและเป็นคำพูดที่มีสาระเป็นประโยชน์ซึ่งองค์ประกอบของวาจาสุภาษิตนั้น ประกอบด้วย^๖

๑. ต้องเป็นคำจริง ไม่ใช่คำพูดที่ปั้นแต่งขึ้น ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่เสริมความ ไม่อำความ ต้องเป็นเรื่องจริง

๒. ต้องเป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดไพเราะที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นคำหยาบ คำด่า คำประชดประชัน คำเสียดสี คำหยาบนั้นฟังก็ระคายหู แล่คิดถึงก็ระคายใจ

๓. พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดีทั้งแก่คนพูดและคนฟัง ถึงแม้คำพูดนั้นจะจริงและเป็นคำสุภาพ แต่ถ้าพูดแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไรกลับจะทำให้เกิดโทษก็ไม่ควรพูด

๔. พูดไปด้วยจิตเมตตา พูดด้วยความปรารถนาดี อยากให้คนฟังมีความสุข มีความเจริญ ยิ่งๆ ขึ้นไป ในข้อนี้หมายถึงว่า แม้จะพูดจริงเป็นคำสุภาพพูดแล้วเกิดประโยชน์ แต่ถ้าจิตยังคิดโกรธ มีความริษยาที่ยังไม่สมควรพูด

^๕ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๒๕/๔๑๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

^๖โกศล อนุสิม, เรียบเรียงธรรมในธุรกิจ : มงคล ๓๘ กลยุทธ์เติบโตอย่างยั่งยืน (๘) วาจาสุภาษิต, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพธุรกิจ, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

๕. พุดถูกกาลเทศะ แม้ใช้คำพูดที่ดี เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพเป็นคำพูดที่มีประโยชน์ และพูดด้วยจิตที่เมตตา แต่ถ้าผิดจังหวะไม่ถูกกาลเทศะผู้ฟังยังไม่พร้อมที่จะรับแล้ว จะก่อให้เกิดผลเสียได้ เช่น จะกลายเป็นประจานกันหรือจับผิดไป

๕.๑ พุดถูกเวลา (กาล) คือ รู้ว่าเวลาไหนควรพูด เวลาไหนยังไม่ควรพูด ควรพูดนานเท่าไร ต้องคาดผลที่จะเกิดขึ้นไว้ด้วย

๕.๒ พุดถูกสถานที่ (เทศะ) คือ รู้ว่าในสถานที่เช่นไร เหตุการณ์แวดล้อมเช่นไร จึงควรที่จะพูดหากพูดออกไปแล้วจะมีผลดีหรือผลเสียอย่างไร เช่น มีความหวังคืออยากเตือนเพื่อนไม่ให้ดื่มเหล้า แต่ไม่เตือนขณะที่กำลังเมาอยู่อย่างนี้ นอกจากเขาจะไม่ฟังแล้ว เราเองอาจเจ็บตัวได้ “คนฉลาดไม่ใช่เป็นแต่พูดเท่านั้น ต้องนิ่งเป็นด้วย” “คนที่พูดเป็นนั้น ต้องรู้ในสิ่งที่ไม่ควรพูดให้ยิ่งกว่าสิ่งที่ควรพูด”

เมื่อพิจารณาตามหลักทั้ง ๕ ข้างต้นคว่า เป็นความจริงหรือไม่ ในโลกนี้มีใครบ้างที่ไม่ต้องการฟังคำพูดที่เป็นความจริง ไม่ต้องการฟังคำพูดที่สุภาพ ไม่ต้องการฟังคำที่มีประโยชน์ ไม่ต้องการฟังคำพูดที่มีแต่ความเมตตา ไม่ต้องการฟังคำพูดที่เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ ทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องการฟังคำพูดดังกล่าวทั้งสิ้น ในองค์กรทั้งหลาย ลูกน้องกับเจ้านายต้องการคำพูดที่เป็นความจริงจากกันและกัน คู่ค้าก็ย่อมต้องการคำพูดที่เป็นความจริงจากกันและกัน ไม่ว่าผู้น้อยหรือผู้ใหญ่ ก็ล้วนแต่ต้องการคำพูดที่สุภาพ ให้เกียรติ ให้ความเคารพ ให้ความนับถือจากอีกฝ่ายหนึ่ง ผู้ค้าผู้ขาย ก็ย่อมจะต้องการคำพูดที่เป็นประโยชน์ เกิดผลดีจากคู่เจรจา หากต่างฝ่ายต่างพูดไม่จริง พูดไร้สาระ หาประโยชน์อันใดไม่ได้ การทำธุรกรรมที่จะก่อให้เกิดการตกลงทางธุรกิจ ก็คงเกิดขึ้นได้ยากในองค์กรของเรานั้นมีการพูดวาจาสุภาพติดกันบ้างหรือไม่ หรือว่ามีแต่วาจาทุภาษิตที่ไร้ประโยชน์ มีแต่คำโกหก หลอกลวง ผู้น้อยโกหกผู้ใหญ่เพื่อเอาตัวรอด ผู้ใหญ่โกหกผู้น้อยเพื่อเอารัดเอาเปรียบ แบบนี้องค์กรก็คงหาความเติบโตและยั่งยืนได้ยาก ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ถึงความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลและคุณของการใช้วาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาต่อการนำผลและคุณของการใช้วาจาสุภาษิตไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในมงคลสูตร

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วาทศาสตร์ในมงคลสูตรต่อการใช้วาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษาของสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ต้องการทราบความหมายและคุณลักษณะของวาทศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๓.๒ ต้องการทราบความหมายและคุณลักษณะของวาทศาสตร์ที่ปรากฏในมงคลสูตร

๑.๓.๓ ต้องการทราบการประยุกต์ใช้วาทศาสตร์ในมงคลสูตรต่อการใช้วาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษาของสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การประยุกต์ หมายถึง การนำวาทศาสตร์ไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการปรับถ้อยคำสำนวนให้เหมาะสมใช้กับสถานการณ์นั้น ๆ รวมทั้งการดำเนินชีวิตประจำวัน

วาทศาสตร์ หมายถึง คำพูดที่ผู้พูดได้ถ้อยถนองไว้ดีแล้วด้วยใจที่ผ่องใส มิใช่สักแต่พูด ลักษณะคำพูดที่พอเหมาะพอดี เป็นคุณทั้งแก่ตัวผู้พูดและผู้ฟัง

มงคลสูตร หมายถึง หัวข้อธรรมและพระสูตรในแต่ละมงคลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ ๓๘ ประการ มงคลที่ ๑ - ๑๘ เป็นข้อปฏิบัติในการสร้างชีวิตให้เป็นคนดี ฟังตนเอง และช่วยเหลือสังคม มงคลที่ ๑๙ - ๓๘ เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกใจเพื่อกำจัดกิเลส ตัณหา อุปาทาน

คัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึงคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ผลและคุณของวาทศาสตร์ หมายถึง คำพูด ถ้อยคำ กติ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้ฟัง

๑.๕ ขอบเขตของวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบศึกษาเชิงวิเคราะห์ (Critical Study Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๕.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ เช่น พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

๑.๕.๒ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิอื่นๆ เช่น อรรถกถา ฎีกา และตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับวาทาสุนทรียศาสตร์ ความหมายและคุณลักษณะของวาทาสุนทรียศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ความหมายและคุณลักษณะของวาทาสุนทรียศาสตร์ในมงคลสูตร วาทาสุนทรียศาสตร์ในมงคลสูตร ประโยชน์ของการประยุกต์ใช้วาทาสุนทรียศาสตร์ต่อการใช้มวาทกรรมทางการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษาในสังคมไทยปัจจุบัน และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๓ ศึกษาข้อมูลจากแหล่งทั้งสองข้างต้นต่างๆ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ประกอบกับพรรณนาแนวความคิดเห็นของผู้วิจัย

๑.๕.๔ สรุปผลของการศึกษาวิจัยและนำเสนอข้อมูลที่ได้ออกมา

๑.๖ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องการใช้วาทาสุนทรียศาสตร์ในปัจจุบัน ซึ่งได้มีผู้สนใจศึกษาในแง่มุมที่แตกต่างกันไปแต่งงานวิจัยของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มสามารถเสริมความรู้แก่กันและกันได้ เช่น

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พุทธทาสภิกขุ (พระมหาเจียม อินฺทปญฺโญ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย” พอสรุปใจความได้ว่า การเลือกคำพูดหรือเวลาพูดและสถานที่ที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะพูดนั้น จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม ซึ่งเมื่อแบ่งผู้ฟังออกเป็นกลุ่มตามสติปัญญาแล้ว พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์จะทรงแสดงธรรมแก่กลุ่มบุคคลใด ๆ พระองค์ก็จะทรงเลือกคำพูดหรือเวลาพูด เลือกสิ่งแวดล้อมในขณะที่พูด เพื่อให้คำพูดนั้นบังเกิดผลเหมาะสมกับผู้ฟังมากที่สุด จนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาของผู้ฟังได้^๑

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การสื่อสารภาษาเพื่อเข้าถึงสังคม” พอสรุปใจความได้ว่า ภาษาหรือคำพูดนั้นมีประโยชน์มาก เพราะสามารถสื่อความหมายให้ผู้ฟังเข้าใจถึงสภาวะต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ขั้นสมมติจนถึงขั้นปรมาตม ภาษาที่คนเราใช้ส่วนใหญ่อยู่ใน

^๑พุทธทาสภิกขุ (พระมหาเจียม อินฺทปญฺโญ), ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ), ๒๕๑๕.

ระดับสมมติ แต่ในการสื่อความหมายที่จะเข้าถึงสัจธรรมนั้น ถ้าต้องการสัจธรรมโดยสมบูรณ์ จะต้องเข้าถึงปรมัตถ์ด้วย ภาษาในระดับสมมติก็อาจจะมาบังความจริงในระดับปรมัตถ์ได้ ในเมื่อคนเราใช้ภาษากันไปแล้ว ก็มีความยึดติดในภาษาตามที่ตนมีอยู่ ฉะนั้น คนจึงไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ เพราะไปติดอยู่แค่ภาษา คนที่เข้าใจความจริงก็คือรู้ว่า ภาษานี้เป็นเพียงสื่อสำหรับให้เราเข้าถึงสัจธรรมเท่านั้น ภาษานั้นเป็นสื่อเพื่อเข้าถึงสัจธรรม แต่ไม่ใช่สื่อสัจธรรม หมายความว่า เมื่อพูดอย่างเคร่งครัดเราไม่พูดว่าภาษาเป็นสื่อสัจธรรม เพราะว่าภาษาแสดงสัจธรรมออกมาไม่ได้ แต่ภาษาเป็นสื่อเพื่อเข้าถึงสัจธรรม คือภาษาสามารถทำให้คนที่ฉลาดใช้ความคิดพิจารณาเชื่อมโยงเพื่อจะเข้าถึงความจริงได้ต่อไป ซึ่งในแง่นี้แหละภาษามีประโยชน์มาก^๕

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “มงคลชีวิต หลักปฏิบัติมงคล ๓๘ ประการของคนดี” พอสรุปใจความได้ว่า วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ถึงแม้จะจัดเป็นวาจาสุภายิต เป็นวาจาดี มีประโยชน์ แต่ถ้าผู้พูดไม่รู้จักกาลอันควรและไม่ควร เช่นนี้อาจทำให้เสียผล ต่อรู้จักผลในกาลอันควร จึงจะสำเร็จประโยชน์ได้ แต่ถ้าวาจานั้นเป็นเท็จก็ไม่จัดเป็นวาจาที่ชอบ คำพูดถึงจะถูกกาล ทั้งจริงทั้งอ่อนหวาน แต่ไม่เป็นประโยชน์ก็เสียเวลาเปล่าต้องประกอบด้วยประโยชน์จึงจะจัดเป็นวาจาชอบ ผู้พูดต้องมีจิตเมตตาและไม่มียศ เมื่อพูดถูกกาลก็เป็นอันแสดงว่าผู้พูดเป็นกัลยาณู (ผู้รู้จักกาล) เมื่อพูดจริง ก็เป็นอันแสดงว่าผู้พูดเป็นผู้มั่นในคำสัตย์ เมื่อพูดอ่อนหวานก็เป็นอันแสดงว่าผู้พูดเป็นสุภาพชน เมื่อพูดประกอบด้วยประโยชน์ ผู้พูดและผู้ฟังก็ไม่ไร้ผล เมื่อกล่าวด้วยเมตตาจิต ก็เป็นอันแสดงเจตนาดีของผู้พูด^๖

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “มงคลชีวิต” พอสรุปใจความได้ว่า คำว่าสุภายิต ไม่ใช่หมายความว่า คำพูดดีเฉย ๆ คือ พูดเพราะ พูดคม พูดเข้าที่ ไม่ใช่ดีเท่านั้น แต่ดีหลายชั้นกว่านี้ คือเป็นคำที่คนพูดได้พูดดีแล้วด้วย คืออย่างนี้เรียกว่าดีหลายชั้น เหมือนอย่างเสื้อผ้าที่เราสวมใส่ ผ้าก็ดีแบบก็ดี แล้วช่างก็ฝีมือดีด้วย คืออย่างนี้เรียกว่าดีหลายชั้น สองดี สามดี มารวมกันอยู่ในเสื้อตัวเดียว คำพูดที่ดีถึงขั้นเป็นสุภายิตก็เหมือนกัน คือดีหลายชั้น คำที่ดี เรื่องที่ดี แล้วคนพูดที่ดีด้วย จึงเป็นสุภายิต ถ้าดีแต่คำพูด อย่างอื่นไม่ดี ก็ไม่เป็นสุภายิต เป็นเพียงสุนทรพจน์ คือคำพูดเพราะเท่านั้น^๗

^๕พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสัจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา), ๒๕๓๕.

^๖พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), มงคลชีวิต หลักปฏิบัติมงคล ๓๘ ประการของคนดี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม), ๒๕๔๔.

^๗พันเอกปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา), ๒๕๐๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา” พอสรุปใจความได้ว่า ในการใช้ถ้อยคำนั้น จะต้องพูดให้ถูกกาลเทศะ อิงประโยชน์ อิงธรรม อิงวินัยเป็นหลัก จึงจะทำให้ถ้อยคำนั้นเป็นวาจาสุภาษิตโดยแท้ ถึงแม้ว่าในการกล่าวถ้อยคำที่นับว่าดีหลายประการคือกล่าวถูกกาลไม่ใช่พูดพร่ำเพรื่อ กล่าวความจริงและกล่าวคำเป็นประโยชน์คือคำจริงที่จะกล่าวนั้นถ้าไม่มีประโยชน์ก็ไม่ควรกล่าว นอกจากจะกล่าวให้ถูกกาลถูกตามความจริงและมีประโยชน์แล้ว ยังควรให้อิงธรรมอิงวินัยด้วย จึงเป็นอันเข้าใจว่า การพูดความจริงนั้นไม่ใช่พูดส่งๆ ไปโดยไม่มี ความหมายจะต้องพูดให้ถูกกาลเทศะ อิงประโยชน์ อิงธรรม อิงวินัย จึงจะนับว่าเป็นความถูกต้องอย่างสมบูรณ์^{๑๑}

วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการสอน” พอสรุปใจความได้ว่า ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ของพระพุทธเจ้า นั้น พระองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสนิปาฏิหาริย์คือคำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง และเป็นอัศจรรย์ว่าดีที่สุด ประณีตที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุดในบรรดาปาฏิหาริย์ ๓ อย่างนั้น ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า คำพูดที่เป็นวาจาสุภาษิตมีประโยชน์ต่อเวไนยสัตว์เป็นจำนวนมากและเป็นความจริงแท้ที่พระพุทธศาสดาจารย์เป็นประโยชน์แก่มหาชนมาจนกระทั่งบัดนี้ก็ด้วยอานุภาพของอนุศาสนิปาฏิหาริย์นั่นเอง พระพุทธองค์ทรงเน้นปาฏิหาริย์ทางคำสอน คือ พูดสอนให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วได้ผลตามที่ทรงสอนก็เห็นเป็นอัศจรรย์ นั่นแหละคือยอดปาฏิหาริย์และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่เพียงเฉพาะคนเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก^{๑๒}

พระครูวิจิตรธรรมโกศล ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นนักเผยแผ่ว่า เป็นการนำเอาความรู้เอาแสงสว่างหรือเอาธรรมะไปแนะนำเขา ที่เรียกว่า ชี้นำบรรเทาทุกข์ ชี้นำสุขเกษมสันต์ ชี้นำพระนฤพาน อันพัน โศกวิโยคภัย

การที่จะไปจูงจิตวิญญาณของชาวบ้าน ไปสื่อสารหลักการให้เขาเข้าใจ นักเผยแผ่ต้องมีข้อมูลประกอบ โดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จ คือ

๑. ต้องมีคำมโน
๒. ต้องมีสุภาษิตน้อย
๓. อร่อยต้องมีคำกลอน
๔. ไม่ม่วงนอนต้องมีคำขำ^{๑๓}

^{๑๑}สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

^{๑๒}วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เม็ดทราย), ๒๕๔๕.

^{๑๓}พระครูวิจิตรธรรมโกศล, **รวมปาฐกถายอดฮิต**, (กรุงเทพฯ: เลียงเชียง), ๒๕๒๗ : ๑๒๖-๑๓๐.

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุคฺคประเสริฐ) ในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” สรุปผลการวิจัยว่า บุคลากรของสวนโมกขพลารามมีอยู่จำนวนมาก จึงเน้นที่ความคิด เป็นของท่านอาจารย์พุทธทาสซึ่งมีความมุ่งมั่น ต่อการสื่อสารไปยังประชาชนทั้งภายในและต่างประเทศ สังเกตได้จากปณิธานทั้งสามประการของท่าน คือ ๑) ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา ๓) นำเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม ธรรมะที่บุคลากรของ สวนโมกข์สื่อออกมาถึงแก่นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่โจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างความสามัคคี และชี้ให้เพื่อนมนุษย์เห็น พิชัยวัตถุนิยมและความมกมาย และสังเกตได้จากเค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธานุชาของ ท่านและการใช้ชีวิตของท่านเอง ท่านใช้ชีวิตเพื่อการ เผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพและการแบ่งเก้าอี้ตามพินัยกรรมของท่านก็ ยังแสดงธรรม^๔

รัตนภรณ์ บางจริง ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ)” จากผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการนำเสนอธรรมะในปาฐกถาธรรมของพระเทพ วิสุทธิเมธี(ปัญญานันทภิกขุ) ซึ่งมีเนื้อหาประเภทพัฒนา มีวิธีการนำเสนอธรรมะ ๔ วิธี คือ การเสนอโดยตรง การเสนอโดยใช้ตัวอย่าง กลวิธีการนำเสนอธรรมะที่ท่านใช้มากที่สุดคือ การเสนอโดยให้การพูดเชื่อมโยง ซึ่งมี ๓ ลักษณะ คือ พูดเชื่อมโยงจากเรื่องราวต่าง ๆ เข้าสู่ธรรมะ พูดเชื่อมโยงจากเหตุการณ์เข้าสู่ธรรมะ และพูดเชื่อมโยงจากข้อความในบทสวดมนต์เข้าสู่วิธี คือ การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง และการนำเสนอโดยใช้ตัวอย่างปาฐกถาธรรมที่มีเนื้อหาประเภทสวดดี มีวิธีการเสนอธรรมะ ๒ วิธี เช่นกัน คือ การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง และนำเสนอโดยใช้ตัวอย่าง เป็นวิธีการนำเสนอธรรมะที่ท่านใช้มากกว่าการนำเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยง^๕

สมบัติ เสริมศิลป์ ได้ศึกษา “วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุลยาโณ” โดยศึกษา ๓ ด้าน คือ ศึกษาธรรมะ ศึกษากลวิธีการเสนอธรรมะและศึกษาทัศนคติของพระพยอม ในด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ ผู้วิจัยศึกษา ๓ หัวข้อคือ การขึ้นคำนำ การเสนอหลักธรรมแก่ผู้ฟัง การสรุปเรื่อง ผลการศึกษาพบว่า ธรรมะที่ใช้สอนมากที่สุด ได้แก่อบายมุข ๖ และความเพียร ซึ่งปรากฏกับ

^๔พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุคฺคประเสริฐ), “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

^๕รัตนภรณ์ บางจริง, “การวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ)” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), ๒๕๓๖.

ผู้ฟังทุกกลุ่ม ด้านกลวิธีการนำเสนอธรรมะ พระพยอม กลฺยาโณ จะให้ความสำคัญในการกล่าวคำนำและการสรุปเรื่อง ส่วนการเสนอธรรมะนั้น ท่านจะแทรกธรรมะลงในตัวอย่าง นิทาน เรื่อง ประสพการณ์ การเปรียบเทียบ และอารมณ์ขัน ส่วนทัศนะของพระอาจารย์พยอม ท่านมุ่งเสนอให้ทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และต้องละจากอบายมุขทั้งปวง เพื่อครอบครัวและสังคมจะได้อยู่อย่างมีความสุข ส่วนทัศนะที่ปรากฏเด่นชัดคือ ข้าราชการต้องมีความซื่อสัตย์ ประหยัด และมุ่งรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง สมณะต้องเสนอธรรมะที่ประชาชนนำไปปฏิบัติได้ และต้องไม่มอบสิ่งมอมเมาแก่ประชาชน^{๑๖}

พระมหาบุญโฮม ปุณฺณวฑฺฒโน (จันทะโฮม) ได้ศึกษา “รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฺฒโน)” งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการ และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฺฒโน) เพื่อศึกษาความสอดคล้อง ของวิธีการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฺฒโน) กับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ พบว่า รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที มี ๕ รูปแบบ คือ รูปแบบการแสดง พระธรรมเทศนา การเทศน์มหาชาติ การเทศน์ปฐกวิสาขนา การ ปาฐกถา และการบรรยาย โดยเฉพาะการเทศน์มหาชาติ มีเอกลักษณ์ และความสามารถเฉพาะตัวที่โดดเด่น ด้วยน้ำเสียงที่ไพเราะและกังวาน นับว่าเป็นสื่อบุคคลที่ได้รับการฝึกหัดมาเป็นอย่างดี ส่วนมากเป็นการสื่อสารทั้งแบบทางเดียว (One-way Communication) โดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ เป็นต้น วิธีการเสนอเนื้อหาธรรมะ พบว่า มีการนำเสนอเนื้อหาด้วยบทความที่เข้าใจง่าย สนุกสนาน เร้าใจ มีคติธรรมสอนใจ ใช้ภาษาทันสมัยทันสมัย อักษรชัดเจน ถ้อยคำสุภาพเรียบร้อย ภาษาที่นำมาใช้เป็นประจำ คือ พุทธศาสนาสุภาษิต สุภาษิต คำกลอน คำพังเพย คำคม คำคล้องจอง คำอุปมา การเล่นคำ เป็นต้น^{๑๗}

พระปลัดสามารธ ธรรมชาโร (จีวะพฤกษ์) ได้ศึกษา “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักทฤษฎีการประชาสัมพันธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน ผลวิจัยพบว่า กระบวนการประชาสัมพันธ์มี ๔

^{๑๖}สมบัติ เสริมศิลป์, “วรรณกรรมคำสอนพระพยอม กลฺยาโณ”, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), ๒๕๒๕.

^{๑๗}พระมหาบุญโฮม ปุณฺณวฑฺฒโน (จันทะโฮม). “รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฺฒโน)” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

ขั้นตอนหลักคือการวิจัยหรือหาข้อมูลการวางแผน การติดต่อสื่อสาร และการประเมิน ขั้นตอนการติดต่อสื่อสารแบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อยคือ ผู้ส่งสาร ตัวสาร ช่องทางและผู้รับสารสิ่งสำคัญในการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลคือ การมีคุณสมบัติของนักประชาสัมพันธ์เผยแผ่ที่ดี เช่น มีพรหมวิหารธรรม มีความรู้ความสามารถ มีความประพฤติดี และมีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นต้น คุณสมบัติส่วนตัวของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีความเป็นอยู่อย่างสมถะเรียบง่าย เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เป็นพระนักพัฒนาที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นพระนักเสียดลัทธิผู้มีเมตตาธรรมสูง เป็นพระนักการศึกษาที่มองการณ์ไกล ตลอดถึงเป็นพระอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่รักและตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง^{๑๔}

จากการศึกษางานวิจัยของแต่ละบุคคล สรุปได้ว่าในหลักคำสอน คำพูด ถ้อยคำของวจาสุภาษิตชี้ให้เห็นว่าวจาสุภาษิตในองค์ประกอบหลักคำพูดดี คำพูดเป็นธรรม คำพูดสุภาพ และคำพูดจริง คำพูดถูกกาล คำพูดจริง คำพูดอ่อนหวาน คำพูดที่ ประกอบด้วยประโยชน์ และคำพูดที่พูดด้วยเมตตาจิต ในทุก ๆ ด้านทั้งในด้านศาสนาและการสื่อสารโดยทั่วไป เป็นการสื่อสารที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้ เมื่อผู้พูดและผู้ฟังมีการเลือกคำพูดและสถานที่ที่เหมาะสม ในคำพูดที่ถูกกาล ถูกกาลเทศะทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนแตกต่างกันไปตามความคิดของแต่ละบุคคล ดังนั้นคำที่จัดว่าเป็นวจาสุภาษิตที่บ่งบอกว่าเป็นคำพูดที่ผู้พูดได้กลั่นกรองไว้ดีแล้วด้วยใจที่ผ่องใส มิใช่สักแต่พูด ลักษณะคำพูดที่พอเหมาะพอดี เป็นคุณทั้งแก่ตัวผู้พูดและผู้ฟัง ยิ่งไปกว่านั้นในความเป็นประโยชน์นี้จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะมีวิธีการดำเนินการและขั้นตอนของการวิจัยตามลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากการ สืบหาเอกสารและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ เอกสาร งานวิจัย และหนังสืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้อาศัยรูปแบบการจำแนกองค์ประกอบของวจาสุภาษิต รูปแบบและการสร้างวจาสุภาษิต การเปลี่ยนแปลง บุคคลผู้พูด และนำเสนอผลประโยชน์ที่เกิดจากวจาสุภาษิต ซึ่งมี

^{๑๔}พระปลัดสามารท ธรรมชาโร (ชีวะพุกภัย). “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญฺโณ)” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

รายละเอียด ความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภายิต ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตลอดจนคุณลักษณะของวาจาสุภายิตพร้อมทั้งยกตัวอย่าง และความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภายิตในมงคล คุณลักษณะพร้อมทั้งยกตัวอย่าง

ในการวิเคราะห์ข้อมูลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ได้อาศัยการจำแนกประโยชน์เชิงประยุต์กับสังคมไทยปัจจุบัน จึงจำแนกประเภทเป็นการประยุต์ใช้กับวาทกรรม ๔ ด้าน คือ (๑) วาทกรรมด้านการเมือง (๒) วาทกรรมด้านสังคม(๓) วาทกรรมด้านการศึกษา และ(๔) วาทกรรมด้านการสื่อสาร

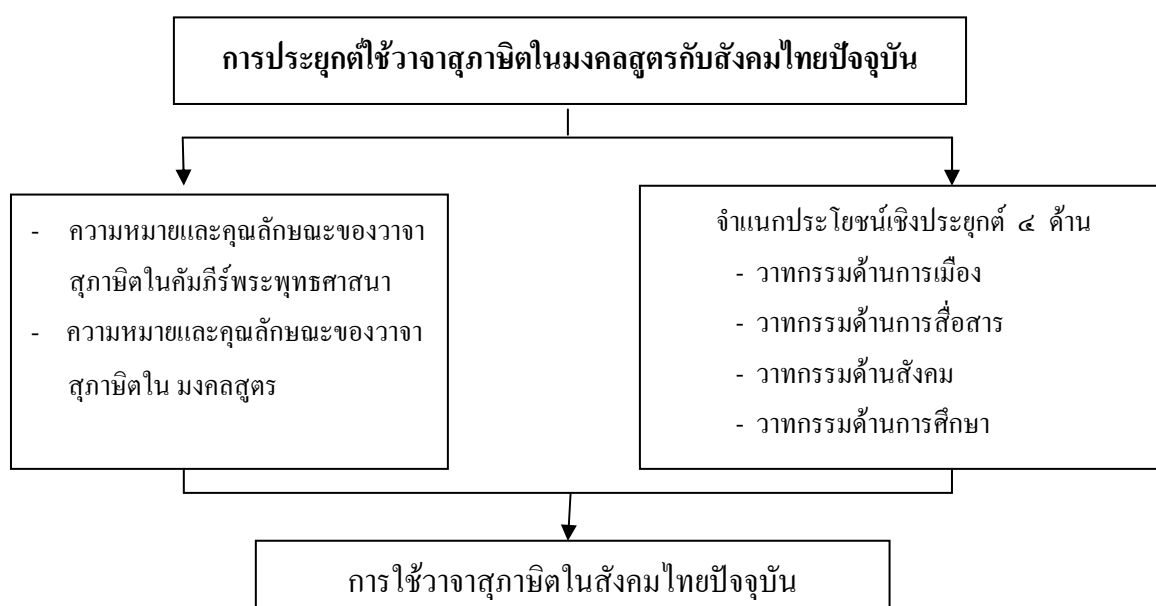
๑.๘ ประโยชน์ของการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภายิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภายิตในมงคลสูตร

๑.๘.๓ ทำให้สามารถประยุต์ใช้วาจาสุภายิตในมงคลสูตรต่อการใช้วาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษาของสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓

๑.๙ กรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย



แผนภูมิที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๒

ความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาสิต ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑ ความหมายของวาจาสุภาสิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คำว่าวาจาสุภาสิต ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า สุภาสิตา วาจา ได้มีคำอธิบายแสดงความหมายไว้ในที่ต่างๆ หลายแห่งด้วยกันจากความหมายของวาจาสุภาสิตที่อธิบายไว้ในราชบัณฑิตยสถาน^๑ หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวต่อกันมาเป็นเวลาช้านานมีความหมายเป็นคติสอนใจ

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้แสดงความหมายในด้านการสื่อภาษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างสัตว์ทั้งหลายในรูปของวิญญูติรูป^๒ ดังมีวจนัตถะวิเคราะห์ศัพท์ดังนี้

อธิปฺปายํ วิญญาเปตฺติ = วิญญุตฺติ รูปใด ทำให้ผู้อื่นรู้ถึงความประสงค์ ฉะนั้น รูปนั้นชื่อว่า วิญญูติ

วิญญาเปตฺติ = วิญญุตฺติ รูปที่พึงรู้ได้ด้วยตนเอง ฉะนั้น ชื่อว่า วิญญูติ

วิญญาเปนฺติ ชนา วิญญาตฺติ วา ชนาหิ อญฺญมญฺญสุส จิตฺตานิ เอตายาติ = วิญญุตฺติ

ชนทั้งหลายทำให้รู้จิตใจซึ่งกันและกันได้โดยอาศัยรูปนั้น หรือชนทั้งหลายรู้จิตใจซึ่งกันและกันได้โดยอาศัยรูปนั้น ฉะนั้น รูปนั้นชื่อว่า วิญญูติ

หมายความว่า เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งแสดงกิริยาอาการกวักมือหรือพูดขึ้นแล้ว ผู้อื่นย่อมรู้ความมุ่งหมายของผู้นั้นได้ ก็เพราะว่าการกวักมือหรือการพูดนั้นมีอาการพิเศษเกิดอยู่ด้วย อาการพิเศษนี้เรียกว่า วิญญูติรูป และถ้าไม่มีวิญญูติรูปแล้ว การเคลื่อนไหวของสัตว์ทั้งหลายก็ไม่ผิดอะไรกับการเคลื่อนไหวของใบไม้ และเสียงที่พูดของสัตว์ทั้งหลายก็ไม่ผิดอะไรกับเสียงฟ้าร้องฝนตก เมื่อเป็น

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๐๖.

^๒พระสัทธัมมโชติกะธัมมะจริยะ, ปรมัตถโชติกะ, ปริเฉทที่ ๑-๒-๖, อุพอกิธรรมมิกะตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๗๗.

เช่นนี้ คนทั้งหลายก็จะรู้จิตใจซึ่งกันและกันไม่ได้ ฉะนั้น อาการพิเศษที่เกิดอยู่ในการเคลื่อนไหว และการพูดของสัตว์ทั้งหลาย จึงชื่อว่า วิญญาณรูป คือ

๑. กายวิญญาณรูป มีฉันทละว่า กายเน วิญญาณุตติ = กายวิญญาณุตติ อาการพิเศษที่ทำให้รู้ความ ประสงค์ได้ด้วยการเคลื่อนไหว ฉะนั้น อาการพิเศษ คือการเคลื่อนไหวร่างกายนั้น จึงเรียกว่า กาย วิญญาณุตติ

๒. วจิวญญาณรูป มีฉันทละว่า วจียา วิญญาณุตติ = วจิวญญาณุตติ อาการพิเศษที่ทำให้รู้ความ ประสงค์ได้ด้วยการพูด ฉะนั้น อาการพิเศษคือการพูดนั้น จึงชื่อว่า วจิวญญาณุตติ วิญญาณรูปมี ๒ อย่าง คือ

๑. โภชนวิญญาณุตติ หมายถึง การเคลื่อนไหวของร่างกายหรือวาจาที่ทำให้คนอื่นรู้ถึงความ ประสงค์ของตน

๒. ปวัตตนวิญญาณุตติ หมายถึง การเคลื่อนไหวของร่างกายหรือวาจาที่เป็นไปตามปกติ มิได้มุ่งหมายให้คนอื่นรู้ความประสงค์ของตน

ฉะนั้น ในวิญญาณรูปทั้ง ๒ นั้น จึงแบ่งออกได้เป็น ๔ คือ

๑. โภชนกายวิญญาณุตติ
๒. ปวัตตนกายวิญญาณุตติ
๓. โภชนวจิวญญาณุตติ
๔. ปวัตตนวจิวญญาณุตติ^๓

จากข้อความข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า วาจาในที่นี้เป็น โภชนวจิวญญาณุตติ ซึ่งหมายถึงการ เคลื่อนไหวของวาจาที่ทำให้คนอื่นรู้ถึงความประสงค์ที่อยู่ในใจของตน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการ แสดงออกทางเจตนาวาจา ด้วยคำพูดที่เป็นกุศล อกุศล หรืออพยาคต เป็นประโยชน์หรือมิโทษ ขึ้นอยู่กับศีลธรรมจริยธรรมของผู้พูด การแสดงออกทางเจตนาวาจานี้ นับเป็นกรรมและวิบากไป พร้อมกันทีเดียว คือขณะกล่าวเจตนาวาจาที่เป็นกุศล อกุศล หรืออพยาคตอยู่นั้น จัดเป็นกรรมเมื่อ กล่าวเจตนาวาจานั้นจบลงแล้วก็จัดเป็นวิบากที่จะได้รับจากการกระทำทางวจีกรรมต่อไปและปวัต ตนวจิวญญาณุตติ ซึ่งหมายถึง การเคลื่อนไหวทางวาจาที่เป็นไปตามปกติ มิได้เป็นเจตนาวาจาที่ ก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษ มิได้มุ่งหมายให้ผู้อื่นรู้ความประสงค์ของตน เป็นแต่เพียงการสนทนา กันตามธรรมดา การทักทาย การเล่าเรื่อง เล่านิทาน ดังนี้ เป็นต้น การใช้วาจาเหล่านี้ไม่ก่อให้เกิด กรรมและวิบาก เพราะไม่มีเจตนาเป็นที่ตั้ง

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

พระอภิธรรมปิฎก ชัมมสังคณี ปราภุข็อความยีนยัความหมายของการสื่อภาษาทาง วาจา ดังนี้

รูปที่เป็นวจีวิญญติ นั้นเป็นโณ การพูด การเปล่งวาจา การเจรจา การกล่าว การป่าวร้อง การโฆษณา วาจาวิเภท แห่งบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล มีจิตเป็นอกุศล มีจิตเป็นอพยาคต นี้เรียกว่า วาจา การแสดงให้รู้ความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ภาวะที่แสดงให้รู้ความหมายด้วยวาจานั้น รูปนี้ ชื่อว่าเป็นวจีวิญญติ^๔

พระสิริมังคลาจารย์ ได้กล่าวถึงวาจาที่ใช้เจรจกันตามธรรมดาทั่วไป และการกระทำทาง วาจาที่มีเจตนาทางใจประกอบไว้ในมังคลัตถทีปนี ดังนี้

ในอรรถกถาสุภาสิตสูตร สุตตนิบาต และในฎีกาสุภาสิตสูตร ปัญจนินบาต อังคุตตร นิกายกล่าววว่า

“วาจาที่เจรจกันอันมาในพากย์มีอาทิอย่างนี้ว่า ‘วาจาที่พูด วาจาที่เปล่ง คำเป็นคลอง’ ดังนี้ก็ดี ว่า ‘วาจาอันหาโทษมิได้ สบายหู’ ดังนี้ก็ดี ชื่อว่าวาจา แต่วิญญติวาจาอย่างนี้ว่า ‘ความงดเว้น จากวจีทุจริต ๔ เป็นต้น นี้เรียกว่า สัมมาวาจา’ ” ในวิภังค์แห่งสิกขาบทนั้น เจตนาข้อมได้ชื่อว่า วาจา ด้วยเหตุ นั้น ในอรรถกถาแห่งสิกขาบทนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “เจตนาที่นับเนื่องในมิจฉาวาจา อันยัง ถ้อยคำให้ตั้งขึ้นชื่อว่าวาจา” (เช่นเจตนาพูดมุสา) ในฎีกาพรหมชาลสูตร ท่านจึงกล่าวว่า “เจตนาชื่อ ว่า ปิสฺสูนาวาจา เพราะอรรถวิเคราะห์ว่าบุคคลข้อมกล่าวคำส่อเสียดด้วยเจตนา นั้น...” “ถ้ากรรมอัน บุคคลทำด้วยวาจา กรรมนั้นท่านเรียกว่า ‘วจีกรรม’ ”^๕

ดังนั้น วาจา คือการพูด การกล่าว การเจรจา การโฆษณา หรือการเปล่งเสียงพูดโดยมิได้มี จุดประสงค์หรือมีเจตนาที่เป็นกรรม เป็นเพียงการพูดจาสื่อความหมายตามธรรมดาทั่วไป ส่วน วจีกรรม ได้แก่ วาจาที่มีเจตนาที่จะพูดหรือมีเจตนาที่จะงดเว้นการพูด ด้วยถ้อยคำที่เป็นกุศล

อกุศล หรืออพยาคต ทั้งหมดนี้เป็น วจีวิญญติ หรือ วจนภาษา

จึงสรุปได้ว่า รูปศัพท์ของคำว่า “วาจาสุภายิต” นั้นแยกออกเป็น ๒ คำ คือ วาจา + สุภายิต ซึ่งคำว่า วาจา หมายถึง ถ้อยคำ, คำกล่าว, คำพูด หรือเสียงพูดที่มนุษย์ใช้สื่อสารหรือพูดคุยกัน เป็น คำพูดที่เปล่งออกมาเป็นเสียงทำให้บุคคลอื่นที่ได้ยินเข้าใจเนื้อความได้ และยังมีคามหมายเป็น กลางๆ คือยังไม่ดีไม่ชั่ว แต่จะดีหรือชั่วนั้นแล้วแต่เจตนาของผู้พูดมุ่งจะให้ เป็นไปและคำว่า สุภายิต หมายถึง คำพูดที่ผู้พูดพูดดีแล้ว ถือเป็นคติได้ ผู้พูดพูดด้วยมุ่งหมายเพื่อสั่งสอน เป็นข้อความสั้นๆ แต่เน้นความลึกซึ้งและต้องเป็นคำสอนไปในตัวซึ่งสามารถพิสูจน์และเชื่อได้ เป็นคำพูดที่ผู้พูด

^๔ อภิ.สจ. (ไทย) ๓๔/๖๓๕/๒๐๓.

^๕ มง.ที. แปล เล่ม ๒, หน้า ๑๕๗-๑๕๘.

กลั่นกรองไว้ดีแล้วจึงพูด มิใช่สักแต่ว่าพูด เป็นคำพูดที่พอเหมาะพอดี เป็นคำพูดจริง หรือคำสัตย์ สุภาพเกลี้ยงเกลา ละมุนละไม ดีทั้ง ๓ ส่วน คือคำพูด เรื่องที่พูด และคนที่พูดด้วย ทั้งมีประโยชน์มีผลดีต่อผู้พูดและผู้ฟัง เป็นคำพูดที่เป็นธรรม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ดังเถรภาษิตที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเฉพาะพระพักตร์ว่า “บุคคลควรกล่าววาจาที่ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่นให้เดือดร้อน วาจานั้น เป็นวาจาสุภาษิตแท้”

๒.๒ คุณลักษณะของวาจาสุภาษิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คุณลักษณะของวาจาสุภาษิตประการหนึ่งก็คือ ลักษณะของข้อประกอบในคัมภีร์พระพุทธศาสนาตอนหนึ่ง ได้กล่าวถึงพระพุทธพจน์ว่าได้แสดงลักษณะของข้อประกอบของวาจาสุภาษิตว่ามี ๕ ประการ คือ พูดถูกต้อง พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำประกอบด้วยประโยชน์และพูดด้วยจิตเมตตา ซึ่งจากการศึกษาถึงคำอธิบายเป็นการขยายความของข้อประกอบที่มีคุณลักษณะ เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นวาจาทุพภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้^๖ ได้กล่าวขยายความโดยละเอียดสรุปเป็นเนื้อหาสำคัญคือ

๑. พูดถูกต้อง คือรู้กาลเวลา ว่าเวลาใดควรพูด เวลาใดสมควรนิ่งพูดถูกต้องเทศะ คือถูกสถานที่รู้ว่าสถานที่นี้สมควรกล่าวเช่นใด หรือไม่ควรกล่าวอะไร เป็นต้น

๒. พูดคำจริง คือ คำพูดนั้นต้องเป็นคำจริง ไม่ใช่พูดเสกสรรปั้นแต่งขึ้นมา ไม่ใช่คำเท็จที่นึ่งเทียน (นึกเอาเอง) พูดกัน เพราะคำจริงแท้ ย่อมเป็นคำพูดที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ผิดเพี้ยน ไม่มีการต่อเติมเสริมแต่งให้ดูสมจริงสมจัง จริงแค่ไหนพูดแค่นั้น

๓. พูดคำอ่อนหวาน คือ คำพูดที่อ่อนหวาน สุภาพ เป็นคำไพเราะที่ได้กลั่นมาจากใจที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่คำพูดที่หยาบคาย ระบายหู คิดถึงกิ๋นมัว ไม่พูดประชดประชัน แดกดัน ไม่ต่อเสียด (พูดยุยงให้คนแยกกัน)

๔. ต้องก่อให้เกิดประโยชน์อีกด้วย คือเป็นผลดี ทั้งแก่ผู้พูดและผู้รับฟัง คำพูดนั้น แม้จะเป็นคำจริง สุภาพ แต่หากพูดไปแล้วไม่เป็นประโยชน์เราก็ไม่ควรพูด เพราะมันก่อให้เกิดโทษมากกว่า

๕. ต้องพูดด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา มีความปรารถนาดีจริง ๆ ไม่ใช่เสแสร้งแกล้งทำไป ต้องออกมาจากใจที่บริสุทธิ์ จากหัวใจของยอดกัลยาณมิตร (เพื่อน ๆ หรือคนรอบข้างที่เป็น

^๖ อัง.ปัญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๘/๓๓๘.

คนดี ดีกับเราและชี้ทางถูกให้) ซึ่งพูดเพราะอยากจะให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ และมีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ดังนั้น จากการศึกษาคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตจะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของวาจาสุภาษิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีข้อประกอบหลัก ๕ ประการคือ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน คำพูดประกอบด้วยประโยชน์และพูดด้วยจิตเมตตา ซึ่งสรุปแล้วเป็นวาจาสุภาษิตที่มีใจความสั้น ๆ เปรียบเทียบกับภาษาพูดและภาษาเขียนให้เข้าใจได้ง่าย สั้นกะทัดรัดง่ายแก่การจดจำ เป็นวาจาที่มีลักษณะที่อ่อนหวานสุภาพเมื่อพูดไปแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง เน้นถึงผู้พูดจะต้องพูดให้ถูกกับเวลา สถานที่ อีกทั้งในจิตใจจะต้องพูดด้วยความสัตย์จริงเป็นคำพูดที่ไม่คลาดเคลื่อนจากความจริง ต้องพูดด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา มีความปรารถนาดีจริงๆ อยากให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์และมีความสุขเมื่อได้ฟังวาจาที่พูด จากคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่แสดงในส่วนของความหมายที่บ่งบอกและแสดงลักษณะของวาจาสุภาษิต มีดังนี้

๒.๓ ลักษณะและตัวอย่างของวาจาสุภาษิต

คุณลักษณะของวาจาสุภาษิตอีกประการหนึ่ง ธรรมะที่มีความหมายบ่งบอกหรือแสดงลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งจัดรวมไว้กับธรรมะหมวดอื่น ๆ ไม่ได้ระบุว่าเป็นวาจาสุภาษิตโดยตรง เป็นแต่เพียงข้อประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งในธรรมะหมวดนั้น ๆ ถูกกล่าวถึงในลักษณะชื่ออย่างอื่น โดยมีความหมายบ่งบอกนัยให้มีความสำคัญกับการใช้วาจา ก็มีปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่น คำว่า สัมมวาจา ปิยวาจา วาขเปยยะ ปุบผภาณิ มรุตภาณิ สัจจวาจา อมตวาจา เป็นต้น^๑

ส่วนธรรมะที่พูดถึงการใช้วาจาหรือคำพูดที่จัดเป็นวาจาสุภาษิตโดยตรงนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงแก่หมู่ภิกษุสงฆ์รวมทั้งพุทธบริษัทเหล่าอื่นด้วย โดยมีพระพุทธประสงค์ให้พุทธบริษัทพูดถ้อยคำเป็นวาจาสุภาษิต เพื่อให้เกิดประโยชน์ ไม่เกิดโทษทั้งแก่ตนและคนอื่น พร้อมกระนั้นยังทำให้ผู้พบปะพูดคุยด้วยเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้พูดหรือในพระพุทธศาสนาและได้รับประโยชน์จากการฟังวาจาสุภาษิตนั้นด้วย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ในพระสูตร ๒ สูตร คือ พระสูตรที่ ๑ ได้แก่ สุภาสิตสูตร มีเนื้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย วาจาที่ประกอบด้วยข้อ ๔ ประการ เป็นสุภาษิต ไม่เป็นทุพภาษิต ไม่มี โทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน วาจาที่ประกอบด้วยข้อ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้^๒

๑. กล่าววาจาสุภาษิตอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาทุพภาษิต

^๑ จ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๖/๕๕.

^๒ จ.ส. (ไทย) ๒๕/๔๕๓/๖๐๒, ตัง.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๓/๓๐๘.

๒. กล่าววาทาที่เป็นธรรมอย่างเดียว ไม่กล่าววาทาที่ไม่เป็นธรรม

๓. กล่าววาทาเป็นที่รักอย่างเดียว ไม่กล่าววาทาไม่เป็นที่รัก

๔. กล่าววาทาสัตย์จริงอย่างเดียว ไม่กล่าววาทาเหลวไหล

ภิกษุทั้งหลาย วาทาที่ประกอบด้วยข้อ ๔ ประการนี้ เป็นสุภายิต ไม่เป็นทุพภายิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน

สุภาสิตสูตรนี้ พระพุทธช้อตรัสไว้เพื่อต้องการให้พระสาวกสาวิกาหรืออุบาสกอุบาสิกา ได้ถือเป็นหลักในการพูดคุยหรือสนทนากับบุคคลต่าง ๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธช้อที่ต้องการให้พุทธบริษัททั้ง ๔ มีการแสดงออกทางวาทาที่สะอาดงดงาม เป็นวิสุจริต อันจะทำให้ความประสงค์ของผู้พูดสำเร็จได้ด้วยการพูดนั้น ดังวาทาสุภายิตที่ว่า “โมกุโข กลุขานิยา สาธุ” แปลว่า การเปล่งวาทางามทำให้ประโยชน์สำเร็จได้

ส่วนพระสูตรที่ ๒ ได้แก่ วาทาสูตฺร มีเนื้อความที่พระพุทธช้อตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย วาทาประกอบด้วยข้อ ๕ ประการ เป็นวาทาสุภายิต ไม่เป็นวาทาทุพภายิต เป็นวาทาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่ติเตียน วาทาประกอบด้วย ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. พูดถูกกาล

๒. พูดคำจริง

๓. พูดคำอ่อนหวาน

๔. พูดคำประกอบด้วยประโยชน์

๕. พูดด้วยเมตตาจิต

ภิกษุทั้งหลาย วาทาประกอบด้วย ๕ ประการนี้แล เป็นวาทาสุภายิต ไม่เป็นวาทาทุพภายิต เป็นวาทาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่ติเตียน^๕

เมื่อเปรียบเทียบข้อประกอบระหว่างพระสูตรทั้ง ๒ ข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า วาทาสูตฺร มีข้อประกอบเพิ่มเข้ามาอีก ๑ ข้อ คือ การพูดให้ถูกกาล ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า พระพุทธช้อตรัสวาทาสูตฺรเพื่อเน้นย้ำถึงวิธีการใช้วาทา เพื่อให้พุทธบริษัทได้ตระหนักถึงการใช้คำพูดที่ต้องดูจังหวะหรือความเหมาะสมในเรื่องกาลเทศะ (เวลาและสถานที่) ซึ่งผู้พูดต้องพิจารณาถึงสิ่งแวดล้อมรอบข้างให้ถี่ถ้วนก่อนพูด บางทีแม้จะเป็นคำพูดจริง ไพเราะ มีประโยชน์ คนฟังชอบใจ แต่ก็ต้องดูบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ว่าเป็นเวลาที่เหมาะหรือไม่ที่จะพูด ดังที่พระพุทธช้อตรัสกับอภยราชกุมารว่า

^๕ อัง.ปิฎกจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๘/๓๓๘.

“ถึงแม้เป็นคำพูดจริง ไพเราะ มีประโยชน์ คนฟังชอบ ตถาคตย่อมรู้จักเลือกเวลาที่เหมาะ (ทรงเป็นกาลัญญ) ในการพูด”^{๑๑}

แต่อย่างไรก็ตาม วาจาที่ประกอบด้วยข้อ ๔ หรือข้อ ๕ ดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นข้อประกอบของวาจาสุภาษิตที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ให้ยึดถือเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินคำพูดที่เป็นวาจาสุภาษิตในการพูดของบุคคลทั่วไป โดยไม่จำกัดว่าคำพูดนั้นจะเป็นของใครก็ตาม ถ้าหากประกอบด้วยข้อ ๔ หรือข้อ ๕ นี้ ก็จัดว่าเป็นวาจาสุภาษิตเหมือนกัน เพราะทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์และความสุขทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตระ และยังเป็นกำบังโทษอันจะเกิดแก่ผู้พูดซึ่งทำหน้าที่จาริกไปเผยแผ่พุทธธรรมในสถานที่ต่างๆ พร้อมทั้งปรารถนาจะให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์เต็มที่มีความกลมใสในพระสัทธรรมยิ่ง ๆ ขึ้น ดังนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ดังกล่าวมา จึงควรทำความเข้าใจในข้อประกอบของวาจาสุภาษิตแต่ละข้อให้ชัดเจน โดยเฉพาะข้อประกอบในวาจาสูตร ๕ ประการ

อนึ่ง ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวกันว่า แม้วาจาสำหรับแสดงธรรมของบุคคลเหล่าอื่นจากพระพุทธเจ้า ก็พึงทราบว่าเป็นวาจาสุภาษิตเหมือนกัน เพราะว่าวาจาสำหรับแสดงธรรมนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นมงคล เพราะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ทั้งหลายได้รับประโยชน์และความสุขในโลกทั้งสอง (ในโลกนี้และโลกหน้า) และยังเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรลुพระนิพพานด้วย ความจริง พระพุทธพจน์ บัณฑิตก็เรียกว่า วาจาสุภาษิต เพราะเป็นวาจาสูงสุดกว่าวาจาทั้งปวง โดยความเป็นวาจาอันเกษม พระวังคิสมเถระ เมื่อจะให้ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนี้อย่างแจ่มแจ้ง ลุจากอาสนะยืนข้างหน้าเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวคาถาซึ่งสืบเนื่องจากสุภาสิตสูตรว่า “พระพุทธเจ้าตรัสพระวาจาใด อันเป็นวาจาเกษม เพื่อการบรรลุนิพพาน เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ วาจา นั้นแล เป็นวาจายอดเยี่ยมกว่าวาจาทั้งหลาย”^{๑๒}

พระอรรถกถาจารย์ ได้อธิบายความหมายของคำว่า วาจาอันเกษม ข้างต้นนั้นว่า หมายถึงความไม่มีภัย ไร้อุปัทเว เพราะพระวาจานั้น ทำให้ดับกิเลส เป็นไปเพื่อทำที่สุดทุกข์ในวิภูฏะ ฉะนั้น จึงเรียกว่า วาจาอันเกษม หรืออีกนัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสพระวาจาอันเกษม เพื่อประกาศมรรคาอันเกษม ก็ด้วยจุดประสงค์เพื่อให้บรรลุนิพพาน เพื่อให้ถึงการดับกิเลส เพื่อทำที่สุดทุกข์ เพื่อกระทำให้แจ้งอมตนิพพานกล่าวคือที่สุดทุกข์ในวิภูฏะ เพราะฉะนั้น พระวาจานั้นแล จึงเป็นวาจาสูงสุด คือ ประเสริฐสุดกว่าวาจาทั้งปวง โดยส่วนเดียวเท่านั้น

^{๑๑}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗.

^{๑๒}พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๔๕๗/๖๐๓.

ปิ่น มุกกันต์^๒ กล่าวไว้ในหนังสือมงคลชีวิตว่า ลักษณะของคำพูดที่เป็นวาจาสุภาษิตนั้น ให้พิจารณาดูตรงคำที่พูดออกมานั้น ต้องเป็นคำพูดที่มีลักษณะ ๓ อย่าง คือ

๑. เป็นคำจริง (สัจจะ)
๒. เป็นคำสุภาพ (สันหะ)
๓. เป็นคำมีประโยชน์ (อรรถสัทยหิตะ)

และได้อธิบายเพิ่มเติมถึงลักษณะทั้ง ๓ ประการนี้ว่า เป็นข้อของคำพูดโดยตรง ไม่เกี่ยวกับภาษา ไม่เกี่ยวกับลีลา คือคำที่พูดนั้นจะเป็นภาษาไทย ภาษาจีน ภาษาฝรั่ง ภาษาแขก หรือภาษาพม่ารามัญ ภาษาลาว ภาษาเขมร ไม่สำคัญ ภาษาที่เราพูดกันอยู่ทุกวันนี้ เราสมมติเรียกว่าภาษาไทย ภาษาจีน นั้นเป็นเรื่องสมมติ เรื่องของโลก ส่วนลีลาของคำพูดที่พูดออกมาเป็นร้อยแก้ว ร้อยกรอง พูดช้าพูดเร็ว พูดสนุกหรือไม่สนุก นั้นก็เป็นเรื่องของผู้พูด ไม่เกี่ยวกับลักษณะของวาจาสุภาษิต มนุษย์ทุกหมู่เหล่าไม่ว่าจะเป็นภาษาใดชาติใดเกิดอยู่บ้านเมืองใด พูดจาสำเนียงอย่างไรก็สามารถที่จะพูดวาจาสุภาษิตได้เหมือนกัน หมายความว่าเข้าถึงมงคลข้อนี้ได้เท่ากัน

ข้อของวาจาสุภาษิตทั้ง ๓ นั้น คือ คำจริง คำสุภาพ คำมีประโยชน์ซึ่งล้วนเป็นข้อที่ประกอบขึ้นจากใจทั้งนั้น คำพูดจะจริงมีประโยชน์ก็เพราะใจมีเมตตา เป็นเรื่องของใจไม่ใช่ของที่จะเข้าจะซื่อ ไม่เกี่ยวกับความจนความรวย ไม่ใช่ของที่จะต้องเรียกร้องเอาจากคนอื่น จึงไม่เกี่ยวกับยศและอำนาจ แต่หากเกี่ยวกับใจเท่านั้น ใครมีใจก็สามารถทำให้เกิดให้มีขึ้นได้

ลักษณะคำพูดทั้ง ๓ นี้ แสดงระดับชั้นหรือคุณค่าของคำพูดไว้ ๓ ชั้น คือ

๑. คำพูดชั้นสูง เป็นคำพูดทั้งมีประโยชน์แก่ผู้ฟัง สุภาพ และไม่ผิดศีล
๒. คำพูดชั้นกลาง เป็นคำพูดที่สุภาพ ทำให้คนฟังชื่นใจและเป็นความจริงไม่ผิดศีล

แต่ไม่อาจจะทำให้เกิดเป็นประโยชน์ได้

๓. คำพูดชั้นต่ำ เป็นเพียงคำจริงไม่ผิดศีลเท่านั้นจะเอาความสุภาพและประโยชน์จากคำพูดนั้นไม่ได้

กัลยาณชนหรือคนดีนั้น อย่างน้อยจะต้องพูดไม่ให้ผิดศีลคือพูดคำจริง แต่ถ้าพูดให้สุภาพด้วยทั้งเป็นประโยชน์ด้วยก็นับว่าดีเลิศ เมื่อกล่าวถึงค่าของคำพูดที่เป็นวาจาสุภาษิตก็พึงทราบว่ามี ๓ ระดับ ดังนี้ คือ

๑. ระดับคำพูดจริง เป็นคำที่ควรเชื่อ
๒. ระดับคำพูดจริงด้วย สุภาพด้วย เป็นคำที่ควรเชื่อควรฟัง

^๒ ปิ่นเอกปิ่น มุกกันต์, มงคลชีวิตภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗), หน้า

๓. ระดับคำพูดจริงด้วย สุภาพด้วย มีประโยชน์ด้วย เป็นคำที่ควรเชื่อ ควรฟังและ
ควรบูชา^{๑๓}

ดังนั้น คำพูดที่เข้าขั้นคือจัดเป็นวาจาสุภาษิตได้ ก็คือคำพูดที่เป็นคำจริง สุภาพและมี
ประโยชน์ ซึ่งเป็นขั้นอุดมวาจาเป็นวาจาขั้นสูงสุด เป็นขั้นอมตวาจา เป็นวาจาที่ไม่ตาย เป็นขั้นอริยวาจา
เป็นวาจาของพระอริยบุคคล เชื่อก็ได้ ฟังก็น่าฟังก็ได้ประโยชน์ด้วย ซึ่งทุกคนทุกชาติต่างมีสิทธิ์มีโอกาส
ที่จะพูดกันได้ด้วยกันทั้งนั้นเพราะเป็นวาจาอันเกษมไม่มีภัย ไร้อุปัทวเหตุทำให้กิเลสหมดสิ้นไปและ
เป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ในวัฏสงสาร

ส่วนข้อประกอบของวาจาสุภาษิตนั้น ผู้วิจัยพบว่า การพูดหรือการแสดงธรรม
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้ทรงยึดหลักการพูดหรือการแสดงธรรมอันก่อให้เกิด
ประโยชน์ในโลกทั้งสองแก่เหล่าชนผู้สดับ พระวาจาที่ตรัสแสดงพระธรรมเทศนาในแต่ละครั้งนั้น
มีข้อประกอบ ๕ ประการดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งแต่ละข้อยังมีนัยซ่อนเร้นที่ควรทราบและควรทำ
ความเข้าใจให้ถูกต้อง เพื่อจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมและเกิดผลดีตามสมควรแก่การ
ปฏิบัติต่างๆ ดังนี้

๑) ความหมายของคำว่า “ข้อ”

ข้อ หมายถึง ส่วนประกอบและในสิ่งๆ หนึ่งจะมีส่วนประกอบอยู่หลายส่วน ข้อ
จึงต้องมีส่วนประกอบครบตามจำนวนที่กำหนดขึ้นเป็นข้อ จึงจะเรียกว่า “ข้อ” ไม่ใช่มีแต่อย่างใด
อย่างหนึ่งก็ได้ ถ้าใช้คำว่า “ข้อ” แล้วต้องครบพร้อมทั้งชุด จึงจะนับเป็นสิ่งนั้น ๆ เช่น ข้อของวาจา
สุภาษิตมี ๕ ข้อก็หมายความว่าคำพูดที่พูดออกมาเพียงประโยคเดียวนั้นจะต้อง ประกอบด้วยข้อทั้ง
๕ พร้อมอยู่ในตัว ถ้าขาดไปแม้ข้อเดียวก็ไม่จัดเป็นวาจาสุภาษิต ฉะนั้นจึงต้องมีครบ ถ้าไม่มีหรือมี
ไม่ครบก็ไม่เรียกว่าข้อ ข้อจึงมีลักษณะของความเป็น “ชุด” หรือลักษณะของความ “ครบชุด”^{๑๔}

ข้อทั้ง ๕ ของวาจาสุภาษิต แบ่งได้เป็น ๒ นัย แต่ละนัยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้นตอน
ดังนี้

นัยที่หนึ่ง เป็นการพิจารณาวาจาของผู้อื่น ได้แก่

^{๑๓} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิตภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗), หน้า
๔๓๓-๔๓๗.

^{๑๔} จิตรจางค์ สุภาพ, กัลยาณวาที. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ม.ป.ป.) หน้า
๑๑๕.

๑. ความเหมาะสม พึงพิจารณาถึงการพูดของผู้พูดนั้นว่า มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด โดยการพิจารณาถึงกาลสมัย เวลา โอกาส สถานที่ บุคคล เมื่อเห็นว่าส่วนต่าง ๆ เหล่านี้เหมาะสมแล้วจึงควรรับฟัง

๒. คุณภาพคำ พึงพิจารณาถึงการใช้คำพูดของผู้พูดนั้นว่า มีคุณภาพเป็นวาจาสุภาพหรือไม่ เช่น เป็นวาจาสุภาพหรือหยาบโลน เป็นวาจาจริงหรือเท็จ เป็นวาจามีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ถ้าเป็นวาจาจริง สุภาพ มีประโยชน์ จึงสมควรแก่การรับฟัง

๓. เจตนา พึงพิจารณาถึงเจตนาของผู้พูดนั้นว่า ถ้าพูดด้วยเจตนาดีเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ฟังก็สมควรตั้งใจฟัง ถึงแม้บางครั้งความเหมาะสมและคุณภาพคำจะบกพร่องไปบ้างก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้พูดไม่มีเจตนาดี ก็ควรหลีกเลี่ยงการรับฟังนั้นเสีย

นัยที่สอง เป็นการพิจารณาวาจาหรือการพูดของผู้พูดโดยย้อนลำดับจากการพูดให้ผู้อื่นฟัง ดังนี้ คือ

๑. เจตนา คือ การพิจารณาถึงเจตนาของผู้พูดแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑.๑ เจตนาไม่ดี มีจิตประกอบด้วยความโลภ โกรธ หลง เป็นที่ตั้งในการพูด

๑.๒ เจตนาดี มีจิตประกอบด้วยเมตตา มีความปรารถนาดีเป็นที่ตั้งในการพูด การพิจารณาวาจาหรือการพูดของผู้พูดนั้น จะต้องเริ่มจากเจตนาเป็นอันดับแรก ผู้พูดควรตั้งเจตนาที่ดีต่อผู้ฟังเท่านั้น หากรู้ตัวว่าเป็นเจตนาไม่ดีหรือเจตนาร้ายต่อผู้ฟังก็ไม่ควรพูดเพราะนั่นเป็นการกล่าววาจาทุพภาษิต ซึ่งสัตบุรุษไม่ควรพูดตามปกติสัตบุรุษหรือบัณฑิตนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่ามีลักษณะ เครื่องหมาย และความประพฤติน่ามาชดสาย อย่างนี้คือ ชอบคิดแต่เรื่องที่ดี ชอบพูดแต่คำพูดที่ดี และชอบทำแต่กรรมที่ดี^{๑๕}

๒. คุณภาพคำ คือการพิจารณาถึงส่วนประกอบของคำพูดของผู้พูด แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๒.๑ กลุ่มหนึ่ง เป็นคำพูดจริงหรือเท็จ

๒.๒ กลุ่มที่สอง เป็นคำพูดสุภาพหรือหยาบคาย

๒.๓ กลุ่มที่สาม เป็นคำพูดที่มีประโยชน์หรือมีโทษ

พึงพิจารณาคูคำพูดส่วนหน้าทั้ง ๓ คือคำพูดจริง สุภาพ และมีประโยชน์ ซึ่งจัดเป็นคำพูดหรือวาจาที่ดีมีคุณภาพ ส่วนคำพูดส่วนหลังทั้ง ๓ คือคำพูดเท็จ หยาบคาย และมีโทษนั้น จัดเป็นคำพูดหรือวาจาที่ไม่ดีไม่มีคุณภาพเป็นคำพูดที่มีโทษ จึงไม่ควรนำไปพูดโดยประการทั้งปวงเพราะเป็นลักษณะการพูดของคนพาล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงลักษณะ เครื่องหมาย และความ

^{๑๕}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๓/๒๕๖.

ประพจน์ไม่ขาดสายของคนพาลว่ามีลักษณะชอบคิดแต่เรื่องไม่ดี ชอบพูดแต่คำพูดไม่ดี และชอบทำแต่กรรมที่ไม่ดี^{๑๖}

๓. ความเหมาะสม คือการพิจารณาถึงคำพูดหรือวาจาของผู้พูดนั้นว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม โดยพิจารณาประกอบกับปัจจัยเหล่านี้ คือ กาลสมัย เวลา โอกาส สถานที่ และบุคคล

อนึ่ง แม้การมีเจตนาดีนั้นก็เป็นที่ดีในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่พอเพราะยังดีไม่ครบชุด ถ้าจะให้ดียิ่งขึ้นหรือดีพร้อม จะต้องมิวาทดีหรือวาจาเป็นประโยชน์เป็นส่วนประกอบด้วย และถ้าจะให้ดีที่สุด จะต้องประกอบด้วยความเหมาะสมด้วยกาลสมัย เวลา โอกาส สถานที่ และบุคคลดังกล่าวแล้ว

ข้อของวาจาสุภาษิตนั้นแต่ละข้อเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่จะทำก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟังได้ ซึ่งถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งก็จะทำให้เกิดโทษทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟังได้เช่นกัน ดังนั้น จึงควรทำความเข้าใจให้ดีในแต่ละข้อหรือแต่ละส่วนประกอบ เพื่อป้องกันโทษที่จะเกิดขึ้นนั้น ดังจะได้วินิจฉัยในแต่ละข้อประกอบเป็นอันดับต่อไป

ข้อที่ ๑ พุดถูกกาล (กาลณ ภาสิตา)

วาจาสุภาษิตข้อที่ ๑ อยู่ในลักษณะของ “ความเหมาะสม” กาลณ ภาสิตา แปลว่าการพุดถูกกาละ คำว่า กาละ แปลตามความหมายทั่วไปว่า เวลา ดังนั้น วาจาถูกกาละ จึงแปลว่า การพุดถูกเวลา คำว่า “ถูกเวลา” ไม่ใช่หมายถึงถูกกับเวลา เข้า สาย บ่าย เย็น กลางคืน การเข้าใจเช่นนี้ทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี เพราะทำให้เกิดความเชื่อในเรื่อง “เวลา” ขึ้นมาว่าเวลานั้นเวลานี้เป็นมงคลไม่เป็นมงคล ดังตัวอย่างความเชื่อในยามอุบากองในตำราพรหมชาติที่ว่า

“สูญหนึ่ง	อย่าพึงจร	แม่ราญรอน	จะอัปรา
สองสูญ	เร่งยาตรา	จะมีลาภ	สวัสดิ์
ปลอดสูญ	พูนสวัสดิ์	ภัยพิบัติ	ลากบมี
กากบาท	ตัวอัปรีย์	แม่จรลี	จะอัปรา
สี่สูญ	จะพูนผล	แม่จรล	ดีหนักหนา
มีลาภสิ้น	คณนา	เร่งยาตรา	จะมีชัย . . .”

^{๑๖}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๖/๒๕๐.

การถือเช่นนี้ไม่ถูกหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่อง ฤกษ์ยามไว้ว่า “สัตว์เหล่าใดประพฤตีสัจจริตทางกาย วาจา ใจ ในเวลาเช้า ในเวลากลางวัน หรือใน เวลาเย็น เช้านั้น กลางวันนั้น หรือเย็นนั้น ย่อมเป็นฤกษ์ดีของสัตว์เหล่านั้น”^{๑๓}

พูดถูกกาล จึงหมายถึง ความเหมาะสมหรือจังหวะ เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรพูด เวลา ไหนยังไม่ควรพูด ควรพูดนานเท่าไร ต้องคาดผลที่จะเกิดขึ้นไว้ด้วย ดูความเหมาะสมหรือจังหวะ อันเนื่องด้วยเวลาและปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องด้วยซึ่งปัจจัยอื่นๆ ดังกล่าว ในปัจจุบันนี้เรียกว่า “กาลเทศะ” คำว่า “เทศะ” แปลว่า “สถานที่” หมายถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพูดนั่นเอง กล่าวอีก นัยหนึ่งว่าพูดถูกสถานที่ คือรู้ว่าในสถานที่เช่นไร เหตุการณ์แวดล้อมเช่นไรสมควรที่จะพูด หากพูด ออกไปแล้วจะมีผลดีหรือผลเสียอย่างไร เช่น มีความหวังคืออยากเตือนเพื่อนไม่ให้ดื่มเหล้า แต่ไป เตือนขณะที่เพื่อนกำลังเมาอยู่ อย่างนี้นอกจากเขาจะไม่ฟังแล้ว ผู้หวังดีอาจได้รับอันตรายได้ จึงควร นิ่งไว้ก่อน รอเวลาที่เขาหายเมาแล้วจึงค่อยกล่าวตักเตือน เป็นต้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ว่า “การพูดเกินขอบเขตไม่ดีเลย”^{๑๔} หนึ่ง ผู้พูดเมื่อตั้งใจจะใช้เวลากี่นาที กี่ชั่วโมงก็ควรพูดให้เป็นไปตาม เวลาที่กำหนดไว้ เวลาเริ่มพูดกำหนดว่าจะเริ่มเวลาเท่าใด ก็ต้องเริ่มเวลาเท่านั้นไม่เร็วหรือช้ากว่านั้น เรื่องที่พูดก็ต้องจัดให้เหมาะสมกับเวลา คือต้องจบหรือเลิกพูดได้ตามเวลา ถ้ายังไม่ถึงเวลาอันควร เลิกก็ไม่ควรรีบด่วนเลิกก่อนเวลามากเกินไป

ดังนั้น คำว่า “กาลเทศะ” จึงหมายถึงการพูดที่ถูกทั้งกาลและถูกทั้งเทศะครบ วงจรทั้ง ๒ ประการ การพูดถูกกาลนั้น ควรคำนึงว่าการพูดตามเวลาจัดเป็นการพูดถูกกาลแต่เวลา ตามคนพูดไม่จัดเป็นการพูดถูกกาลและการพูดถูกสถานที่ ควรคำนึงว่าสถานที่ที่จัดให้มีการพูดมี สภาพเหมาะสมกับการพูดในแต่ละครั้งหรือไม่ ไม่ใช่ว่าพูดเรื่องอะไรในสถานที่ใด ๆ ก็ได้เสมอไป ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับสถานที่ เช่น เครื่องขยายเสียงได้ยินชัดเจตดี หรือว่ามีเสียงสะท้อน ฟังไม่รู้เรื่อง เสียงดังพอดีกับการฟังหรือว่าค่อยหรือดังเกินไป เวทีการพูดเหมาะสมเจาะหรือว่า ขลุ่ยขลุ่ย แสงสว่างให้เห็นตัวผู้พูดเพียงพอหรือว่าเห็นเพียงกลาง ๆ เป็นต้น^{๑๕}

การพูดนั้น แม้จะใช้คำพูดที่ดี เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดที่มีประโยชน์ และพูดด้วยจิตที่เมตตาแต่ถ้าพูดผิดจังหวะ ไม่ถูกกาลเทศะผู้ฟังยังไม่พร้อมที่จะรับฟังแล้วจะ ก่อให้เกิดผลเสียได้ แทนที่จะได้รับความชื่นชมกลับกลายเป็นว่าถูกตำหนิเพราะไม่รู้จักกาลเทศะ ดังนั้น เรื่องกาลเทศะในการพูดหรือแสดงธรรม จึงถูกจัดเป็นข้ออันหนึ่งในการพูดวาจาสุภาษิต และ มีส่วนสำคัญที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นอย่างมาก

^{๑๓} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๓๕๕.

^{๑๔} จิตรจางค์ สุภาพ. กัลยาณวาที. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ม.ป.ป.) หน้า

ข้อที่ ๒ พุคคำจริง (สัจจา ภาสิตา)

สัจจา ภาสิตา แปลว่า สัจจวาจา หรือวาจาจริง วาจาสัตย์ คือเรื่องที่พูดนั้นเป็นความจริง และเจตนาของผู้พูดก็พูดด้วยความจริงใจ การพูดด้วยความจริงใจนั้นต้องพูดตรงไปตามความจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่สลับปลับ ไม่ตลบตะแลง ไม่เหลวไหล ไม่คลุมเครือ พูดด้วยคำสัตย์จริง ไม่ใช่คำพูดที่ปั้นแต่งขึ้นให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่เสริมความ ไม่อำความ^{๑๙}

การพูดคำจริงหรือวาจาจริง เป็นเงื่อนไขสำคัญและจำเป็นที่ขาดไม่ได้ เพราะถ้าพูดด้วยความไม่จริงเสียแล้ว แม้วิธีพูดหรือศิลปะการแสดงการพูดจะดีเยี่ยมสักเพียงใด และไม่ว่าผู้พูดจะอยู่ในตำแหน่งหรือฐานะอย่างไร ระดับไหน ก็ไม่จัดเป็นวาจาสุภาษิต เพราะว่าวาจาจริงเป็นแก่นหรือเป็นแก่นของการพูด แก่นหรือแก่นมีลักษณะเป็นของหลักมั่นคง คงทน แข็งแรง เป็นของแท้ของแท้ย่อมมีราคาหรือมีค่ามากกว่าของเทียมหรือของปลอม วาจาจริง วาจาแท้เท่านั้น จึงจะมีค่าเป็น “วาจาสุภาษิต”^{๒๐}

ทัศนะทางพระพุทธศาสนานิยมความจริงเฉพาะเรื่องคำพูดนั้น คำพูดที่ถือว่าดีและถูกต้องทุก ๆ กรณี จะต้องมีความจริงเป็นหลักเสมอไป ถ้าพูดไม่จริงก็ถือว่าผิดศีล และถ้าต้องการจะให้คำพูดเป็นสิริมงคลจะต้องพูดคำจริงและพูดด้วยความจริงใจ ดังบทสวดมนต์ในตนสูตรที่พระสงฆ์ใช้สวดเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่พุทธศาสนิกชนในงานทำบุญต่าง ๆ ว่า “เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ” แปลความว่า ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่ทุกท่าน^{๒๑} นี่ก็แสดงว่าทัศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า สัจจวาจานี้ นอกจากจะเป็นอุดมมงคลสำหรับตัวผู้พูดแล้ว ยังเป็นคำที่มีฤทธิ์ในตัว สามารถจะประสิทธิ์ประสาทมงคลแก่ผู้อื่นได้ด้วย และยังทำให้ผู้พูดคำสัตย์ได้รับเกียรติ มีชื่อเสียงด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “สจฺเจน กิตฺติ ปปฺโปติ” แปลความว่า คนย่อมได้เกียรติยศ เพราะพูดคำสัตย์จริง^{๒๒} หรือยกย่องสรรเสริญคำพูดจริงว่าดีกว่ำสทั้งหลาย ดังพระพุทธพจน์ว่า “สจฺจํ หเว สาธุตฺรํ รัสสานํ” แปลว่า สัจจะเท่านั้น เป็นรสที่ดีกว่ำสทั้งหลาย^{๒๓} ดังนั้น สัจจวาจา คือคำพูดจริง จึงจัดเป็นข้อประกอบหนึ่งที่สำคัญยิ่งในวาจาสุภาษิต

^{๑๙} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิตภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๔๑๕.

^{๒๐} จิตรจันนังค์ สุภาพ, กัลยาณวาที. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ม.ป.ป.) หน้า ๑๒๑.

^{๒๑} บ.ย. (ไทย) ๒๕/๓/๕.

^{๒๒} บ.ย. (ไทย) ๒๕/๑๘๕/๕๔๔.

^{๒๓} ส.ย. (ไทย) ๑๕/๗๓/๘๐.

ข้อที่ ๓ พุคคำอ่อนหวาน (สณฺหา ภาสิตา)

สณฺหา ภาสิตา หมายถึงวาทะที่กล่าวออกมาเป็นวาทะสุภาพเรียบร้อยอ่อนหวาน สณฺหา แปลว่า อ่อนหวาน เกลี้ยงเกลา ราบเรียบ ละมุนละไม เป็นคำพูดไพเราะที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่คำหยาบ คำด่า คำประชดประชัน คำเสียดสี คำหยาบนั้นฟังก็ระคายหู แคะคืดถึงก็ระคายใจ ถ้าจะเปรียบวาทะเป็นทองคำสังวาทะก็คือเนื้อทอง ส่วนสังหวาทะหรือวาทะสุภาพเป็นทองรูปพรรณ คือรูปร่างหรือลักษณะของสิ่งที่ทองเป็น เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ แหวน กำไล เป็นต้น^{๒๔}

สังหวาทะ เป็นคำพูดที่ผู้ฟังไม่ระคายหู ระคายใจ ไพเราะเสนาะโสต นำฟังนำยินดี ชื่นชอบเป็นคำพูดที่ให้แต่คุณส่วนเดียวทั้งทำให้ใจผู้พูดสงบ เป็นการพัฒนาสุขภาพจิตให้ดีขึ้น บุคคลจึงควรพูดแต่วาทะที่สุภาพ วาทะงาม อ่อนหวาน ประกอบด้วยประโยชน์เพราะทำให้เกิดผลดีแก่ตนเองและผู้อื่น ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลควรเปล่งถ้อยคำอ่อนหวาน มีประโยชน์เท่านั้น” จึงควรพูดแต่คำอ่อนหวานเป็นที่น่าพอใจแก่ผู้อื่นทุกเมื่อ เพราะการพูดคำที่ดิงามทำให้ประสบผลสำเร็จตามที่ตนปรารถนาทั้งเป็นที่พอใจของผู้ได้ยินได้ฟังด้วย ดังนั้น สังหวาทะคือคำพูดอ่อนหวานจึงจัดเป็นข้อสำคัญข้อหนึ่งในวาทะสุภายัตินี้

ข้อที่ ๔ พุคคำประกอบด้วยประโยชน์ (อตุตฺสญฺหิตา ภาสิตา)

วาทะที่มีประโยชน์ หรืออตุตฺสญฺหิตาวาทะ หมายถึง วาทะที่พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์หรือผลดีทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง เป็นวาทะที่ควรแก่การฟัง เป็นวาทะที่ควรพูดดีกว่าไม่พูด แต่ถ้าวาทะนั้นจริงและเป็นวาทะสุภาพ แต่ถ้าพูดแล้วไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร กลับจะทำให้เกิดโทษก็ไม่ควรพูด อีกทั้งวาทะมีประโยชน์ที่แฝงมากับวาทะหยาบ หรือแฝงมาในลักษณะสนองอารมณ์เงินเกินเหตุ ทำให้ผู้พูดรู้สึกสะใจชอบใจ ไม่สำรวมปาก พูดแบบคะนองปากก็ไม่จัดเป็นวาทะสุภายัตินี้^{๒๕}

ประโยชน์หรือผลของวาทะอยู่ที่ผู้พูดพูดแล้ว ได้รับผลดีจากการพูดนั้นฝ่ายผู้ฟังเมื่อได้ฟังแล้วก็ได้รับผลดีเช่นกัน เหมือนการปลูกต้นไม้ เมื่อมันออกผลมาให้ได้รับประทานหรือมีดอกออกมาให้ชื่นชม นั่นก็คือผลหรือประโยชน์ที่ผู้ปลูกได้รับประโยชน์ของการพูดนั้น ต้องดูให้หลายชั้น บางทีอาจได้ผลแก่ชั้นนอกแต่เสียผลชั้นในก็มี เช่น นักประพันธ์หรือนักพูด ถ้าใช้คำพูดหยาบ

^{๒๔} จิตรจันจก์ สุภาพ, กัลยาณวาทะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ม.ป.ป.) หน้า ๑๒๒.

^{๒๕} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๔๓๒.

โลนมีคนชื่นชอบ ถ้าเป็นหนังสือก็ขายดีมีคนซื้ออ่านมากได้ผลกำไร ผลประเภทนี้ จะถือเป็นเกณฑ์ว่าเมื่อได้รับประโยชน์แล้ว จะเข้าใจว่าคำนั้นเป็นคำมีประโยชน์ยังไม่ได้เพราะยังมีแง่ที่เป็นโทษอยู่ เพราะเป็นเหตุทำให้คนอื่นตีราคาผู้พูดต่ำไป ซึ่งเป็นการลงโทษตัวเองและคนที่อ่านที่ฟัง รู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจเก็บเอาคำเช่นนั้น ไปพูดแล้วคิดเป็นนิสัย ทำให้ชีวิตจิตใจมีปมค้อยในตัวไป ตลอดชีวิตนี้เป็นการลงโทษคนอื่น คำพูดที่มีประโยชน์นั้นจะต้องไม่เป็นโทษอย่างนี้แต่เป็นคำพูดที่ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังให้ดีขึ้นอย่างเดียวกัน

ข้อที่ ๕ พูดด้วยเมตตาจิต (เมตตจิตฺตุน ภาสิตา)

ลักษณะของวาจาที่มีเมตตา ฟังทราบจากการกระทำทางกาย วาจา ใจ ของมนุษย์ซึ่งมีเจตนาเป็นปัจจัยชี้ขาดระหว่างลักษณะ “ดี” กับ “ไม่ดี” เป็นปัจจัยเพิ่มพลังหรือลดพลังแห่งการแสดงออกของสัตว์โลก เป็นสิ่งพันนาการหรือสิ่งปล่อยคลายสรรพสิ่ง เป็นปัจจัยเพิ่มความเข้มข้นหรือลดความเข้มข้นของการกระทำ มีลักษณะเป็นแบบ “ต้นชี้ตาย ปลายชี้เป็น” ของการกระทำ มีลักษณะเป็นสิ่งบอกเหตุหรือการพยากรณ์ผลของการกระทำเปรียบดังต้นตอหรือต้นเค้าของการกระทำ เป็นแม่บทหรือแม่แบบของการกระทำเป็นเครื่องชี้บุญชี้บาปของการกระทำและยังเป็นตัวแท้ของการกระทำทั้งหมดของมนุษย์

กรรมหรือการกระทำทั้ง ๓ ทางของมนุษย์นั้นจะมีผลหรือไม่มีผล จะมีผลมากหรือมีผลน้อย จึงขึ้นอยู่กับ “เจตนา” เป็นแม่บทสำคัญเพราะกรรมก็คือเจตนาอันได้แก่ เจตจำนง ความจงใจ การเลือกคัดตัดสินใจมุ่งหมายที่จะกระทำหรือพลังนำที่เป็นตัวกระทำการนั้นเอง เจตนาหรือเจตจำนงนี้เป็นตัวนำ บังชี้และกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ เป็นตัวการหรือเป็นแกนนำในการริเริ่มปรุงแต่ง สร้างสรรค์ทุกอย่าง จึงเป็นตัวแท้ของกรรมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ” เป็นต้น แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนาอันนั้นเอง เราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ”^{๒๖}

เจตนา จึงเป็นตัวบ่งชี้ถึงลักษณะของวาจาที่มีเมตตา เมื่อผู้พูดพูดด้วยเจตนาดีมีไมตรีต่อผู้ฟัง ก็จัดว่าพูดด้วยวาจาสุภาษิตตามลักษณะของคำพูดประกอบด้วยเมตตาเพราะคำว่า “เมตตา” หมายถึงความปรารถนาดี อยากให้คนฟังมีความสุขมีความสุขเจริญงอกงาม ชื่นไปและประสบความสำเร็จในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องความเมตตาโดยให้เอาตนเองเป็นเครื่องเปรียบเทียบว่า เรารักสุข เกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น บุคคลผู้แสวงหาความสุขให้แก่

^{๒๖} อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

ตนเองแต่ทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์เดือดร้อน พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ ดังเช่นเรื่องในทัณฑสูตรว่า พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ทอดพระเนตรเห็นพวกเด็ก ๆ เอาท่อนไม้ตีงู จึงเปล่งอุทานในขณะนั้นว่า “ผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน แต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย ส่วนผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน ไม่ใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข ผู้นั้นตายไปแล้ว ย่อมได้รับความสุข”^{๒๗} ฉะนั้น ผู้ปรารถนาความสุขไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนไม่ว่าจะเป็นการทำ พูด คิด จึงควรตั้งจิตประกอบด้วยเมตตาไว้เป็นเบื้องต้นเสมอ

จึงสรุปได้ว่า คำพูดที่เป็นวจีสัจจิต และคำพูดที่ประกอบด้วยข้อ ๕ นี้ คือ พูดถูกกาลเทศะหรือพูดตามกาลที่สมควร พูดคำสัตย์จริง พูดคำอ่อนหวาน มีประโยชน์และประกอบด้วยเมตตา ถือว่าเป็นถ้อยคำที่ควรพูดตามแนวทางพระพุทธศาสนา จัดเป็นวาจาสุภาษิตเพราะเป็นคำพูดที่มีกลิ่นหอมมีรากเหง้ามาจากกุศลกรรมบถเกิดจากเจตนาเป็นกุศล เกิดมาจากสัมมาทิฐิ มโนสุจริต เป็นสัมมาวาจา จึงควรระลึกอยู่เสมอว่าวาจาจริงเป็นการแสดงออกของจิตงาม วาจาสุภาพแสดงถึงจิตใจที่อ่อนโยน วาจาเป็นภาษิตเพราะจิตมีคุณธรรม วาจาสามัคคีก็โดยจิตมีเมตตา วาจาเป็นประโยชน์มาจากจิตมีปัญญา วาจาจับใจเป็นเหตุเป็นผลเกื้อกูลกัน เมื่อควบคุมวาจาให้ดีจิตใจก็ดีงาม และเมื่อจิตใจดีงามวากาก็เป็นวาจาชอบ หรือเป็นวาจาสุภาษิต ดังนั้น วาจาจึงถือว่าเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกลึกซึ้งที่เปล่งออกมาเปิดเผยถึงจิตใจ แม้ยังไม่เป็นภาษาอะไรผู้ฟังก็อาจหยั่งได้ว่าเกี่ยวข้องกับนุ่มนวล ช่างหรือชอบ จึงต้องระมัดระวังในการพูด จะกล่าวถ้อยคำใดนั้นควรคิดเสียก่อนว่า สิ่งที่เราพูดออกไปนั้นถูกต้องสอดคล้องความจริงหรือไม่ เพราะการกล่าวเท็จทำให้เกิดความเสียหายทำอันตรายได้ทั้งตนเองและผู้อื่น แม้ว่าจะยังไม่เห็นผลโดยทันทีไม่วันใดวันหนึ่งข้างหน้าถูกเขาจับได้จะไม่ได้รับความเชื่อถืออีกต่อไป เมื่อใดก็ตามที่จะเปล่งวาจาพึงเปล่งแต่วจีสัจจิตและถ้อยคำที่ถูกกาลเทศะ พูดคำสัตย์จริง พูดคำไพเราะอ่อนหวานเป็นประโยชน์และมีจิตเมตตาเป็นที่ตั้งเสมอ อันจะเกิดผลดีมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้ฟังทุกเมื่อ

๒.๒.๑ ตัวอย่างพุทธศาสนสุภาษิต

สุภาษิต ย่อมเป็นที่นิยมของหมู่ชนทั้งหลาย ถึงแม้จะต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนาต่างก็มีสุภาษิตในหมู่ของตน คำสุภาษิตนั้น เป็นคำสั้น ๆ จำได้ ไม่ยากเย็น อีกทั้งไพเราะ และมีความหมายลึก กินใจ “พุทธศาสนสุภาษิต” นั้นมีคุณค่าและประโยชน์ แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ผู้ที่อยู่ในวัยเรียน วัยทำงาน วัยครองเรือน วัยสูงอายุ ทั้งนี้ก็เพื่อน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

^{๒๗} ระเบียบวาทะวินัย, ชีวิตดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศีลธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๕.

จะบังเกิดประโยชน์แก่ตนเอง และผู้อื่นโดยทั่วไป “พุทธศาสนสุภาษิต” นี้ แบ่งเป็นหมวดหมู่เอาไว้ ๒๐ หมวดด้วยกัน ดังนี้^{๒๔}

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑ "ธรรมะเบื้องต้น"^{๒๕}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
อุฏฐาตา วินุทเต ธนั	คนขยัน ย่อมหาทรัพย์ได้
พาโล อปริณายโก	คนโง่ คนพาล ไม่ควรเป็นผู้นำ
อตตา หิ อุตตโน นาโถ	ตนเป็นที่พึ่งของตน
ปญฺญาว ธเนน เสยฺโย	ปัญญาย่อมประเสริฐกว่าทรัพย์
อตตา หเว ชิตํ เสยฺโย	ชนะตนนั้นแหละประเสริฐกว่า
ยถาวาที ตถากาโร	พูดอย่างไร ทำได้อย่างนั้น
สจฺจํ เว อมตา วาจา	คำจริงเป็นสิ่งไม่ตาย
อิมาทานํ ทุกขํ โลก	การกู้หนี้ เป็นทุกข์ในโลก
อตฺตานํ ทมยนฺติ ปณฺฑิตา	บัณฑิตย่อมฝึกตน
ททมาโน ปิโย โหติ	ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้คนได้รู้จักวิธีการดำรงชีวิตที่ถูกต้องในสังคมทั่วไป โดยครอบคลุมเนื้อหาที่กล่าวถึงความขยัน ความเป็นที่พึ่งของตน ความมีวาจาสัตย์ และความเป็นอิสระจากหนี้สิน ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะทำให้เป็นผู้ที่มีความรู้และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขเป็นที่รักของคนทั่วไปและนับถือของผู้อื่น จึงหมั่นสำรวจระหว่างในการประพฤติกรรม

^{๒๔}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พุทธศาสนสุภาษิต. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑, หน้า ๑.

^{๒๕}บ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๕/๖๖๒.

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๒ "หมวดบุคคล"^{๓๐}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ชมมเทศสิ ปรากโว	ผู้เกลียดชัง เป็นผู้เสื่อม
ปริภูโต มุทุ โหติ อติคฺโข จ เวรา	อ่อนไปก็ถูกเขาหมิ่น แข็งไปก็มีภัยเวร
นคฺติ โลก อนินฺทิตฺโต	ผู้ไม่ถูกนิทา ไม่มีในโลก
ทฺวิชาโน ปรากโว	ผู้มีความรู้ในทางชั่ว เป็นผู้เสื่อม
สฺวิชาโน ภวํ โหติ	ผู้มีความรู้ในทางที่ดี เป็นผู้เจริญ
โจรา โลกสมิมพฺพทา	พวกโจรเป็นเสนียดของโลก
ชมมกาโม ภวํ โหติ	ผู้ชอบธรรม เป็นผู้เจริญ
ครุ โหติ สคารโว	ผู้เคารพผู้อื่น ย่อมมีผู้เคารพตนเอง
ผาตี กยิรา อวิหฺเจยํ ปรี	ควรทำแต่ความเจริญ อย่าเบียดเบียนผู้อื่น
สจฺจํ หเว สาธุตฺรํ รัสานํ	ความซื่อสัตย์นั้นแล ดีกว่ารสทั้งหลาย

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๒ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้คนได้รู้จักวิธีการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องในสังคมทั่วไป โดยครอบคลุมเนื้อหาที่กล่าวถึง ถ้าไม่สนใจต่อธรรมแล้ว ก็จะไม่ได้อะไรเลยจากธรรมที่ประเสริฐ อันเป็นเหตุให้พาดตนเองให้พันทุกข์แต่กลับประกอบแต่ความชั่วเท่าที่ตนจะทำได้ ควรเป็นผู้มีปัญญารอบรู้ทางเสื่อม รู้ทางเจริญ รู้วิธีที่จะทำตนให้พ้นจากความเสื่อมแล้วให้ตั้งอยู่ในความเจริญ รู้เท่าทันในเหตุการณ์ มีความเคารพอ่อนน้อมต่อผู้อื่น ตนเองก็จะได้รับผลตอบแทนและยังเป็นที่ยรักและเคารพของผู้อื่นด้วย เมื่อรอบรู้เรื่องประพฤติธรรม ย่อมทำให้ตนได้ประสบความสำเร็จ ความเจริญ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นมีเมตตาต่อกันและกันก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข

^{๓๐}พ.ชา. (ไทย) ๒๓/๑๒/๖๕๕.

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๓ "หมวดการศึกษา"^{๓๑}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
หินขจโจปิ เจ โหติ อุฏฐาตา ฐิติมา นโร อาจารย์สัสสมุปนุโน นิส อคฺคิวั ภาสติ	คนเราถึงมีชาติกำเนิดต่ำ แต่หากขยันหมั่น เพียร มีปัญญาประกอบด้วยอาจารย์ และ คีต ก็รุ่งเรือง ได้ เหมือนไฟถึงอยู่ในถ้ำก็สว่างไสว
โน เจ อสฺส สกา พุทธิ วินโย วา สุสิกฺขิโต วเน อนุชฺมहींโสว จเรยฺย พหุโก ชโน	ถ้าไม่มีพุทธปัญญา แลมิได้ศึกษาระเบียบ วินัย คนทั้งหลายก็จะดำเนินชีวิต เหมือนดัง กระบือ บอดในกลางป่า
สากจฺฉาย ปญฺญา เวทิตพฺพา	ความมีปัญญา ย่อมรู้ได้จากการสนทนา
ปฺตุเต วิชฺชาสุ ฐาปย	บิดามารดา พึงให้บุตรเรียนศิลปวิทยา
โยคา เว ชายเต ภูริ	ปัญญา ย่อมเกิดขึ้น เพราะการฝึกฝน
ปญฺญวา ธเนน เสฺยโย	ปัญญานั้นแหละ ประเสริฐกว่าทรัพย์
สุสุสุตํ ลภเต ปญฺญ	ผู้ตั้งใจศึกษา ย่อมได้ปัญญา
ปญฺญา นรานํ รตนํ	ปัญญาเปรียบเสมือน เครื่องประดับแห่งตน
ปญฺญา โลกสุมิ ปชฺโชโต	ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก
อวิทุทฺฐ มारวสานุวตฺติโน	คนโง่ มักตกอยู่ในอำนาจ แห่งมาร

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๓ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้คนได้รู้ว่า ปัญหาสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และมีความสุขได้อย่างกว้างขวางถ้ารู้จักใช้วิธีแก้ปัญหาให้ถูกทางด้วยสติ ก็จะมี ความเจริญเพิ่มพูนยิ่งขึ้น บุคคลผู้มีปัญหาและได้แก้ไขวินิจัยปัญหาที่เกิดขึ้นได้โดยถูกต้อง ด้วยปัญญาเป็นเครื่องฉายส่องให้เห็นแจ้งถูกต้องตรงจุด สามารถอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองได้ เมื่อมีความเจริญมากก็ทำให้จิตใจบริสุทธิ์ สะอาด สว่าง และสงบ

^{๓๑}พ.ร.บ. (ไทย) ๒๖/๔๕๕/๔๒๕.

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๔ "หมวดวาจา"^{๓๒}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
วาจํ ปมฺลเจ กุสลํ นาดิเวลํ	ไม่ควรเปล่งวาจาที่ดี ให้เกินแก่ควรกาล
พทุธาปี ตตฺถ มุจฺจนฺติ ขตฺถ ชีรา ปภาสเร	คนมีปัญหา แม้มีปัญห และ ถูกผูกมัดอยู่ พอพูดในเรื่องใด ก็หลุดได้ในเรื่องนั้น
หทยสฺส สทิสี วาจา	วาจาเช่นเดียวกับใจ
น हि มฺลเจยฺย ปาปิกํ	ไม่ควรเปล่งวาจาที่ชั่วเลย
อพทุธา ตตฺถ พชฺฌนฺติ	คนพาลที่ยังไม่ถูกผูกมัด แต่พอพูดในเรื่องใด ก็ถูกผูกมัดตัวในเรื่องนั้น
มุควา ตปฺปติ ปาปิกํ	คนกล่าววาจาชั่ว ย่อมเดือดร้อน
มนฺุญฺณเมว ภาเสยฺยํ	ควรกล่าวแต่วาจา ที่น่าพอใจ
ทฺุญฺสสฺส ผรุสา วาจา	คนโกรธมีวาจาหยาบ
สจฺจํ เว อมตา วาจา	คำสัตย์ แลเป็นวาจาที่ไม่ตาย
อภฺวาทิ นิรยํ อุเปติ	คนพูดไม่จริง ย่อมเข้าถึงนรก

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๔ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้คนได้รู้ถึงการเปล่งวาจาที่ดีนั้นต้องเหมาะสมแก่กาลเทศะ จึงจะก่อให้เกิดประโยชน์ ถ้าไม่ถูกกาลเทศะแม้เป็นวาจาที่ดีก็อาจเป็นผลร้ายได้ บุคคลเมื่อมีใจเป็นอย่างไรก็จะชักนำให้กริยาทำทางตลอดจนการพูดจาเป็นไปตามใจของบุคคลเมื่อมีใจที่ชั่วช้ำก็จะทำแต่บาปและพูดจาแข็งกระด้างไม่สุภาพเรียบร้อย ซึ่งคำพูดนั้นจะมีแต่ความเสื่อมเสีย คนที่พูดออกมาไม่ตรงกับความเป็นจริงจึงไม่สามารถบังคับจิตใจให้อยู่ในความถูกต้องได้ จึงแสดงออกทางวาจาด้วยการพูดไม่จริง ส่วนบุคคลผู้มีจิตใจดีชอบทำแต่บุญกุศล ที่พูดจาสุภาพเรียบร้อย เมื่อบุคคลนั้นพูดจาอย่างไรจิตใจของเขาก็จะเป็นเช่นนั้น

^{๓๒}พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๑๐๐/๖๑.

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๕ "หมวดความอดทน"^{๓๓}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ขณฺติ ตโป ตปฺสฺสฺสฺสโน	ความอดทน เป็นตปะ (ต บ ะ) ของผู้พากเพียร
ขณฺติ หิตฺตฺสฺสฺสวหา	ความอดทน นำมาซึ่งประโยชน์สุข
ขณฺติ ธีรสฺสฺสฺสฺสกาโร	ความอดทน เป็นเครื่องประดับ ของนักปราชญ์
ขณฺติ ปรมํ ตโป ตฺติคฺคฺกฺขา	ขันติ คือความอดทน เป็นตบะอย่างยิ่ง
ขณฺติ พลํ ว ยตีนํ	ความอดทน เป็นกำลัง ของนักพรต
ขณฺติ สาสฺสวราณา	ความอดทน ห้ามไว้ได้ซึ่ง ความผลุนผลัน
ขณฺติพลา สมณฺพราหฺมณา	สมณพราหมณ์ มีความอดทนเป็นกำลัง
มฺนาโป โหติ ขณฺติโก	ผู้มีความอดทน ย่อมเป็นที่ชอบใจของบุคคลอื่น
เกวลานํปี ปาปานํ ขณฺติ มฺลํ นิกฺกนฺตติ ครหฺกลหาทีนํ มฺลํ ขณฺติ ขณฺติโก	ความอดทน ย่อมตัดรากแห่งบาปทั้งสิ้น , ผู้มี ขันติ ชื่อว่า ย่อมขุดรากแห่งความ ตีเตียน และ การทะเลาะกันได้ เป็นต้น
ขณฺติโก เมตฺตฺวา ลาภี ยสฺสฺสฺสึ สฺขสฺสฺสฺสฺสวา ปิโย เทวมฺนุสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส	ผู้มีความอดทน นับว่ามีเมตตา มีลาภ มียศ และมี สุขเสมอ , ผู้มีความอดทน ย่อมเป็นที่รัก ชอบใจ ของเทวดา และ มนุษย์ทั้งหลาย

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๕ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้ได้ว่าขันติคือความอดทนที่เป็นข้อธรรมะที่ผู้บำเพ็ญตนในพระพุทธศาสนาจะต้องมีประจำตัวเพราะต้องเผชิญกับกิเลสครอบงำอยู่ตลอดเวลา จึงต้องอาศัยความอดทนอย่างแท้จริง ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคต่างๆ ที่มาขัดขวาง ฉะนั้นความอดทนจึงเป็นตบะ ตบะ คือธรรมเครื่องเผาผลาญกิเลสอย่างยิ่ง การทำอะไรโดยขาดความยั้งคิด ไม่รอบคอบ ความผลุนผลันย่อมทำอะไรไม่ประณีต จึงทำงานไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จ จึงต้องใช้ความอดทนเป็นเครื่องช่วยห้ามทำให้เป็นผู้มีความอดทนต่อ

^{๓๓}บุ.อิตฺติ. (ไทย) ๒๕/๒๕/๓๖๕.

ความลำบาก อดทนต่อทุกขเวทนา อดทนต่อความเจ็บใจที่เข้ามากระทบ ความอดทนทำให้ก่อเกิด ความขยันหมั่นเพียรประกอบการอันชอบ ส่งผลให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและ การศึกษา

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๖ "หมวดความเพียร"^{๓๔}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ขโณ โว มา อุปัจจกา	อย่าปล่อยกาลเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์
หิยุโยติ หิยุติ โปโส ปเรติ ปรีหายติ	คนที่ผลัดวันว่าพรุ่งนี้ ย่อมเสื่อม ยิ่งผลัดว่ามะรืนนี้ ก็ยิ่งเสื่อม
กาลคตญจ น หาเปติ อตุถิ	คนขยัน พึ่งไม่ให้ประโยชน์ที่มาถึงแล้วผ่านไปโดยเปล่า
โกคา สนุนิตย ษนติ วมุมิโกวุปิยติ	ค่อยๆ เก็บรวบรวมทรัพย์ ดังปลวกก่อจอมปลวก
อติต นานวาคเมยุนย นปปฏิกงเข อนาคต	อย่ารำพึงถึงความหลัง อย่ามัวหวังถึงอนาคต
อโหระตมตตทิต ต เว ภาทุเทกรตุโตติ	คนขยันทั้งคืนทั้งวัน จักไม่ซึมเซา เรียกว่าแต่ละวันมีแต่น้ำใจ
อสเมกขิตกมมนต ตูริตาภินิปาตินิ ตานิ กมฺมานิ ตปฺเปนติ อญฺหํ วสุโฆหิตํ มุเข	ผู้ที่ทำงานต่างๆ โดยมีได้พิจารณาใคร่ครวญ ให้ดี เอาแต่รีบร้อนพรวดพราดจะให้เสร็จ การงานเหล่านั้น ก็จะก่อความเดือดร้อนให้ เหมือนตักอาหารที่ยังร้อนใส่ปาก
อชฺช สุวติ ปุริโส สทตฺทํ นาวพุชฺชติ โอวชฺชมาโน กุปฺปติ เสยฺยโส อติมณฺณติ	คนที่ไม่รู้จักประโยชน์ตนว่า อะไรควรทำวันนี้ อะไรควรทำพรุ่งนี้ ใครดักเดือนก็โกรธ เย่อหยิ่ง ถือดีว่า ฉันทเก่ง ฉันทดี คนอย่างนี้ เป็นที่ชอใจของกาลกิณี
โกสชฺช ภยโต ทิสฺวา วิริยารมฺภญจ เขมโต	ท่านทั้งหลายจงเห็นความเกียจคร้านว่าเป็นภัย

^{๓๔} พ.ช. (ไทย) ๒๓/๑๕๕/๓๘.

อารทฺฐวิริยา โหถ เอสา พุทฺธานุสาสนี

และเห็นการปรารภความเพียรว่าเป็นความ
ปลอดภัย แล้วปรารภความเพียรเถิด นี้เป็น
พุทฺธานุสาสนี

หิยฺโยติ หิยฺยติ โปโส ปเรติ ปรีหายติ
อนาคตํ เนตมตฺถิติ ฌตฺวา
อุปฺปนฺนจฺจนฺทํ โก ปนฺนุเทยฺย ธีโร

มัวรำพึงถึงความหลัง ก็มีแต่จะหุดห้าย มัวหวัง
วันข้างหน้า ก็มีแต่จะละลาย อันใดยังไม่มาถึง
อันนั้นก็ยังไม่รู้อย่างนี้แล้ว เมื่อมีฉันทะเกิดขึ้น
คนฉลาดที่ไหนจะปล่อยให้หายไปเปล่า

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๖ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้บุคคลไม่เป็นผู้
เกียจคร้าน หมั่นทำกิจธุระ ตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นผู้ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ไม่เบื่อหน่ายต่อการทำงาน
กิจธุระที่ตนจะต้องทำทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ถึงแม้จะพบกับอุปสรรคต่าง ๆ ก็พยายามต่อสู้
ฟันฝ่าไป จึงทำให้ตนประสบความสำเร็จในกิจการงานนั้น ๆ บุคคลพึงขยันหมั่นเพียรทำการให้
เหมาะสมคือหมั่นทำงานตามหน้าที่อันสุจริต ชอบด้วยกฎหมาย ความเพียรเป็นหนทางที่จะพาผู้
ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จได้ ดังนั้น บุคคลผู้มุ่งหวังความเจริญ ความสำเร็จแก่ตน จึงประกอบไป
ด้วยความขยันหมั่นเพียรในการทำงานอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ย่อท้อ ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง
เพราะการผัดวันประกันพรุ่งเป็นลักษณะของคนเกียจคร้าน ถ้าประกอบความเพียรแล้วจึงพาตน
ไปสู่ความสำเร็จ

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๗ "หมวดความโกรธ"^{๓๕}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
โกธํ ทเมน อฺจุฉินฺนเต	พึงตัดความโกรธด้วยความข่มใจ
โก โธ สตุถมลํ โลก	ความโกรธเป็นดังสนิมัสตราในโลก
โกธํ ฌตฺวา สุขํ เสติ	ฆ่าความโกรธได้ อยู่เป็นสุข
โกธํ ปญฺญา ย อฺจุฉินฺนเต	พึงตัดความโกรธด้วยปัญญา
โกธสมฺมุทสมฺมุตฺโต อายสฺสขํ นิคฺจฺฉติ	ผู้มาเริ่มด้วยความโกรธ ย่อมถึงความไร้ศัสศักดิ์

^{๓๕} บ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘๘/๔๘.

ยี่ กุฑโร อุปโรเชติ สุกรั วิย ทุกกรั	ผู้โกรธจะผลาญสิ่งใด สิ่งนั้นทำยากก็เหมือนทำง่าย
อนตฺถชนโน โกรโธ	ความโกรธก่อความพินาศ
ทุกขั สยติ โกรโธ	คนมักโกรธ ย่อมอยู่เป็นทุกข์
อุปโป หุตฺวา พหุโหติ วฑฺฒเตโส อชนฺติโซ	ความโกรธน้อยแล้วมากมันเกิดจากความไม่อดทน จึงทวีขึ้น
ปจฺจนา โส วิคเต โกรธ อคฺคิทฺทฺโฆว ตปฺปติ	ภายหลังเมื่อความโกรธหายแล้ว เขาย่อมเดือดร้อนเหมือนถูกไฟไหม้

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๗ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้รู้ว่าเมื่อมีความโกรธแล้วทำให้ใจหงุดหงิด ฉุนเฉียว ต้องรู้จักข่มใจไว้อย่าให้ความโกรธเข้าครอบงำ ย่อมจะควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้ เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความพินาศ เสื่อมเสียแก่ตนเองและผู้อื่น เวลาจะทำอะไรก็ขาดสติ ความยังคิด เมื่อทำเสร็จแล้วความโกรธก็คลาคลายเป็นผลของการกระทำเป็นความเศร้าและเสียใจในภายหลัง ทำให้เกิดเป็นความทุกข์ ความเดือดร้อนเพราะความโกรธเป็นเหตุ หากสามารถข่มใจได้จะทำให้ไม่เกิดความเสียหายและยังเกิดความเจริญขึ้นได้อีก ผู้ที่ฉลาดต้องขจัดความโกรธออกจากใจของตนเองให้ได้โดยใช้ปัญญาพิจารณาโทษของความโกรธ แล้วใช้ความอดทนและเมตตาลดความโกรธออกไป

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๘ "หมวดการชนะ"^{๓๖}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
สพฺพทานํ ฌมฺมทานํ ชินาติ	การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง
สพฺพธมฺมํ ฌมฺมโร โส ชินาติ	รสแห่งธรรมะ ย่อมชนะรสทั้งปวง
ตณฺหฺกขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาติ	ความสิ้นตัณหา ย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง
ชินเ กทริยํ ทานน	พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้
ชยํ เวรํ ปสวติ	ผู้ชนะ ย่อมก่อเวร
อสารฺหํ สาธฺนา ชินเ	พึงชนะคนไม่ดี ด้วยความดี

^{๓๖} สัจ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๒/๑๒๕-๑๒๖.

อกุโณเรน ชิน โกรธ	พึงชนะคน โกรธ ด้วยความไม่โกรธ
ตัม โข ชิตัม สาธุ ชิตัม ยัม ชิตัม นาวชียยติ	ความชนะใดที่ชนะแล้วไม่กลับแพ้ ความชนะ นั้นดี
สพฺพตรี ฐมฺมรติ ชินาติ	ความยินดีในธรรมะ ย่อมชนะความยินดีที่ว่าง
น ตัม ชิตัม สาธุ ชิตัม ยัม ชิตัม อวชียยติ.	ความชนะใดที่ชนะแล้ว กลับแพ้ได้ ความชนะ นั้นไม่ดี

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๗ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้รู้ว่าทานในที่นี้ หมายถึง การสละให้ด้วยความยินยอมพร้อมใจ ทานมีอามิสทาน การให้วัตถุเป็นทาน ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน การให้บริจาคนานเพื่อมุ่งสงเคราะห์ผู้อื่นยอมเป็นบุคคลที่รู้จักการเสียสละจึงเป็นผู้มีจิตใจดี ซึ่งคนที่มีลักษณะหวงแหนวัตถุสิ่งของทำให้กลายเป็นคนเห็นแก่ตัวไม่ยอมช่วยเหลือเกื้อกูลใครเกิดเป็นความโลภเห็นแก่ตัว อยากแต่จะเอาชนะ ทั้งคนที่ไม่รู้จักให้ทานและผู้ไม่รู้จักยอมแพ้นั้นถ้าไม่ลดทูลีของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งการชนะในครั้งนั้นก็จะกลายเป็นกิเลสได้

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๘ "หมวดความประมาท"^{๓๖}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ปมาโท รกฺขโต มลํ	ความประมาท เป็นมลทินของผู้รักษา
เย ปมตฺตา ยถา มตา	ผู้ประมาท เหมือนคนตายแล้ว
ปมาเทน น สํวเส	ไม่ควรสมคบด้วยความประมาท
ปมาทมนุญฺญชฺชนฺติ พาลา ทุมฺเมธิโน ชนา	คนพาลมีปัญญาทึบ ย่อมประกอบแต่ความ ประมาท
เต ทิฆรตฺตํ โสจฺจนฺติ เย ปมชฺชนฺติ มาณวา	คนประมาท ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน
ยาวเทว อนตฺถาย ญตฺตํ พาลสุส ชายติ หนฺติ พาลสุส สุกฺกํสํ มุทุชฺชํ อสุส วิปาคยํ	ความรู้เกิดแก่คนพาล ก็เพียงเพื่อความฉิบหาย, มันทำสมองของเขาให้เขว, ย่อมฆ่าส่วนที่ขาว

^{๓๖}พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๔๘๓.

	ของคนพาลเสีย
โย จ วสุตตี ชีเว ทุปฺปโย อสมาทิโต เอกาหุ ชีวิตี เสยฺโย ปณฺณวตฺตสฺส ฉายิโน	ผู้ใดมีปัญหาทรมาน มีใจไม่มั่นคง พึงเป็นอยู่ตั้ง ร้อยปี, ส่วนผู้มีปัญหาเพ่งพินิจ มีชีวิตอยู่เพียง วันเดียวประเสริฐกว่า
โย จ ปุพฺเพ ปมฺชชิตฺวา ปจฺจลา โส นปฺปมฺชชติ โสมี โลกํ ปกาเสติ อพฺภา มุคฺโต ว จนฺติมา	เมื่อก่อนประมาท ภายหลังไม่ประมาท เขาชื่อ ว่ายังโลกนี้ให้สว่าง เหมือนพระจันทร์พ้นจาก เมฆหมอกฉะนั้น
ยถุหิ กิจฺจํ ตทปวิทุทฺธํ อกิจฺจํ ปน กยฺริติ อุณฺณพานํ ปมตฺตทานํ เตสํ วฑฺฒนฺนติ อาสวา	คนทอดทิ้งกิจที่ควรทำ ไปทำกิจที่ไม่ควรทำ เมื่อเขาถือตัวประมาท อาสวะย่อมเจริญ
พหุมฺปิ เจ สํหิต ภาสฺมาโน น ตกฺกโร โหติ นโร ปมตฺโต โคโปว คาโว คณฺขํ ปเรสํ น ภาควา สามณฺณสฺส โหติ	หากกล่าวพุทธพจน์ได้มาก แต่เป็นคนประมาท ไม่ทำตามพุทธพจน์นั้น ก็ไม่มีส่วนแห่งสามัญ ผล เหมือนคนเลี้ยงโค คอยนับโคให้ผู้อื่นฉะนั้น

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๕ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้คนได้รู้จักวิธีการดำรงชีวิตที่ถูกต้องในสังคมทั่วไป โดยครอบคลุมเนื้อหาที่กล่าวถึง ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย“ผู้ประมาทแล้วเหมือนคนตายแล้ว ความตายอันจักเกิดแต่ความประมาทนี้มีสองนัย คือ ตายจริงนัยหนึ่ง อีกนัยหนึ่งคือตายทั้งเป็น ตายทั้งที่ยังไม่ตาย ตายทั้งที่ยังมีลมหายใจ มีชีวิตอยู่ เป็นความตายจากชื่อเสียงเกียรติยศ อันความตายนัยที่สองนี้ บัณฑิตถือว่าเป็นความตาย ที่ร้ายแรงที่สุด คนดิ้อย่อมพยายามหลีกเลี่ยงป้องกันมิให้ความตายเช่นนี้เกิดแก่ตน ยิ่งกว่าจะ หลีกเลี่ยงความตายจริง อันความตายจริงนั้นท่านยังสอน ไม่ให้กลัว แต่สอนให้เตรียมพร้อมไว้เสมอที่จะต้องตาย ให้เตรียมชีวิตหลังตาย ให้เป็นชีวิตที่งดงามพร้อม คือทำให้ชีวิตปัจจุบันให้เป็นชีวิตดี เป็นสุขชีวิต ชีวิตดีในปัจจุบันจะนำไปให้มีชีวิตดีในภพภูมิหน้า ตรงกันข้ามกับชีวิตไม่ดี ทุกชีวิตในปัจจุบันที่จะนำไปให้ชีวิตในภพภูมิหน้าเป็นชีวิตไม่ดี

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๐ "หมวดความไม่ประมาท"^{๓๘}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
อปฺปมตฺตาน มียนฺตฺติ	ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย
อปฺปมาทรตา โทถ	ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในความไม่ประมาท
อปฺปมาทํ ปัสสณฺติ	บัณฑิตย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท
อปฺปมตฺโต อุกฺโก อตฺถเถ	บัณฑิตผู้ไม่ประมาท ย่อมได้รับประโยชน์ทั้งสอง
อปฺปมตฺโต หิ ฉานฺนํ โต	ผู้ไม่ประมาทพินิจอยู่ ย่อมถึงสุขอันไพบูรณ์
อปฺปมาทญฺจ เมธาวิ ธนํ เสฏฺฐํ รกฺขติ	ปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาทไว้ เหมือนทรัพย์ประเสริฐสุด
อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ ปมาเท ภยทสฺสึ ภา สญฺโฆชนํ อณฺเฏ ญฺจ ภา อคฺคิวั จจฺจติ	ภิกษุยินดีในความไม่ประมาท หรือ เห็นภัยในความประมาท ย่อมเผาสังโยชน์น้อยใหญ่ไป เหมือนไฟไหม้เชื้อน้อยใหญ่ไปฉะนั้น
อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ ปมาเท ภยทสฺสึ ภา อภพฺโป ปรีหานาย นีพพานสฺเสว สนฺตฺติเถ	ภิกษุยินดีในความไม่ประมาท หรือ เห็นภัยในความประมาท เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะเสื่อม ชื่อว่าอยู่ใกล้พระนิพพานทีเดียว
อวิวิหารี สโต อปฺปมตฺโต ภิกฺขุ จรํ หิตฺวา มมายิตานิ	ภิกษุผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ มีสติไม่ประมาท ละความถือมั่นของเราได้แล้วไป
ชาติชฺร โสภปริทฺทวญฺจ อีเชว วิทฺวา ปชฺเหยย ทุกฺขํ	เที่ยวไป เป็นผู้รู้ ฟังละชาติ ชรา โสกะ ปรีทเวะ และทุกข์ ในโลกนี้ได้
อฏฺฐานวโต สติมโต สฺวจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน สญฺญตฺสฺส จ ฌมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิ วาทฺตติ	ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความหมั่น มีสติ มีภาระงานสะอาด ใคร่ครวญแล้วทำ ระวางดีแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาท

^{๓๘} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๕๒๔.

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๐ นี้ จะเห็นได้ว่าเป็นสุภาษิตที่สอนให้รู้จักการดำรงชีวิตไม่ควรประมาทใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ นั่นแหละที่จะสามารถทำชีวิตให้เป็นชีวิตดีได้ เพราะความใคร่ครวญด้วยปัญญา ย่อมห้ามกั้นความไม่ดีทั้งปวงได้ มิให้กล้ากราบเข้าสู่ชีวิตคือเมื่อจะพูด ก็ไม่พูดเรื่องไม่ดี ที่เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนและแก่ผู้อื่น เมื่อจะพูด ก็ต้องพูดที่เป็นธรรมวาจาที่เป็นธรรม จะก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ผู้พูด และแก่ผู้ได้ยิน ได้ฟังทั้งปวง เมื่อจะทำการจะทำแต่สิ่งที่ดีที่ถูกต้อง เมื่อจะเชื่อก็จะเชื่อแต่ที่เป็นจริง เมื่อจะไม่เชื่อก็จะไม่เชื่อ แต่ที่เป็นเรื่องไม่จริง ความใคร่ครวญเป็นความสำคัญยิ่ง ขาดความใคร่ครวญด้วยปัญญา ย่อมยากจะดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้องงดงามได้ ขาดความใคร่ครวญก็เป็นความเลินเล่อ สะเพร่า

ความเลินเล่อหรือสะเพร่านั้นมีผลไม่ดีต่างๆ เป็นที่ทราบกันอยู่ดีแล้ว และคำนี้ก็ใช้ เป็นคำตำหนิกันอยู่เสมอ เพราะประมาทหรือเลินเล่อ จึงถูกรถชน ถูกรถทับ หกล้มแขนหัก ขาหัก เป็นต้น นั่นเป็นโทษเล็กน้อยของความประมาทเลินเล่อ ความประมาทที่ร้ายแรงคือ ถึงเป็นถึงตาย จงอย่าประมาท ใช้ปัญญาใช้เหตุผลไว้ให้เสมอ การใช้ปัญญาเหมือนการใช้ มีดแล้วหมั่นลับ ย่อมคมขึ้นเป็นลำดับ ใช้ประโยชน์ได้ดีขึ้นเป็นลำดับ ปัญญานั้นแม้ไม่หมั่นใช้ ไม่ใช้ไว้ให้เสมอ จะเหมือนทิ้งมีดไว้ให้ขึ้นสนิม โดยไม่นำออกใช้ เมื่อถึงเวลาจำเป็นก็จะใช้ไม่ได้ ผู้มีปัญญาใช้ปัญญา จะเป็นผู้ไม่มีอคติ คือจะไม่ลำเอียงคิดพูดทำเชื่อไปตามผู้ที่ตนรัก หรือผู้ที่ตนเห็นว่ารักชอบตน หรือผู้ที่ตนเห็นว่าเป็นคนมีชื่อเสียงมีอำนาจเป็นต้น แต่ผู้มีปัญญาจะใช้ปัญญา ใช้เหตุผลมุ่งไปที่ปัญญาที่เหตุผลทันที ไม่มุ่งที่บุคคลไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีภาวะ ฐานะ ความผูกพัน เกี่ยวข้องกับตนหรือกับผู้อื่นอย่างไร ความมุ่ง ปัญญามุ่งเหตุผลเป็นใหญ่นี้จะช่วยมิให้เกิดผลเป็นความไม่ดีต่างๆ ทั้งมากน้อยหนักเบา ปัญญาจะเป็นรั้วกั้นความไม่ดีทั้งปวงให้พ้นไปได้อย่างแท้จริง

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๑ "หมวดตน-การฝึกตน"^{๓๕}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
อดदानํ ทมยนฺติ สุพฺพตา	ผู้ประพฤติดี ย่อมฝึกตนอยู่เป็นนิจ
อดดา หเว ชิตํ เสยฺโย	ชนะตนนั้นแหละ เป็นดี
ลพฺภา ปิยา โอิจฺจเตน ปจฺจนา	ตระเตรียมตนให้ดีเสียก่อนแล้ว ต่อไปจะได้สิ่งอันเป็นที่รัก

^{๓๕} บ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๕/๔๘๒.

ยทตฺตฺรหิ ตทกฺุพฺพมาโน	ติดนเองเพราะเหตุใด ไม่ควรทำเหตุนั้น
สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตุตฺ	ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว
สทตฺถปสุโต สียา	ฟังชวนชวนในเป้าหมายของตน
นาณฺณ นิสฺสสาย ชีเวยฺย	ไม่ฟังอาศัยผู้อื่นยังชีพ
กฺลฺยาณํ วัต โภ สกฺขิ อตฺตฺนํ อติมณฺณสิ	ท่านเอ๋ย ท่านก็สามารถทำได้ ไยจึงมาดูหมิ่นตัวเองเสีย
สนาถา วิหฺรตฺ มา อนาถา	จงอยู่อย่างมีหลักยึดเหนี่ยวใจ อย่าเป็นคนไร้ที่พึ่ง
ปรเสถํ หิ โส วชฺชานิ โอปฺปนาติ ยถากุสํ	โทษคนอื่นเที่ยวกระจาย เหมือนโปรยเกลบ แต่โทษตน
อตุตฺโน ปน ฉาเทติ กถิว กิตฺวา สโร	ปิดไว้ เหมือนพรานนกเจ้าเล่ห์แฝงตัวบังกิ้งไม้

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๑ นี้ จะเห็นได้ว่าเป็นสุภาษิตที่สอนให้ประพฤติดีคือ การทำคุณงามความดี ทำประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ประกอบการงานที่ไม่ผิดต่อกฎหมายเป็น พลเมืองดีของประเทศชาติ กุศลกรรมที่เราได้ประพฤติปฏิบัติจริงจะเป็นที่พึ่งของเราได้บุคคลผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม หมั่นประกอบความดี มีชื่อเสียงเกียรติยศเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป เมื่อเวลาที่ตายไปแล้วย่อมไปสู่สุคติ ด้วยเหตุนี้ ทุก ๆ คนไม่ว่าใครต่างก็มีตน คือคุณงามความดีที่เป็นที่พึ่ง ของตนเองทั้งนั้น จะพึ่งใครไม่ได้เพราะใครทำกรรมใดคนนั้นก็ย่อมได้รับผลกรรมนั้น การฝึกตน ให้อยู่ในอำนาจ ให้อำนาจมั่นในวิถีทางที่ดี ที่ถูกต้อง จนสามารถจะละกิเลสได้นั้นเป็นสิ่งที่ยาก เพราะกิเลสเป็นตัวที่ทำให้เกิดการกระทำไปตามอารมณ์ ทำให้จิตใจเศร้าหมอง ก่อให้เกิดความทุกข์เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการที่จะฝึกตนให้ตนเองชนะอารมณ์เหล่านี้ให้มาดำรงอยู่ในทางแห่ง ความดีจึงเป็นการกระทำที่ยาก

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๒ "หมวดมิตร"^{๔๐}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ปาปมิตฺโต ปาปสฺโย ปาปอาจาร โภจโร	มีมิตรเลว มีเพื่อนเลว ย่อมมีมารยาทเลว และที่ เที่ยวเลว

^{๔๐}สัง.ส. (ไทย) ๑๕/๕๐/๒๕๑.

อดุมหิ ชาตมฺหิ สุขา สหายา	เมื่อความต้องการเกิดขึ้น สหายเป็นผู้นำสุขมาให้
สพฺพตฺถ ปุชฺชิต โหติ โย มิตฺตํ น ทฺพทฺติ	ผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ย่อมมีผู้บูชาในที่ทั้งปวง
มาตา มิตฺตํ สเก ชฺเร	มารดาเป็นมิตรในเรือนตน
พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร	มารดาบิดา ท่านเรียกว่าเป็นพรหม
วิสุตฺตสปรมา ฌาติ	คนคุ้นเคย ไว้ใจกันได้ เป็นญาติอย่างยิ่ง
สตุโถ ปวสโต มิตฺตํ	หมู่เกวียน เป็นมิตรของคนเดินทาง
สเจ ลภถ นิปกํ สหายํ จเรชฺย เตนคฺตมโน	ถ้าได้สหายเป็นผู้รอบคอบ พึงพอใจและมีสติ
สติมา	เที่ยวไปกับเขา
มิตฺตทฺพโก หิ ปาปโก	ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวแท้
ภริยา ปรมา สขา	ภริยาเป็นเพื่อนสนิท

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๒ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้รู้จักการคบมิตร บุคคลคบมิตรเป็นลักษณะเช่นใด ก็เป็นคนเช่นนั้น หมายถึง คบคนดีก็นำพาให้เป็นคนดี ถ้าคบคนชั่วก็จะนำพาเราไปสู่ทางที่เสียหาย เพราะมิตรไม่ดี มีแต่จะชักนำให้มียารยาทเลว และนำไปในสถานที่เลว การคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ ๖ อย่างคือ นำให้เป็นนักเลงการพนัน นักเลงเข้าสู้ นักเลงกินเหล้า นักเลงหลอกหลวง นักเลงลวงเขาซึ่งหน้า และนักเลงหัวไม้ ดังนั้น ผู้หวังความเจริญแก่ตนเองพึงเว้นจากการคบมิตรที่ชั่วร้าย ส่วนภรรยาในที่นี้แปลว่าหญิงที่ชายพึงเลียดู ภรรยาที่เป็นคนดีย่อมดำรงตนอยู่ในคุณธรรมของภรรยา จัดการงานดี สงเคราะห์คนข้างเคียงคือสามี ไม่ประพฤตินอกใจสามี รักษาทรัพย์ที่สามีหาไว้ได้ ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง จึงจะเป็นที่ไว้วางใจของสามี จึงจะสามารถเป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์และสามารถส่งเสริมกันให้คล้อยตามคุณงามความดีที่พึงปฏิบัติด้วยกัน

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๓ "หมวดการคบหา"^{๔๑}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ยี่ เว เสวติ ตาทิโส	คบคนเช่นใด ย่อมเป็นคนเช่นนั้น
ภเชถ มิตุเต กลยาณ	ควรคบมิตรที่ดี
มิตตสุมิปิ น วิสุสเส	แม้ในมิตรก็ไม่ควรไวใจ
โหติ ปานสาขา นาม	เป็นเพื่อน เพียงเพื่อค้ำเกล้าก็มี
นิหิยติ ปุริโส นิหีนเสวี	ผู้คบคนเลว ย่อมพลอยเลวไปด้วย
อเปตจิตฺเตน น สมภเชยย	เมื่อเขาไม่มีเชื้อไข ป่วยการอยู่กินด้วย
มาสุสุ พาเลน สงฺกจฺฉิ อมิตฺเตเนว สพฺพทา	อย่าสมาคมกับคนพาลซึ่งเป็นดังศัตรูทุกเมื่อ
ยตุถ เวรึ นิวิสฺสตี น วเส ตตุถ ปณฺหิตโต	โจรพาลอยู่ในที่ใด บัณฑิตไม่ควรอยู่ในที่นั้น
เสยฺยโส เสยฺยโส โหติ โย เสยฺยมฺปเสวติ	คบคนดี ก็พลอยมีส่วนดีด้วย
เสฏฺฐมฺปคมณฺจ อฺอุเทติ จิปปิ	เมื่อคบคนที่ดีกว่า ตัวเองก็ดีขึ้นมาจับปล้น

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๓ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้บุคคลเลือกคบสหายคือ ถ้าหากบุคคลคบคนเช่นไร ไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนชั่ว เขาก็จะเป็นคนเช่นนั้น เพราะมิตรสหายเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่ความเสื่อมหรือความเจริญ ถ้าคบคนพาล คนพาลก็จะพาไปประพฤติดังเสื่อมเสีย ถ้าคบบัณฑิต บัณฑิตก็จะพาไปสู่ทางที่เจริญและนำแต่ประโยชน์และความสุขมาให้ คนพาลก็คือ คนชั่ว มีนิสัยสันดานเสื่อมเสีย มีความประพฤติที่ต่ำทรามทั้งทางกาย วาจาและใจ บุคคลที่คบหาสมาคมกับคนพาลย่อมจะพาตนให้เสื่อมคือเสื่อมจากคุณงามความดี และให้ตกไปสู่ที่ต่ำ คือความชั่วเร็วไป บุคคลจึงไม่ควรที่จะคบกับคนพาล

^{๔๑}พ.ชา. (ไทย) ๒๓/๓๐/๕๔๓.

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๔ "หมวดการสร้างตัว"^{๔๒}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ชมฺเมเน วิตุตฺเมเสยฺย	บุคคลพึงหาเลี้ยงชีพ โดยทางชอบธรรม
ปโยชเย ชมฺมิโก โส วณฺชิชฺชํ	บุคคลพึงประกอบการค้าที่ชอบธรรม
น นิกคฺยา ธนํ เห	บุคคลไม่พึงหาทรัพย์ด้วยการคดโกง
อลาโก ชมฺมิโก เสยฺโย ยญฺเจ ลาโก อชฺมฺมิโก	ถึงไม่ได้ แต่ชอบธรรม ยังดีกว่าได้โดยไม่ชอบธรรม
ปฏฺฐุปการี ชฺรฺวา อฏฺฐาตา วินุทเต ธนํ	ขยัน เอาธุระ ทำเหมาะจังหวะ ย่อมหาทรัพย์ได้
โกคา สนฺนิจฺย ษนฺติ วมฺมิโกวฺปจฺยติ	ทรัพย์สิ้นย่อมพอกพูนขึ้นได้ เหมือนคังก่อจอมปลวก
อนาคฺลา จ กมฺมนฺตา เอตมฺมงฺกฺลมฺตุตฺตมํ	การทำงานไม่คั่งค้างสับสน เป็นมงคลอย่างสูงสุด
น หิ จินฺตตามยา โภคา อิตฺถิยา ปุริสฺสฺส วา	โภคะของใคร ไม่ว่าจะสตรีหรือบุรุษ ที่จะสำเร็จเพียงด้วยคิดเอา ย่อมไม่มี
สกมฺมฺนา โหติ ผลุปรปตฺติ	ความอุปถัมภ์แห่งผล ย่อมมีได้ด้วยการกระทำของตน
ยหิ ชิว เตหิ คจฺเณ น นิกคฺเต หโต สฺยา	ชีวิตจะอยู่ได้ที่ไหน พึ่งไปที่นั่น ไม่พึงให้ที่อยู่มาตนเสีย

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๔ นี้ จะเห็นได้ว่าเป็นสุภาษิตที่สอนให้บุคคลเป็นผู้มีหน้าที่ขยันหมั่นเพียรทำกิจการให้เหมาะสมคือ หมั่นทำงานตามหน้าที่อันสุจริต ชอบด้วยกฎหมาย ให้ถูกกาลเวลา ใช้สติปัญญาของตนเองย่อมจะทำให้กิจการงานที่ท่ายุ่่นั้นเจริญรุ่งเรือง สามารถเพิ่มพูนทรัพย์สินให้มากขึ้น และเหลือพอที่จะอนุเคราะห์ช่วยเหลือแก่ผู้อื่น ได้ด้วยการให้ทาน เป็นการเพิ่มบุญกุศลให้แก่ตนเองอีกด้วย ความขยันคือ บุคคลผู้ไม่เกียจคร้าน หมั่นทำกิจธุระตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นผู้ไม่ย่อท้อ ไม่เบื่อง่ายต่อการทำงาน กิจธุระที่ตนจะต้องทำทั้งของส่วนตัวและ

^{๔๒}พ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๕๕/๖-๘.

ส่วนรวม ถึงแม้จะเจอกับอุปสรรคต่างๆ ก็พยายามต่อสู้ฟันฝ่าไปได้ จึงทำให้ประสบความสำเร็จ ในกิจการงานนั้นๆ การงานทุกอย่างจึงก่อให้เกิดประโยชน์ในเวลาและอนาคตข้างหน้า

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๕ "หมวดการปกครอง"^{๔๗}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
มา มโท ภรตฺตสภ	ผู้มีภาระปกครองรัฐ จงอย่าได้ประมาทเลย
สพฺพํ รฏฺฐํ สุขํ เสติ ราชา เจ โหติ ฌมฺมิโก	ถ้าผู้ปกครองทรงธรรม ประเทศชาติก็เป็นสุข
สพฺพํ ปราวสํ ทุกฺขํ	การอยู่ในอำนาจของผู้อื่น เป็นทุกข์ทั้งสิ้น
สงฺกฺเขยฺย สงฺกิตฺตพฺพานิ	พึงระวัง สิ่งที่ควรระวัง
สาธฺม ฌมฺมรฺุจิ ราชา	ผู้ปกครองชอบธรรมจึงจะดี
ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ	พึงยกย่องคนที่ควรยกย่อง
ปมาทา ชายเต ขโย	เมื่อมีความประมาท ก็เกิดความเสื่อม
ขยา ปโทสา ชายนฺติ	เมื่อมีความเสื่อม ก็เกิดโทษประดัง
สกุกาโร กาปฺริสํ หนฺติ	สักการะฆ่าคนชั่วได้
รกุเขยฺยานาคตํ ภยํ	พึงป้องกันภัยที่ยังมาไม่ถึง

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๕ นี้ จะเห็นได้ว่าเป็นสุภาษิตที่สอนว่าศรัทธาตั้งมั่น แล้วนำสุขมาให้ หมายความว่าบุคคลเมื่อมีความเชื่อต่อสิ่งใดก็จะเกิดความรักและเคารพต่อสิ่งนั้น เช่น บุตรมีศรัทธา คือเชื่อในพ่อแม่ ก็จะรักและเคารพตลอดถึงอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ ทำให้ครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และศรัทธาก็จะเป็นพลังส่งให้เกิดความขยันประกอบกิจการงานก่อให้เกิดประโยชน์และความเจริญก้าวหน้า

^{๔๗} สัจ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๗/๒๗๒.

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๖ "หมวดสามัคคี"^{๔๔}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี	สามัคคีของหมู่ทำให้เกิดสุข
สมคฺคา สจฺฉิลา โหถ	จงสามัคคีมีน้ำใจต่อกัน
สมคฺคานํ ตโป สุโข	ความเพียรของหมู่ชน ผู้พร้อมเพรียงกันทำให้เกิดสุข
สุกรเรหิ สมคฺเคหิ พุยกฺโข เอกายเน หโต	สุกรทั้งหลายพร้อมเพรียงกันยังฆ่าเสือโคร่งได้ เพราะใจรวมเป็นอันเดียว
สามคฺขเมว ลิกฺเขถ พุทฺเธหตํ ปสฺสิตํ สามคฺขรโต ธมฺมฏฺโฐ โยคกฺขเมมา น ชฺสิตํ	พึงศึกษาความสามัคคี , ความสามัคคินั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลาย สรรเสริญแล้ว , ผู้ยินดีในสามัคคี ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่คลาดจาธรรมอันเกษมจาโยคะ
วิวาหํ ภยโต ทิสฺวา อวิวาทญจ เขมโต สมคฺคา สจฺฉิลา โหถ เอสา พุทฺธานุสาสนี	ท่านทั้งหลายจงเห็นความวิวาทโดยความเป็นภัย และความไม่วิวาทโดยความปลอดภัยแล้ว เป็นผู้พร้อมเพรียง มีความประนีประนอมกันเถิด นี่เป็นพระพุทธานุสาสนี
เอโส หิ อุตฺตริตโร ภาราวโห รุรฺนโร โย ปเรสาธิปฺนุนานํ สยํ สนฺธาตุมฺรหติ	ผู้ใดเมื่อคนอื่นล่วงเกินกันอยู่ ตนเองกลับหาทางเชื่อมเขาให้คืนดีกันได้ ผู้นั้นแล ชื่อว่าเป็นคนเอภาาระ เป็นผู้จัดธุระที่ดียอดเยี่ยม
สเจปิ สนฺโต วิวาทนฺติ ชิปปิ สนฺธิยเร ปฺนุ พาลา ปตฺตาว ภิชฺชนฺติ น เต สมถมฺชฌกฺ	ถ้าแม้สัตบุรุษวิวาทกัน ก็กลับเชื่อมกันได้สนิท โดยเร็ว ส่วนคนพาลทั้งหลายย่อมแตกกันเหมือนภาชนะดิน เขาย่อมไม่ได้ความสงบแวงกันเลย

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๖ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้รู้จักความสามัคคี ที่หมายถึงความพร้อมเพรียง ความร่วมมือร่วมใจ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คุณธรรมนี้นับว่าสำคัญมากในหมู่คณะ เป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขอย่างยิ่งแก่หมู่คณะเพราะถ้าหากหมู่คณะมีความสามัคคีกันแล้ว ย่อมสามารถจะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ร่วมแรงร่วมใจเป็น

^{๔๔}พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๔๓.

อันหนึ่งอันเดียวกัน ย่อมจะทำให้กิจการที่ทำประสบความสำเร็จได้ ก่อให้เกิดความสงบสุขความเจริญขึ้นแก่สังคม

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๗ "หมวดเกื้อกูลสังคม"^{๔๕}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ชนํ จเช องฺควรสฺส เหตุ	พึงสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ
องฺคํ จเช ชีวิตํ รกฺขมาโน	พึงสละอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต
องฺคํ ชนํ ชีวิตตฺวาปิ สพฺพํ จเช นโร รมฺมมนุสฺส สรนฺโต	พึงสละอวัยวะ ทรัพย์ และ แม่ชีวิต เพื่อรักษา ความถูกต้อง
จเช มตฺตาสุขํ ชีโร	ผู้ฉลาดควรสละสุขเล็กน้อย เพื่อสุขยิ่งใหญ่ของ ส่วนรวม

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๗ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้รู้จักเป็นผู้ให้ คือ ผู้สละบริจาดสิ่งของแก่ผู้อื่นด้วยใจบริสุทธิ์ ฝ่ายผู้รับก็เกิดความยินดีในน้ำใจของเขา เขาก็จะเป็นที่รักและเคารพของผู้อื่น คนส่วนมากยอมคบหาสมาคมด้วย เพราะเขานำประโยชน์และความสุขมาให้ เป็นการสงเคราะห์คนที่ขัดสน คนผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือเพื่อบูชาท่านผู้ทรงคุณแม้ไม่ขัดสน ก็เมื่อบุคคลผู้มีอัธยาศัยกว้างขวาง มีจิตใจโอบอ้อมอารีบุคคลนั้นย่อมผูกมิตรไมตรีกับคนอื่นได้ย่อมมีไมตรีจิตเคารพ รักใคร่ตอบแทน ตลอดจนหาทางตอบแทนเขาตามสติกำลังของคนที่ทำได้

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๘ "หมวดพบสุข"^{๔๖}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
น หีสนฺติ อภิญฺจัน	ไม่มีอะไรเลย ไม่มีใครเบียดเบียน
สุชินฺโน วตารหนฺโต	ท่านผู้ไกลกิเลส มีความสุขจริงหนอ

^{๔๕} สัจ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕/๘๒-๘๓.

^{๔๖} บ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕๕/๖๑.

สภิกขณ์ ปัสส วิหุลณมานั	คนมีห้วงกังวล ย่อมวุ่นวายอยู่
ยาวเทวสุสหนุ กิณฺจิ ตาวเทว อขาทิสั	ตราบใด ยังมีขึ้นเมื่อคาบไฉนคิดน้อย ตราบนั้น ก็ยิ่งถูกกลุ่มรุมขี้แย่ง
หิริณฺณ เม สุวณฺณ เม เอสา รตฺติณฺทิวา กถา ทุมเมธานั มนุสฺसानั อริยธมฺมํ อปสฺสคั	พวกมนุษย์ผู้อ่อนปัญญา ไม่เห็นอริยธรรม สนทนากลเกลียดกันทั้งวันทั้งคืน แต่ในเรื่องที่ว่า เงินของเรา ทองของเรา
อดีตํ นานุ โสจนฺติ นปฺปชฺชปฺนฺติ นาคคั ปจฺจุปฺนฺเนน ยาเปณฺติ เตน วณฺโณ ปสัทฺติ	ผู้ถึงธรรม ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ ฝันเพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง ดำรงอยู่ด้วยสิ่งที่เป็ ปัจจุบัน ฉะนั้น ผิวพรรณจึงผ่องใส
โสจํ ปณฺทุกุโส โหติ ภคฺคตฺตยจฺส น รุจฺจติ อมิตฺตา สุมฺนา โหนฺติ สลฺลวิทฺธสฺส รุปฺปโต	แม้เศร้าโศกอยู่ก็ซุบซอมลง อาหารก็ไม่อยาก รับประทาน ศัตรูก็พลอยดีใจ ในเมื่อเขาถูก ลูกศรแห่งความ โศกเสียบแทงย่ำแย่อยู่
อนาคตปฺปชฺชปฺปาย อคิตฺตฺสฺซานุ โสจนฺนา เอเตน พาลา สุตฺตฺสนฺติ นโฬว หริโต ลุโต	ชนทั้งหลายผู้ยังอ่อนปัญญา ฝ่าฝืนแต่ฝันเพื่อถึง สิ่งที่ยังไม่มาถึง และ หวนละห้อยถึงความหลัง อันล่วงไปแล้ว จึงซุบซิดหม่นหมอง เสมือนต้น อ้อสดที่เขาถอนขึ้น ทิ้งไว้ในกลางแดด
โย อตฺตโน ทุกฺขมฺนนานุ ปุฏฺโฐ ปเวทเย ชนฺตุ อกาลรุเป อานนฺทิโน ตสฺส ภวานฺติ มิตฺตา หิเตสิโน ตสฺส ทุกฺขี ภวานฺติ	ผู้ใดพอใครถามถึงทุกข์ของตน ก็บอกเขา เรื่อยไป ทั้งที่มีไฉนกาลอันควร ผู้นั้นจะมีแต่มิตร ชนิดเจ้าสำราญ ส่วนผู้หวังดีต่อเขาก็มีแต่ทุกข์
ลาโภ อลาโภ ยโส อยโส จ นินฺทา ปสัสา จ สุขั จ ทุกฺขั เอเต อนิจฺจา มนุเชสุ ฐมฺมา มา โสจิ กิ โสจสิ โปฏฺฐปาท	ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข และ ทุกข์ สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดา ในหมู่มนุษย์ ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน อย่า เศร้าโศกเลย ท่านจะโศกเศร้าไปทำไม

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๘ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนถึง ความสุขคือ
ความสบายกายสบายใจ รู้สึกอิ่มใจ ดีใจ เช่น เมื่อได้สิ่งที่ตนปรารถนา รักและพอใจ เช่น ลาภ ยศ

สรรเสริญ เป็นต้น ก็เกิดความดีใจ นี่คือความสุข แต่เป็นเพียงโลกียสุข คือ สุขทางโลกเท่านั้น เป็นความสุขที่ไม่แน่นอน อาจะกลับเป็นทุกข์ได้อีก ส่วนความสุขอันเกิดจากความสงบคือ ความสงบระงับความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย วาจา และใจเป็นโลกุตตรสุข ความสุขอันยอดเยี่ยม ไม่มีสุขไหนจะเทียบเท่าได้ บุคคลพึงปรารถนาความสุขประเภทนี้

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๕ "หมวดทาน"^{๔๖}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ทพมาโน ปิโย โหติ	ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก
ทินฺนํ โหติ สุนิพฺพตํ	ของที่ให้แล้ว ชื่อนำออกไปอย่างดีแล้ว
อคฺคสุส ทาตา ลภเต ปุณฺคํ	ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ย่อมได้สิ่งที่เลิศอีก
วิเจยฺย ทานํ สุตตปฺปสตุถํ	การเลือกให้ พระสุคตทรงสรรเสริญ
ธีโร จ ทานํ อนุโมทมาโน	คนฉลาด พลอยยินดีการให้ทาง
สพฺเพสํ สหิตํ โหติ	คนดี บำเพ็ญประโยชน์แก่ปวงชน
สนฺโต สตุตฺตหิตเต รตา	คนดี ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
นิเวตฺตยฺนฺติ โสภมฺหา	คนใจการุณ ช่วยแก้ไขคนให้หายโสภเสว
นตฺถิ จิตฺเต ปสฺนํหิ อปฺปกานาม ทกฺขิณา	เมื่อจิตเลื่อมใสแล้ว ทักขิณาทานชื่อน้อย ย่อมไม่มี
สุขสุส ทาตา เมธาวิ สุขํ โส อธิจฺจติ	ปราชญ์ผู้ให้ความสุข ย่อมได้รับความสุข

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๕ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนถึงการให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่ผู้อื่นด้วยใจบริสุทธิ์ก็เพื่อสงเคราะห์คนที่ขัดสน คนผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือเพื่อบูชาท่านผู้ทรงคุณแม้ไม่ขัดสน ก็เมื่อบุคคลผู้มีอัชฌาศัยกว้างขวาง มีจิตใจโอบอ้อมอารีบุคคลนั้นย่อมผูกมิตรไมตรีกับคนอื่นได้ และผู้ที่ได้รับการอนุเคราะห์หรือการบูชา ย่อมมีไมตรีจิตเคารพ รักใคร่ตอบแทน ตลอดจนหาทางตอบแทนเขาตามกำลัง บุคคลผู้สละให้สิ่งที่ดีมีประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยบริสุทธิ์

^{๔๖} อัง.ปิฎก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๔๑.

ใจ เขาย่อมได้รับผลคือเกียรติยศ ชื่อเสียง ความเคารพนับถือจากผู้อื่นในโลกนี้หรือจากโลกนี้ไปแล้วเขาย่อมไม่สู้สุขดี

พุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๒๐ "หมวดศีล"^{๔๘}

พุทธศาสนสุภาษิต	คำแปล
ศีล โลก อนุตตร	ศีล เป็นเยี่ยมในโลก
ส้วาเสน สีส เวทิตพพิ	ศีลพึงรู้ได้เมื่ออยู่ร่วมกัน
ศีล ขาว ชรา สีส	ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา
ศีล รุกเขยเมธาวี	นักปราชญ์พึงรักษาศีล
สญมโต เวร น จียติ	เมื่อคอยระวังอยู่ เวย่อมไม่ก่อขึ้น
สาธุ สพพุดถ สัวโร	ความสำรวมในที่ทั้งปวง เป็นดี
ศีล กิเรว กลุยาม	ท่านว่าศีล เป็นความดี
โย จ วสสตต ชิว พุสสิโล อสมาหิต เอกาหิ ชีวิติ เสยโย สีสวนตตส ฉายิโน	ผู้ไม่มีศีล ไม่นั่นคง ถึงจะเป็นอยู่ตั้งร้อยปี , ส่วน ผู้มีศีล เฟงพินิจ มีชีวิตอยู่วันเดียวประเสริฐกว่า
น เวทา สมปรายาย น ซาติ นปี พนุชวา สกณจ ศีลสสุทฐิ สมปรายสขาวาหิ	เวทมนต์ ซาติกำเนิด พวกพ้อง นำสุขมาให้ใน สัมปรายภพไม่ได้ ส่วนศีลของตนที่บริสุทธิ์ดี แล้ว จึงนำสุขมาให้ในสัมปรายภพได้
อุณนพสส ปมตตสส พาหิราสสส ภิกขุโน สีส สมาธิ ปณญา จ ปาริปุรี น กจจติ	เมื่อภิกษุมีมานะ ประมาทแล้ว มีความหวังใน ภายนอก ศีล สมาธิ และ ปัญญา ย่อมไม่ถึง ความบริบูรณ์

จากพุทธศาสนสุภาษิต หมวดที่ ๑๒ นี้ จะเห็นได้ว่า เป็นสุภาษิตที่สอนให้เห็นถึง ศีล คือแบบแผนอันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องควบคุมปวงชนให้มีกาย วาจาที่เรียบร้อย ทุกคนสามารถปฏิบัติศีลได้ทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้หญิงหรือผู้ชาย คนรวยหรือคนจน

^{๔๘} สัจ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๐/๑๒๗.

เมื่อปฏิบัติดีอย่างบริบูรณ์แล้ว ก็จะเป็นปัจจัยที่พาไปสู่ความสำเร็จ ในหน้าที่การงาน ทรัพย์สมบัติ เป็นปัจจัยหนุนให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้คือพระนิพพาน ศีลเป็นหลักเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติเป็นบรรทัดฐานสำหรับคนประพฤติดี ศีลเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างหยาบที่เกิดขึ้นทางกายและทางวาจา ผู้มีศีลย่อมอยู่ในระเบียบแบบแผนเดียวกัน คือละชั่วประพฤติดี และย่อมจะมีความสุขชื่น สุขกายสบายใจ

ดังนั้น จากการศึกษาตัวอย่างของวาทาสุนัขที่มีอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานี้มีทั้งหมด ๒๐ หมวด ในแต่ละหมวดมีความหมายตรงกับใจความของคำแต่ละคำเมื่อแปลความหมายออกมาแล้วสามารถแยกออกเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละหมวดได้ดังนี้ หมวดที่ ๑ เป็นธรรมะเบื้องต้นที่กล่าวถึงพุทธศาสนสุภาษิตประจำใจเบื้องต้นที่ควรรู้และเป็นหลักธรรมที่ทุกคนพึงปฏิบัติ หมวดที่ ๒ เป็นพุทธศาสนสุภาษิตเกี่ยวกับหมวดบุคคลที่กล่าวถึงลักษณะของตัวบุคคล ผู้มีความรู้ความชอบธรรม ความซื่อสัตย์และความเคารพผู้อื่น หมวดที่ ๓ หมวดการศึกษา เป็นพุทธศาสนสุภาษิตที่กล่าวถึงการศึกษาหาความรู้ ความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษา หมวดที่ ๔ เป็นหมวดที่ตรงประเด็นที่ศึกษา คือเกี่ยวกับวาทาสุนัขโดยตรง กล่าวถึง สิ่งที่ควรพูดการใช้วาทาเช่นไรจึงจะเหมาะสมไม่ควรพูดในสิ่งที่ไม่ดีจะพาให้ผู้พูดเข้าถึงนรกหรือนำพาเอาสิ่งไม่ดีมาให้ การพูดไม่ควรใช้อารมณ์ทำให้เกิดอารมณ์โกรธและความหยาบคาย หมวดที่ ๕ หมวดความอดทนในพุทธศาสนสุภาษิต กล่าวถึง ความอดทนเป็นสมาธิอย่างหนึ่ง ความอดทนนำพาไปสู่ประโยชน์สุขและเป็นกำลังไปสู่ความสำเร็จ หมวดที่ ๖ หมวดของความเพียรเป็นความพยายามความขยันที่จะทำงาน ทำให้เกิดประโยชน์ถ้าไม่ปล่อยเวลาให้เปล่าประโยชน์ หมวดที่ ๗ หมวดของความโกรธ พุทธศาสนสุภาษิตสอนให้รู้จักหยุดความเกิด เมื่อมีความโกรธก็ก่อให้เกิดความทุกข์ไม่เป็นสุข ทำให้เกิดความพินาศ หมวดที่ ๘ หมวดการชนะ สอนให้เอาชนะด้วยความดี การใช้ธรรมะตามพุทธศาสนสุภาษิตมาเอาชนะย่อมเกิดความดี ความไม่โกรธและความยินดี หมวดที่ ๙ หมวดความประมาท ตามพุทธศาสนสุภาษิตสอนไว้ว่าความประมาทก่อให้เกิดความไม่ดีและเกิดความตายนาม่าซึ่งความเศร้าโศก หมวดที่ ๑๐ เป็นความไม่ประมาทก็จะตรงกันข้ามกับหมวดที่ ๙ ที่สอนให้ผู้ที่ไม่ประมาทย่อมได้แต่ประโยชน์ได้ความยินดีเป็นผู้มีความมั่นใจ มีสติ มีการทำงานสะอาดเพราะจากการใคร่ครวญแล้วทำ หมวดที่ ๑๑ หมวดตน การฝึกตน สอนให้การฝึกฝนเป็นสิ่งที่ผู้ประพฤติชอบทำเป็นนิจ เป็นการเตรียมความพร้อมไว้ก่อน ต่อไปจะเกิดความสำเร็จ หมวดที่ ๑๒ หมวดมิตร เป็นคำสอนที่ให้เลือกคบเพื่อน และสอนว่าเพื่อนที่ดีสุดอยู่ที่บ้านคือบิดามารดาของเราเอง ส่วนภริยาและสามีคือเป็นเพื่อนสนิท หมวดที่ ๑๓ หมวดการคบหา การเตือนสติในการคบเพื่อนไม่ดีก็จะเป็นคนไม่ดีไปด้วย หมวดที่ ๑๔ หมวดการสร้างตัว สอนให้รู้จักประกอบอาชีพในทางชอบธรรมไม่คดโกงผู้อื่น การขยันทำงานเป็นมงคลอย่างสูงสุด หมวดที่ ๑๕ หมวด

การปกครอง สอนไม่ให้เป็นผู้ประมาทจะต้องปกครองคนโดยธรรม ยกย่องผู้อื่นที่ควรยกย่อง ไม่อยู่ในอำนาจของผู้อื่น หมวดที่ ๑๖ หมวดสามัคคี ที่ใดที่มีความสามัคคีก่อให้เกิดความสุข ความมีน้ำใจ ไม่เกิดการทะเลาะวิวาท มีความประนีประนอมกัน หมวดที่ ๑๗ หมวดเกื้อกูลสังคม สอนให้รู้จักเสียสละ เพื่อผู้อื่นเพื่อสังคมบ้าง ทำให้เกิดความสุขที่ยิ่งใหญ่ต่อส่วนรวม หมวดที่ ๑๘ หมวดพบสุข พุทธศาสนสุภาษิตกล่าวถึงการห่างไกลจากกิเลสทำให้เกิดความสุข ให้เห็นว่าลาภยศ นินทา สรรเสริญ สุขและทุกข์เป็นเรื่องธรรมดาไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน หมวดที่ ๑๙ หมวดทาน เป็นความเสียสละเป็นผู้ให้ยอมเป็นที่รักผู้เป็นคนดีมักชอบช่วยเหลือเกื้อกูล ผู้ที่มีใจกรุณายอมทำให้คนหายจากความโศกเศร้าได้ หมวดที่ ๒๐ หมวดศีล เป็นหมวดสุดท้ายที่กล่าวถึงศีลเป็นสิ่งที่ดีในโลก เป็นความดี สมานและปัญญา ผู้มีศีลที่มั่นคงมีชีวิตที่ประเสริฐ นำพาไปสู่ความสุข

สรุปแล้วใน ๒๐ หมวดทั้งหมดนี้เป็นคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตเพราะในทุกคำและทุกหมวดเป็นคำสอนที่ชี้ให้เห็นถึง ศีลคือแบบแผนอันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติจึงเป็นคำที่สุภาพ มีความหมายเป็นเครื่องสอนใจ เป็นถ้อยคำดี ๆ ในพระพุทธศาสนาแต่มิได้หมายความว่าเฉพาะคำที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เท่านั้น แม้สุภาษิตแทบทั้งหมดจะเป็นพระพุทธพจน์ก็ตาม คำพูดที่เป็นวจีสุจริต และคำพูดที่ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้ คือ พูดถูกกาลเทศะหรือพูดตามกาลที่สมควร พูดคำสัตย์จริง พูดคำอ่อนหวาน มีประโยชน์ และประกอบด้วยเมตตา ถือว่าเป็นถ้อยคำที่ควรพูดตามแนวทางพระพุทธศาสนา จัดเป็นวาจาสุภาษิต เพราะเป็นคำพูดที่มีกลิ่นหอมมีรากเหง้ามาจากกุศลกรรมบถ เกิดจากเจตนาเป็นกุศล เกิดมาจากสัมมาทิฐิ มโนสุจริต เป็นสัมมาวาจา จึงควรระลึกอยู่เสมอว่า วาจาจริงเป็นการแสดงออกของจิตงาม วาจาสุภาพแสดงถึงจิตใจที่อ่อนโยน วาจาเป็นภาษิตเพราะจิตมีคุณธรรม วาจาสามัคคีก็โดยจิตมีเมตตา วาจาเป็นประโยชน์มาจากจิตมีปัญญา วาจาจับใจเป็นเหตุเป็นผลเกื้อกูลกัน เมื่อควบคุมวาจาให้ดี จิตใจก็ดีงาม และเมื่อจิตใจดีงาม วาจาก็เป็นวาจาชอบสง หรือเป็นวาจาสุภาษิต ดังนั้น วาจาจึงถือว่าเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกนึกคิด เสียงที่เปล่งออกมาเปิดเผยถึงจิตใจ แม้ยังไม่เป็นภาษาอะไร ผู้ฟังก็อาจหยั่งได้ว่า เกรี้ยวกราดหรือนุ่มนวล ชังหรือชอบ จึงต้องระมัดระวังในการพูด จะกล่าวถ้อยคำใดนั้นควรคิดเสียก่อนว่า สิ่งที่พูดออกไปนั้นถูกต้อง สอดคล้องความจริงหรือไม่ เพราะการกล่าวเท็จทำให้เกิดความเสียหาย ทำอันตรายได้ทั้งตนเองและผู้อื่น แม้ว่ายังอาจไม่เห็นผลโดยทันที ไม่วันใดวันหนึ่งข้างหน้าถูกเขาจับได้ จะไม่ได้รับความเชื่อถืออีกต่อไป เมื่อใดก็ตามที่จะเปล่งวาจา พึงเปล่งแต่วจีสุจริตและถ้อยคำที่ถูกกาลเทศะ พูดคำสัตย์จริง พูดคำไพเราะอ่อนหวาน เป็นประโยชน์ และมีจิตเมตตาเป็นที่ตั้งเสมอ อันจะเกิดผลดีมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้ฟังทุกเมื่อ

บทที่ ๓

วจาสุภาษิตที่ปรากฏในมงคลสูตร

๓.๑ ความหมายของวจาสุภาษิตในมงคลสูตร

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถระ)^๑ กล่าวว่า “คำว่า วจาสุภาษิต ได้แก่ วจาที่พูดดี พูดมีประโยชน์ พูดไพเราะเสนาะโสต พูดแต่คำที่มีสาระประโยชน์”

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโท จันทร์)^๒ กล่าวว่า “วจาสุภาษิตมีลักษณะเป็น ๓ ฐาน คือใจของผู้กล่าวก็มีเจตนาดีจริง วจาที่กล่าวนั้นก็เป็นวจาดีจริง วัตถุที่ถูกกล่าวนั้นก็เป็นของดีจริง อาจสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้รับทำตามได้จริงด้วย”

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี)^๓ ตรัสว่า “วจาสุภาษิตมีลักษณะ ๕ ประการ คือ เป็นวจาที่เหมาะสมแก่กาลเวลา เป็นวจาจริง เป็นวจาละเอียดอ่อนหวาน เป็นวจาประกอบด้วย ประโยชน์และเป็นวจาที่กล่าวด้วยเมตตา เป็นวจาที่ปราศจากโทษ ไม่เป็นที่ติเตียนของวิญญูชนทั้งหลาย”

รังสรรค์ แสงสุข^๔ กล่าวว่า มงคล คือ เหตุแห่งความเจริญ หรือเครื่องหมายแห่งความเจริญ และมงคลในศาสนาพุทธ คือ การนิมนต์ขอให้พระภิกษุสวดมงคลสูตร เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญ หรือเพื่อให้เกิดความสิริมงคล ในงานพิธีที่เป็นมงคล ต่าง ๆ พระสงฆ์จะต้องสวดมนต์บทนี้เสมอ เรียกกันว่า เป็นบทบังคับก็ว่าได้ เมื่อพระสงฆ์เริ่มต้นสวดมงคลสูตร (อะเสวะนา...) จะเป็นช่วงที่เจ้าภาพจะต้องเดินไปจุดเทียนที่ บาตรน้ำมนต์ จากนั้นประเคนบาตรน้ำมนต์แก่

^๑ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ), มงคล ๓๘ ประการ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๖

^๒ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโท จันทร์), ธรรมเทศนามงคล ๓๘ ธรรมวิญญูศาสน์ พร้อมด้วยเชิงกาพย์, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ม.ป.ป.), หน้า ๓๕.

^๓ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี), มงคลในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : กิตติวรรณ, ๒๕๓๘), หน้า ๗๒-๗๓.

^๔ รังสรรค์ แสงสุข, มงคลสูตร ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

ประธานในพิธีสงฆ์ เมื่อสวดมงคลสูตรจบแล้ว พระภิกษุก็จะ รดน้ำมนต์ ให้แก่ผู้มาร่วมพิธีกรรม เพื่อมอบความเป็นมงคลให้ หรือมอบความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ผู้ร่วมงานมงคล

มงคลสูตร เป็นพระสูตรในพระพุทธศาสนา มีที่มาจากพระไตรปิฎก พุทธศาสนิกชนไทย รู้จักกันดี ในเวลาที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคลทั่วไป จะต้องสวดบทมงคลสูตร เสมือน โดยปกติเมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์มาถึงบทมงคลสูตร องค์ที่เป็นประธานจะเริ่มหยดเทียนลงในขันน้ำพระพุทธมนต์สำหรับใช้พรหม เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของสิริมงคลตามคตินิยม ทั้งนี้ เพราะเนื้อความในมงคลสูตรกล่าวถึงมงคล ๓๘ ประการ

ดังนั้น จากการศึกษาความหมายของวาจาสุภาษิต หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวต่อกันเป็นเวลานาน มีความหมายเป็นคติสอนใจ ในความที่เป็นคติสอนใจนั้นได้นำมาใช้กับมงคลสูตร ซึ่งในความหมายของมงคลสูตร คำว่ามงคลสูตรหมายถึง เหตุแห่งความเจริญที่เกิดขึ้นสิริมงคล เป็นพระสูตรในพระพุทธศาสนาที่มีที่มาจากพระไตรปิฎก อันจะทำให้บรรลุถึงความเจริญแห่งสมบัติทั้งปวง คือเหตุแห่งความก้าวหน้านั่นเอง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นสิริมงคลตามคตินิยมในเนื้อความของมงคลสูตร กล่าวถึงไว้มี ๓๘ ประการ

๓.๒ คุณลักษณะของวาจาสุภาษิตในมงคลสูตร

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ^๕ กล่าวว่าส่วนมงคลชีวิต ๓๘ ประการ ได้แก่ เหตุแห่งความสุข ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้พึงปฏิบัติ นำมาจากบทมงคลสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบปัญหาเทวดาที่ถามว่า คุณธรรมอันใดที่ทำให้ชีวิต ประสบความเจริญหรือเป็น “มงคลของชีวิต” ซึ่งพระพุทธองค์ตอบว่ามี ๓๘ ประการ เป็นบันไดแห่งความเจริญ ๓๘ ขั้น

ความจริง มงคลสูตร ๓๘ ประการนั้น มีประโยชน์มากถ้านำไปปฏิบัติ (มิใช่การรับแต่น้ำมนต์ที่ประพรม การรับน้ำมนต์โดยไม่ปฏิบัติจะไม่เกิดประโยชน์) จะเป็นมงคลแก่ผู้ปฏิบัติตามอย่างแท้จริง พระพุทธองค์ทรงเทศนาเรียงลำดับข้อไว้อย่างมีระเบียบดียิ่ง เพื่อให้เป็นหลักปฏิบัติตามลำดับอายุของมนุษย์ เริ่มแต่ ปฐมวัย, มัชฌิมวัย และ ปัจฉิมวัย โดยขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

^๕ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, มงคลสูตร ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓-๓๖.

๓.๒.๑ ปฐมวัย

ในที่นี้ข้อกำหนดว่ามนุษย์ที่มีอายุไม่เกิน ๒๕ ปี เรียกว่าปฐมวัย ปกติเป็นวัยที่ยังไม่สมควรจะออกครองเรือนตามลำพังตน ควรเป็นวัยแห่งการศึกษาเล่าเรียน เป็นระยะเวลาของการเตรียมตัวที่จะออกไปครองเรือนในอนาคต มักจะอยู่ในความปกครองของบิดามารดา พวกปฐมวัยควรปฏิบัติตามมงคลสูตรตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๑๐ อย่างเคร่งครัด คือ

๑. ไม่ให้คบคนพาล (เพื่อจะได้ไม่ตกต่ำในทางที่ชั่ว)
๒. ให้คบบัณฑิต (เพื่อให้พบแต่ความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต)
๓. ให้บูชาบุคคลที่ควรบูชา (เพื่อให้เกิดแบบอย่างที่ดี)
๔. ให้อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม (เพื่อสะดวกในการศึกษาเล่าเรียน)
๕. ให้สะสมบุญเรื่อยไป (เพื่อเป็นทุนไปสู่ความสุขสำเร็จ)
๖. ให้ตั้งตนไว้ชอบ (เพื่อให้มีเส้นทางชีวิตที่ถูกต้อง)
๗. ให้เป็นผู้ฟังมาก (เพื่อจะได้มีความรอบรู้)
๘. ให้ศึกษา ศิลปวิทยา (เพื่อให้มีพื้นฐานการประกอบอาชีพการงานที่ดี)
๙. ให้มีระเบียบวินัยดี (เพื่อให้มีหลักการที่ดีในการดำรงชีวิต)
๑๐. ให้มี วาจาสุภาพดี (เพื่อให้เกิดความมีเสน่ห์ในตัวเอง)

ถ้าผู้ที่มีอายุภายใน ๒๕ ปีแรกขงชีวิต ได้ลงมือปฏิบัติตามมงคลสูตรเพียง ๑๐ ข้อ ดังกล่าวนี้ บุคคลเหล่านี้จะเป็นคนดี เข้าไหนเข้าได้ เพราะสังคมต้อนรับ ปราศจากผู้รังเกียจ พระพุทธองค์ทรงตั้งสอนเพื่อประโยชน์แก่ปวงชน ถ้าเราเคารพพระพุทธองค์อย่างแท้จริงแล้ว เราก็สมควรนำมงคลสูตรของพระพุทธองค์มาเป็นข้อปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตน ซึ่งนับว่าเป็นมงคลแก่ตนเองเป็นอย่างยิ่ง

๓.๒.๒ มัชฌิมวัย

ในที่นี้ ข้อกำหนดว่ามนุษย์ที่มีอายุตั้งแต่ ๒๖ ปี ถึงอายุ ๕๐ ปี เรียกว่าอยู่ในช่วง “มัชฌิมวัย” เป็นวัยที่ต้องดำเนินชีวิตไปตามลำพัง ไม่ควรจะต้องพึ่งบิดามารดาอีกต่อไป ต้องออกไปเผชิญกับเหตุการณ์ของสังคมโลก เป็นวัยที่จะต้องตั้งตัวตั้งหลักฐาน รับผิดชอบในการดำรงชีวิต ในมัชฌิมวัยควรปฏิบัติตามมงคลสูตรเพิ่มขึ้นอีก ๒๐ ข้อ ตั้งแต่ข้อ ๑๑ ถึงข้อ ๓๐ คือ

๑๑. ให้ บำรุงบิดามารดา (เป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณคน)
๑๒. ให้ สงเคราะห์บุตรธิดา (เป็นแบบอย่างที่ดี)
๑๓. ให้ สงเคราะห์ภรรยา (เป็นการแสดงความรับผิดชอบ)
๑๔. ไม่ให้การงานอาภูล (กิจการงานใดไม่ค้างค้ำ)

๑๕. ให้ บำเพ็ญทาน (จิตใจจะมีเมตตาสูง)
๑๖. ให้ ประพฤติธรรม (เพื่อความสงบของชีวิต)
๑๗. ให้ สงเคราะห์ญาติ (เกิดเคราะห์ร้ายก็มีญาติช่วย)
๑๘. ให้ ประกอบการงานดี ไม่มีโทษ (อาชีพสุจริตชีวิตปลอดภัย)
๑๙. ให้ เว้นจากการทำบาป (เพื่อไม่ต้องชดใช้หนี้กรรม)
๒๐. ให้ เว้นจากการเสพของเมา (ให้เป็นคนมีสติอยู่เสมอ)
๒๑. ไม่ให้ประมาทในธรรมทั้งหลาย (ให้มีความกิริยารอบคอบ)
๒๒. ให้ เคารพบุคคลที่ควรเคารพ (เราจะได้รับความเคารพตอบ)
๒๓. ไม่ให้เย่อหยิ่ง (จะมีคนให้ความนับถือ)
๒๔. ให้ มีสันโดษ (จิตใจจะไม่วุ่นวาย)
๒๕. ให้ มีความกตัญญู (เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดี)
๒๖. ให้ พึ่งธรรมตามกาล (เพื่อให้มีดวงตาเห็นธรรม)
๒๗. ให้ มีขันติ (จิตใจจะมีความสุขสงบ)
๒๘. ให้ เป็นผู้ว่าง่าย (ทำให้ได้รับความรักจากผู้อื่น)
๒๙. ให้ เข้าหาสมณะผู้สงบ (ทำให้เข้าใจธรรมะที่แท้จริง)
๓๐. ให้ สนทนารธรรมตามกาล (ทำให้มีปัญญาเพิ่มพูน)

ถ้ามนุษย์อายุระหว่าง ๒๖ ปี ถึง ๕๐ ปี ได้ลงมือปฏิบัติตามมงคลสูตรของพระพุทธองค์เพิ่มขึ้นอีก ๒๐ ข้อ ตั้งแต่ข้อ ๑๑ ถึงข้อ ๓๐ ดังกล่าวนี้ บุคคลเหล่านั้นจะประสบแต่ความสุขความเจริญรุ่งเรืองในการดำรงชีวิต จะไม่ประสบความทุกข์ แม้ในขณะที่ถึงอายุขัยที่จะตาย วิญญาณก็จะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ถ้าจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะได้เกิดเป็นมนุษย์ที่มีฐานะสูง ถ้าเราเคารพพระพุทธองค์อย่างแท้จริงแล้ว เราก็สมควรนำมงคลสูตรของพระพุทธองค์มาเป็นข้อปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตน ความเป็นมงคลก็จะเกิดแก่ตนเองและครอบครัว

๓.๒.๓ ปัจฉิมวัย

ในที่นี้ ขอกำหนดว่ามนุษย์มีอายุตั้งแต่ ๕๑ ปี ถึงสิ้นอายุขัย เป็นระยะชีวิตที่จะต้องช่วยตัวเองแสวงหา อริยทรัพย์ อริยสมบัติ เพราะเป็นช่วงเลวี่งกลางของชีวิต เดินทางเข้าสู่บันปลายของชีวิตเหมือนต้นไม้ใกล้ฝั่ง จะล้มลงเมื่อใดก็ได้ ควรจะช่วยตนเองในการสร้างอริยสมบัติก่อนตาย ซึ่งไม่มีใครจะช่วยเราได้ โดยช่วยให้วิญญาณของเรามีคุณสมบัติสูงกว่าเดิม วิธีช่วยตัวเองนับว่าดีที่สุด นั่น คือการหาโอกาสฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ด้วยการวิปัสสนากรรมฐาน อาจจะศึกษาเรื่องความตาย เพื่อจะได้ตายนอกสมมติ คือการหลุดพ้นจาก สังสารวัฏ ไม่ควรให้ตายในสมมติคือการหม่นเวียนอยู่

ในวิภูสสารเท่านั้น การตายในสมมตินั้น จะต้องกลับมาเกิดเพื่อรับความทุกข์ต่อ ๆ ไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด วิธีปฏิบัติเพื่อให้ตายนอกสมมตินั้น คือการปฏิบัติตามมงคลสูตรของพระพุทธองค์ โดยปฏิบัติเพิ่มขึ้นอีก ๘ ข้อ ตั้งแต่ข้อ ๓๑ ถึงข้อ ๓๘ คือ

๓๑. ให้บำเพ็ญเพียรเผากิเลสให้หมดไป (ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน)
๓๒. ให้ประพฤติพรหมจรรย์ (ออกบวช หรือ บวชใจด้วยเนกขัมมบารมี)
๓๓. ให้เห็นแจ้งในอริยสัจ (ให้ตระหนักรู้ในทุกข์ และเหตุที่เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีดับทุกข์)
๓๔. ให้ทำนิพพานให้แจ้ง (วิปัสสนาภาวนาจนได้นิโรธสมาบัติ)
๓๕. ไม่ให้จิตหวั่นไหวในโลกธรรม (ทำจิตไม่ให้ติดยึดในลาภ/ยศ/สรรเสริญ/สุข)
๓๖. ไม่ให้จิตเศร้าหมอง (ทำจิตให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน)
๓๗. ไม่ให้จิตมีมลทิน (ทำจิตให้เป็นอุเบกขาตลอดเวลา)
๓๘. ให้มีจิตเกษม (ไม่ให้มีเครื่องดึงรั้งไว้ในภพคือถึงซึ่งพระนิพพาน)

มงคลสูตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า ตั้งแต่ข้อ ๓๑ ถึงข้อ ๓๘ นี้ มีพุทธประสงค์จะให้ช่วยตัวเองไปทาง โลกุตตรธรรม ช่วยให้ตายนอกสมมติ คือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เป็นการหลบหนีการเกิด เพราะว่า พระตถาคต สั่งสอนให้ตระหนักว่า “การเกิดเป็นทุกข์” ชาวพุทธที่มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป เมื่อบุตรธิดามีอาชีพการงาน หรือสามารถดำรงชีวิตได้ตามลำพังแล้ว หรือทรงตัวได้คืบหน้าของเขาได้แล้ว ชาวพุทธผู้ที่มีอายุสูงก็สมควรช่วยตนเองไปในทาง โลกุตตรวิสัย ควรฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ด้วยการวิปัสสนากรรมฐานให้มาก และให้บ่อยหากปฏิบัติตามมงคลสูตรของพระพุทธองค์เช่นนี้ความเป็นมงคลก็จะเกิดแก่วิญญาณของตน เมื่อกายแตกละจากโลกนี้ไป วิญญาณของตนก็จะไปสู่ สุคติภูมิ หรือพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

ถ้าเราสมมติว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นแม่ครัว พระพุทธองค์ทรงปรุงอาหารไว้เพื่อคน ๓ วย วยแรกเพื่อให้มนุษย์ในปฐมวัยได้บริโภค วยที่ ๒ เพื่อให้มนุษย์ในมัชฌิมวัยได้บริโภค และวยที่ ๓ ปรุงไว้ให้มนุษย์ในปัจฉิมวัยได้บริโภค แต่มนุษย์จะบริโภค หรือไม่บริโภคคนนั้น เป็นเรื่องของมนุษย์ที่สามารถเลือกเส้นทางของตนเองได้ พระตถาคต ได้แต่ทรงปรุงอาหารไว้ให้เท่านั้น และทรงชี้ทางให้โดยมีพระกรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่เท่านั้น

คุณลักษณะของวาจาสุภาษิตในมงคลสูตร ๓๘ ประการนี้ เป็นเหตุแห่งความสุข ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต ที่มีประโยชน์มากในการนำไปปฏิบัติตาม โดยแบ่งไปตามลำดับอายุของมนุษย์คือ เริ่มจากปฐมวัย ที่มีอายุไม่เกิน ๒๕ ปี เป็นวัยแห่งการศึกษาเล่าเรียน มงคลสูตรที่ควรนำไปปฏิบัติ เริ่มจากมงคลข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๑๐ เมื่อได้ปฏิบัติบุคคลเหล่านี้จะเป็นคนดี ตั้งคมตั้งธง ปราศจากผู้รังเกียจ มงคลเมื่อปฏิบัติจะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนเอง

ในช่วงที่ ๒ มัชฌิมวัย มีอายุตั้งแต่ ๒๖ ปีถึงอายุ ๕๐ ปี เป็นวัยที่ดำเนินชีวิตตามลำพังไม่ต้องพึ่งบิดามารดา ต้องออกไปเผชิญกับเหตุการณ์ของสังคมโลกเป็นวัยที่จะต้องตั้งตัวตั้งหลักฐานรับผิดชอบในการดำรงชีวิต ควรปฏิบัติตามมงคลสูตรอีก ๒๐ ข้อ ตั้งแต่ข้อที่ ๑๑ ถึง ข้อที่ ๓๐ เป็นมงคลเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตน ความเป็นมงคลก็จะเกิดแก่ตนเองและครอบครัว

ช่วงที่ ๓ ปัจฉิมวัยมีอายุตั้งแต่ ๕๑ ปีขึ้นไปถึงสิ้นอายุขัย เป็นช่วงชีวิตที่จะต้องช่วยตัวเอง แสวงหาอริยทรัพย์ อริยสมบัติ เดินทางเข้าสู่บั้นปลายชีวิตคือการหาโอกาสฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ด้วยการวิปัสสนากรรมฐาน หากปฏิบัติตามมงคลสูตรเกิดความเป็นมงคลก็จะเกิดแก่วิญญูณของตนให้ไปสู่สุคติภูมิ หรือพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

๓.๓ วาจาสุภาษิตที่ปรากฏในมงคลสูตร

วาจาสุภาษิตที่ปรากฏในมงคลสูตรนั้น มงคลสูตรเป็นพระสูตรในพระพุทธศาสนามีที่มาจากพระไตรปิฎก พุทธศาสนิกชนไทยรู้จักดี มงคลนี้เป็นเหตุทั้งหลายอันจะทำให้บรรลุถึงความเจริญแห่งสมบัติทั้งปวงหรือเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าหรือทางก้าวหน้า ทั้งนี้เพราะเนื้อความในมงคลสูตรกล่าวถึงมงคล ๓๘ ประการ แบ่งเป็น ๑๐ หมู่ ๕ หมู่แรกเป็นข้อปฏิบัติในการสร้างชีวิต เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องพบต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ส่วน ๕ หมู่หลังเป็นการฝึกใจโดยตรง ซึ่งเมื่อใครทำตามหลักมงคล ๕ หมู่แรกได้แล้ว คุณสมบัติ ๕ ข้อที่เราต้องการก็จะเกิดขึ้น ต่อไปนี้เป็นวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในมงคลสูตรซึ่งเป็นหลักคำสอนเป็นพระสูตรทั้ง ๓๘ หมู่ที่อธิบายถึงเนื้อหาของวาจาสุภาษิตในมงคลสูตรและอธิบายความหมายในแต่ละมงคลซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ ตัวอย่างของวาจาสุภาษิตในมงคลสูตร

มงคลสูตรแบ่งออกเป็นหมู่มีทั้งหมด ๑๐ หมู่ ในแต่ละหมู่เป็นคำสอนที่มีลักษณะของวาจาสุภาษิต พร้อมทั้งความหมาย และข้อที่ชี้ถึงลักษณะของวาจาสุภาษิตโดยตรง เพื่อให้เห็นถึงมงคลในแต่ละข้อจึงขอกกล่าวถึงวาจาสุภาษิตในมงคลสูตรที่ ๑๐ หมู่ มี ๓๘ ข้อ เป็นคุณสมบัติของคนที่ไม่ใคร ๆ ก็ต้องการ แต่เราก็ไม่รู้ว่าจะอย่างไรคุณสมบัติเหล่านี้จึงจะเกิดขึ้นได้ เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเราไว้แล้วคือ หลักมงคลชีวิตนั่นเอง ซึ่งแบ่งได้เป็น ๑๐ หมู่ ดังนี้

มงคลหมู่ที่ ๑ ฝึกให้เป็นคนดี มีทั้งหมด ๓ หมู่ คือ มงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล
มงคลที่ ๒ คบบัณฑิต และมงคลที่ ๓ บูชานุคคลที่ควรบูชา

มงคลหมู่ที่ ๒ สร้างความพร้อมในการฝึกตนเอง มีทั้งหมด ๓ หมู่ คือ มงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม มงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน และมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ

มงคลหมู่ที่ ๓ ฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ มีทั้งหมด ๔ หมู่ คือ มงคลที่ ๗ เป็นพหูสูต มงคลที่ ๘ มีศิลปะ มงคลที่ ๙ มีวินัย และมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต

มงคลหมู่ที่ ๔ บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว มีทั้งหมด ๔ หมู่ คือ มงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา มงคลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร มงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) และมงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง

มงคลหมู่ที่ ๕ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม มีทั้งหมด ๔ หมู่ คือ มงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน มงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม มงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ และ มงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ

มงคลหมู่ที่ ๖ ปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อม มีทั้งหมด ๓ หมู่ คือ มงคลที่ ๑๙ งดเว้นจากบาป มงคลที่ ๒๐ สำรวมจากการดื่มน้ำเมา และมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม

มงคลหมู่ที่ ๗ การแสวงหาธรรมะเบื้องต้นให้ตัว มีทั้งหมด ๕ หมู่ คือ มงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ มงคลที่ ๒๓ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มงคลที่ ๒๔ มีความสันโดษ มงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู และมงคลที่ ๒๖ พังฆรรคมตามกาล

มงคลหมู่ที่ ๘ การแสวงหาธรรมะเบื้องสูงให้ตัวให้เต็มที่ มีทั้งหมด ๔ หมู่ คือ มงคลที่ ๒๗ มีความอดทน มงคลที่ ๒๘ เป็นคนว่าง่าย มงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ และมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล

มงคลหมู่ที่ ๙ การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป มีทั้งหมด ๔ หมู่ คือ มงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ มงคลที่ ๓๒ ประพฤติพรหมจรรย์ มงคลที่ ๓๓ เห็นอริยสัจ และ มงคลที่ ๓๔ ทำพระนิพพานให้แจ้ง

มงคลหมู่ที่ ๑๐ ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส มีทั้งหมด ๔ หมู่ คือ มงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม มงคลที่ ๓๖ จิตไม่โศก มงคลที่ ๓๗ จิตปราศจากธุลี และ มงคลที่ ๓๘ จิตเกษม

๓.๓.๒ คำอธิบายแต่ละวาจาสุภาษิตในแต่ละมงคล

คำอธิบายของมงคลหมู่ที่ ๑ ฝึกให้เป็นคนดี ในมงคลข้อนี้ผู้รจนานำพระสูตรมาเสนอและขยายพระสูตรให้ได้เนื้อความ จากการฝึกให้เป็นคนดีโดยเริ่มจากนิสัยของคนเราจะมาจากสิ่งแวดล้อม คนรอบตัว เราคบกับคนอย่างไร บุญชกย่องใคร เราก็จะค่อย ๆ มีนิสัยไป

ตามเขา ใครคบคนก็ให้ล้าเป็นเพื่อนสนิทไม่ซ้าก็จะกลายเป็นไอ้จี้เมาตามไป เพราะฉะนั้นผู้ที่ต้องการจะเป็นคนดีจึงต้อง ฝึกคน เป็นวาจาสุภาพิตซึ่งเป็นหลักคำสอนที่สอนให้

มงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล เป็นการป้องกันไม่ให้นิสัยไม่ดี ความเห็นผิด ๆ ทั้งหลายจากคนพาลมาติดตัวเราเข้า และป้องกันไม่ให้ถูกคนพาลกลั่นแกล้งทำร้ายเอาด้วย ดังคำที่ว่า อเสวนาจ พาลานํ มีความหมายว่า ไม่คบคนพาล และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

สหัสสสูตร พวกเดียรถีย์สร้างวัดใกล้กับวัดพระเชตะวัน^๖

ภรรุราชชาดก ประทุษร้ายผู้มีศีลยอมวิบัติ^๗

สุภาษิตดังกล่าวที่เปรียบเทียบนี้หมายความว่าถึงพวกเดียรถีย์จะสร้างวัดใกล้กับวัดพระเชตะวันมหาวิหาร จึงไปถวายนินนแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล พระศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตที่พระราชาราชเห็นแก่สินบน ทำให้ดาบสทั้งหลายแตกกัน เป็นเหตุให้พระราชาราชและแคว้นถูกทำลายด้วยมหาสมุทร เมื่อพระเจ้า ปเสนทิโกศลทรงครองตามแล้ว จึงยกเลิกไม่ให้พวกเดียรถีย์ไปสร้างวัดใกล้กับพระเชตะวันมหาวิหาร

สรุปมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๑ เพื่อฝึกให้เป็นคนดี สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจเป็นการป้องกันไม่ให้นิสัยไม่ดี ความเห็นผิด ๆ ทั้งหลายจากคนพาลมาติดตัวเราเข้า และป้องกันไม่ให้ถูกคนพาลกลั่นแกล้งทำร้ายเอาด้วย ขึ้นชื่อว่าพาลแล้ว ถึงแม้จะมีความรู้มีความสามารถก็ไม่ใช้ความรู้ความสามารถในทางที่ถูกที่ควร การไม่คบคนพาลคือการไม่ยอมมีพฤติกรรมสัมพันธ์ใด ๆ กับคนพาล ถ้าเรายังคบคนพาลอยู่ ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม รีบถอนตัวเสียโดยด่วน อย่าประมาท รีบตัดไฟเสียแต่ต้นลม มิฉะนั้นจะพลาด ติดเชื้อพาลโดยไม่รู้ตัว กลายเป็นพาลตามไปด้วย

มงคลที่ ๒ คบบัณฑิต เพื่อถ่ายทอดเอาสิ่งดี ๆ คุณธรรมต่าง ๆ มาสู่ตัวเรา ดังสุภาษิตจากเนื้อเรื่องธรรมะและพระสูตรดังคำที่ว่า ปณฺฑิตานญ จ เสวนา มีความหมายว่า คบบัณฑิต และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

ปฐมกัลยาณมิตตสูตร กัลยาณมิตรมีอุปการะมากแก่ोरิยมรรค^๘

^๖ ส้ง.ม. (ไทย) ๓๑/๓๐๗/๗๓

^๗ ชุ.ชา. (ไทย) ๕๗/๓๓๑/๕๑.

^๘ ส้ง.ม. (ไทย). ๓๐/๘๓/๕๑.

สุภาษิตดังกล่าวหมายความว่าธรรมอันหนึ่งมีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรค อันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี อันภิกษุผู้มีมิตรดี จักเจริญในอริยมรรค บัณฑิตจึงหมายถึงผู้ทรงความรู้ มีปัญญา มีจิตใจที่งาม และมีการดำเนินชีวิตที่ ถูกต้อง รู้ดีรู้ชั่ว (ไม่ใช่คนที่จับปริญญาโดยนัย) มีลักษณะดังนี้คือ

๑. เป็นคนคิดดี คือการไม่คิดละโมภ ไม่พยายามปกป้องร้ายใคร รู้จักให้อภัย เชื่อ เรื่องบาปบุญคุณโทษ ความกตัญญูรู้คุณเป็นต้น

๒. เป็นคนพูดดี คือวจีสัจจิต พูดจริง ทำจริงไม่โกหก ไม่พูดหยาบ ถากถางนินทา ว่าร้าย

๓. เป็นคนทำดี คือทำอาชีพสุจริต มีเมตตา ทำทานเป็นปกตินิสัย อยู่ในศีลธรรม ทำสมาธิภาวนา รูปแบบของบัณฑิต มีข้อควรสังเกตคือ

๑. ชอบชักนำในทางที่ถูกที่ควร อาทิเช่นการชักนำให้เลิกทำในสิ่งที่ผิด ดักเตือน ให้ทำความดีอย่างเช่น ให้เลิกเล่นการพนันเป็นต้น

๒. ชอบทำในสิ่งที่เป็นธุระ อาทิเช่นการทำหน้าที่ของตนให้ลุล่วง และใช้เวลาที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ ไม่ก้าวก่ายเรื่องของผู้อื่นเว้นแต่จะได้รับการร้องขอ

๓. ชอบทำและแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควร อาทิเช่นการพูดและทำอย่างตรงไปตรงมา แนะนำการทำทานที่ถูกต้อง ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น

๔. รับฟังดี ไม่โกรธ อาทิเช่นเมื่อมีคนมาว่ากล่าวก็ไม่ถือโทษ หรือ โกรธ หรือ ทำ อวดดี แต่จะรับฟังแล้วนำไปพิจารณาโดยยุติธรรมแล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง

๕. รู้ระเบียบ กฎกติกาบรรยาบทที่ดี อาทิเช่นการรักษาระเบียบวินัยขององค์กร เพื่อให้หมู่คณะมีความเป็นระเบียบ และการดำเนินงานไม่สับสนหรือการรักษาความสะอาด ปฏิบัติ และเคารพกฎของสถานที่ ไม่ทำตามอำเภอใจ

สรุปมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๑ เพื่อฝึกให้เป็นคนดี สรุป ได้ว่าเป็นคติสอนใจที่กล่าวถึงการเลือกคบคนที่เป็นบัณฑิตซึ่งมีลักษณะว่าเป็นคนที่มีใจผ่องใสอยู่ เป็นปกติทำให้มีความเห็นถูก ยึดถือค่านิยมที่ถูกต้อง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา บัณฑิตจะ เป็นผู้ชักนำในทางที่ถูก ชอบทำสิ่งที่เป็นธุระ ชอบทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควร เมื่อถูกว่ากล่าวดักเตือนโดย ดีย่อมไม่โกรธและรักที่จะปฏิบัติตามระเบียบวินัยของหมู่คณะอย่างเคร่งครัด

มงคลที่ ๓ บุษานุคคลที่ควรบูชา เพื่อประดับประคองนิสัยที่ดีในตัวให้เจริญ งอกงามขึ้น บุคคลที่ควรบูชาจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้เราดูและปฏิบัติตาม เป็นหลักใจของเราทีเดียว

ดังสุภาษิตจากเนื้อเรื่องธรรมะและพระสูตรดังกล่าวว่า ปุชชา จ ปุชณียานํ มีความหมายว่า บูชานุบุคคลที่ควรบูชา และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

อรรถกถาธาควิภังคสูตร พุทธรัตนประเสริฐที่สุดในโลกและเทวโลก^๕

สุภาษิตดังกล่าวมีความหมายว่าพระเจ้าพิมพิสารเสวยราชสมบัติในนครราชคฤห์ พระเจ้าปุกกุสาติเสวยราชสมบัติในนครคถกสิลา พ่อค้าของทั้งสองเมืองต่างเอาสินค้ามาแลกเปลี่ยน และนำบรรณาการจากราชาราชของทั้งสองเมืองมาถวายแก่กันเมื่อกลางไป พระราชาทั้งสองต่างเป็นมิตรกันแน่นแฟ้น แม้ไม่เคยเห็นกัน

ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารทรงลิจฉิตคุณของพระรัตนครัยลงในพระราชสาสน์ด้วยแผ่นทองคำ ส่งไปให้พระเจ้าปุกกุสาติ พระเจ้าปุกกุสาติทรงชื่นชมคุณของพระรัตนครัย แล้วตัดสินใจออกบวช เดินทางมาพบพระพุทธองค์ฟังธรรมแล้วบรรลุพระอนาคามี แสวงหาบาตรและจีวรเพื่อต้องการอุปสมบท แต่ถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดตาย ทำกาละแล้วไปเกิดในพรหมโลก แล้วบรรลุอรหัตผล

ในการบูชา คือการแสดงความเคารพบุคคลที่เรานับถือ ยกย่อง เลื่อมใสในบุคคลคนนั้น ซึ่งการบูชาแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑. อามิสบูชา คือการบูชาด้วยสิ่งของเช่น การนำเงินให้พ่อแม่ไว้ใช้จ่าย หรือมอบทรัพย์สินให้พ่อแม่ หรือการนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระก็ถือเป็นอามิสบูชาเป็นต้น

๒. ปฏิบัติบูชา คือการบูชาด้วยการเจริญสมาธิภาวนา การฝึกจิตให้ไม่ฟุ้งซ่าน เห็นความจริงในความเป็นไปของโลกเป็นต้น บุคคลที่ควรบูชา มีดังนี้คือ

๒.๑ พระพุทธเจ้า (คงไม่ต้องอธิบาย)

๒.๒ พระปัจเจกพระพุทธเจ้า หมายถึงพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๒.๓ พระมหากษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม

๒.๔ บิดามารดา

๒.๕ ครูอาจารย์ ที่มีความรู้ดี มีความสามารถ และประพฤติดี

๒.๖ อุปัชฌาย์ หรือผู้บังคับบัญชาที่มีความประพฤติดี ตั้งอยู่ในธรรม

สรุปมงคลที่ ๓ บูชานุบุคคลที่ควรบูชา เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๑ เพื่อฝึกให้เป็นคนดี สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจว่าบุคคลที่ควรบูชาเป็นบุคคลที่มีคุณความดีควรค่าแก่การระลึกนึกถึง และยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามได้แก่ ผู้มีศีล สมาธิ ปัญญาสูงกว่าเรานั้นเอง ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ บิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชา

^๕ ม.อ. (ไทย). ๒๓/๓๓๔./๕๕.

นอกจากนี้บัณฑิตที่มีเพศภาวะสูงเกินกว่าที่จะคบในฐานะผู้เสมอกันได้ ล้วนจัดเป็นบุคคลที่ควรแก่การบูชาทั้งสิ้น

คำอธิบายของมงคลหมู่ที่ ๒ สร้างความพร้อมในการฝึกตนเอง ในมงคลข้อนี้ผู้รจนา ขอนำพระสูตรที่ใช้ในการฝึกตนเองให้ได้เนื้อความ เพื่อให้สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองซึ่งผู้รจนาขอขยายความว่าในการสร้างความพร้อมในการฝึกตนเองเป็นสิ่งที่แสดงถึงคนเราทำไมจึงมีความแตกต่างกัน คนอายุเท่ากัน แต่ทำอะไรฝีมือไม่เท่ากัน ทำไมบางคนมีความรู้สูง ประสบความสำเร็จในชีวิตใหญ่โต แต่บางคนทำไมชีวิตเขาล้มเหลว เป็นเพราะอะไร นั่นเป็นเพราะว่าเขามีความพร้อม มีปัจจัยสนับสนุนในการฝึกตัวเองไม่เท่ากัน เป็นวาจาสุภาษิตที่สร้างความพร้อมในการฝึกตนเองที่อธิบายว่า อะไรเป็นปัจจัยสนับสนุนการฝึกตนเอง และคนที่ฝึกตนเองได้ดีนั้น ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

มงคลที่ ๔ ต้องอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม รู้จักเลือกและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้พอเหมาะแก่ตน โบราณท่านเปรียบไว้ว่า ต้นโพธิ์ต้นไทร หากปลูกในกระถางก็กลายเป็นไม้แคระ แต่ถ้าเราไปปลูกในที่ดินดีละก็ ไม่นานโตเป็นไม้ใหญ่โอบไม่รอบทีเดียว

คนเราก็เหมือนกัน ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่อำนวยแล้วก็ยากจะเอาดีได้ แต่ถ้าสิ่งแวดล้อมดี ก็มีโอกาสเจริญก้าวหน้าได้มาก รอบ ๆ ตัวมีแต่คนดี เราก็มีโอกาสเป็นคนดี ถ่ายทอดคุณธรรมจากท่านได้สะดวกสบาย อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ทำให้ฝึกตัวเองได้ง่ายขึ้น ดังคำที่ว่า ปฏิจจรูปเทศวาโส จ มีความหมายว่า อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบเปรยดังเช่น

สรณียสูตร สถานที่ที่กษัตริย์และภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต^๑

สุภาษิตดังที่กล่าวอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมนั้น สถานที่ ๓ แห่ง ที่กษัตริย์ระลึกถึงตลอดชีวิตคือ สถานที่ประสูติ สถานที่ที่ได้เป็นกษัตริย์ และสถานที่ที่ชนะศึกในการรบ

ส่วนสถานที่ ๓ แห่ง ที่ภิกษุระลึกถึงตลอดชีวิตคือ สถานที่ออกบวช สถานที่ที่รู้ตามจริงว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุเกิดทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ สถานที่ที่กระทำให้แจ้ง เข้าถึงพร้อมซึ่งเจโตวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

ถิ่นอันสมควรควรประกอบด้วยสิ่งแวดล้อม ๔ อย่างได้แก่

๑. อาวาสเป็นที่สบาย หมายถึงอยู่แล้วสบาย เช่น สะอาด เดินทางไปมาสะดวก อากาศดี เป็นแหล่งชุมชน ไม่มีแหล่งอบายมุขเป็นต้น

^๑ อัง.ติก (ไทย) ๓๔/๒๕/๑๒๓.

๒. อาหารเป็นที่สบาย หมายถึงอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ เช่นมีแหล่งอาหารที่สามารถจัดซื้อหาได้ง่าย เป็นต้น

๓. บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึงที่มีคนดี จิตใจโอบอ้อมอารี ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีศีลธรรม ไม่มีโจร นักเลง หรือใกล้แหล่งอิทธิพล เป็นต้น

๔ .ธรรมะเป็นที่สบาย หมายถึงมีที่พึ่งด้านธรรมะ มีที่พึ่งธรรมเช่น มีวัดอยู่ในละแวกนั้น มีโรงเรียน หรือแหล่งศึกษาหาความรู้ เป็นต้น

สรุปมงคลที่ ๔ ต้องอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๒ สร้างความพร้อมในการฝึกตนเอง สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจในเรื่องของถิ่นที่เหมาะสมเป็นถิ่นที่สิ่งแวดล้อมดีไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่สุขภาพกายและใจ ยิ่งกว่านั้น ยังสนับสนุนให้ผู้อยู่อาศัยสามารถประกอบกิจการงานในหน้าที่อันเป็นสัมมาอาชีพ ให้เจริญก้าวหน้าได้โดยง่ายและสร้างสมคุณงามความดีได้เต็มที่

มงคลที่ ๕ ต้องมีบุญวาสนามาก่อน คือ สร้างบุญมาดี ทั้งบุญเก่า บุญใหม่ บุญเก่าที่ทำมาในอดีตชาติ ทำให้เป็นคนมีร่างกายแข็งแรง สติปัญญาเฉลียวฉลาด ไหวพริบ ปฏิภาณไว อารมณ์แจ่มใสเบิกบาน มีบุญคอยส่งอยู่ จะร่ำเรียนเขียนอ่าน ทำการงานอะไรก็ก้าวหน้าได้เร็วกว่าคนอื่น

บุญใหม่ที่ทำในชาตินี้ การตั้งใจขยันหมั่นเพียร หมั่นทำงาน รักษาศีล เจริญภาวนา จะคอยช่วยหนุนอีกชั้นหนึ่ง

ใครที่บุญเก่ามี แต่บุญใหม่ไม่ยอมทำ ก็มีโอกาสพลาดได้เหมือนกัน ฉลาดนักแต่ขี้เกียจ สอบตกมาก็เยอะแล้ว ถ้าบุญเก่าถึงจะน้อย แต่ขวนขวายสร้างบุญใหม่ก็ยังเอาตัวรอดก้าวหน้าได้ เช่น ปัญญาปานกลางแต่ขยัน ได้เกียรตินิคมก็มีตัวอย่างให้เห็น

ยิ่งถ้าใครบุญเก่าก็ดี บุญใหม่ก็ขวนขวายทำ ยิ่งก้าวหน้าได้เร็วเป็นทวีคูณ ฝึกตัวเองได้ง่าย ดังคำที่ว่า ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา มีความหมายว่า มีบุญวาสนามาก่อน และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

นิธิกันต์ ในขุททกปาฐะ^{๑๑}

สุภายิตดังกล่าวหมายถึงบุญเป็นของเฉพาะตน ไม่เป็นสาธารณะแก่ชนเหล่าอื่น โจร นาค ยักษ์ ผู้ไม่เป็นที่รัก ลักไปไม่ได้ ราชภัย ทูพิกขภัยทำอันตรายไม่ได้ บุญนั้นย่อม

^{๑๑} บ.พ. (ไทย). ๓๕/๓๐๒/๑๓๕.

ติดตามไปข้ามภพข้ามชาติ อำนาจผลให้น่าปรารถนาทุกอย่างแก่ทวดาและมนุษย์ ขึ้นชื่อว่าบุญนั้น มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ

๑. ทำให้กาย วาจา และใจ สะอาดได้
๒. นำมาซึ่งความสุข
๓. ติดตามไปได้ หมายถึงบุญจะติดตัวเราไปได้ตลอดจนถึงชาติหน้า
๔. เป็นของเฉพาะตน หมายถึงขอยืม หรือแบ่งกัน ไม่ได้ ทำเองได้เอง
๕. เป็นที่มาของ โภกทรัพย์ทั้งหลาย คือว่าผลของบุญจะบันดาลให้เกิดขึ้นได้เอง

โดยไม่ได้หวังผล

๖. ให้มนุษย์สมบัติ ทิพย์สมบัติ และนิพพานสมบัติแก่เราได้ หมายถึงความสมบูรณ์ตั้งแต่ทางโลก จนถึงนิพพานได้เลย

๗. เป็นปัจจัยให้ถึงซึ่งนิพพาน ก็คือเป็นปัจจัยในการส่งเสริมให้บรรลุถึงนิพพานได้เร็วขึ้นเมื่อปฏิบัติ

๘. เป็นเกราะป้องกันภัยในวัฏสังสาร หมายถึงในวงจรการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือที่เรียกว่าเวียนว่ายตายเกิดนั้น บุญจะคุ้มครองให้ผู้นั้นเกิดในที่คืออยู่อย่างมีความสุขหรือตายอย่างไม่ทรมาน ขึ้นอยู่กับกำลังบุญที่สร้างสมมา

การทำบุญนั้นมีหลายวิธี แต่พอสรุปได้สั้นๆ ดังนี้คือ

๑. การทำทาน
๒. การรักษาศีล
๓. การเจริญภาวนา

สรุปมงคลที่ ๕ ต้องมีบุญวาสนามาก่อน เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๒ สร้างความพร้อมในการฝึกตนเอง สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจที่กล่าวถึงความหมายของบุญ คือสิ่งซึ่งเกิดขึ้นในจิตใจแล้วทำให้จิตใจใสสะอาด ปราศจากความเศร้าหมองขุ่นมัว ก้าวขึ้นสู่ภูมิที่ดี เกิดขึ้นจากการที่ใจสงบ ทำให้เลือกคิดเฉพาะสิ่งที่ดี ที่ถูก ที่ควร ที่เป็นประโยชน์ แล้วพูดดี ทำดี ตามที่คิดนั้น บุญเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลปรุงแต่งใจของเราให้มีคุณภาพดีขึ้น คือตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และบุญที่เกิดขึ้นนี้ยังสามารถสะสมไว้ในใจได้อีกด้วย

มงคลที่ ๖ ต้องตั้งตนชอบ คือ มีเป้าหมายชีวิตที่ถูกต้อง เช่น จะเป็นครู เป็นแพทย์ เป็นวิศวกร เป็นนักธุรกิจ หรืออะไรก็ได้ แต่ต้องมีเป้าหมายที่จะตั้งฐานะให้ได้โดยอาชีพที่สุจริต ไม่เป็นคนโลเล ปล่อยตัวเองไปตามดวง วันนี้อาจเป็นแพทย์ พรุ่งนี้เปลี่ยนใจเป็นวิศวกรดีกว่า มะรืนเปลี่ยนใจอีกแล้วจะเป็นนักธุรกิจ อย่างนี้ล้มเหลวทั้งชาติ

คนที่ตั้งตนชอบจะทำให้มีเป้าหมาย จะชวนขวดยหาความรู้ ฝึกฝีมืออะไร ก็ทำไปตามเป้าที่วางไว้ เมื่อมีเป้าหมายนี้ย่อมมีความกระตือรือร้น สามารถทุ่มเทพลังความสามารถของตน เพื่อฝึกตัวเองให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างเต็มที่ ไม่ปะปะ จะมีความพร้อมในการฝึกตัวเองสูง ดังคำที่ว่า อุตตสมมาปณิธิ จ มีความหมายว่า ตั้งตนชอบ และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

อันชสูตร ว่าด้วยคนตาบอด คนตาเดียว คนสองตา^๒

สุภายิตที่กล่าวหมายถึงภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวก มีอยู่ในโลกคือ

๑. บุคคลตาบอด คือ ไม่มีดวงตา (ปัญญา) ที่เป็นเหตุจะทำให้ได้โลกทรัพย์อันยังไม่ได้ ที่เป็นเหตุจะทำให้โลกทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีขึ้น ทั้งไม่มีดวงตา (ปัญญา) ที่เป็นเหตุจะให้รู้ธรรมทั้งหลายอันเป็นกุศลและอกุศล

๒. บุคคลตาเดียว คือ มีดวงตาที่เป็นเหตุจะทำให้ได้โลกทรัพย์ที่ยังไม่ได้ ที่เป็นเหตุจะทำให้โลกทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีขึ้น แต่ไม่มีดวงตาที่เป็นเหตุจะให้รู้ธรรมทั้งหลายอันเป็นกุศลและอกุศล

๓. บุคคลสองตา คือ มีดวงตา (ปัญญา) ที่เป็นเหตุจะทำให้ได้โลกทรัพย์ ทั้งมีดวงตาที่เป็นเหตุจะทำให้รู้ธรรมทั้งหลาย

ดังนั้น ตั้งตนชอบจึงหมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ด้วยความถูกต้องและสุจริต อยู่ในสัมมาอาชีวะ มีแผนการที่จะไปให้ถึงจุดหมายนั้นด้วยความไม่ประมาทมีการเตรียมพร้อม และมีความอดทนไม่ละทิ้งกลางคัน

สรุปมงคลที่ ๖ ต้องตั้งตนชอบ เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๒ สร้างความพร้อมในการฝึกตนเอง สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจเพื่อให้ตั้งเป้าหมายชีวิต ทั้งทางโลกและทางธรรมไว้ให้ถูกต้องแล้วประดับประดาตนให้ดำเนินชีวิตไปตามเป้าหมายนั้นด้วยความระมัดระวัง ผู้ที่รักความก้าวหน้าทั้งหลาย จึงจำเป็นต้องตั้งเป้าหมายชีวิตให้ถูกต้องก่อน จากนั้นจึงไปเสาะแสวงหาความรู้ความสามารถ พากเพียรพยายามเพื่อบรรลุเป้าหมายชีวิตที่ถูกต้องนั้นให้ได้

คำอธิบายมงคลหมู่ที่ ๓ ฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ ในมงคลหมู่นี้ผู้รับจนำพระสูตรที่ใช้ในการฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ได้เนื้อความว่า เมื่อได้ฝึกตนจากมงคลหมู่ที่ ๒ แล้วตนดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายแล้วจึงฝึกตนให้เป็นคนที่เป็นประโยชน์โดยที่สรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกมีมากที่สุดคณา แต่มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐสุด เพราะสามารถฝึกตนให้

^๒ อัง.ติก. (ไทย) ๓๔/๕๔/๑๕๕.

บำเพ็ญประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและสังคมได้เต็มที่ คนมีประโยชน์ที่ใคร ๆ ต้องการนั้น ต้องมีคุณสมบัติดังมงคลทั้ง ๔ ประกอบด้วย

มงคลที่ ๗ ต้องไม่เป็นคนโง่ เราจึงต้องฝึกตัวเองให้เป็นพหูสูตร ใฝ่หาความรู้ “ฉลาดรู้” ดังคำที่ว่า พหุสัจฉญจ มีความหมายว่า เป็นพหูสูตร และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

อัปสูตสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้มีสุตระ ๔ จำพวก^{๑๑} เป็นบุคคลที่หมายความถึง

๑.๑ บุคคลผู้สดับน้อย ทั้งไม่ได้ประโยชน์เพราะการสดับ

๑.๒ บุคคลผู้สดับน้อย แต่ได้ประโยชน์เพราะการสดับ

๑.๓ บุคคลผู้สดับมาก แต่ไม่ได้ประโยชน์เพราะการสดับ

๑.๔ บุคคลผู้สดับมาก ทั้งได้ประโยชน์เพราะการสดับ

สุภายิตกกล่าวถึงความเป็นพหูสูตรจึงหมายถึง เป็นผู้ที่ฟังมาก เล่าเรียนมาก เป็นผู้รอบรู้ โดยมีลักษณะดังนี้คือ

๑. รู้ลึก คือการรู้ในสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ อย่างหมดจดทุกแง่ทุกมุม อย่างมีเหตุมีผล รู้ถึงสาเหตุจนเรียกว่าความชำนาญ

๒. รู้รอบ คือการรู้จักช่วงสังเกตุในสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่นเหตุการณ์แวดล้อม เป็นต้น

๓. รู้กว้าง คือการรู้ในสิ่งใกล้เคียงกับเรื่องนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน เป็นต้น

๔. รู้ไกล คือการศึกษาถึงความเป็นไปได้ ผลในอนาคต เป็นต้น

ถ้าอยากจะเป็นพหูสูตรก็ควรต้องมีคุณสมบัติดังว่านี้คือ

๑. ความตั้งใจฟัง ก็คือชอบฟัง ชอบอ่านหาความรู้ และค้นคว้า เป็นต้น

๒. ความตั้งใจจำ ก็คือรู้จักวิธีจำ โดยตั้งใจอ่านหรือฟังในสิ่งนั้นๆ และจับ

ใจความให้ได้

๓. ความตั้งใจท่อง ก็คือท่องให้รู้โดยอัตโนมัติ ไม่ลืม ในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญ

๔. ความตั้งใจพิจารณา ก็คือการรู้จักพิจารณา ตรึกตรองในสิ่งนั้นๆ อย่างทะลุ

ปรุโปร่ง

๕. ความเข้าใจในปัญหา ก็คือการรู้อย่างแจ่มแจ้งในปัญหาอย่างถ่องแท้ด้วย

ปัญญา

^{๑๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๑๔/๑๗๑.

สรุปมงคลที่ ๗ ต้องไม่เป็นคนโง่ เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๗ ฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจให้รู้จักเลือกเรียนในสิ่งที่ควรรู้ เป็นต้นทางให้เกิดปัญญาไม่เป็นคนโง่ ทำให้เกิดความรู้สำหรับบริหารงานชีวิต และเป็นกุญแจไขไปสู่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และทุกสิ่งที่เราปรารถนา ผู้ที่ไม่เป็นคนโง่จึงต้องอ่านมาก ฟังมาก จำได้แม่นยำ ท่องได้คล่องปาก ใฝ่ใจพิจารณาให้เข้าใจตลอดและรู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ไปตามความเป็นจริง

มงคลที่ ๘ มีศิลปะ มีแต่ความรู้ แต่พอให้ทำอะไรก็ทำไม่ได้สักอย่าง ทำไม่เป็น เราจึงต้องฝึกตัวเองให้มีศิลปะ ทำได้ ทำเป็น สามารถนำเอาความรู้มาใช้งานได้จริง ๆ “ฉลาดทำ” ดังคำที่ว่า สิปปญ จ มีความหมายว่า มีศิลปะ และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

สุปปารกชาตค สิกขาวิชาตันหน แมตตบอดยังเลี้ยงตัวได้^{๑๔}

สุภายิตนี้กล่าวถึง สุปปารกกุมารจบการศึกษาทางด้านเป็นต้นหนเรือออกทะเล เรือไม่เคยอัปปางเลย ต่อมาตบอดเพราะโดนน้ำเค็ม แต่ก็ยังมีคนมาจ้างให้ไปเป็นต้นหนทั้งที่ตบอด มีความชำนาญสามารถนำเรือผ่านอุปสรรคต่างๆ นานาในทะเลมาได้ แล้วนำสมบัติที่อยู่ใต้ทะเลกลับมามาก

ศิลปะ จึงหมายถึงสิ่งที่แสดงออกถึงความงดงาม และมีความสุนทรีย์ โดยลักษณะของมันมีดังนี้คือ

๑. มีความปราณีต
 ๒. ทำให้ของเรามีค่ามากขึ้น
 ๓. ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
 ๔. ไม่ทำให้เกิดกามกำเริบ
 ๕. ไม่ทำให้เกิดความพยายาม
 ๖. ไม่ทำให้เกิดความเบียดเบียน
- และถ้าท่านอยากเป็นคนมีศิลปะ ควรต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเหล่านี้ไว้ในตัวคือ
๑. มีศรัทธาในความงามของสิ่งต่างๆ
 ๒. หมั่นสังเกตและพิจารณา
 ๓. มีความปราณีต อารมณ์ละเอียดอ่อน
 ๔. เป็นคนสุขุม มีความคิดสร้างสรรค์

^{๑๔} พุ.ชา (ไทย) ๖๐/๕๕/๑๗๗.

สรุปมงคลที่ ๘ มีศิลปะ เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๓ ฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ที่แสดงให้เห็นถึงการแสดงออกมาให้ปรากฏขึ้นได้อย่างงดงามน่าฟังชม หรือฉลาดทำคือการทำเป็นนั่นเอง การเป็นพหูสูตนั้นเป็นผู้ฉลาดรู้ เรียนรู้ในหลักวิชา รู้ว่าอะไร เป็นอะไร รู้ว่าอะไรทำอย่างไร ส่วนศิลปะ เป็นความสามารถในทางปฏิบัติ คือสามารถนำความรู้ นั้นมาใช้ให้บังเกิดผลได้

มงคลที่ ๙ มีวินัย เมื่อคนเราเอาแต่ใจตัวเอง เราจึงต้องฝึกตัวเองให้เป็นคนมีวินัย เคารพต่อกฎระเบียบของหมู่คณะ และวินัยของตนเอง รู้จักควบคุมตนเองให้นำความรู้ ความสามารถไปใช้ในทางที่ถูก “ฉลาดใช้” ดังคำที่ว่า วินโย จ สุสิกขิโต มีความหมายว่า มีวินัย และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

ทูลฎีกสูตตนิเทศที่ ๑ ว่าด้วยศีลและวัตร^๕

จากสุภายิตกล่าวถึงในความหมายพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุเป็นผู้มีศีล ตำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร อยู่เป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลายมีประมาณ น้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวังไม่ก้าวล่วงในสิกขาบท ทั้งหลายนั้นความสมาทานชื่อว่า เป็นวัตร ในเป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีล เป็นโจน เช่น

๑. ชูดงค์ คือ อารัญญกัถชูดงค์ ปิณฑปาติกัถชูดงค์ ปิงสุกุลิกัถชูดงค์ เนสัช ชิกัถชูดงค์ ขถาสันถติกัถชูดงค์

๒. การสมาทานความเพียรที่กล่าวว่า จะเหลืออยู่แต่หนัง เอ็นและกระดูก เนื้อ และเลือดจะเหือดหายไปหากไม่บรรลุนิพพานแล้วจะไม่หยุดความเพียร นี้เป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีล

๓. พระมหาสัตว์ทรงประคองตั้งพระทัยว่า จิตของเราจักยังไม่หลุดพ้น จากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถ่อมมันเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น นี้เป็นวัตร แต่ไม่เป็นศีล

คำว่าวินัย ก็คือข้อกำหนด ข้อบังคับ กฎเกณฑ์เพื่อควบคุมให้มีความเป็นระเบียบ นั้นเอง มีทั้งวินัยของสงฆ์และของคนทั่วไป สำหรับของสงฆ์นั้นมีทั้งหมด ๑ อย่างหรือเรียกว่า อนุคาริยวินัย ส่วนของบุคคลทั่วไปก็มี ๑๐ อย่าง คือการละเว้นจากอกุศลกรรม ๑๐ ประการ อนุคาริยวินัยของพระมีดังนี้

๑. ปาฏิโมกขสังวร คือการอยู่ในศีลทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ การฝึกศีลข้อใดข้อหนึ่งก็ ถือว่าต้องโทษแล้วแต่ความหนักเบา เรียงลำดับกันไปตั้งแต่ ชั้นปาราชิก สังฆาทิเสส ฤตัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทศนียะ ทุกกฏ ทูพภาสิต เป็นต้น

^๕ พุ.ชา (ไทย) ๖๕/๔๑๗/๑๘๓.

๒. อินทริยสังวร คือการสำรวมอายตนะทั้ง ๕ และกาย วาจา ใจ ให้อยู่กับร่องกับรอย โดยอย่าไปเพิกเฉยติดกับสิ่งที่มาสัมผัสเหล่านั้น

๓. อาชีวาปาริสุทธิสังวร คือการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ นั่นก็คือการออกบิณฑบาตร ไม่ได้เรียกร้องเรียไรหรือเที่ยวขอเงินชาวบ้านมาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของตัวเอง

๔. ปัจจัยปัจจเวกขณะ คือการพิจารณาในสิ่งของทั้งหลายถึงคุณประโยชน์โดยเนื้อแท้ของสิ่งของเหล่านั้นอย่างแท้จริงโดยใช้เพื่อบริโภค เพื่อประโยชน์ความอยู่รอด และความเป็นไปของชีวิตเท่านั้น

วินัยสำหรับภรรวาส หรือบุคคลทั่วไป เรียกว่าอาคาริยวินัย มีดังนี้ (อภุสฺสกรรรมบถ ๑๐ ประการ)

๑. ไม่ฆ่าชีวิตคน หรือสัตว์ไม่ว่าน้อยใหญ่
๒. ไม่ลักทรัพย์ ยักยอกเงิน สิ่งของมาเป็นของตัวเอง
๓. ไม่ประพฤติผิดในกาม ผิดลูกผิดเมีย ข่มขืนกระทำชำเรา
๔. ไม่พูดโกหก หลอกลวงให้หลงเชื่อ หรือชวนเชื่อ
๕. ไม่พูดส่อเสียด นินทาว่าร้าย ยุยงให้คนแตกแยกกัน
๖. ไม่พูดจาหยาบคาย ให้เป็นที่แสดงของคนอื่น
๗. ไม่พูดจาไร้สาระ หรือที่เรียกว่าพูดจาเพื่อเจ้อไม่มีสาระ เหตุผล หรือประโยชน์อันใด
๘. ไม่โลภอยากได้ของเขา คือมีความคิดอยากเอาของคนอื่นมาเป็นของเรา
๙. ไม่คิดร้าย ผูกใจเจ็บแค้น ปองร้ายคนอื่น
๑๐. ไม่เห็นผิดเป็นชอบ เช่น เห็นว่าพ่อแม่ไม่มีความสำคัญ บุญหรือกรรมไม่มีจริง เป็นต้น

สรุปมงคลที่ ๘ มีวินัย เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๓ ฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ที่แสดงให้เห็นถึง การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ถ้าขาดระเบียบวินัยต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งและลักลั่นก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็ยิ่งมากเรื่อง ไม่มีความสุข การงานที่ทำก็จะเสียผล วินัยจึงเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมคนให้คนเราใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ถูกที่ควร คือทำให้เป็นคน “ฉลาดใช้” นั่นเอง

มงคลที่ ๑๐ มีวาจาสุภายิต คนเราต่อให้มีฝีมือดีแค่ไหน มีความรู้ความสามารถสูงส่ง แต่ถ้าพูดไม่เป็น เข้าที่ไหนบ่นแตกที่นั่น พูดจาไม่เข้าหูคน ก็ไม่มีใครต้องการ เราจึงต้อง

ฝึกตัวเองให้มีวาจาสุภายิต รู้จักควบคุมวาจา พูดเป็น “ฉลาดพูด” ดังคำที่ว่า สุภาสิตา จ ยา วาจา มี ความหมายว่า และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

อภัยราชกุมารสูตร ว่าด้วยอภัยราชกุมาร^{๑๖}

สุภายิตที่กล่าวมาหมายความว่านิครนถ์นาฏบุตรให้อภัยราชกุมารไปทูลถามพระบรมศาสดาว่า พระองค์ตรัสวาจาไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของคนอื่นหรือไม่ หวังจะเอาโทษพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ตรัสตอบอภัยราชกุมารว่า ถ้าเค็ก่อนเอาไม้ใส่ปาก จะทำอย่างไร อภัยราชกุมารตอบว่า จะนำเศษไม้้ออก แม้เลือดจะออกก็ตามที พระองค์จึงตรัสว่า

๑. วาจาไม่จริง ไม่เกิดประโยชน์ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคคไม่กล่าววาจานั้น
๒. วาจาที่จริง ไม่เกิดประโยชน์ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคคไม่กล่าววาจานั้น
๓. วาจาที่จริง เกิดประโยชน์ ไม่เป็นที่ชอบใจ ตถาคครู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น
๔. วาจาที่ไม่จริง ไม่เกิดประโยชน์ เป็นที่ชอบใจ ตถาคคไม่กล่าววาจานั้น
๕. วาจาที่จริง เกิดประโยชน์ เป็นที่ชอบใจ ตถาคครู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

คำว่าวาจาอันเป็นสุภายิตในที่นี้มีได้หมายถึงเพียงว่าต้องเป็นคำร้อยกรอง ร้อยแก้ว เป็นคำคมบาดใจมีความหมายลึกซึ้งเท่านั้น แต่รวมถึงคำพูดที่ดี มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ซึ่งสรุปว่าประกอบด้วยลักษณะดังนี้

๑. ต้องเป็นคำจริง คือข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด
๒. ต้องเป็นคำสุภาพ คือพูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำ

หยาบโตน หรือคำด่า

๓. พูดแล้วมีประโยชน์ คือมีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์

๔. พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือพูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง

๕. พูดได้ถูกกาลเทศะ คือพูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากน้อยเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่พูด

สรุปมงคลที่ ๑๐ มีวาจาสุภายิต เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๓ ฝึกคนให้เป็นคนมีประโยชน์ สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ที่แสดงให้เห็นถึง การรู้จักใช้คำพูดที่ผู้พูดได้กลั่นกรองไว้ดีแล้วด้วยใจที่พอองใส มิใช่สักแต่พูด องค์ประกอบของวาจาสุภายิตคือ ต้องเป็นคำจริง คำสุภาพ พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ พูดด้วยจิตเมตตา พูดถูกกาลเทศะ พูดถูกเวลาและถูกสถานที่

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๒๐/๒๐๒/๑๕๗.

มงคลทั้ง ๓ หมู่ รวม ๑๐ หมู่ที่กล่าวมานี้ เป็นแต่วาจาสุภาภิตในมงคลสูตรที่เป็นหลักคำสอนเป็นแต่เพียงการเตรียมตัวของเราให้พร้อมจะทำงานเท่านั้น ยังไม่ได้ลงมือทำเลยเราจะลงมือทำงานจริงๆ ก็ในมงคลอีก ๒ หมู่ต่อไปดังนี้

คำอธิบายมงคลหมู่ที่ ๔ บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว ในมงคลหมู่นี้ผู้รจนานำพระสูตรที่ใช้ในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัวได้นี้ความว่า การบำเพ็ญประโยชน์ที่มีเมื่อมีการปฏิบัติตนแล้วให้อือเพื่อโดยเริ่มจากในส่วนที่ผูกพันกับชีวิตของตนเองก่อน เริ่มจากครอบครัวแล้วขยายความได้ว่าเป็นการปฏิบัติที่ผู้ที่จะมีครอบครัวได้จะต้องทำให้ได้ ๔ มงคลที่ประกอบด้วย

มงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ เลี้ยงดูปรนนิบัติท่านให้ได้รับความสุขสบาย คำที่ว่า มาตาปิตุอุภูฐานี มีความหมายว่า บำรุงบิดามารดา และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

บุคคล ๒ จำพวกที่กระทำตอบแทนไม่ได้ง่าย^{๑๑}

สุภาษิตดังกล่าวบุคคลในที่นี้คือบิดาและมารดา แม้นบุตรพึงประทับประคองบิดามารดาด้วยบ่าทั้งสองข้าง ปรนนิบัติบำรุงท่านทั้งสอง ให้ถ่ายอุจาระ ปัสสาวะบนบานั้นจนตลอด ๑๐๐ ปี ยังไม่ชื่อว่าตอบแทนคุณท่าน แม้นบุตรพึงสถาปนาบิดามารดาให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิก็ยังไม่ชื่อว่าตอบแทนคุณ หาบุตรพึงหวังจะตอบแทนคุณท่าน เมื่อท่านยังไม่มีศรัทธา ทูศีลตระหนี่ ก็ชักชวนให้ท่านตั้งมั่นในศรัทธา ศีล จาคะและปัญญา เมื่อบุตรทำได้ดังนี้ย่อมได้ชื่อว่าทำการตอบแทนแล้วแก่บิดามารดา

ท่านว่าพ่อแม่เปรียบได้เป็นทั้ง ครูของลูก เทวดาของลูก พรหมของลูก และ อรหันต์ของลูก ความหมายโดยละเอียดมีดังต่อไปนี้คือที่ว่าเป็นครูของลูกเพราะว่าท่านได้คอยอบรมสั่งสอนลูก เป็นคนแรกก่อนคนอื่นใดในโลกที่ว่าเป็นเทวดาของลูก เพราะว่าท่านจะคอยปกป้อง ค้ำครอง เลี้ยงดู ปรคบประหงมมาตั้งแต่อ่อนแอแต่อก บำรุงให้เติบโตใหญ่เป็นอย่างดี ไม่ให้เกิดอันตรายต่อลูกในทุกด้าน ที่ว่าเป็นพรหมของลูกเพราะว่าท่านมีพรหมวิหาร ๔ นั่นก็คือ มีเมตตา หมายถึงความเอ็นดู ความปรารถนาดีต่อลูกในทุกๆด้าน ไม่มีที่สิ้นสุด มีกรุณา หมายถึงให้ความกรุณาต่อลูกลูกอยากได้อะไรก็หามาให้ลูก ให้การศึกษาเล่าเรียน ส่งเสียเท่าที่มีความสามารถจะให้ ได้ มีมุทิตา หมายถึงความรักที่ยอมสละได้แม้ชีวิตของตนเองเพื่อลูกยอมเสียสละได้ทุกอย่าง และมีอุเบกขา หมายถึงการวางเฉย ไม่ถือโทษเมื่อลูกประมาท เช่น ทำผิดพลาดเพราะความรู้เพียงสา

^{๑๑} อัง.ทก. (ไทย) ๓๓/๓๕๗/๒๑๑.

หรือเพราะความไม่รู้ ที่ว่าเป็นอรหันต์ของลูก เพราะว่าท่านมีคุณธรรม ๔ ประการอันได้แก่ เป็นผู้มีอุปการคุณต่อลูก คืออุปการะเลี้ยงดูมาด้วย ความเหนียวยากกว่าจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้มีพระเดชพระคุณต่อลูก คือให้ความอบอุ่นเลี้ยงดู ปกป้องจากภัยอันตรายต่างๆ นานา เป็นเนื่อนาบุญของลูกคือลูกเป็นส่วนหนึ่งของกรรมดีที่พ่อแม่ได้ทำไว้ และเป็นผู้รับผลบุญ ที่พ่อแม่ได้สร้างไว้แล้วทางตรงเป็นอาหุไนยบุคคล คือเป็นเหมือนพระที่ควรแก่การเคารพนับถือและรับของบูชา เพื่อเทอดทูนไว้เป็นแบบอย่าง การทดแทนพระคุณบิดามารดาท่านสามารถทำได้ดังนี้

ระหว่างเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ก็เลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน ช่วยเหลือเป็นธุระเรื่องงานให้ท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลให้สืบไปไม่ทำเรื่องเสื่อมเสีย รวมทั้งประพฤติดนให้ควรแก่การเป็นสืบทอดมรดกจากท่าน ครั้นเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศกุศลให้ท่าน ส่วนการเป็นลูกกตัญญูต่อพ่อแม่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าท่านกล่าวว่าไว้ดังนี้

๑. ถ้าท่านยังไม่มีศรัทธา ให้ท่านถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือพยายามให้ท่านมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องการทำดี

๒. ถ้าท่านยังไม่มีศีลให้ท่านถึงพร้อมด้วยศีล คือพยายามให้ท่านเป็นผู้รักษาศีล ๕ ให้ได้

๓. ถ้าท่านเป็นคนตระหนี่ ให้ท่านถึงพร้อมด้วยการให้ทาน คือพยายามให้ท่านรู้จักการให้ด้วยเมตตาโดยไม่หวังผลตอบแทน

๔. ถ้าท่านยังไม่ทำสมาธิภาวนา ให้ท่านถึงพร้อมด้วยปัญญา คือพยายามให้ท่านหัดนั่งทำสมาธิภาวนาให้ได้

สรุปมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๔ บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ที่แสดงให้เห็นถึงเมื่อพ่อแม่มีพระคุณมากมาย ลูกจึงควรมีคุณธรรมต่อท่าน คุณธรรมของลูกเริ่มที่รู้จักคุณพ่อแม่ คือรู้ว่าท่านดีต่อเราอย่างไร สูงขึ้นไปอีกคือตอบแทนคุณท่าน ในทางพระพุทธศาสนาได้บรรยายคุณธรรมของลูกไว้อย่างสั้น ๆ คือความกตัญญู กตเวที คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นลูก ได้เห็นคุณค่าท่านคือเห็นด้วยใจ ด้วยปัญญาว่าท่านเป็นผู้มีพระคุณต่อเราอย่างแท้จริง ไม่ใช่สักแต่ว่าปากทอพระคุณพ่อแม่ไปเท่านั้น

มงคลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร รู้จักวิธีเลี้ยงดูลูกให้ลูกเป็นคนดี เป็นลูกแก้วนำชื่อเสียงเกียรติภูมิมาสู่พ่อแม่ วงศ์ตระกูล ดังคำที่ว่า ปุตุต สงคโห มีความหมายว่า เลี้ยงดูบุตร และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบเปรยดังเช่น

ดังนี้

เหตุที่ทำให้สตรีตั้งครรภ์ ๗ ประการ^{๑๘} สุภายิตกล่าวถึงการเลี้ยงดูบุตรของสตรี

๑. เพราะการเคล้าคลึงกายของสตรีกับบุรุษ
๒. เพราะการจับฟ้านุ่ง เช่น นางภิกษุณี ผู้เป็นภรรยาเก่าของพระอุทายีเถระ
๓. เพราะการค่อมน้ำอสุจิ เช่น แม่ของมิกสิงคดาบส
๔. เพราะการลูบคลำสะดือของนางปาริกาตาปสินี
๕. เพราะการจ้องดูรูป เช่น นางสนามชาววัง
๖. เพราะเสียง เช่น นกตระกรุม แม่ไก่
๗. เพราะกลิ่น เช่น แม่โค

กล่าวบุตรนั้น มีอยู่ ๓ ประเภทได้แก่

๑. อภิชาติบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเหนือกว่าบิดา

มารดา

๒. อนุชาติบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเสมอบิดา มารดา

๓. อวชาติบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถต่ำกว่าบิดา

มารดา

การที่เราเป็นพ่อ เป็นแม่ของบุตรนั้น มีหน้าที่ที่ต้องให้กับลูกของเราคือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ปลุกฝัง สนับสนุนให้ทำความดี
๓. ให้การศึกษาหาความรู้
๔. ให้ได้คู่ครองที่ดี (ใช้ประสบการณ์ของเราให้คำปรึกษาแก่ลูก ช่วยดูให้)
๕. มอบทรัพย์ไว้ในโอกาสอันควร (การทำบุญกรรม ก็ถือว่าเป็นสิ่งถูกต้อง)

สรุปมงคลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๔ บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ การมีลูกหลานเป็นคนดีไว้สืบสกุล พ่อแม่ที่ต้องการได้ลูกดีก็ต้องขวนขวายสร้างความดีไว้มาก ๆ ยิ่งพ่อแม่สร้างบุญมากเท่าไร โอกาสที่จะได้ลูกดีก็มากเท่านั้น การเลี้ยงดูอบรมดี ให้ลูกประพฤติดีมีศีลธรรม พ่อแม่ต้องพยายามเข้าถึงหาใจของลูก เพราะใจเป็นตัวควบคุมการกระทำของคน ที่ว่าเลี้ยงลูกให้ดี คือทำใจของลูกให้ดีนั่นเอง

^{๑๘}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๗๑๖๒๑๗.

มงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) สามีภรรยาจะต้องรู้จักวิธีปฏิบัติตัวต่อกัน มีความเกรงอกเกรงใจ เคารพให้เกียรติกัน ไม่นอกใจกัน นี่จะเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ของคนในครอบครัวให้อบอุ่นแน่นแฟ้น ครอบครัวจะมีแต่ความร่มเย็นเพียงอย่างเท่าเข้าบ้านก็มีความสุขใจแล้ว เข้าบ้านก็เหมือนขึ้นสวรรค์ ดังคำที่ว่า ทารุส สงคโห มีความหมายว่า สงเคราะห์ภรรยา (สามี) และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

ภริยาสูตร ภรรยา ๗ จำพวก^{๑๕}

สุภายิตินที่นี้กล่าวถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถามนางสุชาดาว่า ภริยาของบุรุษ ๗ จำพวกนี้ ๗ จำพวกเป็นไหน คือภริยาเสมอ ด้วยเพชรฆาต ๑ เสมอด้วยโจร ๑ เสมอด้วยนาย ๑ เสมอด้วยแม่ ๑ เสมอด้วยพี่สาว-น้องสาว ๑ เสมอด้วยเพื่อน ๑ เสมอด้วยทาสี ๑ คู่ก่อนสุชาดา ภริยาของบุรุษใน ๗ จำพวกนี้ เธอเป็นจำพวกไหนใน ๗ จำพวกนั้น นางสุชาดากล่าวว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงจำหม่อมฉันว่า เป็นภรรยาของสามีผู้เสมอด้วยทาสี สามารถอธิบายได้ว่า เมื่อว่าด้วยเรื่องคนที่จะมาเป็นคู่ครองของชาย หรือที่เรียกว่าจะมาเป็นภรณานัน ในโลกนี้ท่านแบ่งลักษณะของภรรยาออกเป็น ๗ ประเภทได้แก่

๑. วธกาภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต เป็นพวกที่มีจิตใจไม่ดี ชอบทำร้าย ชอบด่าทอสาปแช่ง คิดฆ่าสามี หรือมีชู้กับชายอื่น

๒. โจริภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยโจร เป็นคนล้างผลาญ สร้างหนี้สิน หาได้เท่าไรก็ไม่พอหรือเอาเรื่องในบ้านไปโพทนาให้คนข้างนอกรับรู้ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง

๓. อัยยาภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยนาย เป็นคนชอบข่มสามีให้อยู่ในอำนาจไม่ให้เกียรติสามีเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้อื่น ชอบสั่งการหรือเอาแต่ใจตัวเองเห็นสามีเป็นคนไร้ความสามารถ แต่ตัวเองเป็นผู้นำ

๔. มาตาภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยแม่ คือผู้ที่มีความรักต่อสามีอย่างสุดซึ้ง ไม่เคยทอดทิ้งแม้ยามทุกข์ยาก ป่วยไข้ ไม่ทำให้มีเรื่องสะเทือนใจ

๕. ภคินีภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยน้องสาว คือผู้ที่มีความเคารพต่อสามีในฐานะพ่อบ้าน แต่ขัดใจกันบ้างตามประสาคนใกล้ชิดกันแล้วก็ให้อภัยกันโดยไม่คิดพยาบาท เดินตามแนวทางของสามี ต้องฟังพาสามี

๖. สจีภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ต่างคนต่างก็มีอะไรที่เหมือนกัน ความสามารถพอกัน ไม่จำเป็นต้องพึ่งพากัน ไม่ค่อยขอมกันเป็นของตัวเองแต่ก็รักกันและช่วยเหลือกัน โดยต่างคนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง

^{๑๕} อัง. สัตตค. (ไทย) ๓๗/๑๕๗/๒๒๓.

๗. ทาสีภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ คือภรรยาที่อยู่ภายใต้คำสั่งสามี โดยไม่มีข้อโต้แย้ง สามีเป็นผู้เลี้ยงดู สั่งอะไรก็ทำอย่างนั้น แม้จะไม่เห็นด้วยก็ไม่ออกความเห็น อดทนทำงานตามหน้าที่ตามแต่สามีจะสั่งการ แม้ถูกดูค่า เข้มย่นตีก็ยังไม่ท้อถอยได้โดยไม่โต้ตอบ

ท่านว่าคนที่จะมาเป็นสามี ภรรยาได้ดีหรือคู่สร้างคู่สมนั้นควรต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑. สมสัทธา คือมีศรัทธาเสมอกัน

๒. สมสีลา คือมีศีลเสมอกัน

๓. สมจาคะ คือมีการเสียสละเหมือนกัน

๔. สมปัญญา คือมีปัญญาเสมอกัน

เมื่อได้แต่งงานกันแล้ว แต่ละฝ่ายก็มีหน้าที่ที่ต้องทำดังนี้ สามีมีหน้าที่ต่อภรรยาคือ

๑. ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา คือการแนะนำเปิดเผยว่าเป็นภรรยา ไม่ปิดบังกับผู้อื่น และให้เกียรติภรรยาในการตัดสินใจเรื่องต่างๆด้วย

๒. ไม่ดูหมิ่น คือไม่ดูถูกภรรยาเมื่อทำไม่เป็น ทำไม่ถูก หรือเรื่องชาติตระกูล การศึกษาว่าต่ำด้อยกว่าตน แต่ต้องสอนให้

๓. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา คือการไปมีเมียช้อยนอกบ้าน เลี้ยงด้อย หรือเที่ยวเตร่หาความสำราญกับหญิงบริการ

๔. มอบความเป็นใหญ่ให้ในบ้าน คือการมอบธุระทางบ้านให้กับภรรยาจัดการ รับฟังและทำตามความเห็นของภรรยาเกี่ยวกับบ้าน

๕. ให้เครื่องแต่งตัว คือให้มีความสุขกับภรรยาเรื่องการแต่งตัวให้พอดี เพราะสตรีเป็นผู้รักสวยรักงามโดยธรรมชาติ

ฝ่ายภรรยาก็มีหน้าที่ต้องตอบแทนสามีคือ

๑. จัดการงานดี คืองานบ้านการเรือนต้องไม่บกพร่อง ดูแลด้านความสะอาด ทำนุบำรุงรักษา ด้านโภชนาการให้เรียบร้อยดี

๒. สงเคราะห์ญาติสามีดี คือให้ความเอื้อเฟื้อญาติฝ่ายสามี เท่าที่ตนมีกำลังพอทำได้ ไม่ได้หมายถึงเรื่องทรัพย์สินเงินทองอย่างเดียว

๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี คือไม่คบชู้ หรือปันใจให้ชายอื่น ซื่อสัตย์ต่อสามีคนเดียว

๔. รักษาทรัพย์ให้อย่างดี คือรู้จักรักษาทรัพย์สินไว้ไม่ให้หมดไปด้วยความสิ้นเปลือง แต่ก็ไม่ถึงกับตระหนี่

๕. ขยันทำงาน คือไม่เกียจคร้านเอาแต่ออกงาน นอน กิน หรือเที่ยวแต่อย่างเดียว ต้องทำงานบ้านด้วย

สรุปมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๔ บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ การเป็นคู่กันผู้ชายได้ชื่อว่าสามีก็เพราะเลี้ยงดูภรรยา ผู้หญิงที่ได้ชื่อว่าภรรยา ก็เพราะทำตัวเป็นคนควรเลี้ยง การเป็นสามีภรรยากันจึงต้องปฏิบัติตนตามหลักทาน การให้ปันสิ่งของ รักษาศีลเพื่อให้มีคำพูดที่ไพเราะและเพื่ออุดหนุนบารมีของตน จะได้เป็นคนมีประโยชน์ เจริญก้าวหน้า คือการฟังธรรมและทำสมาธิ เพื่อให้ใจผ่องใสเกิดปัญญา จะได้วางตัวได้เหมาะสมกับที่ตัวเป็น

มงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง ต้องทำงานไม่คั่งค้าง เพราะครอบครัวก็ต้องมีค่าใช้จ่าย จะเลี้ยงพ่อแม่เลี้ยงแม่ เลี้ยงลูก เลี้ยงภรรยา ก็ต้องใช้เงินทั้งนั้น เราจึงมีหน้าที่ก่อสร้างตัวด้วยการทำงานไม่คั่งค้าง ต้องทำให้เสร็จ ทำให้สำเร็จ จะได้สร้างฐานะความเป็นปึกแผ่นแก่ตนเองและครอบครัว ดังคำที่ว่า อนาคตา จกมมุนตา มีความหมายว่า ทำงานไม่คั่งค้าง และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

อาร์พวัตตตุสูตร เหตุแห่งความเพียร ๘ ประการ^{๒๐} สุภายิตนี้อธิบายได้ดังนี้

๑. รีบปรารภความเพียรก่อนทำงาน เพราะคิดว่เมื่อทำงานแล้วจะไม่ได้ปรารภความเพียร

๒. ทำงานเสร็จแล้วจึงรีบปรารภความเพียร

๓. รีบปรารภความเพียรก่อนออกเดินทาง

๔. รีบปรารภความเพียรเมื่อเดินทางถึงที่หมายแล้ว

๕. เมื่อได้รับอาหารไม่พอเพียงต่อความต้องการ ร่างกายจึงเบา ควรรีบปรารภความเพียร

๖. ใด้อาหารมากบริบูรณ์ดี ร่างกายแข็งแรง ควรรีบปรารภความเพียร

๗. มีอาการป่วยรีบปรารภความเพียร เพราะอาการอาจจะหนักขึ้นอีก

๘. หายจากป่วย ควรรีบปรารภความเพียรเพราะโรคอาจกำเริบอีกได้

เหตุ ๘ ประการ เป็นความคิดของผู้ปรารภความเพียร ว่าด้วยสาเหตุที่ทำให้งานคั่งค้างนั้นสรุปสาเหตุได้เพราะว่า ทำงานไม่ถูกกาล ทำงานไม่ถูกวิธี ไม่ยอมทำงาน

หลักการงานให้เสร็จลุล่วงมีดังนี้

๑. ฉันทะ คือมีความพอใจในงานที่ทำ

๒. วิริยะ คือมีความตั้งใจ พากเพียรในงานที่ทำ

^{๒๐}ที่.ปา. (ไทย) ๑๖/๒๓๗/๒๕๕.

๓. จิตตะ คือมีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ

๔. วิมังสา คือมีการคิดพิจารณาทบทวนงานนั้น

สรุปมงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๔ บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ต้องมีความรักงาน ความพากเพียร ความไม่ทอดทิ้ง การทำงานให้สำเร็จนั้นมีลักษณะล้วนขึ้นอยู่กับใจทั้งสิ้นคือเต็มใจทำ แะ็งใจทำ ตั้งใจทำและเข้าใจทำ วิธีการฝึกฝนใจที่ดีที่สุดคือการให้ทาน การรักษาศีล และการทำสมาธิเพื่อให้ใจผ่องใส ทำให้เกิดปัญญาพิจารณาเห็นผลของงานได้ รู้และเข้าใจวิธีการทำงาน มีกำลังใจและมีใจจดจ่ออยู่กับงานไม่วอกแวก

ผู้ที่ปฏิบัติได้ครบ ๔ ข้อนี้ ครอบครัวก็จะมั่นคง มีความสุข

คำอธิบายมงคลหมู่ที่ ๕ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ในมงคลหมู่นี้ขยายวงกว้างออกไปจากครอบครัวเป็นครอบครัวเอื้อประโยชน์ต่อสังคม ที่ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการทำงาน การดำเนินชีวิตประจำวัน โดยสามารถขยายความได้ว่า นอกจากการปรับปรุงครอบครัวของเราให้มีความสุข มีความอบอุ่น มีฐานะที่มั่นคงแล้ว เราทุกคนยังมีหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือส่วนรวมด้วย ทั้ง ๔ มงคล ประกอบด้วย

มงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน คือ การให้ รู้จักสละทรัพย์สินสิ่งของที่เหมาะสมของตนแก่ผู้ที่สมควรได้รับ เป็นการกำจัดความตระหนี่ สร้างสมบุญกุศล ทำให้ใจของเราสูงขึ้น และเป็น การสร้างสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ ดังคำที่ว่า ทานญ จ มีความหมายว่า บำเพ็ญทาน และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบประยดังเช่น

ปฐมทานสูตร สาเหตุของการให้ทานมี ๘ ประการ^{๒๐}

๑. ให้ทานเพราะหวังได้จึงให้ทาน

๒. ให้ทานเพราะกลัว

๓. ให้ทานเพราะเขาให้เราแล้วเราควรให้ตอบ

๔. ให้ทานเพราะคิดว่าเขาจะมาตอบแทน

การให้ทาน คือการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทน โดยหมายให้ผู้ที่ได้รับได้พ้นจากทุกข์ แบ่งออกเป็น ๓ อย่างได้แก่

๑. อามิสทาน คือการให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน

๒. ธรรมทาน คือการสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน

^{๒๐} อัง.อรรถกถา (ไทย) ๓๗/๔๗๒/๒๓๕.

๑. อภัยทาน คือการให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเราไม่จงใจหรือพยายามทำกัน การให้ทานที่ถือว่าเป็นความดี และได้บุญมากนั้นจะประกอบด้วยปัจจัย ๓ ประการอันได้แก่

๑. วัตถุบริสุทธิ คือเป็นของที่ได้มาโดยสุจริต ไม่ได้ไปขี้ขอกมา โกงมา หรือได้มา ด้วยวิธีแบบขล

๒. เจตนาบริสุทธิ คือมีจิตยินดี ผ่องใสเบิกบาน ไม่รู้สึกเสียดายสิ่งที่ให้ ตั้งแต่ก่อน ให้ ขณะให้ และหลังให้

๓. บุคคลบริสุทธิ คือให้กับผู้รับที่มีศีลธรรม ตัวผู้ให้เองก็ต้องมีศีลที่บริสุทธิ การให้ทานที่ถือว่าไม่ดี และยังเป็นบาปกรรมถึงเราทางอ้อมอีกด้วยได้แก่

๑. ให้สุรา ยาเสพติด เป็นต้น (ถ้าเขาเมาแล้วขับรถชนตาย เราก็มีส่วนบาปด้วย)

๒. ให้อาวุธ (ถ้าอาวุธนั้นถูกเอาไปใช้ประหารชีวิต บาปก็มาถึงเราด้วย)

๓. ให้มหรสพ คือการบันเทิงทุกรูปแบบ

๔. ให้สัตว์เพศตรงข้ามเพื่อผสมพันธุ์ อันนี้รวมถึงการจัดหาสาว ๆ ไปบำเรอผู้มี อำนาจหรือผู้น้อยด้วย เป็นต้น

๕. ให้ภาพลามก หรือสิ่งพิมพ์ลามก เพราะทำให้เกิดความกำหนัด เกิดกามกำริบ (เมื่อดูแล้วเกิดไปจุดคร่ำ ข่มขืนใคร บาปก็ตกทอดมาถึงเราด้วย)

สรุปมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน เป็นสุภายัตินหมู่ที่ ๕ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ทานคือการให้ การสละสิ่งของของตน เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ ชีวิตคนเราจึงดำรงอยู่ได้ด้วยทาน คนเราเติบโตก็เพราะทาน เรามีความรู้ในด้านต่าง ๆ ก็เพราะทาน โดยนี้จะมีสันติสุขได้เพราะทาน การให้ทานจึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีคุณประโยชน์ อย่างมากแก่มวลมนุษย

มงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม บางคนอาจนึกสงสัยว่า ทำไมประพฤติกกรรมต้องมา อยู่ตรงหมู่นี้ ไม่เห็นเกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมเลย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ ผิดลำดับหรือไม่ คำตอบคือ ไม่ใช่ พระองค์เรียงลำดับไว้ถูกต้องเหมาะสมทุกประการ งามพร้อมจริงๆ การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมนี้ ถ้าขาดการประพฤติกกรรมแล้วละก็จะไม่สมบูรณ์ไปได้เลย ดังคำที่ว่า ฆมฺมจริยา จ มีความหมายว่า ประพฤติธรรม และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเปรยดังเช่น

เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรเสพและไม่ควรเสพ^{๒๒}

สุภายิตถังกล่าวได้กล่าวถึงพระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่เหล่าภิกษุ ถึงสิ่งที่ควรเสพและสิ่งที่ไม่ควรเสพ ๗ ประการ คือ กายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร จิตตูปบาท การกลับได้สัตถุญา การกลับได้ทักขิ การกลับได้อัตถภาพ ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนมีทั้งที่ควรเสพและไม่ควรเสพ ด้วยการพิจารณาว่าสิ่งใดที่เสพแล้ว ทำให้อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญขึ้นแต่กุศลธรรมเสื่อมลง สิ่งนั้นไม่ควรเสพ แต่สิ่งใดเสพแล้วกุศลธรรมเจริญขึ้นแต่อกุศลธรรมเสื่อมลง สิ่งนั้นควรเสพ

การประพฤติธรรม ก็คือการศึกษาปฏิบัติให้เป็นไป แบ่งออกได้เป็น ๓ อันได้แก่ กายสุจริต วจีสุจริต และ มโนสุจริต มีความหมายดังนี้

กายสุจริต คือ

๑. การไม่ฆ่าสัตว์ หมายรวมหมดตั้งแต่สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ และมนุษย์
๒. การไม่ลักทรัพย์ หมายรวมถึงการคอร์รัปชัน ไปหลอกลวง ปล้นจี้ชาวบ้านด้วย
๓. การไม่ประพฤติผิดในกาม หมายรวมถึงการคบชู้นอกใจภรรยาและการข่มขืนด้วย

วจีสุจริต คือ

๑. การไม่พูดเท็จ คือการพูดแต่ความจริง ไม่หลอกลวง
๒. การไม่พูดคำหยาบ คือคำที่ฟังแล้วไม่รื่นหู เกิดความรู้สึกไม่สบายใจรวมหมด
๓. การไม่พูดจาส่อเสียด การนินทาว่าร้าย
๔. การไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล คือการพูดที่ไม่เป็นสาระ หาประโยชน์อันใดมิได้

มโนสุจริต คือ

๑. การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น คือการนี้กอยากได้ของเขามาเป็นของเรา
๒. การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น คือการนี้กอยากให้คนอื่นประสบเคราะห์กรรม

คิดจะทำร้ายผู้อื่น

๓. การเห็นชอบ คือมีความเชื่อความเข้าใจในความเป็นจริง ความถูกต้อง ตามหลักคำสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

สรุปมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม เป็นสุภายิตถ์ในหมู่ที่ ๕ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ในการประพฤติตนให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องและความดี ทั้งปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้ดีสมกับที่เกิดเป็นคนและให้มีความเที่ยงธรรมไม่ลำเอียง ความมั่นคง และความสงบเรียบร้อยของสังคมนั้นขึ้นอยู่กับหลักธรรมอย่างหนึ่งคือ ความเป็นธรรม สังคมใดก็

^{๒๒} ม.อ. (ไทย) ๒๒/๒๔๗/๒๖๑.

ตามแม้จะมีข้าวปลาอาหารที่สมบูรณ์แต่ถ้ายังขาดความเป็นธรรม สังคมนั้นก็จะมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย

มงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ คือช่วยเหลือทั้งญาติสายโลหิตเดียวกัน ทั้งพี่ ป้า น้า อา ลุง หลาน รวมทั้งผู้รู้จักคุ้นเคยกัน ญาติร่วมจังหวัด ญาติร่วมประเทศเดียวกัน ญาติร่วมโลก เป็นการส่งเสริมความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่นของสังคมให้เกิดขึ้น ดังคำที่ว่า ญาติกานฉจฺจ สงฺคโห มีความหมายว่า สงเคราะห์ญาติ และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบ ดังเช่น

ชีวกสูตร อุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ^{๒๗}

สุภามิตในความหมายคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบหมอชีวกโกมารภัจจ์ว่า บุคคลถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ชื่อว่าเป็นอุบาสก อุบาสกถึงพร้อมด้วยศรัทธาด้วยตนเอง ๑ ถึงพร้อมด้วยศีล ๑ ถึงพร้อมด้วยจาคะ ๑ เป็นผู้ใคร่เพื่อเห็นภิกษุ ๑ เป็นผู้ใคร่เพื่อฟังสัทธรรม ๑ เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ตนเองฟังแล้ว ๑ เป็นผู้พิจารณาอรรถแห่งธรรม ๑ รู้อรรถและปฏิบัติตามสมควรแห่งธรรม ๑ อุบาสกชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน และถ้าชักชวนผู้อื่นด้วย อุบาสกชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนและเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

ลักษณะของญาติที่ควรให้การสงเคราะห์ เมื่ออยู่ในฐานะดังนี้คือ

๑. เมื่อยากจนหาที่พึ่งมิได้
๒. เมื่อขาดทุนทรัพย์ในการค้าขาย
๓. เมื่อขาดยานพาหนะ
๔. เมื่อขาดอุปกรณ์ทำมาหากิน
๕. เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
๖. เมื่อคราวมีธุระการงาน
๗. เมื่อคราวถูกไล่ความหรือมีคดี

การสงเคราะห์ญาติ ทำได้ทั้งทางธรรมและทางโลกได้แก่ ในทางธรรม ก็ช่วยแนะนำให้ทำบุญกุศล ให้รักษาศีล และทำสมาธิภาวนา ในทางโลก ก็ได้แก่

๑. ให้ทาน คือการสงเคราะห์เป็นทรัพย์สิน หรือเงินทองเพื่อให้เขาพ้นจากทุกข์ หรือความลำบากตามแต่กำลัง

^{๒๗} อัง.อรรถก. (ไทย) ๓๗/๔๔๓/๒๘๓.

๒. ใช้ปิยวาจา คือการพูดเจรจาด้วยถ้อยคำที่อ่อนโยน สุภาพ และประกอบไปด้วย ความปรารถนาดี

๓. มีอิตถจริยา คือการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์กับเขา อาจช่วยเหลือด้วย แรงกาย กำลังใจ หรือด้วยความสามารถที่มี

๔. รู้จักสมานัตตตา คือการวางตัวให้เหมาะสม อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ไม่ถือตัว

สรุปมงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๕ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ การเอื้อเฟื้อแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ พุดจาต่อกันด้วยคำสุภาพอ่อนโยน ทำ ตัวให้เป็นประโยชน์แก่ญาติคือช่วยเหลือเมื่อมีธุรกรรม และวางตัวกับญาติให้เหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่ง เหตุการณ์ สิ่งแวดล้อม เคารพญาติผู้ใหญ่ เ็นนุญาติผู้น้อย เสมอต้นเสมอปลายร่วมทุกข์ ร่วมสุขไม่ทอดทิ้งกัน

มงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อนี้ชื่อก็บอกว่าทำงานไม่มีโทษ หมายถึง ทำงานมี ประโยชน์ คืองานสาธารณกุศล งานสาธารณประโยชน์ งานสังคมสงเคราะห์ต่าง ๆ นั่นเอง ดังคำ ที่ว่า อนวชฺชานิ กมฺมานิ มีความหมายว่า ทำงานไม่มีโทษ และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตร เป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

ปฐมสังคามวัตตสูตร ผู้ชนะย่อมก่อเวร^{๒๔}

สุภายิตดังกล่าวหมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถี ทรง วินิจฉัยเหตุแห่งสงครามระหว่างพระเจ้าชาตศัศตรูมีมิตรแล้ว จึงทรงมีพระทัยน้อมไปทางแล้ว ได้ยก ท้าไปรุกรานพระเจ้าปเสนทิโกศลผู้มีพระทัยน้อมไปทางดีเพราะมีมิตรดี คือครั้งนี้พระเจ้าปเสนทิ โกศลทรงพ่ายแพ้ จึงนอนบรรมเป็นทุกข์ พระศาสดาตรัสพระคาถาว่า “ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ ย่อมนอนเป็นทุกข์ บุคคลละความขนิดและความแพ้เสียแล้ว จึงสงบระงับนอนเป็นสุข”

งานที่ไม่มีโทษ ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

๑. ไม่ผิดกฎหมาย คือทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง

๒. ไม่ผิดประเพณี คือแบบแผนที่ปฏิบัติกันมาแต่เดิม ควรดำเนินตาม

๓. ไม่ผิดศีล คือข้อห้ามที่บัญญัติไว้ในศีล ๕

๔. ไม่ผิดธรรม คือหลักธรรมทั้งหลายอาทิเช่น การพนัน การหลอกลวง

ส่วนอาชีพต้องห้ามสำหรับพุทธศาสนิกชนได้แก่

^{๒๔} สัจ.ส. (ไทย) ๒๔/๔๖๕/๒๕๓.

๑. การค้าอาวุธ
๒. การค้ามนุษย์
๓. การค้ายาพิษ
๔. การค้ายาเสพติด
๕. การค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่า

สรุปมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๕ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ให้ทำงานที่ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนใคร แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น คนทำงานที่ทำได้ทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่ตนอยากได้อยากทำ เมื่อทำได้แล้วต้องทำดี คือการเป็นผู้คิดให้รอบคอบถึงผลได้ผลเสียทุกแง่มุม แล้วจึงเลือกทำเฉพาะแต่ที่เป็นประโยชน์จริง ๆ สิ่งใดที่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นก็ไม่ทำสิ่งนั้น

สำหรับมงคล ๕ หมู่หลัง เป็นเรื่องของการฝึกใจโดยเฉพาะ จนกระทั่งหมดกิเลสดังนี้ คำอธิบายมงคลหมู่ที่ ๖ ปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อม ในมงคลหมู่นี้ผู้รจนา ขอนำพระสูตรที่ใช้ในการปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อมได้เนื้อความว่า เป็นการฝึกให้รู้จักงดเว้นสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายอาจจะเริ่มจากการปรับเพียงเล็กน้อยก่อนแล้วพัฒนาไปเป็นการไม่ปฏิบัติสิ่งที่เป็นบาปทั้งหลาย มงคลต่อไปนี้จะสามารถขยายความได้ว่า เพื่อจะฝึกใจให้มีคุณธรรมมากขึ้นมีกิเลสเบาบางลงตามลำดับนั้น เราต้องทำตามมงคล ๓ หมู่ ประกอบด้วย

มงคลที่ ๑๙ งดเว้นจากบาป คนที่ยังทำบาปสารพัดอยู่ ไม่ยอมเลิก ไม่มีทางที่จะฝึกใจได้เลย เพราะบาปนั้นจะมาหุ้มใจ ทำให้ใจเสียคุณภาพ รองรับธรรมะไม่ได้ ดังนั้นสำหรับผู้ต้องการฝึกใจ อะไรที่เป็นความชั่วที่ทำไปแล้ว ทำให้ใจของเราเศร้าหมอง เสียคุณภาพอันดีไป หรือที่เคยทำอยู่แล้วก็ต้องงดเสียที่ไม่เคยทำก็จะต้องละเว้นไม่ยอมทำโดยเด็ดขาด ดังคำที่ว่า อารตี วิรตี ปาปา มีความหมายว่า งดเว้นบาป และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเปรยดังเช่น

สังครวสูตร ว่าด้วยการอาบน้ำล้างบาป^{๒๕}

สุภาษิตดังกล่าวหมายถึง สังครวพราหมณ์อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี มีลัทธิตามเชื่อคือ ความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ปราบปรามความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ประพฤติการลงอาบน้ำชำระร่างกายทั้งเวลาเช้าและเย็น พระอานนท์เห็นจึงกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงอนุเคราะห์พราหมณ์ พระศาสดา

^{๒๕} สัจ.ส. (ไทย) ๒๕/๒๕๗/๓๐๕.

ทรงรับโดยคชภูมิจึงเวลาเช้าพระศาสดาจึงเสด็จไปหาพราหมณ์ พุคคชภูมิจึงตามธรรมเนียม พราหมณ์ พุคคชภูมิจึงเชื่อว่าบาปกรรมที่ได้ทำแล้วสามารถลอยบาปกรรมนั้นด้วยการอาบน้ำ พระศาสดาจึง ตรัสว่า “ห้วงน้ำคือธรรม มีศีลเป็นท่าไม้ขุ่น สัตบุรุษสรรเสริญต่อสัตบุรุษ ซึ่งเป็นท่าซึ่งบุคคลผู้ถึง เวทอาบแล้ว บุคคลผู้มีตัวไม่เปียกเท่านั้นจึงจะข้ามถึงฝั่งได้”

บาปคือสิ่งที่ไม่ดี เสีย ความชั่วที่คิดตัว ซึ่งไม่ควรทำ ท่านว่าสิ่งที่ทำแล้วถือว่าเป็น บาปได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ

๑. ฆ่าสัตว์
๒. ลักทรัพย์
๓. ประพฤติผิดในกาม
๔. พุคเห็จ
๕. พุคต่อเสียด
๖. พุคคำหยาบ
๗. พุคเพื่อเจ้า
๘. โลกอยากได้ของเขา
๙. คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น
๑๐. เห็นผิดเป็นชอบ

สรุปมงคลที่ ๑๙ งดเว้นจากบาป เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๖ ปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อม สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ การกระทำใดก็ตามทั้งกาย วาจา ใจ ที่เป็นความชั่ว ความร้ายกาจ ทำให้ ใจเศร้าหมอง ถ้าเราเคยทำอยู่ก็จะเสียที่ยังไม่เคยทำก็จะเว้นไม่ยอมทำโดยเด็ดขาด นอกจาก จะต้องพยายามงดเว้นบาปเพื่อป้องกันใจของเราไม่ให้ไหลเลื่อนไปทางต่ำแล้ว จะต้องหมั่นยกใจ ของเราให้สูงอยู่เสมอ ด้วยการชวนขวยสร้างสมบุญกุศลอยู่เป็นนิจ คือการทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น

มงคลที่ ๒๐ สรรวมจากการดื่มน้ำเมา เพราะของมีนเมาเสพย์ติดทั้งหลายจะทำให้ขาดสติ และใจที่ขาดสติก็ไม่สามารถฝึกได้ ใครไม่เชื่อจะลองดูก็ได้ ลองไปพูดธรรมะให้คนเมาเหล้า ฟังว่าเขาจะรู้เรื่องไหม คำที่ว่า มชฺชปานา จ สญฺญโม มีความหมายว่า สรรวมจากการดื่มน้ำเมา และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบประดังเช่น

พระศาสดะ ต้นบัญญัติเป็นปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุรา^{๒๖}

^{๒๖}วิ.ม.หา. (ไทย). ๔/๖๓๐/๓๓๓.

สุภายิตดังกล่าวมีความหมายว่าด้วยเรื่องของน้ำเมานั้น อาจทำมาจากแป้ง ข้าวสุก การปรุงโดยผสมเชื้อ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ที่ดื่มแล้วทำให้มีน้ำเม เช่นเบียร์ ไวน์ ไม่ใช่แค่เหล้าเท่านั้น ล้วนมีโทษอันได้แก่

๑. ทำให้เสียทรัพย์ เพราะต้องนำเงิน ไปซื้อหา ทั้ง ๆ ที่เงินจำนวนเดียวกันนี้ สามารถนำไปใช้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างอื่นได้มากกว่า

๒. ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ซึ่งนำไปสู่ความวุ่นวาย เจ็บตัว หรือถึงแก่ชีวิต และคดีความ เพราะน้ำเมาทำให้ขาดการยับยั้งชั่งใจ

๓. ทำให้เกิดโรค โรคที่เกิดเนื่องมาจากการดื่มสุราล้วนแล้วแต่บั่นทอนสุขภาพกาย จนถึงตายได้เช่น โรคตับแข็ง โรคหัวใจ โรคความดัน

๔. ทำให้เสียชื่อเสียง เมื่อคนมาไปทำเรื่องไม่ดีเข้าเช่นไปลวนลามสตรี ปล่อยตัว ปล่อยใจ ก็ทำให้วงศ์ตระกูล และหน้าที่การงานเสื่อมเสีย

๕. ทำให้ลืมตัวไม่รู้จักอาย คนมาทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ทำสิ่งที่คนมีสติจะไม่ทำ เช่น แก้วฟ้าดิน หรือนอนในที่สาธารณะเป็นต้น

๖. ทอนกำลังปัญญา ทานแล้วทำให้เซลล์สมองเริ่มเสื่อมลง ก็จะทำให้สุขภาพและปัญญาเสื่อมถอย ความสามารถโดยรวมก็ด้อยลง

สรุปมงคลที่ ๒๐ สรรวมจากการดื่มน้ำเมา เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๖ ปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อม สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ระวังระวังเมื่อต้องใช้สิ่งเสพติดทั้งหลายในการรักษาโรค และเว้นขาดจากการเสพสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิดไม่ว่าโดยวิธีใดก็ตาม การดื่มน้ำเมา นอกจากจะเป็นการมอมเมาตัวเองแล้วยังเป็นการบั่นทอนทุกสิ่งทุกอย่างของตนเองอีกด้วย แม้ที่สุดความสุขทางใจที่คนเมาเห็นว่าตนได้จากการเสพสิ่งเสพติดนั้น ก็เป็นความสุขจอมปลอม

มงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ผู้ประมาทมักจะปล่อยชีวิตไปตามยถากรรมคิดแต่ว่า “ไม่เป็นไร ไม่เป็นไร เรายังอายุน้อยอยู่ รอแก่ ๆ ค่อยทำความดี” หรือ “ไม่เป็นไรหรอก เรายังแข็งแรง ทำเมื่อไรก็ได้” หรือ “ไม่เป็นไรหรอกน่า เรายังมีชีวิตอีกนานทำเมื่อไรก็ได้” เขาเหล่านี้เมาแล้วในความเป็นหนุ่มสาว ในความไม่มีโรค ในความคิดว่ายังไม่ตาย จึงไม่ยอมทำความดี ดังคำที่ว่า อปฺปมาโท จ รมฺเมสุ มีความหมายว่า ไม่ประมาทในธรรม และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเปรยดังเช่น

อปฺปมาทสูตร ความไม่ประมาทเป็นยอดของกุศลธรรม^{๒๑}

^{๒๑} อัง.ทสก. (ไทย). ๔/๖๓๐/๓๓๗.

สุภายิตดังกล่าวหมายถึงคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสว่า รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เข้าไปบนแผ่นดินเหล่าใดเหล่าหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมดย่อมถึงความรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างนั้น โลกกล่าวว่า เป็นยอดของรอยเท้า เพราะความเป็นของใหญ่กุศลธรรมเหล่าใดทั้งหมดมีความไม่ประมาท ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดของกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด

ซึ่งธรรมในที่นี้ก็คือ หลักปฏิบัติที่ทำแล้วมีผลในทางดี และเป็นจริงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงโปรดแนะทางไว้ คนที่ประมาทในธรรมนั้นมีลักษณะที่สรุปได้ดังนี้คือ

๑. ไม่ทำเหตุดี แต่จะเอาผลดี

๒. ทำตัวเลว แต่จะเอาผลดี

๓. ทำย่อหย่อน แต่จะเอาผลมาก

สิ่งที่ไม่ควรประมาทได้แก่

๑. การประมาทในเวลา คือการปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปโดยไม่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ หรือฝักดันประกันพรั่ง เป็นต้น

๒. การประมาทในวัย คือคิดว่าอายุน้อย ไม่ต้องทำความเพียรก็ได้เพราะยังต้องมีชีวิตอยู่อีกนาน เป็นต้น

๓. การประมาทในความ ไม่มีโรค คือคิดว่าตัวเองแข็งแรงไม่ตายง่ายๆ ก็ปล่อยปละละเลย เป็นต้น

๔. การประมาทในชีวิต คือการไม่กำหนดวางแผนถึงอนาคต คิดอยู่แต่ว่ายังมีชีวิตอยู่อีกนาน เป็นต้น

๕. การประมาทในการงาน คือไม่ขยันตั้งใจทำให้สำเร็จ ปล่อยตามเรื่องตามราว หรือปล่อยให้ดินพอกหางหมู เป็นต้น

๖. การประมาทในการศึกษา คือการไม่คิดศึกษาเล่าเรียนในวัยที่ควรเรียน หรือขาดความเอาใจใส่ที่เพียงพอ

๗. การประมาทในการปฏิบัติธรรม คือการไม่ปฏิบัติสมาธิภาวนา หรือศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ เพราะคิดว่าเป็นเรื่องไกลตัว เป็นต้น

สรุปมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๖ ปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อม สรุปได้ว่าเป็นคติสอนใจ ให้มีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูดจะทำสิ่งใด ๆ ไม่ยอมถลาลงไปในทางที่เสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสในการทำความดี ตระหนักดีถึงสิ่งที่ต้องทำ ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย กระทำอย่างจริงจังและดำเนินรุดหน้าตลอดเวลา

คำอธิบายมงคลหมู่ที่ ๗ การแสวงหาธรรมะเบื้องต้นใ้ตัวนั้น ในมงคลหมู่นี้ผู้จนา
 ขอนำพระสูตรที่ใช้ในการแสวงหาธรรมะเบื้องต้นใ้ตัวใ้เนื้อความว่า เมื่อเราเตรียมสภาพใจของ
 เราไว้พร้อมแล้ว ก็เริ่มลงมือแสวงหาธรรมะเบื้องต้นใ้ตัวที่ใ้ตัวใ้เดียว ผู้ที่แสวงหาธรรมะใ้ตัวใ้จึงต้องมี
 คุณสมบัติตามมงคล ๕ หมู่ ดังนี้

มงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ รู้และตระหนักถึงคุณความดีที่มีอยู่จริงของผู้อื่น ใครมี
 ข้อดีอะไรก็รู้ ทำให้รู้ว่าจะไปหาคุณธรรมได้จากใคร คนไม่มีความเคารพ จะเป็นคนที่มองใครก็
 ไม่เห็นมีอะไรดี เลวไปหมด ก็เลยไม่สามารถหาคุณธรรมใ้ตัวใ้ได้เพราะเมื่อมองไม่เห็นข้อดีของ
 ใครแล้ว ก็เลยไม่รู้จะไปเอาธรรมะจากใคร ดังคำที่ว่า การโว จ มีความหมายว่า มีความเคารพ และมี
 ถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

ปิยชาติกสูตร ความทุกข์ย่อมเกิดจากของที่รัก^{๒๘}

สุภายิตตั้งกล่าวหมายถึง พระนางมัลลิกาเทวีใ้พุลกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์ศรีสวู่เองโดยชอบ ตรัสใ้ว่า โสกะ
 ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก ซึ่งพระเจ้าปเสนทิ
 โกศลตรัสแก่พระนางมัลลิกาว่า นำอัสจรรยใ้ไม่เคยมีมา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นคงจะ
 เห็นชัด แทงตลอดด้วยพระปัญญา พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงใ้ให้พระนางมัลลิกาช่วยล้างมือใ้และ
 ทรงเปล่งอุทานว่าขอนอบน้อมแต่พระผู้มีพระภาคอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้สามครั้ง ท่านใ้
 กล่าวว่สิ่งใ้ควรเคารพมีอยู่ดังนี้

๑. พระพุทธเจ้า

๒. พระธรรม

๓. พระสงฆ์

๔. การศึกษา

๕. ความไม่ประมาท คือการดำเนินตามหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาอื่นๆ
 ด้วยความเคารพ

๖. การสนทนาปราศรัย คือการต้อนรับอาคันตุกะผู้มาเยือนด้วยความเคารพ

สรุปมงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๗ การแสวงหาธรรมะเบื้องต้น
 ใ้ตัว สรุปใ้ได้ว่เป็นคติสอนใ้ให้มีความตระหนัก ซาบซึ้ง รู้ถึงคุณความดีที่มีอยู่จริงของบุคคล

^{๒๘} ม.ม. (ไทย). ๒๑/๑๓๕/๑๕๑

อื่น ยอมรับนับถือความดีของเขาด้วยใจจริง แล้วแสดงความนับถือต่อผู้อื่นด้วยการแสดงอ่อนน้อมอ่อนโยน อย่างเหมาะสมทั้งต่อหน้าและลับหลัง

มงคลที่ ๒๓ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่อวดคือถือดี ไม่แบ่ง ไม่ยโสโอหัง รู้จักค่า
ของตนเองตรงตามความเป็นจริง พร้อมทั้งจะน้อมตัวรับเอาความคิดจากผู้อื่นมาได้ตัวได้

คนที่มีความเคารพ รู้ว่าคนอื่นมีดีอะไร ถ้าหากขาดความอ่อนน้อมถ่อมตนเสียแล้ว ใจเขาจะพองขึ้นแข่งกันที่ว่า ถึงใครจะแน่แต่ฉันก็หนึ่งเหมือนกัน ใจจะคอยแต่แบ่งคิดว่าตัวเก่งกว่าทุกที ก็เลยรับคุณธรรมของใครไม่ได้เพราะคิดว่าตัวเก่งกว่าเสียแล้วนั่นเอง

เรามาดูมหาสมุทรเป็นที่รวมของน้ำได้ ก็เพราะพื้นผิวอยู่ต่ำกว่าแม่น้ำลำธารทั้งหลาย ถ้าเมื่อใดมหาสมุทรยกตัวสูงขึ้น น้ำจะไหลย้อนกลับรับน้ำไม่ได้อีกต่อไป คนเราก็เช่นกัน ถ้าขาดความอ่อนน้อมถ่อมตน อวดแบ่ง ยกตัวเราสูงขึ้นกว่าแล้ว ก็จะรับเอาคุณธรรมจากใครไม่ได้เลย ดังคำที่ว่า นิวาโตจ มีความหมายว่า มีความถ่อมตน และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบเปรยดังเช่น

วิชาสูตร ว่าด้วยความถือตัว ๓^{๒๕}

สุภยิตตังกล่าวมีความหมายว่า พระศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ควรเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อละความถือตัว ๓ ประการคือ ๑. ถือตัวว่าเราดีกว่าเขา ๒. ถือตัวว่าเราเสมอเขา ๓. ถือตัวว่าเราเลวกว่าเขา เมื่อละความถือตัวที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนซึ่งหมายถึง การไม่แสดงออกถึงความสามารถที่ตัวเองมีอยู่ให้ผู้อื่นทราบเพื่อข่มผู้อื่น หรือเพื่อโอ้อวด การไม่อวดดีเย่อหยิ่งจองหองแต่แสดงตนอย่างสงบเสถียร ท่านว่าไว้ว่าโทษของการอวดดีนั้นมีอยู่ดังนี้คือ

๑. ทำให้เสียคน คือไม่สามารถกลับมาอยู่ในร่องในรอยได้เหมือนเดิม เสียอนาคต
๒. ทำให้เสียมิตร คือไม่มีใครคบหาเป็นเพื่อนด้วย ถึงจะมีก็ไม่ใช่เพื่อนแท้
๓. ทำให้เสียหมู่คณะ คือถ้าต่างคนต่างถือดี ก็ทำให้ไม่สามารถตกลงกันได้ ในที่สุดก็ไม่ถึงจุดหมาย หรือทำให้เป็นที่เบียดเบียนของคนอื่น

การทำตัวให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนนั้นมีหลักดังนี้คือ

๑. ต้องคบกับญาติมิตร คือเพื่อนที่ดีมีศีลมีธรรม คอยตักเตือนหรือชักนำไปในทางที่ดีที่ถูกที่ควร
๒. ต้องรู้จักคิดใคร่ครวญ คือการรู้จักคิดหาเหตุผลอยู่ตลอดถึงความเป็นไปในธรรมชาติของมนุษย์ ต่างคนย่อมต่างจิตต่างใจ และรวมทั้งหลักธรรมอื่นๆ

^{๒๕} สัจ.ม. (ไทย) ๓๐/๑๖๗./๓๖๑.

๓. ต้องมีความสามัคคี คือการมีความสามัคคีในหมู่คณะ อุ่มอ่วยในหลักการ ตักเตือน รับฟังและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล

ท่านว่าลักษณะของคนถ่อมตนนั้นมีดังนี้

๑. มีกิริยาที่นอบน้อม

๒. มีวาจาที่อ่อนหวาน

๓. มีจิตใจที่อ่อนโยน

สรุปแล้วก็คือ สมบูรณ์พร้อมด้วยกาย วาจา และใจนั่นเอง

สรุปมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๙ การแสวงหาธรรมะเบื้องต้น ไล่ตัว ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ได้รับการยกย่องนับถือจากคนอื่นทั้งกายและใจนั้น จะต้องเป็นผู้มีความอ่อนน้อมถ่อมตนอย่างเต็มที่เท่านั้น ผู้ที่ฉลาดจึงไม่ควรหลงยึดเอาสิ่งเหล่านี้มา ทำให้ตนเกิดความถือตัว ผู้มีความถ่อมตน จะเป็นผู้รู้คุณค่าของตนตามความเป็นจริง เจียมเนื้อ เจียมตัว ทำให้มีลักษณะอาการแสดงออกที่ดีเด่นกว่าคนทั้งหลายคือ เป็นคนมีกิริยาอ่อนน้อม มีวาจาอ่อนหวาน มีใจอ่อนโยน

มงคลที่ ๒๔ ต้องมีความสันโดษ เป็นคนรู้จักพอ รู้จักประมาณ สุขใจพอใจกับของของตน ทำให้จิตใจสงบสามารถรองรับคุณธรรมจากผู้อื่นได้เต็มที่

คนที่ขาดสันโดษ ใจของเขาจะเต็มไปด้วยความเร่าร้อนกระวนกระวายกระหายอยากได้ มีลิบล้ำก็ไม่พอจะเอาร้อยล้าน มีร้อยล้านก็ไม่พอจะเอาพันบ้าน หมั่นล้าน ไม่รู้จักอิ่ม ซึ่งใจของคนชนิดนี้ไม่สามารถจะรองรับคุณธรรมได้ไปฟังพระเทศน์เท่าไรก็ไม่ซึมเข้าไปอยู่ในใจ ลืมตาหลับตาเขามองเห็นแต่ตัวเลข คิดแต่ว่าอยากรวย ๆ ธรรมะนี่ก็ไม่ออก ดังคำที่ว่า สนฺตุฎฐิ จ มีความหมายว่า มีความสันโดษ และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

สันโดษ ๓ ประการในปัจฉัย ๔ รวมเป็น ๑๒^{๓๐}

จากสุภาษิตดังกล่าว ความสันโดษในที่นี้มี ๓ ประการคือ ๑. ยถาลภสันโดษ ๒. ยถาผลสันโดษ ๓. ยถาสารูปสันโดษ และความสันโดษในปัจฉัย ๔ ได้แก่ ๑. จีวร ๒. บิณฑบาต ๓. เสนาสนะ ๔. เกสัช เช่น ภิกษุได้จีวรดีหรือไม่ดี ก็มีความยินดีใช้จีวรนั้น เรียกว่า ยถาลภสันโดษในจีวรภิกษุที่ได้จีวรที่เป็นผ้าหนา เมื่อจะเอามารั้จะทำให้ตัวองปวย ก็เอาจีวรหนาไปเปลี่ยนกับเพื่อนภิกษุ ตัวเองก็รับเอาจีวรบางเบา ชื่อว่า ยถาผลสันโดษ ภิกษุได้จีวรมามาก จีวร

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๘/๓๖๕/๓๗๓.

ที่ประณีตแต่ไม่สะสม ไม่เก็บไว้ใช้เอง นำมอบให้พระเถระบ้าง เพื่อนภิกษุที่อาพาธบ้าง ชื่อว่า ขลา
สารูปสันโดษในจิวร

คำว่าสันโดษไม่ได้หมายถึงการอยู่ลำพังคนเดียวอย่างเดียวก็น่าไม่ แต่หมายถึงการ
พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ในของของตัวซึ่งท่านได้ให้นิยามที่ เป็นลักษณะของความสันโดษเป็นดังนี้ คือ

๑. ขลาภสันโดษ หมายถึงความยินดีตามมีตามเกิด คือมีแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น
เป็นอยู่อย่างไรรู้จักจะพอใจ ไม่คิดน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่

๒. ขลาพลสันโดษ หมายถึงความยินดีตามกำลัง เรามีกำลังแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น
ตั้งแต่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบารมี หรือกำลังความสามารถเป็นต้น

๓. ขลาสารูปสันโดษ หมายถึงความยินดีตามควร ซึ่งโยงโยไปถึงความพอเหมาะ
พอควรในหลายๆเรื่อง เช่นรูปลักษณะของตนเองและรวมทั้งฐานะที่เราเป็นอยู่

สรุปมงคลที่ ๒๔ ต้องมีความสันโดษ เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๗ การแสวงหาธรรมะ
เบื้องต้นได้ตัว ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ในความสันโดษคือยินดีกับสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว พอใจกับของ
ของตนไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ของเรา ลูกเมียของเรา งานของเรา ประเทศชาติของเรา ถึงจะมี
ข้อบกพร่องอย่างไรก็ค่อย ๆ แก้ไขกันไปให้ดีขึ้น ไม่คิดไขว่คว้าแย่งชิงเอาของคนอื่นเขามาเป็น
ของตน

มงคลที่ ๒๕ ต้องมีความกตัญญู ใครเคยทำคุณอะไรไว้ให้ตัว ก็ตระหนักซาบซึ้งถึง
บุญคุณ พยายามหาทางตอบแทนทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู น่านับถือ ใคร ๆ ก็เมตตาอยาก
ถ่ายทอดวิชาความรู้ คุณความดีต่างๆ ให้

เพราะแม้เราจะมีคุณการพ รู้ข้อดีของคนอื่น มีจุดหมายแล้วว่า จะไปถ่ายทอดเอา
คุณธรรมนั้นๆ ได้จากใคร มีความถ่อมตัว ใจเราก็พร้อมจะน้อมไปรับคุณธรรมนั้น และมีความ
สันโดษ คือใจสงบพอที่จะรับเอาธรรมะนั้นๆ มาใคร่ครองให้เข้าใจได้ แต่ก็ยังไม่แน่ว่าเขาจะยอม
สอนเราหรือเปล่า เราต้องเป็นคนมีความกตัญญูรู้คุณคนด้วยคนอื่นจึงจะเมตตาสอนให้เรา ดังคำ
ที่ว่า กตัญญูตา มีความหมายว่า มีความกตัญญู และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการ
เปรียบเปรยดังเช่น

ภูมิของอัสติบุรุษและสัตบุรุษ^{๓๐}

สุภาษิตดังกล่าว หมายถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภูมิของอ
สัตบุรุษคือ ความเป็นคนอกตัญญู อกตเวที ภูมิของสัตบุรุษคือ ความเป็นคนกตัญญู กตเวที

^{๓๐}อัง.ทูก. (ไทย) ๓๓/๓๕๖/๓๗๕.

ดังนั้น การมีความกตัญญู จึงหมายถึง การรู้จัก และตอบแทนท่านผู้นั้น บุญคุณ ที่ว่านี้มีไว้ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกันแต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เรา ด้วยความเคารพยิ่ง ท่านว่าสิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้นมีดังนี้

๑. กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญูก็คือ ใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึงและตอบแทนพระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น

๒. กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดี เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น

๓. กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเราเช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่างๆ เราไม่ควรทิ้งขว้างหรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

สรุปมงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๗ การแสวงหาธรรมะเบื้องต้น ใฝ่ตัว ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า เป็นคำสอนให้รู้จักคุณ ความเป็นผู้มีใจกระจำงมีสติปัญญาบริบูรณ์ รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำความแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตามน้อยก็ตาม ย่อมระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอ ไม่ลืมอุปการคุณนั้นเลย ในความกตัญญูจึงหมายถึง ความรู้บุญ หรือรู้อุปการะของบุญที่ตนทำไว้แล้ว

มงคลที่ ๒๖ พึงธรรมตามกาล เมื่อฝึกตัวเองมาครบ ๔ ข้อข้างต้นแล้ว ก็ไปฟังธรรมจากผู้ทรงคุณธรรมในทุก ๆ โอกาสที่อำนวยให้ และอาศัยธรรมะที่ฟังนั้นๆ มาเป็นกระจกส่องใจเราให้เห็นว่า ตัวเรามีคุณธรรมมากน้อยเพียงใด มีข้อบกพร่องตรงไหนจะได้รับการปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ดังคำที่ว่า กาลเนน ฆมมสุสวณ มีความหมายว่า พึงธรรมตามกาล และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบประดังเช่น

คิลานสูตรี ว่าด้วยคนไข้และผู้เปรียบด้วยคนไข้ ๓ จำพวก^{๓๒}

สุภาษิตดังกล่าวหมายถึงพระศาสดาทรงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงคนไข้และผู้เปรียบด้วยคนไข้ ๓ จำพวกว่า

๑. คนไข้ที่ไม่ว่าจะได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสมหรือไม่ก็ตาม ก็คงไม่หายจากอาพาธ

๒. คนไข้ที่ไม่ว่าจะได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสมหรือไม่ก็ตาม ก็คงหายจากอาพาธ

^{๓๒} อัง.ติก. (ไทย) ๓๔/๓๐/๓๘๓.

๓. คนไข้ที่ถ้าได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสมจึงหายจากอาพาธได้ แต่ถ้าไม่ได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสมก็ไม่หายจากอาพาธ ดังนั้น เพราะรักษาคอนไซ้ประเภทนี้จึงจำต้องรักษาคอนไซ้ประเภทอื่นด้วย คนไข้ ๓ จำพวกนี้ก็เปรียบได้กับบุคคลที่มีอยู่ในโลกนี้มี ๓ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่ไม่ว่าจะได้พบตถาคต ได้ฟังธรรมวินัยหรือไม่ก็ตาม ก็ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง

๒. บุคคลที่ไม่ว่าจะได้พบตถาคต ได้ฟังธรรมวินัยหรือไม่ก็ตาม ก็ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง

๓. บุคคลที่ได้พบตถาคต ได้ฟังธรรมวินัย จึงจะได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง แต่ถ้าไม่ได้พบตถาคต ไม่ได้ฟังธรรมวินัยก็ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง ดังนั้นเพราะบุคคลประเภทนี้ จึงจำต้องแสดงธรรมแก่บุคคลประเภทอื่นด้วย

เมื่อมี โอกาส เวลา หรือตามวันสำคัญต่างๆ ก็ควรต้องไปฟังธรรมบ้าง เพื่อสดับตรับฟัง สิ่งที่เป็นประโยชน์ในหลักธรรมนั้นๆ และนำมาใช้กับชีวิตเรา เพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ท่านว่าเวลาที่ควรไปฟังธรรมนั้นมีดังนี้คือ

๑. วันธรรมสวนะ ก็คือวันพระ หรือวันที่สำคัญทางศาสนา

๒. เมื่อมีผู้มาแสดงธรรม ก็อย่างเช่น การฟังธรรมตามวิทยุ การที่มีพระมาแสดงธรรมตามสถานที่ต่างๆ หรือการอ่านจากสื่อต่างๆ

๓. เมื่อมีโอกาสนั่งสมาธิ อาทิตื่นในวันอาทิตย์เมื่อมีเวลาว่าง หรือในงานมงคลงานบวช งานกฐิน งานวัด เป็นต้น

สรุปแล้วคุณสมบัติของผู้ฟังธรรมที่ดีควรต้องมีดังนี้คือ

๑. ไม่ดูแคลนในหัวข้อธรรมว่าง่ายเกินไป

๒. ไม่ดูแคลนในความรู้ความสามารถของผู้แสดงธรรม

๓. ไม่ดูแคลนในตัวเองว่าโง่ ไม่สามารถเข้าใจได้

๔. มีความตั้งใจในการฟังธรรม และนำไปพิจารณา

๕. นำเอาธรรมนั้นๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล

สรุปมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๗ การแสวงหาธรรมะเบื้องต้นได้ตัว ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การขวนขวายหาเวลาไปฟังธรรม ฟังคำสั่งสอนจากผู้มีธรรมะ เพื่อยกระดับจิตใจและสติปัญญาให้สูงขึ้น โดยเมื่อฟังธรรมแล้วก็น้อมเอาคุณธรรมเหล่านั้น มาเป็นกระจกสะท้อนดูตนเองว่า มีคุณธรรมนั้นหรือไม่ จะปรับปรุงคุณธรรมที่มีอยู่ให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปได้ได้อย่างไร

คำอธิบายมงคลหมู่ที่ ๘ การแสวงหาธรรมะเบื้องสูงใส่ตัวให้เต็มที ในมงคลหมู่นี้ผู้
 รจนา ขอนำพระสูตรที่ใช้ในการแสวงหาธรรมะเบื้องสูงใส่ตัวให้เต็มที่ได้เนื้อความว่าเป็นการฝึก
 ความอดทนที่มนุษย์ทุกคนพึงต้องมีแต่ในความอดทนนั้นมีไม่เท่ากัน จึงต้องมีการฝึกฝนโดยเริ่ม
 จาก เมื่อเราฝึกจนได้คุณธรรมเบื้องต้นต่าง ๆ จากการฟังธรรมตามกาลแล้ว ก็ต้องฝึกหาคุณธรรม
 เบื้องสูงในมงคลทั้ง ๔ หมู่ ดังนี้

มงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ทั้งทนแดด ทนฝน ทนร้อน ทนหนาว ทนความปวด
 เมื่อยทางกาย ทนต่อความเจ็บใจ ทนต่ออำนาจของกิเลส ทนสารพัดอย่าง จะเอาธรรมะต้องทนได้
 ดังคำที่ว่า ขนดี จ มีความหมายว่า มีความอดทน และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการ
 เปรียบเปรยดังนี้

ปฐมอชันตสูตร ว่าด้วยโทษของอชันตและคุณของชันต^{๓๓}

สุภยิตตังกล่าวมีความหมายของโทษในที่นี้เป็นโทษของความไม่อดทนมี ๕
 ประการ คือ ผู้ไม่อดทน

๑. ย่อมไม่เป็นที่รักที่ชบใจของคนเป็นอันมาก

๒. ย่อมเป็นผู้มากด้วยเวร

๓. ย่อมเป็นผู้มากด้วยโทษ

๔. เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ส่วนอานิสงส์ของความอดทนมี ๕ ประการ คือ ผู้อดทน

๑. ย่อมเป็นที่รัก ที่ชบใจของคนเป็นอันมาก

๒. ย่อมเป็นผู้ไม่มากด้วยเวร

๓. ย่อมเป็นผู้ไม่มากด้วยโทษ

๔. ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาละ

๕. เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ซึ่งท่านว่าลักษณะของความอดทนนั้นสามารถจำแนกออกได้เป็นดังต่อไปนี้คือ

๑. ความอดทนต่อความลำบาก คือความลำบากที่ต้องประสพตามธรรมชาติ ซึ่งอาจ
 มาจากสภาพแวดล้อมเป็นต้น

๒. ความอดทนต่อทุกขเวทนา คือทุกข์ที่เกิดจากสังขารของเราเอง เช่นความไม่
 สบายกายเป็นต้น

^{๓๓} อัง.ปิฎก. (ไทย) ๓๖/๔๖๗/๓๕๗.

๓. ความอดทนต่อความเจ็บใจ คือการที่คนอื่นทำให้เราต้องผิดหวัง หรือพูดจาให้เจ็บหัวใจ ไม่เป็นอย่างที่หวังเป็นต้น

๔. ความอดทนต่ออำนาจกิเลส คือสิ่งยั่ววนทั้งหลายถือเป็นกิเลสทั้งทางใจและทางกายอาทิเช่น ความนึกโลภอยากได้ของเขาหรือการพ่ายแพ้ต่ออำนาจเงินเป็นต้น

วิธีทำให้มีความอดทนคือ มีhiri โอตปปะ

๑. hiri ได้แก่การมีความละอายต่อบาป การที่รู้ว่าเป็นบาปแล้วยังทำอีกก็ถือว่าไม่มีความละอายเลย

๒. โอตปปะ ได้แก่การมีความเกรงกลัวในผลของบาปนั้นๆ

สรุปมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๘ การแสวงหาธรรมะเบื้องสูงได้ตัวให้เต็มที ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ความอดทนมาจากขันติ หมายถึง การรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกระทบกระทบทั้งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม มีความมั่นคงหนักแน่นเหมือนแผ่นดิน ซึ่งไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะมีคนทะเลาะไรลงไป ของเสีย ของสกปรกหรือของหอม ของดีงามก็ตาม ความสำเร็จของงานทุกชิ้นทั้งทางโลกและทางธรรมคือขันติทั้งสิ้น

มงคลที่ ๒๘ เป็นคนว่าง่าย คือไม่ว่าจะสั่งสอนด้วยคำพูดอย่างไร ไพเราะหรือไม่ก็ตาม ไม่ได้เถียง ไม่แสดงท่าทีอึดอัดใจ แต่น้อมรับฟังด้วยดี พุดง่าย ๆ ก็ต้องสามารถอดทนต่อคำสั่งสอนได้นั่นเอง ท่านจะจู้จี้จั่วไซ้อย่างไรก็ต้องรับฟังและทำตามคำสั่งสอนด้วยดี ดังคำที่ว่า โสวรสสุตา มีความหมายว่า เป็นคนว่าง่าย และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเปรยดังเช่น

การอยู่ร่วมของอัสตินุรุชและสัตตินุรุช^{๓๔}

สุภาษิตดังกล่าวในความหมายอธิบายถึง การอยู่ร่วมของอัสตินุรุช แม้ภิกษุที่เป็นเถระ มัชฌิมะหรือเป็นนวกะ ว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ปฏิบัติตาม ไม่ทำตามถ้อยคำที่ท่านแนะนำ การอยู่ร่วมกันของสัตตินุรุช แม้ภิกษุที่เป็นเถระ มัชฌิมะหรือเป็นนวกะ ว่ากล่าวตักเตือนด้วยปรารณาสิ่งที่เป็นประโยชน์ ก็ปฏิบัติตามการกล่าวตักเตือนของกันและกัน ท่านว่าผู้ว่าง่ายนั้นมีลักษณะที่สังเกตได้ดังนี้คือ

๑. ไม่พูดกลบเกลื่อนเมื่อได้รับการว่ากล่าวตักเตือน คือการรับฟังด้วยดี ไม่ใช่แก้ตัวแล้วปิดประตูความคิดไม่รับฟัง

^{๓๔} อัง.ทุก (ไทย) ๓๓/๔๒๖/๔๐๕.

๒. ไม่นิ่งเฉยเมื่อได้รับการเตือน คือการนำคำตักเตือนนั้นมาพิจารณาและแก้ไขข้อบกพร่องนั้นๆ

๓. ไม่จับผิดผู้ว่ากล่าวสั่งสอน คือการที่ผู้สอนอาจมีความผิดพลาด เนื่องจากความประมาท เราควรให้อภัยต่อผู้สอนเพราะการจับผิดทำให้ผู้สอนต้องอับอายขายหน้าได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีงาม

๔. เคารพต่อคำสอนและผู้สอน คือการรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้ทำให้คำสอน และเคารพในสิ่งที่ผู้สอนได้นำมาแนะนำ

๕. มีความอ่อนน้อมถ่อมตน คือไม่แสดงความยะโส ถือตัวว่าอยู่เหนือผู้อื่นเพราะสิ่งที่ตัวเองเป็นตัวเองมี

๖. มีความยินดีต่อคำสอนนั้น คือยอมรับในคำสอนนั้นๆ ด้วยความยินดีเช่นการไม่แสดงความเบื้อหน้าเพราะเคยฟังมาแล้ว เป็นต้น

๗. ไม่คือร้อน คือการไม่อวดดี คิดว่าของตัวเองนั้นผิดแต่ก็ยังดันทุรังทำต่อไปเพราะกลัวเสียชื่อ เสียฟอร์ม

๘. ไม่ขัดแย้ง เพราะว่าการว่ากล่าวตักเตือนหรือสั่งสอนนั้นก็คือ สิ่งตรงข้ามกับที่เราทำอยู่แล้ว เราควรต้องเปิดใจให้กว้างไม่ขัดแย้งต่อคำสอนคำวิจารณ์นั้นๆ

๙. ยินดีให้ตักเตือนได้ตลอดเวลา คือการยินดีให้มีการแสดงความคิดเห็น ตักเตือนได้โดยไม่มีข้อยกเว้นเรื่องเวลา

๑๐. มีความอดทนต่อการเป็นผู้ถูกสั่งสอน คือการไม่เอาความขัดแย้งในความเห็นเป็นอารมณ์ แต่ให้เข้าใจเจตนาที่แท้จริงของผู้สอนนั้น

จากคำสอน การทำให้เป็นคนว่าง่ายนั้นทำได้ดังนี้

๑. ลดมานะของตัว คือการไม่ถือดี ไม่ถือตัว ความไม่สำคัญตัวเองว่าเป็นอย่างไรอย่างนี้ อาทิเช่นถือตัวว่าการศึกษาดีกว่า เป็นต้น

๒. ละอุปาทาน คือการไม่ยึดถือในสิ่งที่เรามี เราเป็น หรือถือมั่นในอำนาจกิเลสต่างๆ

๓. มีสัมมาทิฐิ คือมีปัญญาที่เห็นชอบ การเห็นถูกเห็นควรตามหลักอริยสัจ ๔ เชื่อเรื่องความไม่เที่ยง เชื่อในเรื่องบุญเรื่องบาป เป็นต้น

สรุปมงคลที่ ๒๘ เป็นคนว่าง่าย เป็นสุภายิตินหมู่ที่ ๘ การแสวงหาธรรมะเบื้องสูงใส่ตัวให้เต็มที่ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า เป็นคำสอนให้คนที่ว่าง่ายสอนง่าย คือ คนที่อดทนต่อคำสั่งสอนได้ เมื่อมีผู้รู้และนำพร้าสอนให้ ตักเตือนให้โดยชอบธรรมแล้ว ย่อมปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเคารพอ่อนน้อม ไม่คัดค้าน ไม่ได้ตอบ ไม่แก้ตัวโดยประการใด ๆ ทั้งสิ้น

มงคลที่ ๒๕ เห็นสมณะ คือ ไปหาตัวอย่างที่ดีดูเป็นแบบอย่าง หาพระภิกษุผู้ทรงคุณธรรม สงบกาย สงบวาจา สงบใจ ธรรมะหลายๆ ข้อ ถ้าอธิบายธรรมคาๆ หลายคนก็เข้าใจยาก ไม่ค่อยจะยอมเชื่อ แต่พอเห็นสมณะ เห็นตัวอย่างแล้วก็เชื่อโดยไม่ต้องอธิบายก็มีมาก เช่น การรักษาศีล พระสอนว่า ศีลทำให้เกิดสุข อธิบายมากมายเขาก็ยังไม่ยอมเชื่อ เถียงคอบเป็นเอ็นว่า จะสุขไปได้อย่างไร มีข้อจำกัดสารพัด ผู้คนไม่มีศีลไม่ได้สุขกว่า จะกินเหล้าก็กิน จะลักขโมยก็ลัก จะบีบบังคับขูดตามสบาย สุขกว่าเยอะ

แต่พอเห็นสมณะเข้าเท่านั้นแหละได้คิด “ท่านก็รักษาศีลนะ แล้วคูชิ หน้าตาผิวพรรณท่านก็่องใส อิมเอิบคูมีความสุขจริง ๆ” เท่านั้นแหละไม่ต้องอธิบาย เกิดความเข้าใจแล้ว ดังคำที่ว่า สมณานัญ จ ทสฺสนํ มีความหมายว่า เห็นสมณะและมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเปรยดังเช่น

ปุตตสูตร ว่าด้วยสมณะ ๔ จำพวก^{๓๕}

สุภายิตตังกล่าวหมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สมณะ ๔ จำพวกประกอบด้วย

๑. สมณะผู้ไม่หวั่นไหว ๒. สมณะบุณฑริก ๓. สมณะปทุม ๔. สมณะสุขุมาล แล้วพระองค์ตรัสต่อไปว่าพระองค์ทรงเป็นสมณะสุขุมาลในหมู่สมณะ

ในคำว่าสมณะแปลตรงตัวได้ว่า ผู้สงบ (หมายถึงผู้อยู่ในสมณเพศ) ท่านว่าคุณสมบัติของสมณะต้องประกอบไปด้วย ๓ อย่างคือ

๑. ต้องสงบกาย คือมีความสำรวมในการกระทำทุกอย่าง รวมถึงกิริยา มรรยาทตามหลักศีลธรรม

๒. ต้องสงบวาจา คือการพูดจาให้อยู่ในกรอบของความพอดี มีความสุภาพสงบ เสงี่ยมในคำพูดและภาษาที่ใช้ เป็นไปตามข้อปฏิบัติ ประเพณี

๓. ต้องสงบใจ คือการทำใจให้สงบปราศจากกิเลสครอบงำ ไม่ว่าจะ เป็น โลก โจรธ หลง หรือความพยายาบาทใดๆ ตั้งมั่นอยู่ในสมาธิภาวนา

ดังนั้น การได้เห็นสมณะมีอยู่ดังนี้คือ

๑. เห็นด้วยตา ความหมายก็ตรงตัวคือการเห็นจากการสัมผัสด้วยสายตาของตนเอง แล้วมีความประทับใจในความสำรวมในกาย

^{๓๕} อัง.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๒๕๒/๔๑๑.

๒. เห็นด้วยใจ เนื่องจากความสํารวมกาย วาจา ใจของสมณะจะช่วยโน้มน้าวจิตใจของเราให้โอนอ่อนผ่อนตาม และรับฟังหลักคำสอนด้วยใจที่ยินดี ซึ่งนั่นก็หมายถึงการเปิดใจเราให้สมณะได้ชี้หน้านั่นเอง

๓. เห็นด้วยปัญญา หมายความว่าถึงการใช้ปัญญาใคร่ครวญ พิจารณาในการสัมผัส และเข้าถึงและรับรู้ถึงคำสอนของสมณะผู้นั้น และรู้ว่าท่านเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอย่างแท้จริง

สรุปแล้วเมื่อเห็นแล้วก็ต้องทำอย่างนี้คือ

๑. ต้องเข้าไปหา คือเข้าไปขอคำแนะนำ ซึ่งแนะนำจากท่าน หรือให้ความเคารพท่าน

๒. ต้องเข้าไปบำรุงช่วยเหลือ คือการช่วยเหลือท่านในโอกาสอันควร เพื่อแบ่งเบากภาระของท่าน

๓. ต้องเข้าไปฟัง คือการรับฟังคุณธรรม หลักคำสอนของท่านมาไว้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิต

๔. หมั่นระลึกถึงท่าน คือการระลึกถึงความดีที่ท่านมีแล้วนำมาเป็นตัวอย่างกับตัวเราเอง

๕. รับฟังรับปฏิบัติ คือการรับคำแนะนำของท่านมาปฏิบัติทำตามเพื่อให้เกิดผลครั้งเมื่อติดขัดก็ใคร่แก้ไขเพื่อให้รู้จริงเห็นจริงตามนั้น

สรุปมงคลที่ ๒๕ เห็นสมณะ เป็นสุภายิตินหมู่ที่ ๘ การแสวงหาธรรมะเบื้องสูงใส่ตัวให้เต็มที่ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า สมณะนี้ถ้าใครได้เห็นแล้วจะเกิดแรงบันดาลใจให้คิดถึงธรรมเหมือนระเบิดที่จุดชนวนแล้วย่อมแสดงอานุภาพออกมาเต็มที่ สติปัญญา ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ จะได้รับการกระตุ้นจากการเห็นสมณะให้นำมาใช้สร้างความคิดได้เต็มที่ สมณะคือผู้สงบฝึกฝนตนเองด้วยศีล สมาธิและปัญญา

มงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล คือเมื่อเห็นตัวอย่างจากสมณะแล้วเข้าใจธรรมะมากขึ้น แต่ถ้าหากยังมีข้อสงสัยอะไร ก็ไปสนทนาซักถามจากท่านจนเข้าใจกระจ่าง หารธรรมะเบื้องสูงทั้งหลายใส่ตัวให้เต็มที่ ดังคำที่ว่า กาลเนน ฆมฺมุสฺสากจุลา มีความหมายว่า สนทนาธรรมตามกาล และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

ธรรมกถิกสูตร ว่าด้วยธรรมกถิก ๔ จำพวก^{๓๖} สุภายิตินที่นี้อธิบายได้ดังนี้

๑. กล่าวธรรมน้อยและไม่ประกอบด้วยประโยชน์

^{๓๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๓๕๗/๔๓๕.

๒. กล่าวธรรมน้อยแต่ประกอบด้วยประโยชน์
๓. กล่าวธรรมมากแต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
๔. กล่าวธรรมมากและประกอบด้วยประโยชน์

ในการกล่าวคือการได้สนทนากันเรื่องธรรม ทำให้ขยายขอบเขตการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ และได้ในสิ่งใหม่ๆ ที่เราอาจนึกไม่ถึงหรือเป็นการเพื่อแผ่ความรู้ที่เรามีให้แก่ผู้อื่น ได้ทราบด้วย ก่อนที่เราจะสนทนาธรรม ควรต้องพิจารณาและคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้คือ

๑. ต้องรู้เรื่องที่จะพูดดี
๒. ต้องพูดเรื่องจริง มีประโยชน์
๓. ต้องเป็นคำพูดที่ไพเราะ
๔. ต้องพูดด้วยความเมตตา
๕. ต้องไม่พูดจาโอ้อวด หรือยกตนข่มท่าน

ข้อปฏิบัติเมื่อมีการสนทนาธรรม

๑. มีศีลธรรม คือการเป็นผู้ที่รักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ เป็นนิจศีลอยู่แล้ว การเป็นผู้ปฏิบัติถือเป็นหน้าที่ขั้นต้นในการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

๒. มีสมาธิ คือการมีจิตใจจดจ่ออยู่กับเรื่องที่สนทนา ไม่วอกแวก พร้อมทั้งเป็นผู้ที่หมั่นเจริญสมาธิภาวนาด้วย

๓. แต่งการสุภาพ คือการแต่งตัวให้เหมาะสมกับยุคสมัย อยู่ในกรอบประเพณีของสังคมแวดล้อม ณ ที่นั้นๆ ถูกกาลเทศะ

๔. มีกิริยาสุภาพ คือมีความสุภาพในท่วงท่าไม่ว่าจะเดิน นั่ง ยืน หรือการกระทำใดๆ การที่มีกิริยางดงาม สุภาพอ่อนน้อมน้ำจิตใจผู้พบเห็นให้เกิดความประทับใจที่ดี

๕. ใ้วาจาสุภาพ คือการใช้ถ้อยคำที่สุภาพในการสนทนา ไม่ใช่คำหยาบคาย หรือก้าวร้าว

๖. ไม่กล่าวคำนพระพุทธรูป คือการไม่นำเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นข้อสงสัย หรือกล่าวคำนเพราะสิ่งที่กล่าวไว้ในพระพุทธรูปยอมเป็นความจริงตลอดกาล

๗. ไม่ออกนอกประเด็นที่ตั้งไว้ คือการพูดให้อยู่ในหัวข้อที่ตั้งไว้ ไม่พูดแบบน้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหรงเหรง

๘. ไม่พูดนานจนน่าเบื่อ คือการเลือกเวลาที่เหมาะสมตามสถานการณ์ เนื่องจากเรื่องบางเรื่องอาจไม่จำเป็นต้องขยายความมากเกินไป

สรุปมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๘ การแสวงหาธรรมะ เบื้องสูงใส่ตัวให้เต็มที่ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า เป็นการพูดคุยซักถามธรรมะซึ่งกันและกันเพื่อให้

เกิดปัญหา โดยรู้จักเลือกและแบ่งเวลาให้เหมาะสม ซึ่งจะทำให้ได้รับความเบิกบานใจ มีความสุข ความเจริญและบุญกุศลไปในตัวด้วย

จะเห็นได้ว่าในมงคลหมู่ที่ ๗ การหาธรรมชาติเบื้องต้นไต่ตัวจากการฟังธรรมตามกาล เมื่อต้องสนทนาเท่านั้นแหละ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงให้เราเตรียมตัวเพิ่มขึ้นไปอีก ๒ ข้อ จะต้องมีความอดทนเสียก่อนทั้งทนแดด ทนร้อน ทนหนาว ทนต่อการกระทบกระทั่ง ทนต่ออำนาจกิเลส รวมทั้งต้องเป็นคนว่าง่าย คือต้องพร้อมที่จะรับฟังและทำตามคำสั่งสอนให้ได้เสียก่อนจึงค่อยไปหาสมณะแล้วสนทนาธรรมกับท่าน ไม่อย่างนั้นละก็เดี๋ยวท่านสอนธรรมลึก ๆ อะไรให้ เผลอมนั้ชัคกับกิเลสในตัวเรา ถ้าฝึกความอดทน ความว่าง่ายมาไม่พอ

คำอธิบายมงคลหมู่ที่ ๘ การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป มงคลหมู่นี้ผู้รจนานำพระสูตรที่ใช้ในการฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไปได้นี้เนื่องความว่าเป็นการกำจัดกิเลสที่จะต้องบำเพ็ญตบะเป็นการทำให้กิเลสลดน้อยลง ในการฝึกปฏิบัติผู้รจนาก็ขอขยายความมงคลได้ว่า เป็นการลงมือปฏิบัติฝึกฝนอย่างจริงจัง เพื่อกำจัดกิเลสให้หมดไปในการฝึกภาคปฏิบัตินี้มีมงคล ๔ หมู่ ดังนี้

มงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ทำความเพียรเผากิเลสให้เราร้อนทนอยู่ไม่ได้ ต้องเผ่นหนีไปจากใจของเรา ชุติงควัตรมีก็ข้อตั้งใจสมาทานรักษาเต็มที่ทีเดียว ดังคำที่ว่า ตโป จ มีความหมายว่า บำเพ็ญตบะ และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบเคียงเช่น

อินทริยสังวรสูตร ว่าด้วยการสำรวมอินทริย์^{๓๑}

สุภาษิตดังกล่าวหมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าภิกษุไม่มีอินทริยสังวรศีลย่อมวิบัติ สัมมาสมาธิย่อมวิบัติยถากุศฺยญาณทัสนะย่อมวิบัติ นิพพิทาวีราคะย่อมวิบัติ วิมุตติญาณทัสนะย่อมวิบัติไปตามลำดับ เหมือนต้นไม้ไม่มีกิ่งและใบแม้สะเก็ด เปลือก กระพี้ของต้นไม้นั้นก็ไม่มีสมบุรณ์ ส่วนภิกษุรูปใดมีอินทริยสังวรอยู่ ศีล สัมมาสมาธิ ยถากุศฺยญาณทัสนะ นิพพิทาวีราคะ และวิมุตติญาณทัสนะของภิกษุนั้นย่อมสมบุรณ์ตามลำดับ

คำว่า ตบะ โดยความหมายแปลว่า ทำให้ร้อน ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด การบำเพ็ญตบะหมายความว่า การทำให้กิเลส ความรู้มร้อนต่างๆ หมดไป หรือเบาบางลง ลักษณะการบำเพ็ญตบะมีดังนี้

^{๓๑} อัง.นัคก. (ไทย) ๓๖/๖๘๒/๔๕๗.

๑. การมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง ๖ (อายตนะภายใน ๖ อย่าง) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้หลง ติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไปไม่ให้กิเลสครอบงำใจเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์ทั้ง ๖ (อินทรีย์สังวร)

๒. การประพฤติรักษาพรหมจรรย์ เว้นจากการร่วมประเวณี หรือกามกิจทั้งปวง

๓. การปฏิบัติธรรม คือการรู้และเข้าใจในหลักธรรมเช่นอริยสัจ เป็นต้น ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล และถึงพร้อมด้วยสมาธิ และปัญญาโดยมีจุดหมายสูงสุดที่พระนิพพาน กำจัดกิเลส ละวางทุกสิ่งได้หมดสิ้นด้วยปัญญา

สรุปมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ เป็นสุภามิตในหมู่ที่ ๕ การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า เป็นการทำความเพียรเผาผลาญความชั่ว คือ กิเลสทุกชนิดให้ร้อนตัวทนอยู่ไม่ได้ เกาใจเราไม่ติด ต้องผันหนีไป แล้วใจของเราก็จะผ่องใสหมดทุกข์ การบำเพ็ญตบะทำให้เลิกเป็นคนเอาแต่ใจตัวได้เร็ววัน ทำให้คุณธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นในตัว ทำให้มงคลข้ออื่น ๆ ทั้งหมดเกิดขึ้นกับเรา ทำให้เข้าถึงนิพพานได้เร็ว

มงคลที่ ๓๒ ประพฤติพรหมจรรย์ คือเมื่อบำเพ็ญตบะจนกิเลสเบาบางลงไปแล้ว ต้องตัดโลกียวิสัย ตัดเชื้อไขทุกอย่างริบปลุกฝังคุณธรรมต่างๆ ลงในใจก่อนที่กิเลสจะฟูกกลับมาอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องยกใจออกจากกามอันเป็นที่มาของความเสื่อม และจะนำความทุกข์นำกิเลสมาสู่ใจของเราอีก ดังคำที่ว่า พุรุษุมจริยญ จ มีความหมายว่า ประพฤติพรหมจรรย์ และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบเปรยดังเช่น

มหาสังจกสูตร อุปมาไม้ที่นำไปสีไฟ^{๓๘}

สุภามิตดังกล่าวหมายถึง พระศาสดาตรัสแก่อัครเวสสันนะเรื่อง อุปมา ๓ ข้อ ไว้ว่า

๑. ไม้สดชุ่มยาง แชน้ำ เอาทำไม้สีไฟ สีไฟไม่ติด อุปมาตั้งสมณพราหมณ์ยังมีได้หลักออกจากกาม พอใจในกาม ย่อมไม่ควรเพื่อการตรัสรู้ธรรม

๒. ไม้สดชุ่มยาง วางไว้บนบกไกลจากน้ำ เอามาทำไม้สีไฟ สีไฟไม่ติด อุปมาตั้งสมณพราหมณ์หลักออกจากกามแต่ทางกาย แต่ยังมีใจในกาม ย่อมไม่ควรเพื่อการตรัสรู้ธรรม

๓. ไม้แห้งผาก วางไว้บนบกไกลจากน้ำ เอามาทำไม้สีไฟ สีไฟติด อุปมาตั้งสมณพราหมณ์หลักออกจากกามละ ความพอใจในกาม ย่อมควรเพื่อการตรัสรู้ธรรม

^{๓๘} ม.ม. (ไทย) ๑๕/๑๑๗/๔๖๗.

ซึ่ง คำว่าพรหมจรรย์หมายความว่า การบวชซึ่งละเว้นเมถุน การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุน การประพฤติธรรมอันประเสริฐ ท่านว่าลักษณะของธรรมที่ถือว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์นั้น (ไม่ใช่ว่าต้องบวชเป็นพระ) มีอยู่ดังนี้คือ

๑. ให้ทาน บริจาคทานไม่ว่าจะเป็นทรัพย์ สิ่งของ เงินทอง หรือปัญญา
๒. ช่วยเหลือผู้อื่นในกิจการงานที่ชอบ ที่ถูกที่ควร (เวทยาวัจฉมัย)
๓. รักษาศีล ๕ คือไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่ดื่ม น้ำเมา (เบญจศีล)
๔. มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กับคนที่เราต้องพบปะด้วยทุกคน (อัปมัณฺญา)
๕. งดเว้นจากการเสพกาม (เมถุนวิริติ)
๖. ยินดีในคู่ของตน คือการมีสามีหรือภรรยาคนเดียว (สทาร์สันโดย)
๗. เพียรพยายามที่จะละความชั่ว ไม่ทอดทิ้งในความบากบั่น (วิริยะ)
๘. รักษาซึ่งศีล ๘ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ร่วมประเวณี ไม่พูดปด ไม่ดื่ม น้ำเมา ไม่บริโภคอาหารตั้งแต่เที่ยงวันเป็นต้นไป ไม่ฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่น ใช้ของหอมหรือเครื่องประดับ ไม่นอนบนที่สูงใหญ่ หรุหร่า (อุโบสถ)
๙. ใช้ปัญญาเห็นแจ้งใน ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (อริยธรรม)
๑๐. ศึกษาปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ให้รู้แจ้งเห็นจริง (สิกขา)

สรุปมงคลที่ ๓๒ ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๕ การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า หมายถึงความประพฤติอันประเสริฐ การประพฤติตามคุณธรรมต่าง ๆ ทั้งหมดในพระพุทธศาสนาให้เคร่งครัดยิ่งขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้กิเลสกลับขึ้นมาจากจันทรระทั้งหมตกิเลส

มงคลที่ ๓๓ เห็นอริยสัจ คือ ตั้งใจปฏิบัติธรรมฝึกสมาธิต่อไปอีกอย่างยิ่งยวดจนเข้าถึงธรรมกาย และเห็นอริยสัจคือเห็นความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิต ด้วยธรรมจักษุของธรรมกาย ดังคำที่ว่า อริยสัจจान ทสฺสนํ มีความหมายว่า เห็นอริยสัจ และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเปรยดังเช่น

ติณกัฏฐสูตร ว่าด้วยเหตุเบื้องต้นเบื้องปลายของสงสาร^{๓๕}

สุภายิตดังกล่าวหมายความว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วให้โอวาทเกี่ยวกับ วัฏสงสารว่า หากจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดมิได้ พระองค์ยกตัวอย่าง

^{๓๕} สัจ.น. (ไทย) ๒๖/๕๐๖/๔๕๕.

เปรียบเทียบว่า พันธุ์ไม้เนื้อใหญ่ทั่วทั้งชมพูทวีปเมื่อนำมามัดรวมเป็นมัด ๆ มัดละ ๔ นิ้ว สมมุติว่า แต่ละมัดคือมารดาของมารดาบุรุษไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งพันธุ์ไม้เนื้อใหญ่หมดสิ้นไปจากชมพูทวีป แต่มารดาของมารดานั้นยังไม่มีที่สิ้นสุด เพราะตราบใดที่สัตว์ทั้งหลายยังมีวิชาและตัณหาอยู่ ย่อมเวียนว่ายตายเกิดได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ จากการเกิดนั้น

ซึ่งในหลักธรรมกล่าวว่ายอริยสัจ หมายถึงความจริงอันประเสริฐ หลักแห่งอริยสัจมี อยู่ ๔ ประการตามที่ท่านได้สั่งสอนไว้มีดังนี้

๑. ทุกข์ คือความไม่สบายกายไม่สบายใจ ความเป็นจริงของสัตว์โลกทุกผู้ทุกนาม ต้องมีทุกข์ ๓ ประการคือ การเกิด ความแก่ ความตาย

นอกจากนี้ก็มีความทุกข์ที่เป็นอาการ หรือเกิดจากสภาพแวดล้อมสรุปได้ดังนี้คือ

- ความโศกเศร้า (โศกะ)
- ความรำพันด้วยความเสียใจ (ปริเทวะ)
- ความเจ็บ ไข้ได้ป่วย (ทุกขะ)
- ความเสียใจ (โทมนัสสะ)
- ความท้อแท้ สิ้นหวัง คับแค้นใจ (อุปายาสะ)
- การตรอมใจ ผิดหวังจากสิ่งที่ไม่รัก (อัปปีเยหิ สัมปโยคะ)
- การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก (ปิเยหิ วิปโยคะ)
- ความหม่นหมองเมื่อปรารถนาแล้วไม่ได้สิ่งนั้น (ยัมปิจันัง นลกติ)

๒. สมุทัย คือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ นอกจากเหตุแห่งทุกข์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ต้นตอของทุกข์ก็อยู่ที่ใจของเราด้วยนั่นก็คือความอยาก ท่านว่าเป็นตัณหา ๓ อย่าง ซึ่งแบ่งออกได้ เป็นดังนี้คือ

- ความอยากได้ หมายถึงอยากทุกอย่างที่นำมาสนองสัมผัสทั้ง ๕ และ กามารมณ์ (กามตัณหา)

- ความอยากเป็น คือความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ (ภวตัณหา)
- ความไม่อยากเป็น คือความไม่พอใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ (วิภวตัณหา)

๓. นิโรธ คือความดับทุกข์ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ความหลุดพ้น หรือหมายถึง ภาวะของพระนิพพานนั่นเอง

๔. มรรค คือข้อปฏิบัติ หรือหนทางที่นำไปสู่การดับทุกข์ การเดินทางสายกลาง เพื่อไปให้ถึงการดับทุกข์ คือ มรรคมี ๘ ประการ คือ

- ความเห็นชอบ เช่นความศรัทธาในเบื้องต้นต่อหลักธรรม คำสอน เช่นการเชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วมีจริงเป็นต้น (สัมมาทิฐิ)

- ความคำริชอบ หรือความคิดชอบ มีความคิดที่ถูกต้องตามหลักธรรม เช่นการ
ใช้ปัญญาพิจารณา ความไม่เที่ยงของสังขาร หรือการไม่คิดอยากได้ของเขามาเป็นของเรา เป็นต้น
(สัมมาสังกัปปะ)

- เจริญชอบ คือการปฏิบัติตามหลักธรรม ไม่พูดโกหก ไม่พูดต่อเสียด ไม่พูดคำ
หยาบ ไม่พูดเพื่อเจือเป็นต้น (สัมมาวาจา)

- ทำการชอบ หรือการมีการกระทำที่ไม่ผิดหลักศีลธรรม เช่นไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลัก
ทรัพย์ เป็นต้น (สัมมากัมมันตะ)

- เลี้ยงชีพชอบ คือการทำมาหากินในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียนหรือทำความ
เดือดร้อนให้กับสัตว์หรือผู้อื่น อยู่ในหลักธรรมที่กำหนด เช่น ไม่มีอาชีพค้ำมนุษย์ หรืออาชีพค้า
อาวุธ เป็นต้น (สัมมาอาชีพะ)

- ความเพียรชอบ คือการหมั่นทำนุบำรุงในสิ่งที่ถูกต้อง อาทิเช่นการพยายามละ
กิเลสออกจากใจหรือการพยายามสำรวม กาย วาจา ใจให้ดำเนินตามหลักธรรมของท่าน เป็นต้น
(สัมมาวายามะ)

- ความระลึกชอบ คือมีสติตั้งมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรม เช่นการพึงระลึก
ถึงความตายที่ต้องเกิดกับทุกคน เป็นต้น (สัมมาสติ)

- จิตตั้งมั่นชอบ คือมีจิตที่มีสมาธิ ไม่วอกแวกหรือคิดฟุ้งซ่าน และการทำสมาธิ
ภาวนาตามหลักการที่ท่านได้บัญญัติแนะนำเอาไว้ (สัมมาสมาธิ)

๕. การทำให้แจ้งในพระนิพพาน

นิพพาน คือ ภาวะของจิตที่ดับกิเลสได้หมดสิ้น หลุดจากอำนาจกรรม และไม่
ต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏอีก ซึ่งก็คือพ้นจากทุกข์นั่นเอง

ท่านว่าลักษณะของนิพพานมีอยู่ ๒ ระดับดังนี้คือ

๑. การดับกิเลสขณะที่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่ หรือการเข้าถึงนิพพานขณะที่ยังมี
ชีวิตอยู่ สอปาทีเสสนิพพาน

๒. การดับกิเลสที่ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่เลย คือการที่ร่างกายเราแตกดับแล้ว ไป
เสวยสุขอันเป็นอมตะในพระนิพพาน (ตรงนี้ไม่สามารถอธิบายให้กระจ่างมากไปกว่านี้ได้) -อนุ
ปาทีเสสนิพพานการที่จะเข้าถึงพระนิพพานได้ ก็ต้องปฏิบัติธรรมและเจริญสมาธิภาวนาจนถึงขั้น
สูงสุด

สรุปมงคลที่ ๓๓ เห็นอริยสัจจ์ เป็นสุภายิตินหมู่ที่ ๕ การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัด
กิเลสให้สิ้นไป ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า อริยสัจจ์คือความจริงอันประเสริฐ ความจริงอันทำให้บุคคล

ผู้เห็นเป็นผู้ประเสริฐ คือได้เห็น ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจต่าง ๆ สมุทัย สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ นิโรธ ความดับทุกข์ และมรรค วิธีปฏิบัติเพื่อไปสู่ความดับทุกข์

มงคลที่ ๓๔ ทำพระนิพพานให้แจ้ง คือเมื่อเห็นอริยสัจจ์ในเบื้องต้นแล้ว ก็ตั้งใจเจริญภาวนาต่อไป ประคองใจหยุดนิ่งไปเรื่อย ๆ พิจารณาอริยสัจจ์ไปตามลำดับให้ละเอียดอ่อนยิ่งขึ้น จนทำนิพพานให้แจ้งได้ กิเลสต่างๆ ก็ค่อย ๆ ร่อนหล่นไปจากใจตามลำดับ จนหมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ดังคำที่ว่า นิพพานนสจฺฉิกิริยา มีความหมายว่า ทำพระนิพพานให้แจ้ง และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบเปรยดังเช่น

พาหิยสูตร ว่าด้วยการตรัสถึงที่สุดแห่งทุกข์^{๔๐}

สุภายิตต์ถกกล่าวหมายความว่าพาหิยะเดินทางด้วยเรือ ในระหว่างทางเรือแตกกลางมหาสมุทร ถูกคลื่นซัดมาถึงท่าสุปปราระ ไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ คนทั้งหลายเห็นแล้วเข้าใจว่าท่านเป็นพระอรหันต์ ทำให้ท่านสำคัญตนผิดไป คิดว่าตนเองเป็นพระอรหันต์จริง ๆ มหาพรหมที่เคยเป็นเพื่อนกันมาในอดีต ได้มาเตือนให้ทราบความจริง แล้วแนะนำให้ไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้พบพระศาสดาขณะบิณฑบาตแล้วได้ฟังธรรมว่า เมื่อเห็นจงสັกแต่ว่าเห็น เมื่อฟังจงสັกแต่ว่าฟัง เมื่อได้ยินจงสັกแต่ว่าได้ยิน เมื่อรู้จงสັกแต่ว่ารู้ เมื่อจบพระคาถาท่านได้บรรลุอรหัตผลแล้วขอบวช ขณะที่กำลังหาเครื่องบริขารเพื่อใช้บวช ได้ถูกวัวแม่ลูกอ่อนขวิดตาย ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงคดีของพาหิยทารุจริยะ พระศาสดาตรัสว่าท่านปรินิพพานแล้ว

ต่อมาพระศาสดาทรงเปล่งอุทานว่า ดิน น้ำ ไฟ และลม ย่อมไม่หลั่งลงในนิพพานธาตุ ในนิพพานธาตุนั้นดาวทั้งหลายย่อมไม่สว่าง พระอาทิตย์ทั้งหลายย่อมไม่ปรากฏ พระจันทร์ย่อมไม่สว่าง ความมืดย่อมไม่มี ก็เมื่อใดพราหมณ์ชื่อว่าเป็นมุนี เพราะรู้ (สัจจะ ๔) แล้วด้วยตน เมื่อนั้นพราหมณ์ย่อมหลุดพ้นจากรูปและอรูปรูป จากสุขและทุกข์ ท่านพระพุทธโฆษาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านเป็นพระอรหันต์ขั้นปฏิสัมภิทาญาณท่านอธิบายถึงการระลึกถึงคุณพระนิพพาน โดยท่านยกบาลี ๘ ข้อ ไว้เป็นแนวเครื่องระลึก ดังจะนำมาเขียนไว้เพื่อเป็นเครื่องอุปกรณ์ในการระลึกดังต่อไปนี้

ในบาลีปรารภพระนิพพาน ๘ มีดังนี้

๑. มทนินมุตโน แปลว่า พระนิพพานอย่าเสียซึ่งความเมา มีความเมาในความเป็นคนหนุ่ม และเมาในชีวิต โดยคิดว่าตนจะไม่ตายเป็นต้น ให้สิ้นไปจากอารมณ์ คือคิดเป็นปกติเสมอว่าชีวิตนี้ไม่มีอะไรแน่นอนโลกนี้ทั้งสิ้น มีความฉิบหายเป็นที่สุด

^{๔๐} พุ.อุ. (ไทย) ๔๔/๑๒๔/๕๐๗.

๒. ปิปาสวินโย แปลว่า พระนิพพาน บรรเทาซึ่งความกระหาย คือความใคร่กำหนดยินดีในกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และการถูกต้องสัมผัส

๓. อาลยสมุคฺฆาโต แปลว่า พระนิพพาน ถอนเสียซึ่งอาลัยในกามคุณ ๕ หมายความว่า ท่านที่เข้าถึงพระนิพพาน คือมีกิเลสสิ้นแล้วย่อมไม่ผูกพัน ในกามคุณ ๕ เห็นกามคุณ ๕ เสมือนเห็นซากศพ

๔. วัฏฏปิจฺเจโท แปลว่า พระนิพพาน ตัดเสียซึ่งวนสาม คือ กิเลสวัฏ ได้แก่ ตัดกิเลสได้สิ้นเชิง ไม่มีความมัวเมาในกิเลสเหลืออยู่แม้แต่น้อย กรรมวัฏ ตัดกรรมอันเป็นบาปอกุศล วิปากวัฏคือตัดผลกรรมที่เป็นอกุศลได้สิ้นเชิง

๕. ตัณหักขโย, วิราโค, นิโรโธ แปลว่า นิพพานธรรมนั้น ถึงความสิ้นไปแห่งตัณหา ตัณหาไม่กำเริบอีก มีความหน่ายในตัณหาไม่มีความพอใจในตัณหาอีก ดับตัณหาเสียได้สนิท ตัณหาไม่กำเริบขึ้นอีกได้แม้แต่น้อย

๖. นิพพานัง แปลว่า ดับสนิทแห่งกิเลส ตัณหา อุปาทาน กรรมอำนาจทั้ง ๔ นี้ ไม่มีโอกาสจะให้ผล แก่ท่านที่มีจิตเข้าถึงพระนิพพานแล้วได้อีก ตามข้อปรากฏว่ามีเพียง ๖ ข้อ ความจริงข้อที่ ๕ ท่านรวมไว้ ๓ อย่าง คือ ตัณหักขโย ๑ วิราโค ๑ นิโรโธ ๑ ข้อนี้รวมกันไว้เสีย ๓ ข้อแล้วทั้งหมดจึงเป็น

๘ ข้อพอดี ท่านลงในแบบว่า ๘ ก็เขียนว่า ๘ ตามท่าน ความจริงเมื่อท่านจะรวมกันท่านน่าจะเขียนว่า ๖ ข้อก็จะสิ้นเรื่อง เมื่อท่าน เขียนเป็นแบบมาอย่างนี้ ก็เขียนตามท่าน

ท่านสอนให้ตั้งจิตกำหนดความดีของพระนิพพาน ตามในบาลีทั้ง ๘ แม้ข้อใด ข้อหนึ่งก็ได้ตามความพอใจ แต่ท่านก็แนะไว้ในที่เดียวกันว่า บริกรรมภาวนาว่า "นิพพานัง" นั้นแหละคืออย่างยิ่งภาวนาไป จนกว่าจิตจะเข้าสู่อุปจารฌาน โดยที่จิตระงับนิวรณ์ ๕ ได้สงบแล้ว เข้าถึงอุปจารฌานเป็นที่สุด ธรรมฐานนี้ ที่ท่านกล่าวว่าได้ถึงที่สุด เพียงอุปจารฌานก็เพราะ เป็นธรรมฐานละเอียดสุขุม และใช้อารมณ์ใคร่ครวญเป็นปกติ ธรรมฐานนี้จึงมีกำลังไม่ถึงฌาน

อานิสงส์ที่ใช้อารมณ์ใคร่ครวญถึงพระนิพพานนี้มีผลมาก เป็นปัจจัยให้ละอารมณ์ที่คลุกเคล้าด้วยอำนาจกิเลส และตัณหา เห็นโทษในวัฏฏะ เป็นปัจจัยให้แสวงหาทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ อันเป็นปฏิบัติไปสู่พระนิพพาน เป็นธรรมฐานที่นักปฏิบัติได้ผลเป็นกำไร เพราะเป็นปัจจัยให้เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้อย่างสบาย ขอท่านนักปฏิบัติจงสนใจธรรมฐานกองนี้ให้มาก ๆ และแสวงหาแนวปฏิบัติ ที่เข้าตรงต่อพระนิพพานมาปฏิบัติ ท่านมีโอกาสจะเข้าสู่พระนิพพานได้อย่างไม่ยากนัก เพราะระลึกนึกถึงพระนิพพานเป็นอารมณ์นี้ เป็นองค์หนึ่งในองค์สามของพระโสดาบัน ชื่อว่าท่านก้าวเข้าไปเป็นพระโสดาบันหนึ่งในสามขององค์พระโสดาบันแล้วเหลืออีกสองต้องควรแสวงหาให้ครบถ้วน

พระนิพพานไม่สูญ ท่านนักปฏิบัติได้กำหนดกรรมฐานในอุปสมานุสสนีแล้ว ท่านอาจจะต้องประสบกับปัญหาอยู่เสมอ ในเรื่องพระนิพพานอีกตอนหนึ่ง เพราะบรรดานักคิดนักแต่งทั้งหลาย ได้พากันโฆษณาหลายร้อยปีแล้วว่า พระนิพพานเป็นสภาพสูญ แต่พอมาอ่านหนังสือของพระอรหันต์ท่านเขียนคือหนังสือวิสุทธิ-มรรค ท่านกลับยืนยันว่า พระนิพพานไม่สูญ ดังท่านจะเห็นตามบาลีทั้ง ๘ ที่ท่านยกมาเป็นองค์ภาวานา นั้น คือ มทนิมุตโท พระนิพพานตัดความเมาในชีวิต ปีปาสวินโย นิพพานบรรเทาความกระหายใน กามคุณ ๕ อาลยสมุคฺชาโต พระนิพพานถอนอาลัยในกามคุณ ๖ ฏฐปฺจเโท พระนิพพานตัดดวงสามเฝ้า หักขโย พระนิพพานมีต้นหาสิ้นแล้วหรือสิ้นต้นหาแล้วเข้าสู่นิพพาน วิราโค มีความเบื่อหน่ายในต้นหานิโร โธ ดับต้นหาได้สนิทแล้ว โดยต้นหาไม่กำเริบอีก นิพพานัง มีความดับสนิทแล้วจากกิเลส ต้นหา อุปาทานกรรม อันเป็นเหตุให้เกิดอีกในวัฏสงสาร

สรุปมงคลที่ ๓๔ ทำนิพพานให้แจ้ง เป็นสุภายิตินหมู่ที่ ๕ การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า นิพพานคือความดับ ความสูญ คือการดับกิเลส ดับทุกข์ สูญจากกิเลส สูญจากทุกข์ หรือความพ้นทุกข์ทั้งหลายเข้าไปไม่ถึง อยู่พ้นกฎของไตรลักษณ์ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด ไม่มีแก่เจ็บตาย เทียงแท้แน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นบรมสุขเกิดขึ้นด้วยอำนาจการปฏิบัติธรรม ตั้งใจเจริญภาวนา

คำอธิบาย มงคลหมู่ที่ ๑๐ ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส ในมงคลหมู่สุดท้ายนี้ผู้รจนา ขอนำพระสูตรที่ใช้ในผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลสให้พร้อมได้เนื้อความว่าจะได้เห็นการปฏิบัติมาแล้วว่าเกิดผลการปฏิบัติอย่างไร สามารถขยายความได้ว่า เมื่อเราปฏิบัติฝึกฝนตนเองจนกิเลสต่างๆ ร้อนหลุดไปจากใจแล้ว เราก็อาจบรรยายสภาพจิตของเราในขณะนั้นได้หลายลักษณะในมงคลทั้ง ๔ มงคลดังนี้

มงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม คือมีความหนักแน่นเหมือนขุนเขา ไม่ยินดียินร้ายในลาภ ยศ สรรเสริญ สุขหรือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์อีกต่อไป ดังคำที่ว่า มุจฺจฺสุสฺส โลภมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ มีความหมายว่า จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบประดังเช่น

โลกธรรมสูตร และโลกวิปตติสูตร เรื่องราวประจำโลก^{๔๐}

^{๔๐} อัง.อัฐก. (ไทย) ๓๗/๓๐๘,๓๑๐/๕๑๗.

สุภาษิตดังกล่าวหมายถึง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย โลกธรรม ๘ ประการนี้ย่อมหมุนไปตามโลกและโลกย่อมหมุนไปตามโลกธรรม ๘ ประการคือ ๑. ลาภ ๒. ความเสื่อมลาภ ๓. ยศ ๔. ความเสื่อมยศ ๕. นินทา ๖. สรรเสริญ ๗. สุข ๘. ทุกข์

ซึ่งในโลกธรรม ๘ ประการนี้มีสภาพไม่เที่ยงไม่แน่นอน มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ท่านผู้เป็นนักปราชญ์มีสติ ทราบธรรมเหล่านั้นแล้วพิจารณาเห็นว่ามี ความแปรปรวนเป็นธรรมดา ธรรมอันน่าปรารถนา ย่อมย้ายจิตของท่านไม่ได้ ท่านย่อมไม่ยินร้ายต่ออนิฏฐารมณ์ ท่านกำจัดความยินดีและความยินร้ายเสียได้จนไม่เหลืออยู่ อนึ่งท่านทราบทางนิพพานอันปราศจากทุกข์ ไม่มีความเศร้าโศก เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ

ซึ่งคำว่าโลกธรรม มีความหมายถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำบนโลกนี้ ซึ่งเราไม่ควรมัวจิตหวั่นไหวต่อสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ท่านว่าลักษณะของโลกธรรมมี ๔ ประการคือ

๑. การได้ลาภ เมื่อมีลาภผลก็ย่อมมีความเสื่อมเป็นธรรมดา มีแล้วก็ย่อมหมดไปได้ เป็นแค่ความสุขชั่วคราวเท่านั้น

๒. การได้ยศ ยศฐาบรรดาศักดิ์ล้วนเป็นสิ่งสมมุติขึ้นมาทั้งนั้น เป็นสิ่งที่คนยอมรับกันว่าเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ พอหมดยศก็หมดบารมี

๓. การได้รับการสรรเสริญ ที่ใดมีคนนิยมชมชอบ ที่นั่นก็ย่อมต้องมีคนเกลียดชัง เป็นเรื่องธรรมดา การถูกนินทาจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติ

๔. การได้รับความสุข ที่ใดมีความสุขที่นั่นก็จะมีทุกข์ด้วย มีความสุขแล้วก็อย่าหลงระเริงไปจนถึงความทุกข์ที่แฝงมาด้วย

การทำให้จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม มีวิธีดังนี้คือ

๑. ใช้ปัญญาพิจารณา โดยตั้งอยู่ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา พิจารณาอยู่เนืองๆ ถึงหลักธรรมต่างๆ

๒. เจริญสมาธิภาวนา ใช้กรรมฐานพิจารณาถึงความเป็นไปในความไม่เที่ยงในสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก และสังขาร

สรุปมงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม เป็นสุภาษิตในหมู่ที่ ๑๐ ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า สภาพจิตของผู้ที่บำเพ็ญให้แจ้งแล้ว มีใจตั้งมั่น เกิดความมั่นคงหนักแน่นดุจขุนเขา เป็นอุเบกขาวางเฉยได้ เพราะรู้เท่าทันว่าเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นมันไม่เที่ยง ไม่จริงยั่งยืนอะไร ลาภมิได้ก็เสื่อมได้ และในที่สุดก็ต้องเสื่อมหายไปเป็นธรรมดาตามกฎของไตรลักษณ์

มงคลที่ ๓๖ จิตไม่โศก คือหลุดพ้นจากยางเหนียวแห่งบ่วงสินหา ไม่ลุ่มหลงในความรักอีกต่อไป มีใจที่อึมเิบ ไม่แห้งผาก ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง ดังคำที่ว่า โสก มีความหมายว่า จิตไม่โศก และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

วิชาสาสูตร ว่าด้วยรักมีเท่าไรทุกข์ก็มีเท่านั้น^{๔๒}

สุภามิตต์กล่าวหาความว่า มหาอุบาสิกาวิสาขามีหลานคนหนึ่งซึ่งเป็นที่รักที่ชอบใจของนางเป็นอย่างมาก ต่อมาได้เสียชีวิตลง นางเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ได้ไปเฝ้าพระศาสดาโดยหวังว่าจะได้ฟังธรรมเพื่อคลายความทุกข์ลงบ้าง พระศาสดาทรงทราบถึงความยินดีในวิญญูของนาง เพื่อให้นางคลายจากความทุกข์ลง จึงได้ทรงแสดงธรรมแก่นางว่า ขึ้นชื่อว่าทุกข์นั้นมีสิ่งที่รักเป็นเหตุ สิ่งที่มีรักมีประมาณเพียงใด ทุกข์ก็มีประมาณเพียงนั้น แต่ถ้าผู้ใดไม่มีสิ่งที่รัก ผู้นั้นก็ไม่มีทุกข์หรือไม่มีความเศร้าโศกเลย ท่านว่ามีเหตุอยู่ ๒ ประการที่ทำให้จิตเราต้องโศกเศร้าคือ

๑. ความโศกเศร้าที่เกิดเนื่องมาจากความรัก รวมถึงรักสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทองด้วย

๒. ความโศกเศร้าที่เกิดจากความใคร่

การทำให้จิตใจไม่โศกเศร้านั้น มีข้อแนะนำดังนี้

๑. ใช้ปัญญาพิจารณาอยู่เนืองๆ ถึงความไม่เที่ยงในสิ่งของทั้งหลาย และร่างกายของเรา

๒. ไม่ยึดมั่นในตัวตน หรือความจริงยั่งยืน ในคนหรือสิ่งของว่าเป็นของเรา

๓. ทุกอย่างในโลกล้วนเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ แม้ร่างกายเราก็ใช้เป็นที่อาศัยชั่วคราวเท่านั้น

๔. คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่เที่ยงด้วยกันทั้งนั้น

สรุปมงคลที่ ๓๖ จิตไม่โศก เป็นสุภามิตต์ในหมู่ที่ ๑๐ ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ถ้าหมั่นทำสมาธิ เจริญมรณานุสติเป็นประจำ ก็จะทำให้ความรักเรามีอิทธิพลเหนือใจเราไม่ได้มาก มีสติ มีความเด็ดเดี่ยว ก็จะมีจิตโศกน้อยกว่าคนทั่วไป อาการไม่หนักหนาสาหัสนัก เพราะนึกถึงความตายแล้วทำให้ใจคลายออกจากรัก ซึ่งเป็นต้นทางของความโศก พอคิดว่าเราเองก็ต้องตาย จะตายเมื่อไรก็ไม่รู้ เท่านั้นที่เริ่มจะได้คิด ความโศกความรักเริ่มหมดไปจากใจ มีสติมาพิจารณาตนเอง

มงคลที่ ๓๗ จิตปราศจากฐฐิ คือกิเลสต่างๆ ทั้งหยาบทั้งละเอียดร่อนหลุดไปจากใจหมด เหมือนหยาดน้ำตกจากใบบัวอย่างนั้น ดังคำที่ว่า วิริช มีความหมายว่า จิตปราศจากฐฐิ และมี

^{๔๒} บุ.อุ. (ไทย) ๔๔/๗๘๕/๕๒๗.

ถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น ธรรมที่ต้องละ ๑๔ ประการคือ^{๔๗}
 ๑. โกรธ ๒. ผูกโกรธ ๓. ลบหลู่คุณท่าน ๔. ตีเสมอ ๕. ริษยา ๖. ตระหนี่ ๗. มายา ๘. โอ้อวด
 ๙. หัวดี ๑๐. แข่งดี ๑๑. ถือตัว ๑๒. คูหมิ่นท่าน ๑๓. มัวเมา ๑๔. ประมาท กล่าวถึงลักษณะ
 หน้าที่และผลที่ปรากฏของธรรมที่ต้องละ ๑๔ ประการ

ส่วนที่ต้องไม่กระทำนั้นเป็น กิเลส ก็คือสิ่งที่ทำให้เกิดความเศร้าหมอง ซึ่งได้แก่
 ความโลภ ความโกรธ ความหลง ท่านได้แบ่งประเภทของกิเลสออกเป็นดังนี้ คือ

๑. รากะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

- ความโลภอย่างแรงจนแสดงออกมา เช่นการลักขโมย ปล้น จี๋ ข่มขืนกระทำ
 ข้ำเรา เป็นต้น (อภิขณาวิสมโลภะ)

- ความเพ่งเล็งจะเอาของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง มีใจอยากได้ของคนอื่นแต่ยังไม่
 ถึงกับแสดงออก (อภิขณา)

- ความอยากได้ในทางไม่ชอบ เช่นการขอมรับสินบน การทุจริตเพื่อแลกกับการ
 มีทรัพย์ เป็นต้น (ปาปิจณา)

- ความมักมากเห็นแก่ได้ ด้วยการเอามาเป็นของตนจนเกินพอดี เอาประโยชน์ใส่
 ตัวโดยไม่คำนึงถึงคนอื่น (มหิจณา)

- ความยินดีในกาม ก็คือยังไม่สามารถละกิจกรรมทางเพศได้ ยังมีความรู้สึก มี
 แรงกระตุ้น มีความพอใจในเรื่องเพศ (กามระคะ)

- ความยินดีในรูปธรรมอันปราณีต ก็คือติดอยู่ในอารมณ์ของรูปमाण ปรารณา
 ในรูปของภพเมื่อทำสมาธิขั้นสูงขึ้นไป (รูปราคะ)

- ความยินดีในอรูปรमाण ก็คือติดอยู่ในอารมณ์ของอรูปรमाणเมื่อทำสมาธิถึงภพ
 ของอรูปรพรม (อรูปราคะ)

๒. โทสะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

- พยาบาท คือการผูกใจอาฆาต มีใจที่ไม่หวังดี การจองเวร

- โทสะ คือการคิดประทุษร้าย เนื่องด้วยมีใจพยาบาทแล้วก็มีใจคิดหมายทำร้าย

- โกรธ คือความโกรธ ความเดือดร้อนใจ ซึ่งล้วนเป็นเหมือนไฟที่เผาตัวเอง

- ปฏิฆะ คือความขัดใจ ความไม่พอใจอันทำให้อารมณ์หงุดหงิด

๓. โมหะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

- ความเห็นผิดเป็นชอบ เช่นการไม่เชื่อในเรื่องบาป เรื่องบุญ เป็นต้น (มิจฉาทิฐิ)

^{๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๗/๒๕๓/๕๓๓.

- ความหลงผิด ไม่รู้ตามความเป็นจริง (โมหะ)
- การเห็นว่ามีตัวตน เช่นการเชื่อในสิ่งที่มองเห็นด้วยตาเปล่าเท่านั้น (สังกายทิฏฐิ)
- ความสงสัย คือสงสัยในพระธรรม คำสั่งสอนในเรื่องการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ (วิจิกิจฉา)
- การยึดถืออย่างมงาย เช่นการไปกราบไหว้สัมพะเวสีที่อยู่ตามต้นไม้ ขอลาก เป็นต้น (สัทพตปรามาส)
- ความถือตัว คือการสำคัญตัวเองผิดว่าเป็นอย่างโน้นเป็นอย่างนี้ (มานะ)
- ความฟุ้งซ่าน คือการที่จิตใจวอกแวก คิดไม่เป็นสาระ ไม่อยู่กับร่องกับรอย ไม่มีสมาธิ หรือการทำสมาธิไม่นิ่ง (อุทธัจจะ)
- ความไม่รู้จริง คือการที่รู้แค่ผิวเผิน หรือการที่กตัญญูตัวเอง ไม่ปฏิบัติตามหลักพระธรรม ยังไม่เกิดปัญญา (อวิชชา)

โทษของการมีกิเลสดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้สั้นๆ ดังนี้คือ

๑. รากะ มีโทษน้อย แต่คลายช้า
๒. โทสะ มีโทษมาก แต่คลายเร็ว
๓. โมหะ มีโทษมาก แต่คลายช้า

สรุปมงคลที่ ๓๖ จิตปราศจากธุลี เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๑๐ ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า จิตที่หมดกิเลสแล้วทั้งหยาบทั้งละเอียดอย่างถอนรากถอนโคน ไม่มีทางพินกลับเข้ามาในใจได้อีก ทำให้จิตสะอาดผ่องใสนุ่มนวลควรแก่การงาน ได้แก่จิตของพระอรหันต์ ต้องไม่ประมาทในการทำความดี ตั้งใจทำสมาธิภาวนา ไปตามลำดับไม่ย่อท้อ สักวันหนึ่งก็คงจะทำใจหยุดใจนิ่งเกิดปัญญา เห็นอริยสัจจ์ ทำนิพพานให้แจ้ง และกำจัดธุลีกิเลสทั้งหลายให้ล่อนหลดไปจากใจ

มงคลที่ ๓๗ จิตเกษม คือมีความสุขปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งหลายอันเนื่องจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารสามารถตัดโยคะ เครื่องผูกมัดไว้ไปในภพทั้งสามได้ขาดสะบั้นโดยสิ้นเชิง จึงมีอิสระเต็มที่ มีใจที่สะอาดผ่องใสบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง เข้านิพพานตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเหล่าพระอรหันตสาวกทั้งหลาย ดังคำที่ว่า เขมม มีความหมายว่า จิตเกษม และมีถ้อยคำที่ยกตัวอย่างมาจากพระสูตรเป็นการเปรียบเทียบดังเช่น

ภยสูตร ว่าด้วยขอมตาปุตติกภัย ๓ อย่าง^{๔๔}

สุภายิตดังกล่าวหมายความว่า ผู้ที่ถูกศัตรูรบกวนขังอยู่ เมื่อได้รับอิสรภาพหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการ ย่อมมีอิสระเสรี มีความสุขกายสบายใจฉับใจ ผู้ที่ทำนิพพานให้แจ้งแล้ว หลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย ก็ย่อมมีจิตเกษมฉับนั้น

ในที่นี้เกษม หมายถึงมีความสุข สบาย หรือสภาพที่มีจิตใจที่เป็นสุข มีจิตเกษมก็คือว่ามีจิตที่เป็นสุขในที่นี้หมายถึงการละแล้วซึ่งกิเลสที่ท่านว่าไว้ว่าเป็นเครื่องผูกอยู่ ๔ ประการคือ

๑. การละกามโยคะ คือการละความยินดีในวัตถุ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเรียกว่ากามคุณ ซึ่งประกอบด้วย รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส

๒. การละภวโยคะ คือการละความยินดีในภพ โดยให้เห็นว่าสิ่งใดๆในโลกล้วนไม่เที่ยงแท้ หรือคงอยู่ตลอดไป

๓. การละทิฏฐิโยคะ คือการละความยินดีในความเห็นผิดเป็นชอบ โดยให้ดำเนินตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวมาแล้ว

๔. การละอวิชาโยคะ คือการละความยินดีในอวิชาทั้งหลาย ความไม่รู้ทั้งหลาย โดยให้มุ่งปฏิบัติเพื่อปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง

สรุปมงคลที่ ๓๘ จิตเกษม เป็นสุภายิตในหมู่ที่ ๑๐ ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า สภาพจิตที่หมดกิเลสแล้ว ผู้ที่มีใจจรดนั่งอยู่ในนิพพานตลอดเวลา

๓.๓.๓ สรุปประโยชน์ของวาจาสุภายิตในมงคลสูตร

ดังนั้น จากการศึกษาวาจาสุภายิตในมงคลสูตรที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวกันมานานเป็นคติสอนใจ ที่นำมาใช้กับมงคลสูตรที่มีความหมายในแต่ละมงคล เป็นเหตุแห่งความเจริญที่เกิดเป็นสิริมงคล เป็นพระสูตรในพระพุทธศาสนาที่มีมาจากพระไตรปิฎก วาจาสุภายิตในมงคลสูตรทั้ง ๓๘ ประการ เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายเป็นคำคล้องจอง เมื่อออกเสียงทำให้เกิดความไพเราะไม่ยาวเกินไป กระชับรัด ในแต่ละข้อมีความหมายโดยรวมเมื่อลงมือปฏิบัติจะเป็นมงคลแก่ผู้ปฏิบัติตามอย่างแท้จริง โดยใช้หลักปฏิบัติตามลำดับอายุของมนุษย์ ๓ ช่วงอายุ คือ

ช่วงที่ ๑ ปฐมวัย กำหนดว่ามนุษย์ที่มีอายุไม่เกิน ๒๕ ปี ข้อที่ควรปฏิบัติตามตั้งแต่ข้อที่ ๑-๑๐ เมื่อลงมือปฏิบัติตามจะเป็นคนดี สังคมจะให้การต้อนรับ

ช่วงที่ ๒ มัชฌิมวัย กำหนดว่ามนุษย์ที่มีอายุตั้งแต่ ๒๖-๕๐ ปี ตั้งแต่ข้อที่ ๑๑-๓๐ ข้อควรปฏิบัติเป็นวัยที่ต้องดำเนินชีวิตตามลำพังไม่ต้องพึ่งบิดามารดา มีความรับผิดชอบใน

^{๔๔} อัง.ติก. (ไทย) ๓๔/๒๕๕/๕๕๕.

การดำรงชีวิต เป็นวัยที่ตั้งตัว ตั้งหลักฐาน เมื่อลงมือปฏิบัติตามมงคลสูตรแล้วจะประสบความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง ไม่ประสบความสำเร็จ ไม่ประสบความสำเร็จ เริ่มจากคำสอนให้บำรุงบิดามารดา เพื่อแสดงความกตัญญู ช่วงที่ ๓ ปัจฉิมวัย กำหนดว่ามนุษย์มีอายุตั้งแต่ ๕๑ ปี ถึงสิ้นอายุขัย ในมงคลสูตรอธิบายว่า เป็นระยะชีวิตที่ต้องช่วยตัวเองเพราะเดินทางเข้าสู่บั้นปลายของชีวิต วิธีช่วยตัวเอง นับว่าดีที่สุดคือ การหาโอกาสฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ด้วยการวิปัสสนากรรมฐาน การปฏิบัติตามมงคลของพระพุทธองค์ โดยปฏิบัติใน ๘ ข้อคือ ข้อ ๓๑ ถึง ๓๘ เมื่อทำตามคำสอนในมงคลสูตรแล้ว คือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด โดยสั่งสอนให้ตระหนักว่า “การเกิดเป็นทุกข์” มงคลสูตรในช่วงนี้จะใช้คำที่เน้นเรื่องชี้ให้เห็นถึงอริยสัจ ไม่ใช้จิตหวนไหวในโลภกรรมไม่ให้จิตเศร้าหมอง เมื่อได้อ่านแล้วฝึกปฏิบัติได้ไม่ยาก เกิดความเข้าใจในภาษาที่ใช้ จำนวนข้อปฏิบัติก็ไม่มากเกินไปมีเพียง ๘ ข้อ

วจาสุภาษิตในมงคลสูตรทั้ง ๓๘ ประการ ตามช่วงอายุที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นคำสอนที่เป็นวจาสุภาษิตในมงคลสูตรทั้ง ๓๘ ข้อนั้น แบ่งได้เป็น ๑๐ หมู่ ๕ หมู่แรกเป็นข้อปฏิบัติในการสร้างชีวิต เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องพบต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ส่วน ๕ หมู่หลังเป็นการฝึกใจโดยตรง ซึ่งเมื่อใครทำตามหลักมงคล ๕ หมู่แรกได้แล้วคุณสมบัติ ๕ ข้อที่เราต้องการก็จะเกิดขึ้น

จากคุณลักษณะของมงคลสูตร ๓๘ นั้น ชี้ให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติตามมงคล ๓๘ ประการ มงคล ๓๘ ประการ เป็นมงคลชีวิตที่สอนให้รู้ว่าความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เกิดจากการประพฤติปฏิบัติของตนเองทั้งสิ้น หาได้เกิดจากผู้อื่น สิ่งอื่น หรือวัตถุ โขลกกลางใดๆ ที่มาจากภายนอกไม่ คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่ยึดหลักเหตุผลอาจพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติ สอนให้พิจารณาด้วยเหตุผลก่อนแล้วจึงเชื่อ ดังนั้น มงคลหรือข้อปฏิบัติทั้ง ๓๘ ข้อ ล้วนแต่เป็นคำนิยามอันพึงยึดถือ หรือนำประพฤติปฏิบัติ เพราะจะทำให้บุคคลเจริญก้าวหน้า และทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าตามไป

๑. ผลของวจาสุภาษิตสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความรู้ เพราะเป็นคำพูดที่แสดงความจริงหรือสัจธรรมของธรรมชาติ ซึ่งบุคคลทั่วไปไม่สามารถมองเห็นได้ เพราะถูกอวิชชาปิดบังจักษุไว้ แต่เมื่อได้ฟังวจาสุภาษิตที่ผู้รู้ชี้แนะแนวทางให้และได้ลงมือปฏิบัติตาม จึงทำให้เห็นแจ้งในสัจธรรมและปฏิบัติต่อธรรมชาติได้ถูกต้อง ดังนั้นวจาสุภาษิตจึงมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้ผู้ฟังแสดงปฏิกริยาสนับสนุนหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อบางสิ่งบางอย่าง ต่อบุคคลบางคน หรือต่อสิ่งแวดล้อม เมื่อเราได้รับการแนะนำจากกัลยาณมิตร และมีความคิดอย่างแยบคายใคร่ครวญถึงเหตุผล คุณโทษ ก็จะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง แล้วตัดสินใจเพื่อทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความรู้แจ้งเห็น

จริง ก็จะได้ชื่อว่าเป็นบุคคลผู้มีปัญญา ตามธรรมชาติปัญญาเป็นสภาวะที่สามารถจะจัดปัญหาทุกสิ่งทุกอย่างให้หมดไปได้ เพราะเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข แม้ผู้รู้ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นก็สรรเสริญว่า “ปัญญาประเสริฐสุด ปัญญาเป็นกำลังที่ประเสริฐเป็นเลิศกว่ากำลังทั้งปวง”

ส่วนบุคคลผู้ฟังวาจาสุภาษิตจากพระพุทธเจ้าแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ระดับสูง คือเปลี่ยนจากปุถุชนเป็นอริยบุคคลในทันที ดังที่กล่าวในคำสอนของมงคลสูตร เป็นวาจาสุภาษิตที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้นเป็นเสมือนแสงสว่างที่ช่วยส่องนำทางชีวิตของมนุษย์ที่มีมดมนให้สว่างไสว ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะวาจาสุภาษิตนั้นเข้าไปเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้ฟัง ซึ่งจะทำให้เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น จนกระทั่งสามารถรู้ทั่วถึงความจริงหรือรู้ตรงตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์มีความรู้คือปัญญาเป็นเครื่องดำเนินชีวิต จะทำพุดคิดอะไร ย่อมเป็นไปในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ และทำให้แสดงทัศนคติความคิดเห็นออกมาดีมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นตลอดถึงสังคมและประเทศชาติต่อไป

๒. ผลของวาจาสุภาษิตสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปรับสภาพจิตให้มีความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลหรือรู้แจ้งตามความเป็นจริงแล้ว จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติคือความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ ลัทธิ ทฤษฎีดั้งเดิมที่เคยได้รับรู้มา อาทิ เปลี่ยนจากความไม่รู้เป็นความรู้ ความยึดถือเป็นการปล่อยวาง หรือเปลี่ยนจากความรัก โกรธเกลียด เป็นความสงสาร เป็นต้น สามารถทำให้เปลี่ยนจากปุถุชนคนธรรมดากลายเป็นอริยบุคคล จะเห็นได้ว่าวาจาสุภาษิตทำให้ผู้รับฟังเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตต่างจากเดิม คือ จากหมกมุ่นเป็นปล่อยวาง จากไม่ดีเป็นดี จากวุ่นวายกลายเป็นสงบสุข มองเห็นทางดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หรือเห็นทางดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน มีการบริหารกายกับจิตให้เป็นไปด้วยความสุขในปัจจุบัน ทัศนคติที่ดีนี้จะส่งผลให้แสดงออกมาทางกายและวาจาที่เรียกว่าพฤติกรรมต่อไป

๓. ผลของวาจาสุภาษิตสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กิริยามารยาทหรือวาจาเป็นช่องทางแสดงออกของสภาพจิตใจหรือทัศนคติ เป็นการเปิดเผยระดับภูมิธรรมและคุณธรรมให้ประจักษ์แก่ผู้พบเห็นหรือได้ฟัง มนุษย์เมื่อมีความรู้สึกนึกคิดมีทัศนคติอย่างไรก็มักแสดงออกมานั้น สิ่งที่มีมนุษย์แสดงออกมานั้นเรียกว่า พฤติกรรม หมายถึงการกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึก หรือการกระทำที่สามารถเห็นได้ เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า พฤติกรรมนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑ พฤติกรรมที่แสดงออกภายนอก ทำให้สังเกตเห็นได้ (Overt behavior) เช่น การหัวเราะ การร้องไห้ การกิน การเดิน การเคลื่อนไหวของร่างกาย และอื่น ๆ

๓.๒ พฤติกรรมที่แสดงอยู่ภายใน (Covert behavior) อาจจะต้องใช้เครื่องมือช่วย เช่น การคิด การหายใจ การทำงานของกระเพาะอาหาร การรับรู้อารมณ์ และอื่น ๆ

บุคคลที่ได้ฟังวาจาสุภาษิตจากพระพุทธเจ้าแล้ว เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมทั้งภายนอกและภายใน คือบางคนเคยมีพฤติกรรมเป็นคนโหดร้าย ชอบเบียดเบียนหรือประทุษร้ายผู้อื่นหรือสัตว์อื่นอยู่เสมอ พอได้ฟังวาจาสุภาษิตแล้วกลายเป็นคนมีเมตตาอารีชอบช่วยเหลือผู้อื่นหรือไม่แสดงพฤติกรรมเช่นเดิมนั้นอีก

เมื่อกล่าวโดยสรุปทั้งหมดจากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยพบว่า วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรที่ใช้ในนั้น พอสรุปให้เห็นถึงส่วนสำคัญต่าง ๆ ที่ได้นำมาวิจัยตามลำดับ ดังนี้

นิยามและความหมายของวาจาสุภาษิต คือ คำพูดที่เปล่งเป็นเสียงทำให้ผู้ฟังเข้าใจ เนื้อความได้ ไม่มีโทษสบายหู เป็นถ้อยคำแฝงด้วยคติ มีลักษณะประกอบคำพูด ๓ ประการคือ เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ เป็นคำมีประโยชน์ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ซึ่งหมายถึงถ้อยคำที่เป็นคติสอนใจ ประกอบด้วยประโยชน์ที่ผู้พูดกล่าวไว้ดีแล้ว เป็นวจีสัจจิต หรือเป็นถ้อยคำนำออกจากทุกข์ มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำประกอบด้วยประโยชน์ และพูดด้วยเมตตาจิต หรือมีส่วนประกอบ ๓ ส่วนคือ คำพูดดี เรื่องที่พูดดี และคนที่พูดที่ดี กล่าวโดยสรุปได้ว่า วาจาใดก็ตามที่ไม่เบียดเบียนกายและใจของตนและคนอื่นให้เดือดร้อน วาจานั้นเป็นวาจาสุภาษิตแท้

วาจาสุภาษิตมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างมาก เพราะการครองตนตามมงคลชีวิตถือเป็นสิ่งดีที่จะเริ่มจากการใช้วาจาที่ดีเป็นสิ่งนำทาง นอกจากนี้ วาจาสุภาษิตยังแสดงถึงความเป็นคำพูดที่มีคุณค่าในตัวเองและช่วยป้องกันผู้พูดให้พ้นอุปัทวภัยต่าง ๆ เพราะเป็นคำพูดไม่มีโทษ วิทยุชนคติเทียบไม่ได้ ไม่ทำให้ตนเดือดร้อน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้ได้ทรัพย์ ทำประโยชน์ให้สำเร็จ ทำให้ได้สิ่งของสมควรแก่คำพูด คนฟังชื่นชม ทำให้พ้นจากความตาย นำประโยชน์มาให้แก่ตนและคนอื่น ได้โลกิยสุขและโลกุตตรสุข ทำให้บรรลุพระอรหันต์ ทำให้บรรลุปัจเจกโพธิญาณ และทำให้หมดกิเลสสิ้นทุกข์ได้

นอกจากนี้ วาจาสุภาษิตนั้น ยังสามารถเปลี่ยนแปลงให้เกิดความรู้ ปรับสภาพจิตใจ และพฤติกรรมของผู้ฟังได้ โดยสามารถเปลี่ยนแปลงความรู้ตามวาสนาบารมีธรรมของผู้ฟังที่เคยตั้งสมมาในอดีต ความรู้ระดับต่ำทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงน้อยคือเปลี่ยนจากความเดือดร้อนวุ่นวาย เป็นความสงบสุข เปลี่ยนจากความไม่รู้เป็นความรู้ จากความมืดเป็นความสว่าง ส่วนความรู้ระดับสูง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้มากคือสามารถเปลี่ยนจากปุถุชนเป็นอริยชน ส่วนการเปลี่ยนแปลงปรับสภาพจิตใจของผู้ฟังนั้นคือเปลี่ยนจากหมกมุ่นเป็นปล่อยวาง จากไม่ดีเป็นดี จากวุ่นวายกลายเป็นสงบสุข ทำให้มองเห็นทางดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ทั้งโลกนี้และโลกหน้าหรือ

ประโยชน์สูงสุดกล่าวคือพระนิพพาน และสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แสดงออกทั้งภายนอก
คือส่วนของร่างกาย ทั้งภายในคือส่วนของจิตใจ เมื่อจิตใจดีก็ส่งผลออกมาสู่ร่างกายที่ดีมีประโยชน์
ทั้งต่อตนเองและคนรอบข้างเช่น เคยมีพฤติกรรมชอบเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ก็กลายเป็นเมตตาอารี
ช่วยเหลือผู้อื่นเป็นต้น พฤติกรรมที่ดีนี้เป็นผลส่งมาจากจิตใจที่ดี เพราะได้ปัญญาคอยอบรมกล่อม
เกลาหรือเป็นแสงสว่างส่องนำทางชีวิตให้ดำเนินไปในครรลองแห่งสัมมาทิฏฐิอยู่เป็นนิตย์นั่นเอง

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้วาทศาสตร์ในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้วาทศาสตร์ในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบันนี้ ในความหมายและคุณลักษณะของวาทศาสตร์ในมงคลสูตร รวมทั้งประโยชน์ที่สรุปได้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยโดยอาศัยการจำแนกประเภทตามวาทกรรมต่างๆ ออกเป็น ๔ ด้าน คือ วาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคม วาทกรรมด้านการศึกษา ซึ่งในแต่ละด้านก็จะมีรูปแบบหรือกรอบในการศึกษา ๒ รูปแบบ คือ กรอบแนวคิดหลัก การประยุกต์ใช้วาทศาสตร์ในสังคมไทยปัจจุบัน และวาทกรรมทั้ง ๔ ด้านสามารถใช้ได้กับมงคลใด โดยแต่ละด้านมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ในความหมายของ วาทกรรม^๑ คือ ชุดของความหมายที่เป็นระบบ ซึ่งปรากฏทั้งในรูปแบบของข้อความ ภาพ สัญลักษณ์ แบบแผนปฏิบัติ รวมไปถึงความเชื่อ ค่านิยม อุดมคติที่มีการสื่อสารเพื่อให้เกิดความหมาย คุณค่า กฎเกณฑ์ เงื่อนไข ซึ่งมีผลต่อการควบคุมสังคม สถาบัน รวมทั้งปัจเจกบุคคลว่า อะไรควรนำเสนอ อะไรควรปฏิบัติตาม อะไรควรเชื่อ ทั้งยังมีผลต่อการสร้างชุดของความจริงขึ้นในสังคมในแต่ละช่วงเวลาเฉพาะด้วย วาทกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้สร้างความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่แวดล้อมรอบตัวเรา ทั้งยังทำหน้าที่ในการรักษาสภาพ หรือตรึงสิ่งเหล่านั้นให้คงอยู่และให้เป็นที่ยอมรับของสังคม อำนาจของวาทกรรมดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับหลาย ๆ สิ่ง หลาย ๆ อย่างในสังคมเมื่อเรามองวาทกรรมในเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมนั้น อาจกล่าวขกตัวอย่างสิ่งที่เป็นภาคการแสดงของวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายเพื่อการยอมรับวาทกรรมต่าง ๆ ในสังคมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น วาทกรรมเรื่องเรือนร่างสตรี (Female Bodies) เป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่มีบทบาทต่อการสร้างความหมาย หรือความจริง เกี่ยวกับเรือนร่างที่สวยงามของสตรี เช่น ผู้หญิงสวยต้องมีผิวเนียน หุ่นดี สมส่วน เป็นต้น ต่าง ๆ เหล่านี้นำมาซึ่งการสร้างการยอมรับต่อร่างกายของผู้หญิงที่เป็นแบบเดียวกัน / ไปด้วยกันกับวาทกรรมดังกล่าวว่าเป็นผู้หญิงที่สวยงาม ส่วนผู้หญิงที่มีลักษณะ / รูปร่างไม่ตรง / ไม่เข้ากันกับวาทกรรมดังกล่าวก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม หรือเกิดปมด้อยต่อตัวเองทำให้เกิดความพยายามที่จะทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อช่วยให้

^๑มินรัตน์ นวะบุศย์, ผศ. การใช้ตรรกะกับวาทกรรมทางการเมือง. (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

ตนเองดูดีขึ้น เพื่อให้เป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งอาจจะโดยการควบคุมอาหาร การใช้เครื่องสำอาง ยี่ห้อต่าง ๆ เป็นต้น วาทกรรมดังกล่าวนี้อาจนำมาซึ่งผลประโยชน์ที่แฝงมาในรูปแบบต่าง ๆ ภายใต้วาทกรรม เช่นวาทกรรมเรื่องเรือนร่างสตรีดังกล่าวนี้ก็อาจจะนำมาซึ่งธุรกิจการค้า ยาลดความอ้วน เครื่องสำอาง ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งวาทกรรมที่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมแต่ละยุคสมัย / ช่วงเวลา โดยการยอมรับเป็นค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ สิ่งที่เป็นแบบแผนในการปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตประจำวัน ฯลฯ ของคนส่วนใหญ่ในสังคมแล้วนั้นวาทกรรมดังกล่าวนี้ก็มักจะกลายเป็นวาทกรรมหลัก (Dominant Discourse) ขึ้นมาในสังคม^๒

วาทกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นล้วนโยงใยถึงกันเป็นลูกโซ่ เป็นปัจจัยเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดวาทกรรมขึ้นในด้านใดด้านหนึ่งของสังคมนั้นหมายถึงว่า ผลพวงจากวาทกรรมนั้นย่อมกระทบต่อระบบในสังคมนั้นด้วย เช่น บ้านเมืองปัจจุบันเกิดภาวะวาทกรรม เพราะเป็นผลกระทบจากภาวะทางเศรษฐกิจทรุดตัว นักการเมือง บุคคลในสังคมหวังที่จะกอบโกยผลประโยชน์เป็นส่วนตัวมากขึ้น ประชาชนอดอยากมากขึ้น จึงเป็นภาวะวาทกรรมทางสังคมเมื่อบุคคลในสังคมมีมากขึ้น ความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวจึงไม่มีคนเอาใจใส่ดูแลจนเกิดเป็นภาวะวาทกรรมทางสิ่งแวดล้อม ถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยจะต้องนำกระบวนการทศน์ทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ในขณะนี้^๓ ดังเช่นตัวอย่างวาทกรรมในแต่ละด้านในปัจจุบันนี้เป็นส่วนหนึ่งของวาทศาสตร์ ดังนี้

๔.๑ วาทศาสตร์กับวาทกรรมทางการเมือง

การเมืองการปกครองถือว่าเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ประเทศชาติเกิดความสงบสุข แต่ความสงบสุขที่ทำให้เกิดความร่มเย็นได้ก็เพราะอาศัยหลักธรรมที่นำมาใช้ในการปกครองเป็นสำคัญ ไม่ว่าการปกครองจะอยู่ในระบอบการปกครองแบบใด หรือในระดับใดก็ตาม พุทธบริษัทผู้เป็นนิกษิ์สสารก็สามารถประยุกต์ใช้ธรรมะเพื่อให้เข้าถึงจิตใจของประชาชนได้ทุกชาติขึ้นวรรณะและทุกเพศทุกวัยอย่างเป็นอิสระจากการเมือง ส่วนผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองก็ได้นำเอาธรรมะในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการปกครอง กระทั่งเกิดการปกครองแบบธรรมาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองที่ดีที่สุดตามหลักพระพุทธศาสนา ในด้านการเมืองการปกครองนี้มีกรอบแนวคิดหลักดังนี้

^๒วิระพงษ์ วรวัตร, วาทกรรมกับสังคมการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการเมืองการปกครอง, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^๓สมพร สุขเกษม, ดร. ความจริงของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

๔.๑.๑ กรอบแนวคิดหลักด้านการเมือง

คำว่า “การเมือง” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Politics” ที่อิงรากศัพท์มาจากคำว่า “Polis” ซึ่งเป็นภาษากรีก แปลว่า นครรัฐ อันเป็นการรวมตัวทางการเมืองแบบหนึ่งที่ใหญ่กว่าระดับครอบครัวหรือเผ่าพันธุ์ นครรัฐในกรีกโบราณได้แก่ เอเธนส์และสปาร์ตา เป็นต้น ส่วนคำว่า “การปกครอง” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Government” มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกเช่นกันว่า “Kybernates” ซึ่งแปลว่า ผู้ถือหางเสือเรือ อันทำให้เกิดการเปรียบเทียบว่า การเมืองการปกครองและโดยเฉพาะรัฐบาลเป็นเสมือนเรือ และมีวลีที่ว่า “รัฐนาวา” ตามมาให้เห็นอยู่เสมอ

การเมืองกับการปกครองนั้นจึงมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน เพราะการปกครองหรือการบริหารวางระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์บำรุงสุขนั้นจำเป็นต้องอาศัยอำนาจทางการเมืองจึงจะดำเนินการได้สำเร็จ เพราะฉะนั้น การศึกษาเรื่องการเมืองกับการปกครอง จึงหมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับองค์กรที่ใช้อำนาจและระเบียบกฎเกณฑ์การบริหารนั่นเอง ซึ่งปรมาจารย์ทางทฤษฎีการเมืองชาวกรีก ๒ ท่าน คือ เพลโต (Plato)^๔ และ อริสโตเติล (Aristotle) ได้คิดค้นรูปแบบการปกครองไว้อย่างคล้ายคลึงกัน ดูจะมีลักษณะเป็นสากลที่นักรัฐศาสตร์ในยุคต่อ ๆ มาต่างให้การยอมรับ และพยายามคิดค้นพัฒนารูปแบบการปกครองใหม่ ๆ เพื่อให้เหมาะสมและสามารถนำไปปฏิบัติอย่างได้ผล ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง นักศึกษารัฐศาสตร์จำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน คำนิยามที่ปรมาจารย์ทั้ง ๒ ใ้ไว้เกี่ยวกับคำว่า “การเมือง” และ “การปกครอง” นั้นดังนี้

เพลโต (Plato) ได้กล่าวไว้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาความยุติธรรม เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ที่ดีงาม^๕

อริสโตเติล (Aristotle) ได้อธิบายเรื่องการเมืองไว้ว่า การเมืองย่อมเกี่ยวพันกับอำนาจและอำนาจเช่นว่านั้นได้แก่ อำนาจทางการเมือง ซึ่งจะแตกต่างจากอำนาจอื่น โดยองค์กรทางการเมือง จะต้องมีอำนาจปกครอง เป็นองค์อธิปัตย์ คุณสมบัติทางการเมืองประกอบด้วยปัจจัยที่เด่นชัด ๒ ประการคือ^๖ ๑. อำนาจ (Authority) ๒. การปกครอง (Ruling)

^๔Prof. S.N.Ray, Modern Comporative Politics (New Delhi : Prentce Hall of India Private Ltd., 1999)

^๕พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, รัฐศาสตร์ พัฒนาการและแนวการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์, ๒๕๒๔), หน้า ๔๐

^๖จรรุญ สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒

อนึ่ง อำนาจและการปกครองทั้ง ๒ ประการจะยั่งยืนหรือดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องนั้น จำเป็นต้องอาศัยความศรัทธาของประชาชนหรือผู้อยู่ใต้อำนาจของผู้ปกครอง ซึ่งหากผู้ปกครองมี ธรรมะหรือคุณธรรมในการใช้อำนาจและในการปกครองมากเท่าใดก็จะยิ่งทำให้ความศรัทธาเกิด เพิ่มมากยิ่งขึ้น และประเพณีปฏิบัติตามผู้นำมากเท่านั้น ดังวาทาสุภายิตที่เปรียบเทียบผู้นำเป็น เสมือน โคจำฝูง เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไป ตรง จากลักษณะดังกล่าว ผู้นำจะต้องฉลาดใช้อำนาจในการปกครองและมีกำลังภายในคือคุณธรรม และกำลังภายนอกคือการเอาชนะใจผู้อยู่ใต้การปกครองจึงจะถือว่าเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดี ดัง วาทาสุภายิตที่ว่า สัตว์ฉลาดมีกำลัง เป็นผู้นำฝูงดี

จึงกล่าวได้ว่าลักษณะทางการเมืองในยุคกรีกนั้นเป็นการแสวงหาความยุติธรรมเพื่อ การดำรงชีวิตที่ดีงาม โดยใช้อำนาจในการปกครองเป็นอธิปไตย ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก ๒ ประการคือ อำนาจ และการปกครองเมื่อถึงรูปแบบของการปกครองประเทศทั้งหลายในโลกนี้ ทั้งที่เคยมีมาในอดีตและใช้เป็นรูปแบบการปกครองในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกเป็นประเภท ใหญ่ ๆ ได้เพียง ๒ ประเภท เท่านั้น คือ การปกครองแบบเผด็จการ (Dictatorship) และการปกครอง แบบประชาธิปไตย (Democracy) ในการปกครองแบบเผด็จการ (Dictatorship) มีจุดเน้นอยู่ที่การยก ย่องและให้ความสำคัญแก่อำนาจรัฐ และผู้ปกครองมากกว่าการคำนึงถึงประชาชน โดยถือว่า ประชาชนเป็นส่วนประกอบของรัฐเท่านั้น และที่สำคัญมากก็คือการที่ถือกันว่าเจตจำนงของรัฐเป็น สิ่งสูงสุดและถูกต้องเสมอ การปกครองแบบเผด็จการนี้ เป็นการใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้นำและ กลุ่มพรรคพวก โดยไม่ได้มุ่งอำนาจทางการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่มุ่งควบคุมสังคมทั้งระบบทุก รูปแบบไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา สังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือควบคุมทุก เรื่องในประเทศ รูปแบบการปกครองประเภทนี้ มีการเอนเอียงในเชิงนโยบายแบบสุดขั้วคือแบบซ้าย จัด หมายถึงเน้นเรื่องการต่อสู้ระหว่างชนชั้น โดยเน้นชัยชนะของชนชั้นกรรมกรหรือชนชั้น กรรมอาชีพดังกล่าวดังที่สอนให้นักปกครองได้ตระหนักถึงการไม่มุ่งใช้อำนาจในการเบียดเบียนคนอื่น แต่หันกลับมามุ่งบำเพ็ญประโยชน์เพื่อตนและประชาชนภายในรัฐมากยิ่งขึ้น

ส่วนในการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy) เป็นการปกครองของประชาชน คือประชาชนทั้งหมดเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย บุคคลหรือคณะที่จะมาเป็นผู้ปกครองจะต้องได้รับความเห็นชอบและยินยอมจากประชาชนทั้งหมด การออกกฎหมาย บริหาร และตัดสินใจต่าง ๆ จะต้องกระทำในนามของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงดังที่อดีต ประธานาธิบดีลินคอล์น ของสหรัฐอเมริกาเคยกล่าวไว้ว่า “รัฐบาลประชาธิปไตย คือ รัฐบาลของ ประชาชน เพื่อประชาชน และโดยประชาชน” ซึ่งหมายถึงระบบการปกครองตามอุดมคติระบบ หนึ่ง ที่รัฐบาลในระบบประชาธิปไตยจะให้โอกาสอันเท่าเทียมกันในการดำรงชีวิต การแสวงหา

ความสุข เป็นต้น^๑ ในรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ใช้ว่าจะมีแต่ข้อดี ข้อเสียที่เกิดขึ้นในระบบการปกครองแบบนี้ก็มีเช่นกัน ดังจะสรุปให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสีย ดังนี้

ข้อดี คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในอำนาจอธิปไตยของประเทศ มีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียนการพิมพ์ การจัดตั้งสมาคม การประกอบอาชีพ การเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย การนับถือศาสนาหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

ข้อเสีย คือ ทำให้เกิดการล่าช้าในการระดมสมองหรือรวบรวมความคิดเห็น เพราะต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน

ส่วนคติหรือแนวคิดของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ ถึงแม้จะถือเสียงข้างมากของพลเมืองเป็นส่วนใหญ่ในการปกครอง แต่ก็ยังเน้นไปที่ตัวพลเมืองนั้น จะต้องเป็นธรรมาธิปไตยคือถือความถูกต้องชอบธรรมเป็นหลัก สำหรับหลักธรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้มีมาก เช่น เรื่องความเสมอภาค พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะมียศหรือเกิดในวรรณะใดก็ตาม เมื่อประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในสวรรค์ เรื่องเสรีภาพ พระพุทธศาสนามีคำสอนในเกสปุตติสูตร ซึ่งสนับสนุนให้บุคคลใช้เหตุผลและความคิดอิสระในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ โดยไม่ติดอยู่กับความยึดมั่น คือ ไม่ให้เชื่อโดยฟังตามกันมา โดยนำสืบกันมา โดยตื่นข่าวลือ โดยอ้างตำรา โดยนึกเดา โดยคาดคะเน โดยตรึกตรองตามอาการ โดยพอใจว่าเหมาะกับความเห็นของตน โดยเห็นว่าผู้พูดเชื่อถือได้ หรือมีฐานะเป็นสมณะและเป็นครู แต่ให้สืบสวนค้นคว้าเสียก่อนจึงเชื่อเรื่องความสามัคคี พระพุทธศาสนาสอนให้ทุกคนรู้จักสามัคคีมีการพร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกเป็นต้น ซึ่งจะทำให้เกิดความสุขในสังคมประเทศชาติ ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า ความเพียรของคนที่สามัคคีกัน เป็นเหตุนำสุขมาให้

ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบการปกครองเป็นเพียงวิธีการหรือโครงสร้างของการใช้อำนาจอธิปไตยและมีข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกัน จึงเกิดมีการปกครองทั้ง ๒ รูปแบบในโลก แต่ที่สำคัญที่ควรกล่าวถึงก็คือผู้ใช้อำนาจอธิปไตยในรูปแบบการปกครองทั้ง ๒ นั้น ถ้าผู้นำหรือผู้ปกครองมีคุณธรรมจริยธรรมถือธรรมาธิปไตยในการปกครอง จะทำให้เกิดการยอมรับและให้ความร่วมมือเต็มใจประพฤติกฎปฏิบัติตามนโยบายของผู้ใช้อำนาจรัฐอย่างเต็มที่ และจะอย่างไรให้การปกครองเป็นไปโดยไม่ทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองรู้สึกอึดอัดใจ เพราะการอยู่ใต้การปกครองผู้อื่นเป็นทุกข์ และทุกคนต่างก็ต้องการอิสรภาพส่วนตัว ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า การอยู่ใต้อำนาจคนอื่นเป็น

^๑ อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๒-๓

ทุกข์ทั้งสิ้น อิศรภาพเป็นสุขทั้งสิ้น ดังนั้นการปกครองที่ดีที่สุดผู้นำจำต้องปกครองด้วยหลัก
ธรรมาธิปไตยจึงจะทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองได้รับอิสรภาพอย่างแท้จริง

๔.๑.๒ การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในวาทกรรมด้านการเมือง

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า อธิปไตยมี 3 ประการ คำว่า อธิปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่
ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่

1. อัตตาธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาคตนเป็น
ประมาณ

2. โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนียมของ
โลกเป็นประมาณ

3. ธรรมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนียม
ถูกต้องเป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ

ผู้ยึดถืออัตตาธิปไตยเป็นใหญ่ ต้องใช้สติปัญญาให้มาก เพื่อหลีกเลี่ยงการ
กระทบกระทั่งกัน

ผู้ยึดถือโลกาธิปไตยเป็นใหญ่ พึงมีปัญญาครองตนให้มาก คือใช้ปัญญาอยู่เหนือความ
ขัดแย้ง

ผู้ยึดถือธรรมาธิปไตย เป็นใหญ่ไม่มีปัญหา เพราะใช้ความถูกต้องเป็นหลัก^๔

ผู้ที่ผู้นำ เป็นหัวหน้า เป็นนักปกครอง พึงถือธรรมาธิปไตยให้มากๆ ก็ต้องยึดหลัก
ความถูกต้อง ถูกธรรม ถูกกฎหมาย ถ้าทุกคนยึดหลักธรรมาธิปไตยประเทศชาติก็จะไม่มีปัญหา แต่
คนส่วนมากยึดอัตตาธิปไตยเป็นใหญ่ ข้างถูกคนเดียว ข้างเก่งคนเดียว ความคิดของข้างถูกคนเดียว การ
ทำอะไรก็ตามถ้าตั้งอยู่บนพื้นฐานของความโลภ ความโกรธ ความหลงแล้วยากที่จะยุติลงได้ง่าย ๆ
ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธมีคณาจารย์ธรรมะมากมายแต่จะมีสักกี่คนที่นำเอาธรรมะไปประพฤติปฏิบัติ
ในชีวิตประจำวัน คณาจารย์ธรรมะเอาชนะคนอื่น ส่วนคนปฏิบัติธรรมะเอาชนะตนเอง

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบันในวาทกรรมทางด้าน
การเมืองจะเห็นได้จาก ที่พระพุทธเจ้า ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ทรงตั้งพระธรรมวินัย
ไว้ในฐานะเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “อานนท์ ธรรมและวินัยที่เราแสดง
แล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๕ และได้

^๔พิทยา ว่องกุล, สร้างสังคมใหม่ : ชุมชนาธิปไตย-ธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถี
ทรรศน์), ๒๕๔๒ : ๑๒.

^๕ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ทรงเตรียมคำสอนไว้ช่วยเหลือเกื้อกูลหรือให้เหมาะสมกับการปกครองแบบต่าง ๆ โดยพยายามที่จะให้ประชาชนอยู่ดีมีความสุข ประชาชนจะอยู่ดีมีความสุขได้ ตัวประกอบสำคัญอันหนึ่งก็คือการปกครอง ถ้าไม่สามารถให้นักปกครองปกครองได้ดีแล้ว ถึงอย่างไรประชาชนก็จะมีความสุขอย่างแท้จริงไม่ได้ ฉะนั้น ภารกิจสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาก็คือ จะต้องช่วยแนะนำในการปกครองด้วยแนะนำผู้นำในทางการปกครองให้ประพฤติดชอบด้วย โดยเน้นให้คำสอนนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริง จึงไม่จำกัดตัวอยู่ในการปกครองระบอบใดระบอบหนึ่งเพียงอย่างเดียวหรือมุ่งเน้นแต่การปกครองประเทศเท่านั้น แต่มีคำสอนสำหรับการปกครองทุกระดับทุกชั้น ไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และครอบครัว

โดยเฉพาะผู้ปกครองหรือผู้นำ ถ้ายกย่องสรรเสริญหรือปฏิบัติธรรม ก็จะเป็นผู้นำที่ดี หรือนำความสำเร็จมาใช้ในการปกครอง ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า “สาธุ ธรรมจฺจ ราชา” แปลว่า พระราชาทรงพอพระทัยในธรรมเป็นพระราชาที่ดี เพราะการเมืองการปกครองเพื่อให้โลกเป็นอยู่อย่างผาสุก มีสันติภาพ และปกครองโดยไม่ต้องใช้อาชญากรรม ผู้ปกครองจำเป็นต้องมีธรรมะหรือเป็นธรรมาธิปไตย ส่วนนักปกครองที่ขาดธรรมะ หรือไม่มีธรรมะเป็นรากฐานของการจัดระบบสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ก็จะเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามมา อย่างที่เราเห็นกันบ่อยคือ การแสวงหาวัตถุ ทรัพย์สินของ อำนาจ เพื่อประโยชน์ส่วนตน การใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม มีการเล่นพรรคเล่นพวกในทางที่ผิด มีการคอร์รัปชั่น โกงกินชาติบ้านเมือง ซึ่งสอดคล้องกับคำที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า

รากฐานของสังคมทั้งโครงสร้างและระบบต่าง ๆ จะสมบูรณ์ดีงามและสงบสุขได้อยู่ที่ธรรมะ ธรรมะจะดับไฟทั้งข้างนอกและข้างในคือกิเลสและการทำไปตามอำนาจของกิเลส หากทุกคนมีธรรมะจะทำให้มีความเมตตากรุณาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เขาจะจัดระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจให้เป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น^๑

ในเมื่อผู้ปกครองตั้งมั่นในธรรม มีเมตตากรุณาต่อทุกคนผู้อยู่ในปกครอง ก็จะไม่มีการต่อต้านก่อแ้วหรือก่อความเดือดร้อนประทั้วผู้นำ เพราะอาศัยการปกครองที่เป็นเสมือนบิดาปกครองบุตร เพราะสามารถโน้มน้าวจิตใจของปวงชนไว้ได้ด้วยธรรม ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า คนมีจิตเมตตาในสัตว์ทุกจำพวก ย่อมไม่ก่อแ้วกับใคร ๆ เมื่อผู้นำมีธรรมะ ผู้ตามย่อมมีธรรมะ สังคมก็เป็นอยู่อย่างผาสุก และจะได้บำเพ็ญประโยชน์ให้กับประเทศได้อย่างเต็มที่ตามหลักการบริหาร

^๑พุทธทาสภิกขุ, โลกรอดได้ด้วยประชาธิปไตยธัมมิกสังคมนิยมเผด็จการ,(กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕.

ประเทศที่เรียกว่าราชสังคหะ ซึ่งเป็นหลักการสงเคราะห์ของผู้บริหาร ที่จะต้องกระทำต่อประเทศชาติและประชาชนในแผ่นดิน ดังที่พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ) กล่าวไว้ว่า

หลักบริหารประเทศ ท่านเรียกว่าราชสังคหะ^{๑๑} คือการสงเคราะห์ของผู้บริหาร ที่จะต้องมีต่อประเทศชาติ และประชาชนภายในชาติ จำแนกไว้เป็น ๕ ประการ คือ

๑. ปุริสเมธะ มีความฉลาดในการส่งเสริมคน สนับสนุนคน มอบหมายคนให้ทำงานที่เหมาะสมแก่ความรู้ ความสามารถ ความคิดอ่าน และคุณธรรมซึ่งมีความพร้อมที่จะรับผิดชอบในการทำงานเหล่านั้น

๒. สัสตเมธะ มีความฉลาดในการส่งเสริมอาชีพของราษฎรซึ่งมีความแตกต่างกัน เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตของตนจนสามารถอยู่ดีมีสุขได้ตามสมควรแก่ฐานะ

๓. สัมมาปาสะ มีหลักการสงเคราะห์คนภายในชาติ ที่มีความขาดแคลนกำลังความรู้ ความคิด กำลังทรัพย์ โดยรัฐจัดการลงทุนให้มีระยะปลอดหนี้พอสมควร เพื่อให้คนเหล่านั้นสามารถตั้งตนได้เป็นหลักฐานแล้วค่อยผ่อนใช้หนี้แก่รัฐ โดยรัฐจะได้นำไปสงเคราะห์คนอื่นต่อไป

๔. วาชเปยยะ ใช้การประชาสัมพันธ์ ข่าวสาร ชี้แจง แสดงความจริงแก่ประชาชน ด้วยเหตุด้วยผลที่สามารถล้อยตามเห็นตามได้ จนสามารถสร้างเอกภาพทางความคิด ทางกิจกรรม โดยมีผลประโยชน์ร่วมกันได้ และควรเพิ่ม

๕. นิรัคคพะ ในส่วนเหตุหมายถึงการขจัดอุปสรรคปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชาติ บ้านเมือง ประชาชน เช่น แก้อุปสรรคจากการขาดแคลนน้ำ การมีกลุ่มอำนาจอิทธิพล ที่เบียดเบียนประชาชนออกไป ในส่วนผลคือประชาชนสามารถอยู่ครองเรือนโดยบ้านเมืองไม่มีโจรผู้ร้ายรบกวน ไม่ต้องติดกุญแจบ้านก็ได้^{๑๒}

เมื่อผู้นำปฏิบัติในหน้าที่สมบูรณ์ประเทศก็จักเจริญ ผู้รู้ทั้งหลายก็จักสรรเสริญเป็นที่เชิดชูของชาวโลกทั้งปวง สมดังวาจาสุภาษิตที่ว่า พระราชาเป็นสัญลักษณ์ของแผ่นดิน หลักธรรมในการปกครองดังกล่าวมา มิใช่ใช้ได้เฉพาะพระราชา หรือผู้เป็นใหญ่ในประเทศเท่านั้น แต่ผู้บริหารองค์กร ห้างร้าน บริษัท ก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งการปกครองหรือการบริหารงานในระดับองค์กร หรือบริษัทนั้น ก็ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทำให้ประเทศชาติเจริญได้ ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญแก่ผู้บริหารว่า ต้องเป็นคนฉลาดมีพลัง ไม่อ่อนโยนเกินไป ไม่แข็งกร้าวเกินไป ประพัตติตนเป็นกลาง คือใครทำดีต้องให้รางวัล ใครทำชั่วต้องลงโทษ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ” แปลว่า ถ้าเราบคนทีควรถ้าเรา

^{๑๑}บุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๐๖/๕๗๐

^{๑๒}พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ), **ธรรมาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓-๑๗.

ยกย่องคนที่ควรยกย่อง การบริหารเช่นนี้ จึงได้ทั้งคนและงานจึงจะเป็นผู้บริหารที่ดีได้ และจะต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่หมู่คณะ ด้วยการดำรงมั่นในสุจริต รัทษาศิล ๕ หลีกเว้นจากอบายมุขเป็นต้น จึงจะถือว่าเป็นนักบริหารที่ดีได้ สมดังที่สนะของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ฌมมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า

นักบริหารต้องถนอมตัวไว้อย่าให้มีประวัติด่างพร้อยด้วยการรัทษาศิล ๕ และหลีกเว้นจากอบายมุข นักบริหารผู้ประพฤติธรรมดำรงมั่นในความสุจริตเช่นนั้น ย่อมเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับผู้ร่วมงาน เมื่อมีผู้นำที่ดี คนดีอื่น ๆ ในองค์กรย่อมมีกำลังใจ และคนชั่วก็ไม่กล้าทำชั่ว ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ควบคุมเจตมณานัน อหังคจิตฺติ ปุณฺณโก ปรเลคคมาว่า เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำ ถ้าโคหัวโจกข้ามไปตรง ลูกฝูงก็จะข้ามไปตรงตาม ถ้าโคหัวโจกข้ามคดไปคดมา ลูกฝูงก็จะข้ามคดไปคดมา เช่นเดียวกับสังคมหรือประเทศชาติ ถ้าผู้นำประพฤติธรรม ผู้ตามก็จะประพฤติธรรมตาม ถ้าผู้นำไม่ประพฤติธรรม ผู้ตามก็จะไม่ประพฤติธรรม

ยามฝูงโคข้ามปาก นที
โคโจกไปตรงดี ไปเคี้ยว
ฝูงโคล่องวาริ รีบเร่ง
ทั้งหมดไปคดเคี้ยว ใต้เท้าตามกัน^{๑๑}

โดยทำนองเดียวกัน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ฌมมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงสาธุชนธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมสำหรับสาธุชนคนดีมี ๔ ประการ ได้แก่ (๑) เดินตามทางที่ท่านเดินมาแล้ว (๒) ไม่เฉาฝ่ามืออันชุ่ม (๓) ไม่ประทุษร้ายมิตรไม่ว่าในเวลาใด และ (๔) ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของคนไร้สติว่าเป็นคุณธรรมของผู้น้อยหรือผู้อยู่ใต้การปกครองหรืออนุชนคนรุ่นหลังที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้ปกครองซึ่งเป็นคนดีมีคุณธรรมได้แนะนำสั่งสอนในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ไว้ในอดีต ดังที่ท่านได้ยกเอาวาจาสุภาษิตมากล่าวอ้างแล้วสรุปเป็นคำกลอนไว้ว่า

ยาดานุยายี จ กวาหิ มาณว
อตุลลจ ปาณิ ปริวชชยสุสุ
มา จสุสุ มิตฺเตสุ กทาจิ ทุพฺภิ
มา จ วสฺ อสตีนิ นิคฺจเจติ.
เดินตามรอยคนดีที่อยู่หน้า

^{๑๑}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ฌมมจิตฺโต), พุทฺธวิธีบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐-๑๑.

มือเคยเลี้ยงเรามาจงอย่าเผา
 อย่าทำร้ายพวกพ้องมิตรของเรา
 อีกคนเขลาไร้สติอย่าริตาม^{๑๔}

อนึ่ง ผู้นำจำเป็นต้องมีคุณธรรมประจำตัวอีก ๓ ประการ คือ สติ (มีความประพฤติงดงาม) ปัญญา (มีความรอบรู้) และสุตะ (ได้ศึกษาเล่าเรียนศาสตร์ต่าง ๆ มาก) จึงจะเป็นผู้นำที่ดีของหมู่คณะ และนำพาหมู่คณะไปถึงจุดหมายปลายทาง หรือประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในงานที่ร่วมกันกระทำนั้น แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้นำไม่ดี ก็จะนำภัยพิบัติมาสู่หมู่คณะได้ สมดังคำที่พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) กล่าวถึงพระสงฆ์ในฐานะผู้นำสังคมไทยว่าความเป็นผู้นำทางด้านสติปัญญา จะต้องทราบศาสตร์สมัยใหม่ เช่น วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา ศาสนา เปรียบเทียบ การเมืองระหว่างประเทศ และสถานการณ์โลกปัจจุบัน รวมทั้งสามารถสื่อสารผ่านภาษาต่างประเทศได้อย่างน้อยหนึ่งภาษาถึงสองภาษา และใช้เทคโนโลยีสมัยปัจจุบัน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เพื่อความมอกงามแห่งสติปัญญา และสื่อพระศาสนาได้อย่างเหมาะสม ดังจะขอยกข้อความบางตอนในกปิชาดก ซึ่งกล่าวถึงคุณธรรมของผู้นำบางส่วนมาประกอบการพิจารณาดังนี้

“... ถึงตัวหัวหน้ามีจิตเรรวน เพราะทำตามสิ่งที่มิมีจิตเรรวน มันได้ทำความพินาศแก่ฝูง เพราะถึงตัวเดียวเป็นเหตุ สัตว์โง่แต่สำคัญตนว่าฉลาด เป็นผู้นำฝูง ลุอำนาจใจของตนเอง ก็จะต้องนอนตายเหมือนลิงตัวนี้ สัตว์โง่แต่มีกำลัง เป็นผู้นำฝูง ไม่ดี เพราะไม่เกื้อกูลแก่หมู่ญาติ เหมือนนกต่อไม่เกื้อกูลแก่กันทั้งหลายส่วนสัตว์ฉลาดมีกำลัง เป็นผู้นำฝูง ดี เพราะเกื้อกูลแก่หมู่ญาติ เหมือนท้าววาสวะเกื้อกูลแก่เทพชั้นดาวดึงส์ ส่วนผู้ใดตรวจดูสติ ปัญญา และสุตะในตนแล้ว ผู้นั้นย่อมประพฤติเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งตนและผู้อื่น เพราะเหตุนี้ นักปราชญ์พึงตรวจดูตนเหมือนตรวจดูสติ ปัญญา และสุตะ แล้วบริหารหมู่คณะบ้าง ปฏิบัติอยู่ลำพังผู้เดียวบ้าง”^{๑๕}

จะเห็นได้ว่า ผู้นำที่ดีนั้นสำคัญมาก ไม่ว่าจะเป็นผู้ในระดับไหนก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำครอบครัว ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรือง สังคมจะสงบสุข ก็เพราะมีครอบครัวที่อยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น เพราะครอบครัวเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมและประเทศ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า การปกครองเรือนไม่ดี ทำให้เป็นทุกข์ เกิดความคับแค้นใจ เป็นอยู่ลำบาก ซึ่ง

^{๑๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), วิชาการเทศนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอมี่เทรดดิ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕๕-๒๖๕.

^{๑๕} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), พระสงฆ์ผู้นำสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕.

อาจเป็นสาเหตุให้หลาย ๆ ครอบครัวแตกแยก หรือทำให้สังคมรอบข้างได้รับความเดือดร้อนไปด้วย รวมทั้งจะส่งผลกระทบต่อประเทศชาติในที่สุด ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ผู้ครองเรือนเป็นคนขยัน มีสติรอบคอบ ไคร่ครวญก่อนจึงทำ ทำงานสุจริต ไม่ประมาท ก็จะทำให้การเป็นอยู่ดีขึ้น เจริญขึ้น ไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ซึ่งเรียกว่า ฌราวาสธรรม ๔ ประการ อันเป็นหลักประกันครอบครัวไว้มิให้แตกสลาย ดังพระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘) กล่าวไว้ว่า ฌราวาสธรรม หมายถึงธรรมสำหรับผู้ครองเรือน . . . เป็นคุณธรรมที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน หากเราขาดคุณธรรมประการนี้แล้ว ชีวิตย่อมไม่พบกับความสุข โดยเฉพาะความสุขของการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะการอยู่ร่วมกันกับคนคนหนึ่ง สองคน สามคน หรือมากกว่านั้น จะคงอยู่อย่างดีต้องอาศัยระเบียบวินัย และคุณธรรม จะขาดประการใดประการหนึ่งไปเสียมิได้ และสิ่งสำคัญของการอยู่ร่วมกันก็คือ การเสียสละ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ การรู้จักสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น ฌราวาสธรรม ถือว่าเป็นหลักสำคัญในการครองชีวิตคู่ เป็นหลักประกันครอบครัวไว้มิให้แตกสลาย ผู้ครองเรือนต้องตระหนักอยู่เสมอและต้องสร้างสรรค์ให้เกิดมีขึ้นในตนเป็นประจำด้วย

๔.๑.๓ มงคลที่ควรใช้กับวาทกรรมด้านการเมือง

ในการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตนั้นตามมงคลสูตรที่ควรใช้ในวาทกรรมด้านการเมือง ได้แก่ มงคลหมู่ที่ ๑ ฝึกให้เป็นคนดี ที่ประกอบด้วยมงคล ๓ หมู่ คือ ไม่คบคนพาล คบบัณฑิต และบูชาบุคคลที่ควรบูชา หมายถึง การเลือกสรรบุคคลที่มีลักษณะเป็นบัณฑิต และให้เกียรติยกย่องรวมทั้งให้โอกาสแก่บุคคลที่ควรได้รับการยกย่อง เพื่อไม่ให้พาลชนได้มีโอกาสว่าโดยความเป็นจริง แล้วหากองค์กรเปิด โอกาสให้บัณฑิตหรือบุคคลที่มีคุณความดีมีโอกาส ตลอดจนเปิดเผยให้ประจักษ์ต่อสาธารณชน การให้ความสำคัญต่อคนดีและการไม่สมาคมกับพาลชนนั้นเท่ากับเป็นการต่อ ยอดความดี ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีความต้องการการยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือองค์กรนั้นๆ ตรงนี้ใช้ความต้องการ ซึ่งอยู่ในรูปลักษณะของวัฒนธรรมของสังคมหรือวัฒนธรรมองค์กรมาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมบุคคล ซึ่งทำให้บุคคลในฐานะเป็นส่วนย่อยขององค์กรปรับตัวเข้าหาระบบ ในทางกลับกันก็จะมีระบบที่ดี เพื่อให้บุคคลปรับตัวเข้าหาระบบนั่นเอง ระบบที่ดีจะเป็นตัวคัดสรรหาบุคคลที่ดี แต่ประเด็นที่เป็นปัญหาก็คือ การตีค่าความดีของคนนั้นใช้อะไรมาเป็นเกณฑ์วัด หรือคนดีจากมุมมองของบางคนบางพวก ตรงนี้ควรใช้เกณฑ์ที่เป็นธรรมและมีความเป็นสากลมากที่สุดเท่าที่จะพึงกระทำได้มาเป็นตัววัด อนึ่งคุณความดีซึ่งทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ และนำไปสู่การเป็นพันธมิตรทางธุรกิจของโลกระบบเครือข่ายปัจจุบันอย่างแท้จริง

มงคลหมู่ที่ ๒ สร้างความพร้อมในการฝึกตนเองที่ประกอบด้วย ๓ หมู่ คือ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม มีบุญวาสนามาก่อน ตั้งตนชอบ หมายถึง การเลือกทำเลที่ตั้งที่มีความเหมาะสม หรือมีการยืดหยุ่นปรับตัวอย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งเก็บข้อมูลที่ดีๆ ทั้งหลายจากอดีตเพื่อประกอบการตัดสินใจทันค่วนในความพลิกผันของสังคมโลก และดำรงคงมั่นในข้อมูลที่ถูกต้อง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คืออาศัยข้อมูลและประสบการณ์ที่ดีมาเป็นตัวช่วยในการตั้งใจประกอบกิจการอย่างเหมาะสมกับเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม ในความเป็นจริงแล้วถึงแม้ผู้ประกอบการ จะมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะขับเคลื่อนองค์กรของตนสู่เป้าหมาย เพราะเชื่อมั่นในประสบการณ์และข้อมูลเก่าๆ ที่มีอยู่ก็จริง แต่จะต้องให้ความสนใจสภาพแวดล้อมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นส่วนของสังคมเศรษฐกิจ การเมืองทั้งจากระหว่างประเทศ และภายในประเทศที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เพื่อนำมากำหนดทิศทาง ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่จะก้าวเดินในสังคมเศรษฐกิจยุคใหม่

มงคลหมู่ที่ ๓ ฝึกคนให้เป็นคนมีประโยชน์ ที่ประกอบด้วย ๔ หมู่ คือ เป็นพหูสูต มีศิลปะ มีวินัย และมีวาจาสุภาพดี หมายถึง สภาพแวดล้อมของสังคมสมัยใหม่มีลักษณะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างกว้างขวางทั้งในระบบ และนอกระบบการศึกษาระรพวิชาต่างๆ มีอยู่ในโอกาส ในสังคมแห่งการเรียนรู้เช่นนี้จะต้องพัฒนาตนเองให้ทันสังคมโลก โดยเป็นผู้ใฝ่รู้ทั้งศาสตร์และศิลป์วิทยาต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ในรูปของการวิจัยบ้างเอกสารต่างๆ บ้าง ซึ่งกระทำได้ไม่ยากนัก ด้วยระบบสารสนเทศที่ทันสมัย ตรงนี้เป็นการสร้างมูลค่าภายในให้กับตัวเองด้วยวิทยาการแห่งยุคสมัยนั้นเป็นการเพิ่มศักยภาพ เมื่อมีศักยภาพได้ไปเพิ่มประสิทธิผลในสิ่งที่กระทำ จึงได้กล่าวว่ามีมูลค่าภายใน และเสริมสร้างคุณค่าจากภายนอก โดยการฝึกคนให้มีระเบียบวินัยในการทำงานและการอยู่ร่วมกับคนอื่นให้สมกับเป็นผู้ได้รับการศึกษามาแล้วอย่างดี รวมทั้งเลือกใช้วาจาที่มีความเหมาะสมดึงมาสื่อสารเพื่อให้เกิดมิตรภาพที่งดงามในองค์กร จะเห็นได้ว่าสังคมโลกเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งเคยเปลี่ยนมาแล้วและกำลังเปลี่ยนอย่างรวดเร็วแบบพลิกผัน การพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดทั้งมูลค่าและคุณค่านั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างรีบด่วนในสังคมไร้สายแห่งยุคปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป หลักการปกครองทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าจะเป็นการปกครองระดับประเทศ สังคม หรือครอบครัวก็ตาม ผู้นำที่ผู้ตามต้องการหรืออยากให้มี นอกจากผู้มีคุณธรรม ๓ ประการดังกล่าวแล้ว ก็น่าจะหมายถึงผู้นำที่เล็งสุขเลิศ ไม่แลกเอาความสุขของตนด้วยความทุกข์ของคนอื่น ขอมเสียดลประ โยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมที่ยิ่งใหญ่ เมื่อผู้นำตั้งตัวให้เที่ยงตรงแล้ว ผู้อยู่ในปกครองจะพากันทำตามหน้าที่ โดยมีพักต้องขอร้องออกปาก ถ้าผู้นำไม่ตั้งตัวให้เที่ยงตรงแล้ว แม้จะออกปากขอร้องสักเท่าไร ๆ ผู้อยู่ในปกครองก็ไม่เชื่อฟัง ถึงจะทำก็ทำด้วยความจำใจ ผู้นำที่ดี คือ ผู้นำที่นิยมการข่มตนเองเป็นหลักเกณฑ์ ทำให้ผู้อยู่ในความคุ้มครองเป็นสุข

ตำราญเป็นที่ต้องตาต้องใจของเขาทั่วไป และเขาก็จะว่าง่ายสอนง่าย ทำตามคำบังคับบัญชาของผู้นำ ด้วยน้ำใสใจจริง ดังนั้น ผู้นำจึงต้องรู้จักหน้าที่ในการปกครองคน ถ้าอ่อนโยนเกินไปอาจจะถูกคูหมิ่น แข็งกร้าวเกินไปอาจจะมิตศัทรู จึงควรวางตนเป็นกลาง^{๑๖} รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ประนีประนอม ประพฤติตัวให้เหมาะสม รู้ใจผู้น้อยเป็นสำคัญ ที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร) กล่าวไว้ว่า การปกครองจะเรียบร้อยต้องมีอุบายอันแยกภายในการปกครอง ๕ ประการ คือ^{๑๗}

๑. หน้าที่ปกครองคน คือผู้ปกครองคนอื่นพึงตั้งตนเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ปราศจากอคติ มีความเที่ยงธรรมเป็นหลักใจ มีพรหมวิหารเป็นพื้นอัธยาศัย เมื่อจะทำกิจการอันใดให้ความเสมอภาค ในระหว่างผู้น้อย อ่อน โยนต่อผู้น้อยหรือผู้เสมอกัน รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา ไม่ถือเอาถือเรา อันเป็นเหตุทะเลาะ ไม่ใช้อำนาจเอะอะตึงตังคร่ำครวญ ใช้อุบายละมุนละม่อมให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชาการพริกไคร่

๒. เอาใจเขามาใส่ใจเรา คือคิดถึงอกเขาอกเรา ไม่เห็นแก่ลาภสักการะที่ได้ด้วยความเดือดร้อนของผู้น้อย ไม่ปิดความผิดที่ตนทำไปให้ผู้น้อย ไม่ขัดขวางตัดรอนและทำลายประโยชน์สุขของเขา ไม่ทำการใด ๆ โดยเห็นแก่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว คิดถึงประโยชน์ของคนอื่นด้วย

๓. ทำความประนีประนอมในระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย คือรู้จักโน้มน้ำหนักจิตใจของผู้ร่วมงาน ทั้งในวงงานราชการและงานการอื่น ๆ ตลอดถึงเครือญาติและชาวบ้านร้านค้า ไม่ให้แตกกร้าวและบาดหมางกัน รู้จักถนอมน้ำใจเขา ไม่เอาแต่ใจตน เป็นคนใจหนักแน่น ไม่หุเบาใจเบา สมองเบาและใจเร็วโกรธง่าย

๔. ประพฤติตนให้เหมาะสม คือรู้จักวางตนให้เข้าคนเป็นหรือเข้าถึงคน และปฏิบัติการต่อผู้ใหญ่ผู้น้อยและผู้เสมอกัน ตลอดถึงเครือญาติคนใช้มิตรสหายและเพื่อนบ้านว่าใครควรจะสนิทชิดเชื้อหรือควรห่าง และใครควรบังคับบัญชาสั่งการหรือไหว้วานในกิจการอย่างไร ก็ให้สมควรแก่ภูมิชั้นของบุคคลนั้น ๆ

๕. รู้จักรักษาใจผู้น้อย เช่นแสดงความรักเมตตาปราณีแก่ผู้น้อย ด้วยให้ปันสิ่งของ พุดจาปราศรัยด้วยอัธยาศัยไมตรี มีสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มจ่ม ให้เป็นที่เบิกบานใจแก่เขา ไม่ทำปิ่นปิ้งหรือไว้อำนาจ ไม่มีอาการฉุนเฉียวเกรี้ยวกราดบารุงน้ำใจเขาให้มีกำลัง พอให้เขามีฉันทะตั้งหน้าทำงานตามหน้าที่โดยเต็มใจและหวังดี ซื่อตรงต่อหน้าที่จริง

^{๑๖} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๑๑/๓๕๑.

^{๑๗} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). มงคลยอตชีวิต เล่ม ๒. (กรุงเทพมหานคร : กุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘.

๔.๒ วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมด้านการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ไปสู่คนฟัง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนฟังได้เข้าใจในตัวสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม ได้รับประโยชน์ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้สื่อสารตั้งไว้ การสื่อสารจึงจะถือว่าประสบความสำเร็จ และเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ฟัง

๔.๒.๑ กรอบแนวคิดหลักด้านการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน หรือติดต่อทำความเข้าใจกันเพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำรงชีวิต การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มนุษย์จะต้องใช้ในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น^{๑๘} เพื่อประโยชน์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคม ส่วนในพระพุทธศาสนาเป็นที่ทราบกันดีว่า พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ที่ปราชญ์ได้ขนานถวายและพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าวเรียกเสมอคือคำว่า พระบรมศาสดา หรือ พระบรมครู ซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม หรือผู้เป็นยอดของครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า สตถา เทวมนุสฺสานํ แปลว่า พระศาสดาของเทพและมนุษย์ทั้งหลายและมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ แปลว่า เป็นสารทิฝีกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้ สื่อแสดงความหมายอยู่ในตัวว่า ปราชญ์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชาและยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นนักการสอน (ผู้สื่อสาร) ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการสั่งสอน และได้ทรงประสบความสำเร็จในงานนี้เป็นอย่างดี^{๑๙} ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายของการสื่อสารหรือสื่อสารยิ่งขึ้น จึงควรทราบคำนิยามความหมายของคำว่า “การสื่อสาร” ดังนี้

สวณิต ยมาภย^{๒๐} กล่าวว่า “การสื่อสาร หมายถึง การนำเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น หรือความรู้สึก โดยอาศัยเครื่องนำไปโดยวิธีใดวิธีหนึ่งให้ไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการ จนทำให้เกิดการกำหนดรู้ความหมายแห่งเรื่องราวนั้นร่วมกันได้”

^{๑๘}Berlom, Devid K, The Process of Communication, (New York : Holt, Rinehart and Winstobn, 1960), p. 171-173.

^{๑๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๒๐}สวณิต ยมาภย, เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘.

กิติมา สุรสนธิ^{๒๑} กล่าวว่า “การสื่อสารคือกระบวนการส่ง หรือถ่ายทอด ความหมายจากสิ่งของหรือบุคคลฝ่ายหนึ่งไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Communication โดยทั่วไปแล้วมักจะหมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์”

จากคำนิยามข้างต้น สรุปได้ว่า การสื่อสาร (Communication) เป็นกระบวนการ ถ่ายทอดสารระหว่างมนุษย์ โดยผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า “ภาษา” เพื่อติดต่อกัน ด้วยวิธีการต่าง ๆ อัน จะส่งผลให้ฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารเกิดความเข้าใจได้ตรงกัน เช่น การถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกคิด การบอกเล่าเรื่องราว ประสบการณ์ เป็นต้น แต่ละบุคคลอาจนำวิธีการหรือมีกระบวนการสื่อสารที่ แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมหรือความจำเป็นของตนเองและคู่สื่อสาร ซึ่งมีแนวทางสอดคล้อง กับหลักการสื่อสารธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีการสื่อสารธรรมะกับบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจใน ธรรมะ เกิดความรู้เกิดญาณทัศนะหรือพบช่องทางในการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ได้รับฟังมา เพื่อให้บรรลุผลตามหลักธรรมนั้น ๆ ซึ่งในปัจจุบันการสื่อสารธรรมมีทั้งสื่อบุคคลและสื่อมวลชน หรือสื่อเฉพาะกิจ เช่น เทปวีดิทัศน์ เทปเสียง บันทึกคำบรรยาย การฉายแผ่นใส หนังสือธรรมะ เป็น ต้น โดยเฉพาะสื่อบุคคลนั้น มีความสำคัญและจำเป็นต่อการสื่อสารธรรมอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะ ให้ความรู้แล้ว ยังต้องการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ฟังด้วย สื่อบุคคลจึงมีผลต่อการ สื่อสารธรรมสูงกว่าสื่อมวลชน ดังโรเจอร์ส ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิผลของสื่อมวลชนและสื่อ บุคคลไว้ว่า

สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิผลมากกว่าเมื่อผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์ อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว ไม่ สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่นหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้^{๒๒}

แต่อย่างไรก็ตามการเลือกและการใช้สื่อ ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชน สื่อบุคคล หรือสื่อ เฉพาะกิจ ต่างก็มีวิธีการแตกต่างกันไปตามประเภทของผู้รับสาร ลักษณะของเนื้อหาสารและ ขั้นตอนในกระบวนการยอมรับของผู้รับสาร หากการเลือกใช้สื่อแต่ละประเภทไม่เหมาะสมแล้ว การสื่อสารในครั้งนั้น ๆ อาจประสบปัญหาจนไม่อาจสัมฤทธิ์ผลในที่สุด ดังนั้น ผู้ส่งสารควรทำ

^{๒๑} กิติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทั่วไปทางการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๒๒} Warren W. Weaver in Claude E. Shannon and Warren W. Weaver, *The Mathematical Theory of Communication*, (Urbana III : University of Illinois Press, 1949), p.95.

ความเข้าใจและเรียนรู้ธรรมชาติและหน้าที่ของสื่อแต่ละชนิดเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการใช้สื่อให้เหมาะสมต่อไป^{๒๓}

๔.๒.๒ การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในการสื่อสาร

ในการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในการสื่อสารนั้น เป็นการกล่าวถึงการสื่อสารธรรมหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการเผยแผ่พระธรรมนั้น นับว่าเป็นหัวใจของการสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นการแสดงเจตนาตามพระพุทธประสงค์อย่างแท้จริง หน้าที่หรือว่าบทบาทในการสื่อสารนี้เป็นบทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ หากจะเทียบกับบทบาทด้านอื่น บทบาทนี้นับว่าเป็นงานที่คณะสงฆ์จัดทำมากที่สุดมากกว่าอย่างอื่น^{๒๔} การเผยแผ่ธรรมนั้นมีรูปแบบที่แตกต่างกันตามกาลสมัยหรือในเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน ถ้าหากจะพิจารณาถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็อาจจะกระทำได้ใน ๓ วิธีใหญ่ ๆ คือ ๑. การพูด ๒. การเขียน ๓. การทำตัวอย่างให้ดู เป็นอยู่ให้เห็น ซึ่งบรรพชิตในยุคปัจจุบันก็ได้ใช้ความพยายามในการเผยแผ่ธรรมอย่างเต็มกำลังสติปัญญา เพื่อประโยชน์และความสุขของ พุทธชนเป็นสำคัญ

การเผยแผ่นั้น พระสงฆ์จะดำรงตนในบทบาทหน้าที่ดังที่พระพุทธองค์เคยดำรงมาแล้ว เพราะการเผยแผ่ธรรมนั้นเป็นการให้ปัญญาแก่พุทธบริษัท จำต้องตั้งตนอยู่บนพื้นฐานความเป็นธรรม ผู้แสดงต้องมีภูมิธรรมความรู้ด้วย ด้วยพระพุทธพจน์ที่ว่า จงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์นั้น คือการกระทำหน้าที่หลักของพระสงฆ์ สิ่งใดที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล แม้จะต้องจาริกรอนแรมไปยังสถานที่ไกล ๆ ก็ตาม พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ให้ธรรมะ แจกธรรมะแก่ชนทั้งโลก พระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาล เป็นพระสงฆ์ที่ต้องใช้ความเพียรมาก เพื่อนำธรรมให้เข้าถึงประชาชน หรือนำประชาชนให้เข้าถึงพระศาสนา ซึ่งอาจจะเรียกระยะแรกนี้ว่า ระยะออกไปหาประชาชน

แต่ในสมัยปัจจุบันการเข้าไปหาประชาชนสะดวกและกระทำได้ง่าย แม้ช่องทางในการเผยแผ่ธรรมก็มีมากขึ้นเพราะอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หรือเครื่องเสียง เป็นต้น ที่อำนวยความสะดวกในการเผยแผ่ธรรมได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นหัวใจในการเผยแผ่ธรรมนั้นผู้เผยแผ่ธรรมจะต้องไม่ทำสารให้บิดเบือนจากความเป็นจริง ดีความธรรมะหรือสาร

^{๒๓}Rogers Everett M, Communication channels in handbook of communication, (Chicago : Rand Mc. Nelly, 1978), p.291.

^{๒๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ธรรมเนียมปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๓๒.

จะต้องตรงตามความหมายที่แท้จริง จึงจะเกิดประโยชน์ ทำให้ผู้ฟังเข้าใจในเนื้อหาสาระของธรรมะที่แท้จริงได้ ดังแนวคิดที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) แสดงไว้ว่า

เรื่องการตีความพุทธศาสนสุภาษิตนี้ ถือว่าเป็นหัวใจเบื้องต้นในการเทศน์หรือพูดธรรมะอย่างอื่นนั้นเป็นบริบทคือเป็นองค์ประกอบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะฝึกฝนให้ผู้พูด ได้ระดับพูดคล่อง มีความกล้าหาญอย่างไรก็แล้วแต่ ถ้าหากว่าเรื่องที่น่าไปพูดนั้น ไม่ถูกต้อง ไม่ตรงเรื่องเสียแล้ว แม้จะพูดดี พูดเก่ง พูดไพเราะ ก็ไร้ความหมาย สิ่งที่ถูกไปนั้นก็ไร้ประโยชน์ไร้ค่าโดยสิ้นเชิง เพราะมันไม่ถูกมาตั้งแต่แรก เหมือนเดินทางผิดแต่แรก เดินไปเท่าไรก็ไม่ถึงจุดหมายปลายทางได้ ฉะนั้นเรื่องความถูกต้องนี้ จึงเป็นหัวใจของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๒๕}

จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้เผยแผ่ธรรมจะต้องมีวาจาสำคัญ คือพูดตรงตามความหมายที่แท้จริงของธรรมะหรือตัวสารนั้น ๆ จึงจะเป็นวาจาที่มีคุณค่าเกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า “สจฺจํ เว อมตา วาจา” แปลว่า คำสัตย์นั้นแล เป็นวาจาไม่ตาย^{๒๖} ฉะนั้น จึงต้องทำความเข้าใจในสารคือธรรมะอย่างแจ่มแจ้ง จึงจะถ่ายทอดให้กับคนอื่นได้แบบไม่ผิดเพี้ยน หรือสามารถชักย้ายแสดงอุปมาอุปไมย ยกเรื่องมาประกอบให้สารหรือธรรมะนั้นเข้าใจง่าย ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเสมือนเห็นกับตาตัวเอง ความสามารถของผู้แสดงธรรมดังกล่าวจะต้องอาศัยปัญญาที่แตกฉานในด้านต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการนี้ไว้เรียกว่า ปฏิสัมภिता ๔ คือ

๑. อัตถปฏิสัมภिता ปัญญาแตกฉานในความหมาย
๒. รัชมปฏิสัมภिता ปัญญาแตกฉานในหลักหรือตัวประเด็น
๓. นิรุตติปฏิสัมภिता ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ คือความสามารถในการใช้ภาษา
๔. ปฏิภาณปฏิสัมภिता ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการณ^{๒๗}

หลักปฏิสัมภिता ๔ นี้ แสดงถึงคุณสมบัติของผู้เผยแผ่ธรรมจะต้องพูดมีเหตุมีผลฉลาดในการใช้ภาษาหรือสามารถพูดได้หลายภาษา โดยคำนึงถึงผู้ฟังธรรมเป็นหลัก ไม่ว่าจะไปเผยแผ่ธรรมที่ไหนก็สามารถใช้ภาษาที่ผู้ฟังในที่นั้นฟังแล้วเข้าใจได้ง่าย นอกจากนี้จะต้องมีไหวพริบปฏิภาณคิดเหตุคิดผลได้ทันต่อเหตุการณ์ รู้จักแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนให้คนในสังคมเป็นคนมีเหตุผล อันจะทำให้สังคมไม่หวังพึ่งอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ใช้อะไรกลาง ปล่อยตัวปล่อยใจให้หลงงมงายในศาสตร์ลึกลับโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณา ซึ่งไม่ใช่คุณสมบัติที่ดีของพุทธศาสนิกชน แต่สอนให้พิจารณาจากการกระทำเป็นหลัก

^{๒๕} ธรรมกิตติวงศ์, พระ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘, ราชบัณฑิต). การตีความพุทธศาสนสุภาษิต. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๘๘.

^{๒๖} บุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๒๓๘/๕๔๑.

^{๒๗} บุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๔๕๕

นอกจากนี้ การเผยแพร่ธรรมจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยความอดทนนั้น เป็นเครื่องสร้างกำลังใจ สร้างความเข้มแข็ง สร้างกำลังภายในให้สามารถเอาชนะปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ ถ้าไม่มีความอดทนเพียงประการเดียว จะทำงานอะไร ๆ ก็ไม่สำเร็จ เพราะไม่มีน้ำอดน้ำทน แต่ถ้ามี่น้ำอดน้ำทน แคร่ร้อน ลมหนาว หิวกระหายเท่าไรก็ทนได้ คนที่ทนได้ก็มีกำลังเผาผลาญความเกียจคร้าน เผาผลาญความอ่อนแอ ทำให้เรามีความเข้มแข็งขึ้นในจิตใจ ทำอะไรก็จะสำเร็จเรียบร้อย

จึงสรุปได้ว่าทั้งผู้รับและผู้เผยแพร่จึงต้องนำหลักธรรมมาใช้คือ ขันติ ซึ่งหมายถึงความอดทนอดกลั้น จึงถือว่าเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสำเร็จในการทำงานทุกอย่าง แม้ในการปฏิบัติธรรมก็ถือว่าเป็นแม่บทคือเป็นธรรมที่ต้องนำมาใช้เป็นอันดับแรก ดังคำที่หลวงพ่ocha สุกทุโท กล่าวไว้ว่า “ความอดทนนี้เป็นแม่บทของการปฏิบัติ” เพราะมีความอดได้ทนได้ต่อลักษณะที่ทนได้ยาก ๓ ประการ คือ ทนลำบากทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความอดทนต่อทุกขเวทนาในเวลาเจ็บไข้ ไม่ทำใจให้กระสับกระส่ายไปตามทุกขเวทนานั้น ๆ ชื่อว่า ทนลำบาก ความอดทนต่อหนาวร้อนแดด ลมเหลือบยุงบึ้งร่านร้อนที่เกาะกินกัด ตลอดถึงความเหนื่อยยากนานาประการ ชื่อว่า ทนตรากตรำ ความอดทนต่อความหมิ่นประมาท วิวาทเสียดสี นินทาว่าร้าย ชื่อว่า ทนเจ็บใจ ขันติคือความอดทน จึงเป็นคุณสมบัติประจำตัวที่สำคัญของนักเผยแพร่ธรรม ดังพระพุทธพจน์ที่แสดงไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงส่งสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนาที่ว่า ขนฺติ ปรมํ ตโป ตีติกขา แปลว่า ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง^{๒๘} แม้การจะพูดให้คนฟังยอมรับ นับถือ และทำตาม จนบังเกิดผลตามที่ผู้สอนแสดงตั้งใจเอาไว้ ก็จะต้องอาศัยความอดทนในการชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจให้คล้อยตาม ทั้งรู้จักพูดและรู้จักฟังด้วยในขณะเดียวกัน จึงจะเป็นนักสื่อสารหรือนักเผยแผ่ธรรมที่ดี สมดังพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญพระสารีบุตรว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติของทูตจึงสามารถทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ โดยแสดงคุณสมบัติของทูตไว้ ๘ ประการ คือ

๑. เป็นผู้รับฟังที่ดี
๒. พูดให้ผู้อื่นฟังได้ดี
๓. เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ได้เร็ว
๔. มีความจำดี
๕. รู้เอง คือรู้และคาดการณ์ต่าง ๆ ด้วยไหวพริบปัญญา
๖. ให้ผู้อื่นรู้ดี คือชี้แจงให้เขาหมดความสงสัย
๗. ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ รู้ว่าอะไรควรไม่ควร

^{๒๘}พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๘๔/ธ๐.

๘. ไม่ก่อกวนทะเลาะ คือมีความอดทน ไม่โกรธง่าย

๘.๒.๓ มงคลที่ควรใช้กับวาทกรรมด้านการสื่อสาร

ในการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตแล้วในมงคลที่สามารถนำมาใช้ในวาทกรรมด้านการสื่อสารจึงประกอบไปด้วย มงคลหมู่ที่ ๔ บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว ที่ประกอบด้วย มงคล ๔ หมู่คือ บำรุงบิดามารดา เลี้ยงดูบุตร สงเคราะห์ภรรยา (สามี) ทำงานไม่คั่งค้าง ขึ้นตอนนี้คงตีความไปถึง ลักษณะสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ซึ่งมีสถานที่ทำงานตั้งอยู่ห่างจากที่พัก และบางทีก็ไกลจากที่พักข้ามเขตข้ามจังหวัด โดยเฉพาะในปัจจุบัน ยิ่งสะท้อนให้เห็นภาพของอุตสาหกรรมบริการ ตั้งอยู่ในเขตเมืองใหญ่เช่นกรุงเทพมหานคร รวมทั้งเขตปริมณฑลเข้าด้วย เมื่อสภาพของสังคมเป็นเช่นนี้ การย้ายถิ่นของประชากรในวัยทำงานได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วซึ่งส่งผลให้ครอบครัวและชุมชนขาดความเข้มแข็ง โดยเฉพาะความเข้มแข็งทางจิตใจไม่สามารถทดแทนด้วยเงินทองได้จากมงคลสูตรนั้น ได้วางหลักการการบริหารจัดการด้วยความมุ่งมั่นเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ให้เสร็จลุล่วงไปด้วยดี เรียกว่าใช้เวลาในชั่วโมง ทำงานอย่างเต็มที่โดยดูจากผลงานไม่คั่งทิ้งไว้เป็นดินพอกหางหมู ส่วนเวลาที่เหลือเป็นช่วงเวลาที่มอบความรัก ความอบอุ่นแก่บุตรและคู่สมรสเพื่อเป็นยาใจให้บุตรที่ยังโหยหาความรักและความมั่นใจแก่คู่สมรสที่ขาดความมั่นใจในยามจากไกลรวมทั้งเติมเต็มให้กับบิดามารดา ซึ่งนับวันเริ่มมีการขาดหายและลดลงด้วยวัยชรา โดยการจัดการกับตัวเองเพื่อให้มีเวลาไปทำหน้าที่ของบุตรอย่างต่อเนื่องตรงนี้เรียกว่าบริหารจัดการอย่างบูรณาการ คือ ได้ทั้งงานเพื่อเป็นทุนในการยังชีพได้ทั้งครอบครัว เพื่อเป็นทุนทางสังคมและได้ทั้งบุญเพื่อทุนของความเป็นมนุษย์

จากการศึกษาเกี่ยวกับการนำวาจาสุภาษิตไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในด้านการสื่อสารพบว่า จะประยุกต์ใช้หลักธรรมโดยการเล่าเรื่องประกอบแล้วสอดแทรกวาจาสุภาษิตลงไปเพื่อให้เข้ากับเรื่องนั้น ๆ และจะเน้นธรรมะที่เป็นตัวหลักการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผล จะเร้าใจให้ผู้ฟังเกิดความอยากรู้แล้วค่อยสอดแทรกธรรมะภายหลัง ทั้งให้กำลังใจและช่วยชี้นำสังคมให้มองเห็นทางสว่างที่ควรเดินในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีการเผยแผ่ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์หรือวรรณกรรมธรรมะส่งเสริมปัญญาหลากหลายมุมมอง ล้วนแล้วแต่น่าสนใจทั้งนั้น โดยที่ทั้ง ๒ ฝ่ายมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้องการให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากพุทธธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มากที่สุด

๔.๓ วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมด้านสังคม

ด้านสังคมถือว่าเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับชาวพุทธที่จะพึงกระทำต่อเพื่อนมนุษย์ เพราะถือว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่ว่าจะอยู่ในสภาวะปกติ และเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ขึ้น พระภิกษุสงฆ์หรืออุบาสกอุบาสิกา มักจะเข้าไปช่วยเหลืออนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยให้วัตถุสิ่งของหรือให้ความรู้วิชาการต่าง ๆ พร้อมทั้งกำลังใจ สาเหตุที่สามารถทำเช่นนี้ได้ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือจิตใจที่ถูกหล่อหลอมด้วยธรรมะคือเมตตากรุณาในพระพุทธศาสนานั้นเอง

๔.๓.๑ กรอบแนวคิดหลักด้านสังคม

สังคมในที่นี้คือผู้ที่อยู่ร่วมกัน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน หมายถึงผู้ที่มีความทุกข์ลำบากยากจนด้วยฐานะทางเศรษฐกิจ ในการดำเนินชีวิต ด้วยการอาศัยปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สังคมมนุษย์ได้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ นับตั้งแต่มนุษย์ได้มาอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ^{๒๘} ดังจะเห็นได้จากการช่วยเหลือจุนเจือกันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว เพื่อนบ้าน และญาติสนิทมิตรสหาย โดยไม่อยู่โดดเดี่ยวหรือแสวงหามหาบริโภคนิยมแต่ผู้เดียว ซึ่งตรงกับหลักพระพุทธศาสนาที่บอกว่าผู้บริโภคนิยมคนเดียวไม่ได้รับความสุข ซึ่งในเวลาต่อมาความมีเมตตาธรรมต่อกันที่มีมาแต่ดั้งเดิมนั้น ได้กลายมาเป็นหลักคำสอนสำคัญของศาสนาต่าง ๆ ที่สอนมนุษย์ให้รักกันเหมือนพี่ รักกันเหมือนน้อง ประองคองกันเหมือนเพื่อน คนไหนหรือครอบครัวไหนมีความเดือดร้อนด้วยเรื่องอะไร ก็พยายามช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้ความเดือดร้อนในขั้นพื้นฐานเบาบางลงหรือหมดสิ้นไปในที่สุด

หลักการทางโลกก็มีวิธีการให้ความช่วยเหลือบุคคลที่ตกทุกข์ได้ยาก เพื่อให้บุคคลนั้น ๆ มีความเป็นอยู่ถึงระดับมาตรฐานของสังคม ซึ่งมีวิธีการสังคมสงเคราะห์อยู่ ๓ วิธี คือ^{๒๙}

๑. บุคคลที่บกพร่องทางกาย ให้การสงเคราะห์โดยวิธี แก้ไข ป้องกันรักษาโรค และความบกพร่องทางกาย โดยให้ความช่วยเหลือทางการรักษาพยาบาล และการเงิน

๒. บุคคลที่บกพร่องทางจิต ให้การสงเคราะห์โดยวิธี ให้การรักษาพยาบาลอย่างดี และให้การสงเคราะห์ในเรื่องการเงินและความเป็นอยู่

^{๒๘} Mary Richmond, What is the social casework?, (New York : Russell sage Roundertion, 1922), p. 98.

^{๒๙} วชิระ วชิรวงศ์ และ ชันธิชัย ชัยรัตน์, งาม-ตอบ สังคมศึกษา พ.ม., (กรุงเทพมหานคร : สุพจน์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓-๑๔.

๓. บุคคลที่บกพร่องทางวัย สุขภาพเสื่อมโทรม ให้การสงเคราะห์โดยวิธีหางานเบา ๆ ให้ทำ และให้การสงเคราะห์ด้วยเงินบำเหน็จ บำนาญ หรือสวัสดิการต่าง ๆ

ส่วนพระพุทธศาสนา สอนให้ทุกคนมีการรวมน้ำใจเชื่อมประสานใจให้เป็นหนึ่งเดียว ด้วยการแสดงออกซึ่งความรัก ความปรารถนาดี ความสมานสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันซึ่งกันและกัน ด้วยสัมพันธภาพไมตรีอันเกิดจากการเห็นอกเห็นใจ เข้าใจ ไม่ทะเลาะวิวาทกัน และมีความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การอยู่ในสังคมร่วมกันจึงต้องมีหลักการสงเคราะห์จำแนกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. สงเคราะห์ด้วยอามิส (อามิสสงฺคโห) หมายถึง การอนุเคราะห์ การสงเคราะห์ช่วยเหลือด้วยวัตถุสิ่งของ หรือด้วยกำลังกายกำลังใจ เป็นต้น

๒. สงเคราะห์ด้วยธรรมะ (ชมฺมสงฺคโห) หมายถึง การอนุเคราะห์ สงเคราะห์ช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอน ตักเตือน ชักชวนให้ปฏิบัติธรรม ด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา จนถึงให้บวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัย อีกวิธีคือ การประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม เป็นที่พึ่งอาศัย แก่หมู่ญาติ จัดเป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ด้วยธรรมอย่างยิ่ง

จากแนวคิดเรื่องการสังคม พอสรุปได้ว่า “สังคม” เป็นศาสตร์ เป็นศิลป์ เป็นงานที่เป็นวิชาชีพ โดยนักสังคมเป็นผู้ปฏิบัติงาน เป็นงานที่ต้องใช้ทรัพยากรในชุมชน เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม เป็นงานที่ช่วยให้บุคคล กลุ่ม และชุมชน สามารถทำหน้าที่ทางสังคมได้ด้วยดี ความหมายของสังคมนี้ แม้จะมีความหมายครอบคลุมอย่างกว้างขวาง^{๑๑} จนอาจกล่าวได้ว่างานพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยอาจจะจัดรวมเข้าอยู่ในงานสังคมได้เกือบทั้งหมด แต่หน่วยงานพัฒนาสังคมส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีความพยายามจะหันเหหรือเบี่ยงเบนการดำเนินงานของตนให้เป็นอิสระ แยกออกจากสังคมให้มากที่สุด เพื่อให้มีนัยของ “การพัฒนา” มากที่สุด ตามกระแสความนิยมในเรื่องการพัฒนาดังเป็นที่ทราบกันอยู่ แต่สิ่งสำคัญในการเอื้อให้เกิดประโยชน์แก่งานสังคมนั้นก็คือธรรมะ ผู้จะสงเคราะห์ผู้อื่นได้ ตนเองต้องพร้อมก่อนไม่ว่าจะเป็นทางด้านวัตถุและธรรมะในจิตใจ เพราะผู้รับการสงเคราะห์ย่อมต้องการทั้งวัตถุและกำลังใจ ดังนั้น สิ่งสำคัญที่นักสังคมต้องมีเป็นพื้นฐานด้านจิตใจก็คือพรหมวิหาร ๔ มิเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อันเป็นหลักธรรมของผู้ประพฤติเพียงดังพรหมนั่นเอง

^{๑๑} Reymond W. Mack and John Peace, *Sociology and Social Life*, (New York : D. Van Nostrand Company, 1973), p.68.

๔.๓.๒ การประยุกต์ใช้วาทศาสตร์ด้านสังคม

ในการประยุกต์ใช้วาทศาสตร์ด้านสังคมสามารถกล่าวได้ว่า สามารถเกิดขึ้นได้จากส่วนร่วมคือ อุกฤษฏ์ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือผลของการกระทำที่ทุกฝ่ายได้รับจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องร่วมกัน อาทิ ความรักใคร่ปรองดอง ความพร้อมเพรียง ความสามัคคี ความสุข ความเจริญก้าวหน้า เป็นต้น การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นนอกจากมุ่งกระทำเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านแล้ว สิ่งที่เราคาดเสียมิได้และพึงถือเป็นกิจอันดับแรกที่จะต้องสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นนั้นคือประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง เพราะเป็นประโยชน์ที่มีได้มุ่งไปที่ใครคนใดคนหนึ่ง แต่มุ่งประโยชน์เพื่อประชาคม ชุมชน สังคม ตลอดจนบ้านเมือง ประเทศชาติโดยรวม

ประเด็นดังกล่าวพุทธพจน์ที่พินำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตประจำวันเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ร่วมกันได้เป็นอย่างดีคือ อปริหานิยธรรม ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ครั้งประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ดังนี้

อปริหานิยธรรม ๗ ประการ คือ^{๓๒}

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิคฺย ประชุมกันมากครั้ง
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรมที่วางไว้

๔. เคารพนับถือผู้เฒ่าทั้งหลาย และสำคัญถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง

๕. ไม่จุลคร่าขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย

๖. สักการะ เคารพ บูชาเจดีย์ของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง ไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป

๗. รักษา ค้ำครอง ปกป้องพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่าพระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้นแคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้นแคว้นอปริหานิยธรรมหรือราชอปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมซึ่งใช้ในการปกครองของแคว้นวัชชีสมัยพุทธกาล ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงเห็นว่าเป็นแคว้นที่มีความสามัคคีเข้มแข็งมั่นคงเพราะชาววัชชีมีวิธีการปกครองที่ดี คือการประสานประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หลักการดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับการบริหารในหลาย ๆ ด้าน เริ่มตั้งแต่หน่วยงาน สภา องค์กร สถาบันต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน แม้กระทั่งบริษัทห้างร้านทั้งหลายก็ควรนำวิธีการของชาววัชชีมาใช้ โดยเริ่มตั้งแต่การประชุมปรึกษาหารือ หรือถกเถียงกันเพื่อหาข้อยุติและสรุปประเด็นปัญหาที่เห็นต่างกันระหว่างฝ่าย

^{๓๒}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘-๘๐.

สนับสนุนกับฝ่ายค้าน เมื่อได้แนวทางที่ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันแล้ว ก็บัญญัติเป็นกติกากฎหรือกฎข้อบังคับเพื่อใช้ปฏิบัติร่วมกัน ในทางการเมืองบทบัญญัติหรือกฎข้อบังคับอาจเรียกว่าพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด ดังนี้ เป็นต้น ซึ่งชาวต่างชาติถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยไม่ละเมิดบทบัญญัติที่ได้วางไว้แล้ว กล่าวคือ ชาวต่างชาติจะไม่ล้มล้าง ทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงอธิปไตยหรือนั้นโดยมิได้ผ่านความเห็นชอบในที่ประชุมใหญ่ แล้วบัญญัติสิ่งที่ที่ประชุมใหญ่มิได้บัญญัติออกประกาศใช้ อันเป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบ สร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในสังคม การเมือง และการปกครอง

๔.๓.๓ มงคลที่ควรใช้กับวาทกรรมด้านสังคม

เมื่อได้นำวาทกรรมตามประยุกต์ใช้แล้ว ในส่วนของมงคลที่เหมาะสมกับการนำมาใช้กับวาทกรรมด้านสังคม ควรจะใช้กับมงคลหมู่ที่ ๕ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ที่ประกอบด้วยมงคล ๔ หมู่คือ บำเพ็ญทาน ประพฤติธรรม สงเคราะห์ญาติ และทำงานไม่มีโทษ การบริหารจัดการในขั้นตอนนี้ได้เพิ่มความยากในทางปฏิบัติมากขึ้นเพราะได้ตีวงกว้างไปถึงญาติพี่น้องแล้ว ขยายวงไปยังชุมชนด้วยซึ่งในความเป็นจริงแล้วองค์กรนั้นๆ บางแห่งมีลักษณะการดำเนินกิจการในรูปแบบของการเป็นหุ้นส่วน จำเป็นต้องสานสัมพันธ์เป็นอย่างดี อีกนัยหนึ่งองค์กรนั้นๆ ตั้งอยู่ในชุมชนใดก็ควรคืนกำไรให้กับชุมชนนั้น ซึ่งกระทำได้หลายวิธีด้วยกัน เช่น จัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดสืบสานประเพณีทางศาสนา เป็นต้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความน่าเชื่อถือควบคู่กับตราของผลิตภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับมงคลสูตร ดังนี้คือ การไม่ประกอบกิจการที่ผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง และขัดต่อจารีตศีลธรรมอันดีงามของศาสนาในวงกว้าง คือ มีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคโดยเลือกผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ การที่จะกระทำเช่นนี้ได้จะต้องเกิดจากการ มีจรรยาบรรณวิชาชีพคือ หมั่นประพฤติธรรมเป็นนิจ ตรงนี้เป็นการสร้างความน่าเชื่อถือในระยะยาว มีการจัดสวัสดิการเท่าที่จะกระทำได้แก่ ญาติมิตร ในที่นี้ตีความถึงบุคลากรในองค์กรรวมทั้งแบ่งปันผลคืนกำไรแก่สาธารณชนตามที่กล่าวไปแล้ว ขั้นตอนนี้มุ่งเน้นการสร้างภาพขององค์กรอย่างยั่งยืนด้วยฐานของจริยธรรม การบริหารจัดการอันดับแรกต้องสร้างบรรยากาศของการให้การช่วยเหลือให้เกิดมีในหมู่คณะ เพื่อให้เกิดมิตรภาพในการทำงานลดความไม่เข้าใจระหว่างกัน ต่อจากนั้นก็ขยายวงกว้างสู่ชุมชน บรรยากาศแห่งการให้เช่นนี้เป็นมูลค่าที่ไม่ต้องลงทุนหากแต่ว่าจะได้กำไรในระยะยาว ซึ่งทำให้คนในองค์กรมีความผูกพันในงานมีเป้าหมายร่วมกัน การมีเป้าหมายร่วมกัน ทำให้ทีมงานมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันเพื่อทำให้งานนั้นสำเร็จได้ด้วยดี

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันหรือที่มักเรียกว่าความขัดแย้งทางสังคมมิได้เป็นสิ่งเลวร้ายแต่ประการใด กลับเห็นว่า ความคิดเห็นที่หลากหลายเป็นธรรมชาติที่ก่อให้เกิด

ความขัดแย้งขึ้น และความขัดแย้งนั้น โดยธรรมชาติของมันจะต้องดำเนินไปในวิถีทางที่ดีขึ้นเสมอ แม้ว่าบางครั้งมันจะเกิดผลร้ายก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นนั้นก็จะเป็นบทเรียนให้คู่กรณีรู้จักหลีกเลี่ยงเพื่อไม่ให้เกิดผลร้ายนั้นขึ้นอีก เช่นกรณีความขัดแย้งรุนแรงจนก่อให้เกิดสงครามโลก เพราะทุกฝ่ายต่างตระหนักถึงความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายแพ้หรือชนะ ความหายนะก็เกิดขึ้นกับโลกที่เราอาศัยอยู่โดยรวมนั่นเอง โลกจึงจำเป็นต้องมีวิธีการในการอยู่ร่วมกัน โดยสันติ นั่นก็คือ การใช้วาจาเพื่อการสร้างสรรค์ประโยชน์ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงตรัสไว้ดีแล้วคือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์สังคมนั่นเอง เพราะการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรงหรือด้วยวิธีการบังคับขู่เข็ญแบบการใช้กำลังที่เหนือกว่า ไม่ว่าจะด้วยพลังมวลชน หรือด้วยกำลังอาวุธก็ตาม ไม่ใช่ชัยชนะขั้นเด็ดขาด และมีได้เป็นการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง แต่กลับทำให้ปัญหานั้นหมักหมมบ่มเพาะให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงบานปลายยิ่งขึ้นเหมือนที่โลกกำลังเผชิญอยู่ เพื่อให้ทุกคนทำหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลที่ตกทุกข์ได้ยาก ไร้ที่พึ่งพาอาศัย ให้เป็นผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองได้ ด้วยการสงเคราะห์ตามหลักสังคหัตถุธรรม คือให้ปันสิ่งของที่จำเป็นต่อชีวิตขั้นพื้นฐาน เพื่อบรรเทาความร้อน ความหนาว ความหิวกระหาย หรือบำบัดโรคภัยไข้เจ็บให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงขึ้น ตลอดจนสนับสนุนช่วยเหลืออาชีพการงานให้ทำ พุดจี๊แนะประโยชน์ให้ สอนให้รู้ให้เข้าใจด้วยวิทยาการในด้านต่าง ๆ ช่วยแก้ปัญหาชีวิตให้คลี่คลาย ให้กำลังใจในการต่อสู้ และผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ที่อยู่ในสังคมที่ดีจำต้องมีคุณธรรมคือพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักใจในการสงเคราะห์อยู่เสมอ และมีความรู้ความสามารถในด้านนั้น ๆ โดยเฉพาะ จึงจะเข้าใจในความทุกข์ของผู้มีปัญหาอย่างถ่องแท้ และปฏิบัติต่อผู้มีปัญหาได้ถูกต้อง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีตามมาก็คือทำให้ผู้มารับการสงเคราะห์พึ่งตัวเองได้ ไม่เป็นปัญหาของสังคม สังคมเข้มแข็งประสานเข้าด้วยกัน ยึดเหนี่ยวผูกพันจิตใจให้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวได้ การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมั่นประชุมกันมาครั้ง เพื่อปรับความเข้าใจ เพื่อหาข้อยุติ เพื่อแก้ไขปัญหา สำหรับโลกยุคโลกาภิวัตน์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในสังคม

๔.๔ วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมด้านการศึกษา

กล่าวได้ว่าเป็นบุญเจอไขไปสู่ความเจริญทุกด้านในสังคม เพราะเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาหรือปรับปรุงจิตใจ อุปนิสัย และคุณสมบัติทางกายภาพต่าง ๆ ของมนุษย์ให้ดีขึ้น หรือให้สอดคล้องกับสังคม สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ที่มนุษย์ดำรงอยู่ได้อย่างกลมกลืน

๔.๔.๑ กรอบแนวคิดหลักด้านการศึกษา

ความจริงก้าวหน้าของมนุษย์ จากความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกับสัตว์ชนิดอื่นในยุคแรกๆ ที่มนุษย์เริ่มมีชีวิตขึ้นมาในโลกนี้ เมื่อประมาณหนึ่งล้านปีมาแล้วนั้น กว่าจะพัฒนามาจนกระทั่งมีอารยธรรมดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เป็นผลของ “การศึกษา” โดยแท้^{๑๓๓} เพราะการศึกษาช่วยให้มีการสืบทอดแบบอย่างของคนรุ่นก่อน และช่วยพัฒนาแบบอย่างดังกล่าวให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอดปลอดภัยและช่วยดำรงหมู่คณะส่วนใหญ่ ด้วยการอาศัยความรู้ในการแสวงหาและใช้ปัจจัยสี่ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ดังนั้น เพื่อให้ทราบความหมายของการศึกษาที่แท้จริง จึงควรทราบแนวความคิดของผู้รู้ทั้งหลายที่ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “การศึกษา” แตกต่างกันไป ที่น่าสนใจมีดังนี้

พลาโต (Plato)^{๑๓๔} นักปราชญ์ชาวกรีกสมัยโบราณ ได้กล่าวถึงการศึกษาไว้ว่า การศึกษา คือเครื่องมือที่ผู้ปกครองประเทศใช้ในการเปลี่ยนแปลงนิสัยมนุษย์เพื่อก่อให้เกิดรัฐที่มีความสามานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าพลเมืองมีการศึกษา เขาจะสามารถฝ่าฟันผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และจะสามารถเผชิญเหตุฉุกเฉินต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ถ้าระบบการศึกษาดีแล้ว การพัฒนาปรับปรุงสิ่งใดก็ตาม ย่อมทำได้โดยง่าย แต่ถ้ารัฐทอดทิ้งการศึกษาเสียแล้ว ไม่ว่าจะรัฐจะกระทำการอื่นใดย่อมไม่บังเกิดผล

กัญญา สาทร^{๑๓๕} มีความเห็นว่า การศึกษา หมายถึง กระบวนการทุกชนิดที่ช่วยพัฒนาหรือปรับปรุงจิตใจ อุปนิสัย และคุณสมบัติทางกายภาพต่าง ๆ ของมนุษย์ให้ดีขึ้น การศึกษาเป็นกระบวนการหรือเป็นเพียงเครื่องมือเครื่องใช้อย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มนุษย์จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ

พระพุทธศาสนามีระบบการศึกษาที่สมบูรณ์แบบทั้งภายนอกและภายใน ภายนอกก็คือ การศึกษาสิ่งแวดล้อมรอบข้างเพื่อให้ตนเองมีชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติโดยไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นลำบาก ส่วนภายในก็คือการศึกษาสภาวะที่เกิดขึ้นในจิต เพื่อหาทางสงบระงับ ราคะ โทสะ โมหะ ไม่ให้แสดงผลหรือทำให้มันเหือดแห้งหรือหมดสิ้นไปจากจิต โดยมีการศึกษาเป็นลำดับ เป็นขั้นตอนจากศีล คู่สมาธิ และปัญญาเป็นที่สุด ซึ่งลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับประดุจดังทะเลที่ลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับ ไม่โกรกชันเสียดเดียวฉะนั้น ดังจะเห็นได้จากหลักธรรมที่เป็น

^{๑๓๓} John Dewey, *Democracy and Education*, (New York : The Macmillan Company, 1965), p.53.

^{๑๓๔} George H. Sabine, *A History of Political Theory*, (New York Holt, Rinehart and Winston, 1966), p. 59-60.

^{๑๓๕} กัญญา สาทร, *การศึกษา : ปัญหาที่รอคนแก้*, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔.

คุณสมบัติของนักศึกษาไม่ว่าจะเป็นนักเรียนหรือนักคั่นคว้าวิจัยก็ตาม หลักธรรมที่จะพึงปฏิบัติ นอกจากหลักธรรมสำหรับคนที่ประสบความสำเร็จ คือ จักร ๔ อิทธิบาท ๔ แล้ว ยังมีหลักการที่ควรรู้และหลักปฏิบัติที่ควรประพฤติอีก ซึ่งมีลักษณะลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับ ดังนี้^{๓๖}

ก. รู้หลักบุพภาคของการศึกษา คือ รู้จักองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ ประการ คือ

๑. องค์ประกอบภายนอกที่ดี ได้แก่ กัลยาณมิตร คือมีมิตรศีกคยชี้แนะ

๒. องค์ประกอบภายในที่ดี ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือรู้จักคิดเป็น

องค์ประกอบที่หนึ่ง ให้รู้จักฟังพาให้ได้ประโยชน์จากคนและสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบที่สอง ให้รู้จักฟังตนเองและทำตัวให้เป็นที่ฟังของผู้อื่นด้วย

ข. มีหลักประกันของชีวิตที่พัฒนา ๗ ประการ ซึ่งเรียกว่ารุ่งอรุณของการศึกษา ที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบว่าเหมือนแสงอรุณเป็นบุพนิมิตแห่งอาทิตย์อุทัย เพราะเป็นคุณสมบัติต้นทูนที่เป็นหลักประกันว่าจะทำให้ก้าวหน้าไปในการศึกษา และนำพาชีวิตไปสู่ความดีงามและความสำเร็จที่สูงประเสริฐอย่างแน่นอน คือ

๑. แสวงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี

๒. มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต

๓. มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์

๔. มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้

๕. ยึดถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไร ๆ ตามเหตุและผล

๖. ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท

๗. ฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์และความจริง

ค. ทำตามหลักเสริมสร้างปัญญา คือการปฏิบัติตามหลักคุณธรรม (หลักการสร้างความเจริญอกงามแห่งปัญญา) ๔ ประการ ได้แก่

๑. เสวนาผู้รู้

๒. ฟังดูคำสอน

๓. คิดให้แยกคาย

๔. ปฏิบัติให้ถูกหลัก

^{๓๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๖๖-๖๘.

ง. ศึกษาให้เป็นพหูสูต คือ จะศึกษาเล่าเรียนอะไร ก็ทำตนให้เป็นพหูสูตในด้านนั้น ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แจ่มแจ้งชัดเจนถึงขั้นครอบงำของคุณของพหูสูต (ผู้ได้เรียนมาก หรือผู้คงแก่เรียน) ๕ ประการ คือ

๑. ศึกษาเล่าเรียนมาก
๒. ทรงจำหลักหรือสาระได้แม่นยำ
๓. ท่องบ่น ใช้พูดอยู่เสมอ จนแคล้วคล่องจัดเจน
๔. ใส่ใจนึกคิดจนเจนใจ
๕. ขบได้ด้วยทฤษฎี เข้าใจความหมายและเหตุผล แจ่มแจ้งลึกซึ้ง

จ. เคารพผู้จุดประทีปปัญญา ในด้านความสัมพันธ์กับครูอาจารย์ พึงแสดงการ วัณบถ ถ้อยคำ ตามหลักปฏิบัติในเรื่องที่ศ ๖ ชื่อว่าด้วยทิศเบื้องขวา คือ

๑. ลูกศิษย์ต้อนรับ แสดงความเคารพ
๒. เข้าไปหา เพื่อบำรุง รั้งใช้ ปรึกษา ชักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น
๓. ฟังด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา
๔. ประนินบัติ ช่วยบริการ
๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ

จากการให้คำจำกัดความของการศึกษาของนักวิชาการ และระบบการศึกษาตามหลัก พระพุทธศาสนาดังกล่าวมา พอสรุปได้ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งด้านจิตใจนิสัย และคุณสมบัติอย่างอื่น นอกจากนั้น ยังเอื้อประโยชน์ในการปกครองของรัฐในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมือง เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของรัฐ ตามที่รัฐต้องการ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยมีคุณค่าอยู่ที่สามารถสร้างความเจริญอกงามให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลและเป็นกลไกที่ทำให้ความปรารถนาเป็นความจริง แต่เมื่อมองดูกระบวนการศึกษาในชีวิตจริงแล้วพบว่ามีความหมายใน ๓ แง่ คือ แง่ที่ใช้แก้ปัญหาของมนุษย์ แง่ที่ทำให้ชีวิตหลุดพ้นจาก ปัญหาและเข้าถึงสิ่งที่ดีงาม สิ่งทีประเสริฐสุดที่ชีวิตพึงได้ และแง่ความสัมพันธ์ของชีวิตกับปัจจัยแวดล้อม การศึกษาทำให้มนุษย์พ้นจากการต้องพึ่งปัจจัยภายนอกและมีความสมบูรณ์ในตัวมากขึ้น การศึกษาจึงก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน^{๓๗} โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยภายในทำให้ปัจจัยภายนอกเป็นประโยชน์แก่มนุษย์และทำให้ชีวิตเข้าถึงจุดหมายคือความเป็นอยู่อย่างดีที่สุดได้จริง จึงเรียกได้ว่า เป็นการศึกษาที่แท้ ส่วนระบบการศึกษาใดก็ตามที่ขาดการศึกษาเพื่ออิสรภาพภายในเช่นนี้แล้ว จะเรียกว่าเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์ไม่ได้ และโดยเฉพาะการศึกษา

^{๓๗} Normal L. Munn, Introduction to Psychology, (Boston : Houghton Mifflin Co.,Ltd., 1962), p.5.

ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น มีระบบระเบียบเป็นขั้นเป็นตอนลาดลุ่มลึกลงไปตามลำดับจากศีล ผู้สมาธิ และปัญญา โดยเริ่มตั้งแต่หลักคุณภาพของการศึกษาหลักประกันของชีวิตที่พัฒนา หลักเสริมสร้างปัญญา หลักการศึกษาให้เป็นพหุสูต และรู้จักเคารพผู้จุดประทีปปัญญา ซึ่งหลักการเหล่านี้จะทำให้ผู้ศึกษาเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

๔.๔.๒ การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตด้านการศึกษา

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตด้านการศึกษานั้น เมื่อมนุษย์เกิดมาก็เริ่มที่จะศึกษาวาจาสุภาษิตกล่าวถึงการศึกษาเกิดขึ้นแก่ ใครได้บ้าง ดังคำกล่าวที่ว่า “บุตรที่ยังไม่เกิด ๑ บุตรที่ตายไปแล้ว ๑ และบุตรที่โง่เขลา ๑ บุตร ๒ จำพวกข้างต้นยังดีกว่าจำพวกท้าย เพราะสองจำพวกข้างต้นทำให้เกิดความทุกข์ชั่วคราว ส่วนจำพวกหลังคือบุตรที่โง่เขลาให้เกิดความทุกข์อยู่ทุกระยะเวลา”^{๗๔} คำกล่าวนี้เป็นคำแปลภาษิตในทีโตนเทศ แสดงให้เห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญในชีวิต ทำชีวิตให้มีคุณค่าขึ้น จนถึงเห็นกันมาตั้งแต่โบราณแล้วว่า ผู้ที่ยังไม่เกิดมาหรือผู้ที่ตายไปแล้วยังดีกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาซึ่งยังมีชีวิตอยู่ มารดาบิดาและผู้มีเมตตาทั่วไปจึงอุปการะให้การศึกษาแก่เด็กของตน ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า ท่านจงให้บุตรดำรงอยู่ในวิชาทั้งหลาย เพราะผู้มีการศึกษาจักทำชีวิตให้เจริญได้ ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า ผู้รู้ดี เป็นผู้เจริญ ถึงจะให้อย่างอื่นไม่ได้ก็พยายามให้การศึกษา เพราะวิชาเป็นทรัพย์ที่ติดตัว ทำให้สามารถดำรงตนได้ ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า คนมีปัญญาเฉลียวฉลาด ย่อมตั้งตนได้ด้วยต้นทุนเมื่อน้อย คุณคนก่อ ฝักองเล็ก ๆ ทำให้เป็นกองใหญ่ได้ ฉะนั้น หรือว่า ผู้มีปัญญาถึงจะสิ้นทรัพย์ก็เป็นอยู่ได้ บุคคลจึงต้องศึกษาเริ่มด้วยการกระทำไม่ว่าจะเป็นการอ่าน เขียน ฟัง คิด ภาวนา อันจะทำให้การศึกษาเจริญขึ้นเรื่อย ๆ การศึกษาที่เจริญเป็นเหตุให้ปัญญาเจริญ บุคคลรู้ประโยชน์ได้ก็เพราะอาศัยปัญญา ประโยชน์ที่บุคคลรู้แล้วก็นำความสุขมาให้ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา สามารถนำไปใช้ประกอบการงานได้ เป็นอยู่ในสังคมได้ คนที่ไม่มีการศึกษาก็อาจถูกสังคมรังเกียจหรือหางานทำดี ๆ ไม่ได้ และที่สำคัญที่สุดการศึกษานั้นยังเป็นไปเพื่อความเป็นคนสมบูรณ์แบบ สมดังที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ทรงนิพนธ์เรื่องการศึกษาคืออะไรไว้ในหนังสือความจริงที่ต้องเข้าใจ ซึ่งได้สรุปวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ว่า

การศึกษาคือการเล่าเรียนฝึกฝนอบรม หรือการถือเอาวิชา แต่เมื่อพิจารณากล่าวอย่างสรุป การศึกษาก็เพื่อ^{๗๕}

^{๗๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความจริงที่ต้องเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐๑

^{๗๕} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความจริงที่ต้องเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐๔.

๑. ให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบกิจการ และในการสังคมเป็นต้นได้
อย่างดี

๒. เพื่อให้มีความเป็นคนโดยสมบูรณ์

วัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อแรก สอดคล้องกับวาจาสุภาษิตที่ว่า “สาธุ โข ลิปฺปกั นาม อปิ ยาติสกีทิส” แปลความว่า ขึ้นชื่อว่าศิลปะแม้ชนิดหนึ่ง ก็สามารถให้ประโยชน์สำเร็จได้โดยแท้ ซึ่งมีเนื้อความชัดเจนอยู่แล้ว ส่วนข้อที่ ๒ ทรงให้ความหมายว่า คนที่ถือกำเนิดเป็นคนนั้นยังไม่จัดว่าเป็นคนโดยสมบูรณ์ เพราะเหตุเพียงที่เกิดมามีรูปร่างเป็นคน ต่อเมื่อมีการปฏิบัติประกอบด้วยความรู้ที่ฝึกฝนจนเข้าดีสมกับความเป็นคน จึงจะเรียกว่าเป็นโดยธรรม เมื่อมีธรรมของคนบริบูรณ์จึงจะถือว่าเป็นคนโดยสมบูรณ์ ดังคำกล่าวในหิโตปเทศที่แสดงถึงความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์ไว้ว่า “การกิน การนอน ความกลัว และการสืบพันธุ์ของคนและสัตว์ดิรัจฉานเสมอกัน แต่ธรรมของคนและสัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้นแปลกกว่ากัน เว้นจากธรรมเสีย คนก็เสมอกับสัตว์ดิรัจฉาน” ซึ่งตรงกับหลักการศึกษาศาสตร์ของพระพุทธศาสนาที่สอนให้รู้ว่า มนุษย์สามารถสร้างศักยภาพที่สมบูรณ์ได้ ถ้ามีการฝึกฝนตนเองที่ดี ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า “ทฺนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ” แปลความว่า ในหมู่มนุษย์ผู้ฝึกตนได้แล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด การศึกษาที่มีความรู้ความสามารถแต่ขาดธรรม อาจเป็นเหตุให้ใช้ความรู้ความสามารถนั้นไปในทางที่ผิดก็ได้ แต่การศึกษาที่จะช่วยมนุษย์ได้แท้จริงนั้น ไม่ใช่การเรียนหนังสือหรือวิชาชีพ แต่ต้องเป็นการเรียนธรรมะ เพื่อปฏิบัติตนให้มีศีลธรรม มิฉะนั้นแล้ว ความฉลาดความร่ำรวยที่ได้มาจากการเล่าเรียน จะกลายเป็นสิ่งส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ทำตนเองให้จมอยู่ภายใต้อำนาจกิเลสคือตกอยู่ภายใต้งิเลสทั้งชีวิตเป็น ๆ นั้นเอง และยังทำให้เพื่อนมนุษย์เดือดร้อนอีกด้วย เพราะความเป็นอันธพาลของตนในลักษณะเช่นนี้^{๑๐} ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า “หนนฺติ โภคา ทุมฺเมธ” แปลว่า โภคะทั้งหลายย่อมทำลายคนมีปัญญาหรือดั่งนักปราชญ์ชาวตะวันตกโสกราตีสกล่าวไว้ว่า “ชีวิตที่ไม่มีการตรวจสอบไม่มีค่าควรแก่การดำรงชีวิต” ดังนั้น การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ดังกล่าวจำเป็นต้องพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปด้วย นอกจากจะศึกษาหาความรู้ในตำรับตำราและเรียนรู้อาชีพแล้ว จำเป็นต้องรู้จักและมีธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถเอาชนะสัญชาตญาณอย่างสัตว์ได้ด้วยการศึกษาที่ดี และถูกต้อง ด้วยการสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ คือรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่เห็นแก่ตัวจัด ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เบียดเบียนทำลายล้างกัน มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่อยู่แวดล้อมเรา คือเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นพลเมืองที่ดีของ

^{๑๐}พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), การศึกษาในทัศนะของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : อดัมมโยจัดพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๗

ประเทศชาติ เป็นศาสนิกที่ดีของศาสนา และที่สุดคือเป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมบริบูรณ์ด้วยคุณธรรม ซึ่งในการนี้ต้องอาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลของสถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด สื่อมวลชน และผู้คนในสังคมที่ดี ๆ ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เพราะกัลยาณมิตรเป็นคนดี มีปัญญา เป็นสัตบุรุษหรือบัณฑิต สามารถบอกทางศิธีทางถูกให้เดินได้

๔.๔.๓ มงคลที่ควรใช้กับวาทกรรมด้านการศึกษา

เมื่อได้ประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตแล้ว มงคลที่ควรใช้กับวาทกรรมด้านการศึกษาได้แก่ มงคลหมู่ที่ ๘ บำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว ที่ประกอบด้วยมงคล ๔ หมู่คือ มีความอดทน เป็นคนง่าย เห็นสมณะ สนทนาธรรมตามกาล เนื้อความของมงคลสูตรชั้นตอนนี้ดีความได้หลายประการ การสร้างทีมเพื่อการศึกษา ซึ่งทำให้คนในองค์กรมีความผูกพันในงานมีเป้าหมายร่วมกัน ทำให้ทีมมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันเพื่อทำให้งานนั้นสำเร็จได้ด้วยดี การสร้างทีมนี้เป็นเรื่องยากพอสมควรเพราะคนแต่ละคนมีที่มาต่างกัน ในประเด็นที่เป็นปมเด่น ปมด้อยต่างกัน การสร้างทีมคือการสลายปมต่างๆ ให้เป็นเนื้อเดียวกันซึ่งหมายถึงการเปิดกว้างให้มีการแสดงความคิดเห็นระหว่างกันเพื่อแสวงหาจุดที่เหมือนกันและ สงวนเก็บไว้ในส่วนที่มีความแตกต่างกันตามมงคลสูตร เกิดจากการใช้เวลาว่างมาฟังธรรม การฟังธรรมย่อมได้ฟังเรื่องที่ยังไม่ได้ฟัง เรื่องที่ได้ฟังแล้วย่อมเข้าใจยิ่งขึ้น ประการที่สำคัญผู้ฟังธรรมเนื่องนิจ ย่อมเข้าใจถูกและเห็นชอบตามหลักธรรม หากตีความในที่นี้คงหมายถึง การเข้าร่วมประชุม ร่วมชั้นเรียน เพื่อรับฟังนโยบายเพื่อความเข้าใจอย่างพร้อมเพรียงกัน การประชุมร่วม นอกจากความเข้าใจในตั้งใจศึกษาแล้วยังทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างเพื่อนเรียนอันเป็นพื้นฐานของการทำงานเป็นทีมเป็นอย่างดี อนึ่งการประชุมจะดำเนินเป็นไปด้วยดีนั้น ย่อมเกิดจากการที่ทีมมีการวบรวม กล่าวคือมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ถือตัวถือตนจนเกิดทิฐิสำคัญไปต่างๆ เช่น ตนเรียนดี ความเก่งเหนือกว่าผู้อื่น เป็นต้น มีความสันโดษในการเรียน ในที่นี้หมายถึงไม่ตั้งความหวังเกินรู้ความสามารถที่ตนมีอยู่อันเป็นเหตุของการทะเยอทะยานจ้องจับผิดคิดทำลายผู้อื่นเพียงเพื่อตนได้เรียนในชั้นที่สูงขึ้น และข้อสุดท้ายเป็นผู้มีความกตัญญูซึ่งดีประเด็นให้แคลงคือมีสำนึกและใส่ใจในคุณค่าของการเรียนรู้มีลักษณะให้เกียรติตลอดเวลา คุณธรรมดังกล่าวเป็นตัวเชื่อมการเรียนรู้ให้ขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน ชั้นตอนสุดท้ายมีการสนทนาธรรมตามกาลซึ่งสืบเนื่องจากชั้นตอนที่เจ็ด คือ นอกจากฟังธรรมเพียงด้านเดียวแล้วเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สนทนาด้วยเพื่อสอบถามข้อสงสัยในที่นี้หมายถึงเปิดกว้างทางความคิด การพูดคุยในการเรียนรู้ในแบบที่เป็นทางการ เช่นแสดงความคิดเห็นนั้นควรมีความอดทนอดกลั้น ไม่ลู่อารมณ์โกรธแม้ในบางครั้งมี ความคิดเห็นไม่ตรงกัน โดยแสดงท่าทีสงบเสงี่ยม

มีบุคลิกภาพ สุภาพในคนทุกระดับชั้น สดชื่นทางกาย และได้รับความอบอุ่นใจจากความเป็นกัลยาณมิตร

จากตัวอย่างที่นำมาแสดงจะเห็นได้ว่า การศึกษามีความสำคัญทั้งต่อตนเองและสังคม ผู้ศึกษาจะประสบความสำเร็จในการศึกษาได้ ในเบื้องต้น จำต้องได้สิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดี นั่นคือ กัลยาณมิตรผู้คอยแนะนำสั่งสอนหรือสภาพแวดล้อมที่ดี จึงจะก่อให้เกิดการศึกษาที่ดีหรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ นอกจากนั้นผู้ศึกษาจะต้องมีโยนิโสมนสิการคือการใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดเป็น อันเป็นปัจจัยภายในที่ดีของนักศึกษาเอง จึงจะทำให้มองเห็นวิถีทางในการศึกษาและก้าวไปสู่หลักธรรมอื่น ๆ ตามลำดับซึ่งต้องนำมาใช้ประกอบเพื่อให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของการศึกษา เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักการศึกษาทางพระพุทธศาสนา และได้ชื่อว่าเป็นผู้ได้ที่พึงที่ได้แสนยาก ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า บุคคลผู้มีคนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึงที่ได้แสนยาก นั่นเอง

ดังนั้น วาจาสุภาษิตหรือธรรมะจึงเป็นส่วนประกอบที่ขาดไม่ได้ในการทำงานทุกอย่าง ไม่ใช่เฉพาะแต่ ๔ ด้านดังกล่าวนี้เท่านั้น เพราะช่วยเกื้อหนุนการทำงานให้ประสบความสำเร็จและมีคุณภาพ สร้างบุคลากรให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก และเป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทุกชนิดที่สังคมพึงประสงค์ และพืงนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นประโยชน์ขึ้นได้

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบันมีวัตถุประสงค์
๒ ประการ คือ

๑. เพื่อศึกษาความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตในมงคลสูตร
๓. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรต่อการใช้อวาทกรรมด้านการเมือง
วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษาของสังคมไทย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน ผลการศึกษา
ความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า โดยภาพรวม
ทำให้ทราบถึงความสำคัญของวาจาสุภาษิตที่มีต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในด้าน ต่าง ๆ เพราะ
วาจาคือถ้อยคำที่พูดออกมาเป็นภาษาให้ผู้อื่นฟัง เป็นสิ่งสำคัญที่แสดงออกถึงอุปนิสัยและน้ำใจของ
ผู้พูดว่าดีหรือร้ายอย่างไรดังคำกล่าวที่ว่าวาจาเช่นเดียวกับน้ำใจ นั่นก็หมายถึง ถ้าพูดจริง ก็สอนน้ำใจผู้
พูดว่าเป็นคนซื่อตรงสุจริตไว้ใจได้ ถ้าพูดเท็จ ก็สอนน้ำใจผู้พูดว่าเป็นคนคดโกง ทูจริตไว้ใจไม่ได้ ถ้า
พูดชักนำไปให้เกิดสามัคคีกัน ก็สอนน้ำใจผู้พูดว่าเป็นคนรักสงบ ปราศจากความเห็นแก่ตัวและความ
ริษยา ถ้าพูดส่อเสียดยุยงส่งเสริมให้แตกสามัคคี ก็สอนน้ำใจผู้พูดว่าเป็นคนไม่รักสงบมีความริษยา
ผู้อื่นมีใจทราม ถ้าพูดไพเราะอ่อนโยนก็สอนน้ำใจเป็นคนนุ่มนวลควรคบ ถ้าพูดหยาบคายก็สอนน้ำใจ
เป็นคนลามกร้ายกาจ ถ้าพูดประจบด้วยประโยชน์ก็สอนน้ำใจเป็นผู้ใหญ่รู้ค่าของวาจา อนึ่ง วาจาที่
พูดออกมานั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้พูดเป็นคนโง่ เป็นคนฉลาด เป็นคนดี เป็นคนชั่ว และเป็น
ผู้ใหญ่หรือไม่ วาจาจึงเป็นสิ่งที่ควรระมัดระวังอย่างยิ่ง เพราะชนทั้งหลายจะรู้ความประสงค์ของกัน
และกันก็ด้วยวาจาที่พูดกัน จะรักกันนับถือกันก็ด้วยวาจา จะโกรธกันเกลียดกันก็ด้วยวาจา จะ

สามัคคีกันหรือแตกแยกกันก็ด้วยวาจา เพราะฉะนั้น จึงต้องเลือกพูดแต่วาจาที่เป็นคุณที่เรียกว่าวาจาสุภาษิต ไม่พูดวาจาที่เป็นโทษที่เรียกว่าวาจาทุพภาษิต

วาจาสุภาษิตจึงหมายถึงคำพูดที่กล่าวดีแล้ว ถือเป็นคนดีได้ ไม่มีโทษ ใเพราะเสนาหุ เป็นวิสุจริต กล่าวด้วยธรรมที่น่าออกจากทุกข์ ซึ่งพูดหรือเปล่งเสียงทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความ ได้รวมความว่า วาจาใดก็ตามที่ไม่เบียดเบียนกายและใจของตนและคนอื่นให้เดือดร้อน วาจานั้นเป็นวาจาสุภาษิตแท้ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงองค์ประกอบของวาจาสุภาษิตไว้ในพระสูตร ๒ แห่ง ได้แก่ในสุภาสิตสูตร ตรัสองค์ประกอบไว้ ๔ ประการ และในวาจาสูตร ตรัสองค์ประกอบไว้ ๕ ประการ โดยทรงสรุปไว้ว่า วาจาที่ประกอบด้วยองค์ประกอบดังกล่าวนี้ เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นวาจาทุพภาษิต ไม่มีโทษ ผู้รู้ทั้งหลายไม่ติเตียน และเป็นมงคลสูงสุดในชีวิต

จากการศึกษาวาจาสุภาษิตในมงคลสูตรที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวกันมานานเป็นคติสอนใจ ที่นำมาใช้กับมงคลสูตรที่มีความหมายในแต่ละมงคลเป็นเหตุแห่งความเจริญที่เกิดเป็นสิริมงคล เป็นพระสูตรในพระพุทธศาสนาที่มีมาจากพระไตรปิฎก วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรทั้ง ๓๘ ประการ เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายเป็นคำคล้องจอง เมื่อออกเสียงทำให้เกิดความไพเราะไม่ยาวเกินไป กระชับรัด ในแต่ละข้อมีความหมายโดยรวมเมื่อลงมือปฏิบัติจะเป็นมงคลแก่ผู้ปฏิบัติตามอย่างแท้จริง ประโยชน์ของวาจาสุภาษิตสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความรู้ เพราะเป็นคำพูดที่แสดงความจริงหรือสัจธรรมของธรรมชาติ ซึ่งบุคคลทั่วไปไม่สามารถมองเห็นได้เพราะถูกอวิชชาปิดบังจกขุไว้ แต่เมื่อได้ฟังวาจาสุภาษิตที่ผู้รู้ชี้แนะแนวทางให้ และได้ลงมือปฏิบัติตาม จึงทำให้เห็นแจ้งในสัจธรรมและปฏิบัติต่อธรรมชาติได้ถูกต้อง ดังนั้นวาจาสุภาษิตจึงมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรมของผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังแสดงปฏิกิริยาสนับสนุนหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อบางสิ่งบางอย่างต่อบุคคลบางคน หรือต่อสิ่งแวดล้อม ผลของวาจาสุภาษิตสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปรับสภาพจิตใจที่มีความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลหรือรู้แจ้งตามความเป็นจริงแล้ว จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติคือความรู้สึกรู้สึก ความคิด ความเชื่อ ลัทธิ ทฤษฎีดั้งเดิมที่เคยได้รู้มา อาทิ เปลี่ยนจากความไม่รู้เป็นความรู้ ความยึดถือเป็นการปล่อยวาง หรือเปลี่ยนจากความรัก โกรธ เกลียด เป็นความสงสาร เป็นต้น สามารถทำให้เปลี่ยนจากปุถุชนคนธรรมดากลายเป็นอริยบุคคล ผลของวาจาสุภาษิตสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กิริยามารยาทหรือวาจาเป็นช่องทางแสดงออกของสภาพจิตใจหรือทัศนคติ เป็นการเปิดเผยระดับภูมิธรรมและคุณธรรมให้ประจักษ์แก่ผู้พบเห็นหรือได้ฟังมนุษย์เมื่อมีความรู้สึกรู้สึกนึกคิดมีทัศนคติอย่างไรก็มักแสดงออกมานั้น สิ่งที่มีมนุษย์แสดงออกมานั้นเรียกว่า พฤติกรรม หมายถึงการกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกรู้สึก หรือการกระทำที่สามารถเห็นได้ เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรต่อการใช้เวลาทกรรมทางการเมือง การสื่อสาร สังคมและการศึกษาของสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า

วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมด้านการเมือง

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน ในวาทกรรมด้านการเมืองพบว่า ในด้านการเมืองเป็นการช่วยแนะนำในการปกครองด้วย แนะนำผู้นำในทางการปกครองให้ประพฤติชอบด้วย โดยเน้นให้คำสอนนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริง จึงไม่จำกัดตัวอยู่ในการปกครองระบอบใดระบอบหนึ่งเพียงอย่างเดียวหรือมุ่งเน้นการปกครองประเทศเท่านั้น แต่มีคำสอนสำหรับการปกครองทุกระดับทุกชั้น ไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และครอบครัว โดยเฉพาะผู้ปกครองหรือผู้นำ ถ้ายกย่องสรรเสริญหรือปฏิบัติธรรม ก็จะเป็นผู้นำที่ดีหรือนำความสำเร็จมาใช้ในการปกครอง ดังวาจาสุภาษิตที่ว่า “สาธุ ทุมมรุจิ ราชา” แปลว่า พระราชาทรงพอพระทัยในธรรมเป็นพระราชาที่ดี เพราะการเมืองการปกครองเพื่อให้โลกเป็นอยู่อย่างผาสุกมีสันติภาพ และปกครองโดยไม่ต้องใช้อาชญากรรม ผู้ปกครองจำเป็นต้องมีธรรมะหรือเป็นธรรมาธิปไตย ส่วนนักปกครองที่ขาดธรรมะ หรือไม่มีธรรมะเป็นรากฐานของการจัดระบบสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ ก็จะเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ตามมา อย่างที่เราเห็นกันบ่อย คือ การแสวงหาวัตถุ ทรัพย์สิน อำนาจ เพื่อประโยชน์ส่วนตน การใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม มีการเล่นพรรคเล่นพวกในทางที่ผิด มีการคอร์รัปชัน โกงกินชาติบ้านเมือง

จึงเห็นได้ว่าการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในหลักการปกครองระดับประเทศ สังคมหรือครอบครัว ผู้นำในทางการปกครองให้ประพฤติชอบด้วย โดยเน้นให้คำสอนนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริง ผู้นำที่ผู้ตามต้องการหรืออยากให้มี นอกจากผู้มีคุณธรรมแล้วก็น่าจะหมายถึงผู้นำที่เล็งสุขเลิศ ไม่แสวงหาความสุขของตนด้วยความทุกข์ของคนอื่น ยอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมที่ยิ่งใหญ่ เมื่อผู้นำตั้งตัวให้เที่ยงตรงแล้ว ผู้อยู่ในปกครองจะพากันทำตามหน้าที่ โดยมีพักต้องขอร้องออกปาก ถ้าผู้นำไม่ตั้งตัวให้เที่ยงตรงแล้ว แม้จะออกปากขอร้องสักเท่าไร ผู้อยู่ในปกครองเองก็ไม่เชื่อฟัง ถึงจะทำก็ทำด้วยความจำใจ ผู้นำที่ดีคือผู้นำที่นิยมการชมตนเองเป็นหลักเกณฑ์ ทำให้ผู้อยู่ในความคุ้มครองเป็นสุขสำราญเป็นที่ต้องตาต้องใจของเขาทั่วไป และเขาก็จะว่าง่ายสอนง่าย ทำตามคำบังคับบัญชาของผู้นำด้วยน้ำใสใจจริง

วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมด้านการสื่อสาร

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน ในวาทกรรมด้านการสื่อสารพบว่า ในการสื่อสารทั้งผู้รับและผู้เผยแผ่ต้องนำหลักธรรมมาใช้คือ ขันติ ซึ่งหมายถึงความ

อดทนอดกลั้น จึงถือว่าเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสำเร็จในการทำงานทุกอย่าง แม้การพูดให้คนฟังยอมรับ นับถือ และทำตาม จนบังเกิดผลตามที่ผู้สอนแสดงตั้งใจเอาไว้ ก็จะต้องอาศัยความอดทนในการชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจให้คล้อยตาม ทั้งรู้จักพูดและรู้จักฟังด้วยในขณะเดียวกัน จึงจะเป็นนักสื่อสารหรือนักเผยแผ่ธรรมที่ดี ซึ่งคุณสมบัติของผู้รับและผู้เผยแผ่คือ เป็นผู้รับฟังที่ดี พูดให้ผู้อื่นฟังได้ดี เรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้เร็ว มีความจำดี รู้และคาดการณ์ต่างๆ ด้วยไหวพริบปัญญา ชี้แจงให้เขาหมดความสงสัย ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ รู้ว่าอะไรควรไม่ควร ไม่ก่อความทะเลาะคือมีความอดทน ไม่โกรธง่าย

จึงเห็นได้ว่าการนำวาจาสุภาษิตไปประยุกต์ใช้จึงเป็นแนวทางในด้านการสื่อสารจะประยุกต์ใช้หลักธรรม โดยการเล่าเรื่องประกอบแล้วสอดแทรกวาจาสุภาษิตลงไปเพื่อให้เข้ากับเรื่องนั้น ๆ และจะเน้นธรรมะที่เป็นตัวหลักการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผล จะเร้าใจให้ผู้ฟังเกิดความอยากรู้แล้วค่อยสอดแทรกธรรมะภายหลัง ทั้งให้กำลังใจและช่วยชี้นำ สักคมให้มองเห็นทางสว่างที่ควรเดินในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีการเผยแผ่ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ หรือวรรณกรรมธรรมะส่งเสริมปัญญาหลากหลายมุมมอง ล้วนแล้วแต่น่าสนใจทั้งนี้ โดยที่ทั้ง ๒ ฝ่ายมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือต้องการให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากพุทธธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มากที่สุด

วาจาสุภาษิตกับวาทกรรมด้านสังคม

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบันในวาทกรรมด้านสังคม พบว่า ในการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในสังคมสามารถเกิดขึ้นจากส่วนรวมคือ อุภยัตถ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือผลของการกระทำที่ทุกฝ่ายได้รับจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องร่วมกัน อาทิ ความรักใคร่ปรองดอง ความพร้อมเพรียง ความสามัคคี ความสุข ความเจริญก้าวหน้า เป็นต้น การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นนอกจากมุ่งกระทำเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านแล้ว สิ่งที่สำคัญมิได้และพึงถือเป็นกิจอันดับแรกที่จะต้องสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นก็คือประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง เพราะเป็นประโยชน์ที่มีได้มุ่งไปที่ใครคนใดคนหนึ่ง แต่มุ่งประโยชน์เพื่อประชาคม ชุมชน สังคม ตลอดจนบ้านเมือง ประเทศชาติโดยรวม

จึงเห็นได้ว่าการใช้วาจาสุภาษิตในสังคมทำให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือผลของการกระทำที่ทุกฝ่ายได้รับจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนทำหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลที่ตกทุกข์ได้ยาก ไร่ที่พึ่งพาอาศัย ให้ผู้เป็นช่วยเหลือตัวเองได้ด้วย การสงเคราะห์ตามหลักสังคหวัตถุธรรม คือ พูดชี้แนะประโยชน์ให้ สอนให้รู้ให้เข้าใจด้วยวิทยาการในด้านต่างๆ ช่วยแก้ปัญหาชีวิตให้คลี่คลาย ให้กำลังใจในการต่อสู้ และผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ที่อยู่ในสังคมที่ดีจำต้องมีคุณธรรม จึงจะเข้าใจในความทุกข์ของผู้มีปัญหาอย่างถ่องแท้ และปฏิบัติต่อผู้มีปัญหาได้ถูกต้อง

ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีตามมาคือทำให้ผู้มารับการสงเคราะห์พึ่งตัวเองได้ ไม่เป็นปัญหาของสังคม สังคมเข้มแข็งประสานเข้าด้วยกัน ยึดเหนี่ยวผูกพันจิตใจให้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวได้ ด้วยการหมั่น ประชุมกันเนื่องนิตย์ มากครั้งเพื่อปรับความเข้าใจ เพื่อหาข้อยุติ เพื่อแก้ไขปัญหา สำหรับโลกยุค โลกาภิวัตน์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในสังคม

วาทษุภายิตกับวาทกรรมด้านการศึกษา

การประยุกต์ใช้วาทษุภายิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบันในวาทกรรมด้านการศึกษาพบว่า การศึกษาหาความรู้ในตำรับตำราและเรียนรู้อาชีพแล้ว จำเป็นต้องรู้จักและมีธรรมชาติ สำหรับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถเอาชนะสัญชาตญาณอย่างสัตว์ได้ด้วยการศึกษาที่ดี และ ถูกต้อง ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือผลของการกระทำที่ทุกฝ่ายได้รับจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ร่วมกัน ด้วยการสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ คือรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่เห็นแก่ตัวจัด ไม่แก่งแย่งชิง ดีชิงเด่น เบียดเบียนทำลายล้างกัน มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับ บุคคลที่อยู่แวดล้อมเราคือ เป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของ เพื่อน เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนา และที่สุดคือเป็นมนุษย์ที่ เต็มเปี่ยมบริบูรณ์ด้วยคุณธรรม ซึ่งในการนี้ต้องอาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลจากสถาบันต่างๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด สื่อมวลชน และผู้คนในสังคมที่ดีที่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เพราะ กัลยาณมิตรเป็นคนดี มีปัญญา เป็นสัตบุรุษหรือบัณฑิต สามารถบอกที่ดีชี้แนะทางถูกให้เดินได้

จึงเห็นได้ว่าการประยุกต์ใช้วาทษุภายิตในการศึกษามีความสำคัญต่อตนเองและ สังคม ซึ่งผู้ศึกษาจะประสบความสำเร็จในการศึกษาได้ในเบื้องต้น จำต้องได้สิ่งแวดล้อมภายนอก ที่ดีนั่นคือ กัลยาณมิตร ผู้คอยแนะนำสั่งสอนหรือสภาพแวดล้อมที่ดี จึงจะก่อให้เกิดการศึกษาที่ดี หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญา นอกจากนั้นผู้ศึกษายังต้องรู้จักใช้ความคิดที่ถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดเป็น อันเป็นปัจจัยภายในที่ดีของนักศึกษาเอง จึงจะทำให้มองเห็นวิถีทางในการศึกษาและก้าวไปสู่ หลักธรรมอื่น ๆ ตามลำดับ

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการศึกษาการประยุกต์ใช้วาทษุภายิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน ทั้ง ๔ ด้านคือ วาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคม และวาทกรรม ด้านการศึกษา ซึ่งสามารถแยกอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

วจาสุภาษิตกับวาทกรรมด้านการเมือง

จากผลการศึกษาการประยุกต์ใช้วจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน วาทกรรมด้านการเมืองนั้นหลักการปกครองระดับประเทศ สังคมหรือครอบครัว ผู้นำที่ผู้ตามต้องการหรืออยากให้มี นอกจากผู้มีคุณธรรมแล้วก็น่าจะหมายถึงผู้นำที่เล็งสุขเลิศ ไม่แลกเอาความสุขของตนด้วยความทุกข์ของคนอื่น ขอมเสียดละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมที่ยิ่งใหญ่ เมื่อผู้นำตั้งตัวให้เที่ยงตรงแล้ว ผู้อยู่ในปกครองจะพากันทำการตามหน้าที่ โดยมีพักต้องขอร้องออกปาก ถ้าผู้นำไม่ตั้งตัวให้เที่ยงตรงแล้ว แม้จะออกปากขอร้องสักเท่าไร ผู้อยู่ในปกครองเองก็ไม่เชื่อฟัง ถึงจะทำก็ทำด้วยความจำใจ สอดคล้องกับ สมบัติ เสริมศิลป์ ได้ศึกษา “วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กุลยาโณ” ธรรมะที่ใช้สอนมากที่สุด ได้แก่อบายมุข ๖ และความเพียร ซึ่งปรากฏกับผู้ฟังทุกกลุ่ม ด้านกลวิธีการนำเสนอธรรมะ พระพยอม กุลยาโณ จะให้ความสำคัญในการกล่าวคำนำและการสรุปเรื่อง ส่วนการเสนอธรรมะนั้น ท่านจะแทรกธรรมะลงในตัวอย่าง นิทาน เรื่องประสบการณ์ การเปรียบเทียบ และอารมณ์ขัน ส่วนทัศนะของพระอาจารย์พยอม ท่านมุ่งเสนอให้ทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และต้องละจากอบายมุขทั้งปวงเพื่อครอบครัวและสังคมจะได้อยู่อย่างมีความสุข ส่วนทัศนะที่ปรากฏเด่นชัดคือ ข้าราชการต้องมีความซื่อสัตย์ ประหยัด และมุ่งรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง สมณะต้องเสนอธรรมะที่ประชาชนนำไปปฏิบัติได้ และต้องไม่มอบสิ่งมอมเมาแก่ประชาชน

วจาสุภาษิตกับวาทกรรมด้านการสื่อสาร

จากผลการศึกษาการประยุกต์ใช้วจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน วาทกรรมด้านการสื่อสารนั้นการเล่าเรื่องประกอบแล้วสอดแทรกวจาสุภาษิตลงไปเพื่อให้เข้ากับเรื่องนั้น ๆ และจะเน้นธรรมะที่เป็นตัวหลักการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผล จะเข้าใจให้ผู้ฟังเกิดความอยากรู้แล้วค่อยสอดแทรกธรรมะภายหลัง ทั้งให้กำลังใจและช่วยชี้นำสังคมให้มองเห็นทางสว่างที่ควรเดินในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีการเผยแผ่ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์หรือวรรณกรรมธรรมะส่งเสริมปัญญาหลากหลายมุมมอง ล้วนแล้วแต่น่าสนใจทั้งนี้ โดยที่ทั้ง ๒ ฝ่ายมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือต้องการให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากพุทธธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูวิจิตรธรรมโกศล ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นนักเผยแผ่ว่า เป็นการนำเอาความรู้เอาแสงสว่างหรือเอาธรรมะไปแนะนำเขา ที่เรียกว่าชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมสันต์ ชี้ทางพระนฤพาน อันพันโสภณวิโยคภัย การที่จะไปจุ่งจิตวิญญาณของชาวบ้าน ไปสื่อสารหลักการให้เขาเข้าใจ นักเผยแผ่ต้องมีข้อมูลประกอบ โดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จ คือ ๑. ต้องมีคำมโน ๒. ต้องมีสุภาษิตน้อย ๓. อร่อยต้องมีคำกลอน ๔. ไม่ว่างนอนต้องมีคำขำ

วาทะสาธิตกับวาทกรรมด้านสังคม

จากผลการศึกษาการประยุกต์ใช้วาทะสาธิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน วาทกรรมด้านสังคมนั้นการอยู่ในสังคมทุกคนทำหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลที่ตกทุกข์ได้ยาก ไร้ที่พึ่งพาอาศัย ให้ผู้เป็นช่วยเหลือตัวเองได้ด้วยการสงเคราะห์ตามหลักสังคหวัตถุธรรม คือ พุทธชี้แนะประโยชน์ให้ สอนให้รู้ให้เข้าใจด้วยวิทยาการในด้านต่างๆ ช่วยแก้ปัญหาชีวิตให้คลี่คลาย ให้กำลังใจในการต่อสู้ และผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ที่อยู่ในสังคมที่ดีต้องมีคุณธรรม จึงจะเข้าใจในความทุกข์ของผู้มีปัญหาย่างถ่องแท้ และปฏิบัติต่อผู้มีปัญหาได้ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุตประเสริฐ) เรื่อง ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม ที่สรุปได้ว่า บุคลากรของสวนโมกขพลารามมีอยู่จำนวนมาก จึงเน้นที่ความคิดเป็นของท่านอาจารย์พุทธทาสซึ่งมีความมุ่งมั่น ต่อการสื่อสารไปยังประชาชนทั้งภายในและต่างประเทศ สังเกตได้จากปณิธานทั้งสามประการของท่านคือ ๑) ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา ๓) นำเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม ธรรมะที่บุคลากรของ สวนโมกข์สื่อออกมาถึงแก่นแท้ของพุทธธรรมไม่โจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างความสามัคคีและชี้ให้เพื่อนมนุษย์เห็น พิชัยวัตถุนิยมและความมมงาย และสังเกตได้จากเค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านและการใช้ชีวิตของท่านเอง ท่านใช้ชีวิตเพื่อการ เผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพและการแบ่งเก้าอี้ตามพินัยกรรมของท่านก็ ยังแสดงธรรม

วาทะสาธิตกับวาทกรรมด้านการศึกษา

จากผลการศึกษาการประยุกต์ใช้วาทะสาธิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน วาทกรรมด้านศึกษานั้น การศึกษามีความสำคัญต่อตนเองและสังคม ผู้ศึกษาจะประสบความสำเร็จในการศึกษาได้ในเบื้องต้นจำเป็นต้องได้สิ่งแวดล้อมภายนอกที่ดีนั่นคือ กัลยาณมิตร ผู้คอยแนะนำสั่งสอนหรือสภาพแวดล้อมที่ดี ซึ่งจะก่อให้เกิดการศึกษาที่ดีหรือกระตุ้นให้เกิดปัญญา นอกจากนี้ผู้ศึกษาจะต้องรู้จักใช้ความคิดที่ถูกต้อง วิถี รู้จักคิด หรือคิดเป็น อันเป็นปัจจัยภายในที่ดีของนักศึกษาเอง จึงจะทำให้มองเห็นวิถีทางในการศึกษาและก้าวไปสู่หลักธรรมอื่น ๆ ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับวคิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ “พุทธวิธีในการสอน” พอสรุปใจความได้ว่า ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสนิปาฏิหาริย์คือคำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง และเป็นอัศจรรย์ว่าดีที่สุด ประณีตที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุด ในบรรดาปาฏิหาริย์ ๓ อย่างนั้น ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า คำพูดที่เป็นวาทะสาธิตมีประโยชน์ต่อเวไนยสัตว์เป็นจำนวนมากและเป็นความจริงแท้ที่พระพุทธศาสดารังเป็นประโยชน์แก่มหาชนมาจนกระทั่งบัดนี้ก็ด้วยอานุภาพของอนุศาสนิปาฏิหาริย์นั่นเอง พระพุทธองค์ทรงเน้น

ปาฏิหาริย์ทางคำสอน คือ พุทธสอนให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วได้ผลตามที่ทรงสอนก็เห็นเป็นอัศจรรย์ นั่นแหละคือยอดปาฏิหาริย์และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่เพียงเฉพาะคนเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย ปัจจุบัน พบว่าคำสอนในมงคลสูตรได้ให้แนวคิดทางสังคมไทยครบถ้วนทุกด้านคือ ทั้งด้านการเมือง ด้านการตลาด ด้านสังคมและด้านการศึกษา

๑. ควรส่งเสริมให้มีหลักสูตรการศึกษาด้านวาจาสุภาษิตเป็นการศึกษาโดยตรง

๒. หน่วยงานที่มีการจัดอบรมผู้ปฏิบัติงานในทุกสถานะให้รู้จักประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในทุก ๆ สายงานจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กันได้

๓. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์วาจาสุภาษิตอย่างถ่องแท้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้เป็นคตินิยมในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน ให้สามารถนำไปใช้ได้ถูกต้องและเหมาะสมโดยไม่มีข้อโต้แย้งหรือข้อกังขาในการปฏิบัติ

๔. ควรศึกษาวาจาสุภาษิตในด้านอื่น ๆ อีก เช่น ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านกรรม ด้านบุคคล เป็นต้น เพื่อจะได้นำมาใช้ในส่วนที่เป็นการเฉพาะเรื่องได้ และให้มีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น

๕. หน่วยงานสื่อสารมวลชนจะเป็นส่วนที่เข้าถึงประชาชนได้ทั่วถึงมากที่สุด จึงควรนำเอาประโยชน์จากการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตเข้ามามีส่วนในการปฏิบัติงานถ่ายทอดให้แก่ประชาชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. หลักพุทธธรรมสามารถนำไปถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของประชาชนชาวพุทธ

๒. ทำให้เป็นรูปแบบและวิธีเผยแพร่ที่มีความหลากหลายทันสมัย เข้ากับยุค เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๓. เกิดการเรียนรู้ถึงหลักธรรมที่จะนำไปเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตและเป็นปรัชญาทางการศึกษาและการปฏิบัติงาน

๔. ควรศึกษาแรงจูงใจในการนำวาทะสุภาษิตไปใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้นำวาทะสุภาษิตไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง มิใช่เพียงแค่ศึกษาไว้เป็นความรู้เท่านั้น

ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาต่อไป

๑. การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาใช้ในกระบวนการให้การปรึกษาทางจิตวิทยา เพราะพุทธศาสนามีองค์ความรู้อยู่แล้ว แต่ยังไม่มีการจัดสรรให้เป็นระบบ

๒. การนำแนวคิดในพุทธศาสนามาอธิบายเป็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของโลก โดยนำมาบูรณาการกับศาสตร์ต่าง ๆ แล้วสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่ร่วมสมัย

๓. ศึกษาวิเคราะห์ผลสำเร็จในการเรียนรู้พุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

(๑) หนังสือ

กิติมา สุรสนธิ. ความรู้ทั่วไปทางการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๐.

จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร. สถิติการสังคมทางแก๊วกฤตสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทฟ้า
อภัย, ๒๕๔๐.

จิตรจำนง สุภาพ. กัลยาณวาทะ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, มปป.

จรรยา สุภาพ. ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์
ไทยวัฒनพานิช, ๒๕๓๘.

_____. มงคลชีวิต ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๕.

ปัญญาสชาดก. สังขปัดตชาดก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๔๑.

ป.หลวงสมบุญ, พันตรี. ความหมายวาทศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : พจนานุกรมบาลี-ไทย,
๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). วาทศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย,
๒๕๓๓.

พระธรรมกิตติวงศ์, พระ (ทองดี สุรเดโช ป.ธ.๕, ราชบัณฑิต). การตีความพุทธศาสนสุภาษิต.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

_____. วิชาการเทศนา. กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรคดิง, ๒๕๔๔.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). มงคล ๓๘ ประการ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬา
ลนกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย). พระธรรมเทศนา. กรุงเทพมหานคร : ม.ก.อภัยราช
กุมารสูตร, ๒๕๔๗.

- _____ . **อรรถจริยา**. กรุงเทพมหานคร : พระธรรมเทศนา ทุศยหัตถกสูตร, ๒๕๕๑.
- _____ . **พระธรรมเทศนา**. กรุงเทพมหานคร : ม.ก. อภัยราชกุมารสูตร, ๒๕๔๗.
- _____ . **ธรรมะเพื่อประชาชน คำพูดจาสุภาษิต** : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ) **ธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- พระสิริมังคลาจารย์. **มลลลตทปิณี (ปฐโนภาโ)**, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) **พระสงฆ์ผู้นำสังคม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระอัครวงศาจารย์, สัททนต์ปกรณ ชาตุมาลา. **สุภาสิตา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิพลโลกิยก, ๒๕๒๓.
- พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจโนโท จันทร). **ธรรมเทศนามงคล ๓๘ ธรรมวิญญานุศาสน์ พร้อมด้วยเชิงกาพย์**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ม.ป.ป.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. **รัฐศาสตร์ พัฒนาการและแนวการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์, ๒๕๒๔.
- พิทยา ว่องกุล. **สร้างสังคมใหม่ : ชุมชนาธิปไตย-ธัมมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถึทรรศน์, ๒๕๔๒.
- พุทธทาสภิกขุ. **อิทธิบาท ๔**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๐๐.
- _____ . **โลกรอดได้ด้วยประชาธิปไตยธัมมิกสังคมนิยมเผด็จการ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
- พุทธทาสภิกขุ (เจือม อินุทปญโญ), **การศึกษาในทัศนะของท่านพุทธทาส**, กรุงเทพมหานคร : อดัมมโยจัดพิมพ์, ๒๕๓๓.
- ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, พุทธทาสภิกขุ. **วาทกรรมการเมือง. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์**.
- ภิญโญ สาร. **การศึกษา : ปัญหาที่รอคนแก้**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๐.
- เมินรัตน์ นวะบุศย์, ผศ. **การใช้ตรรกะกับวาทกรรมทางการเมือง**. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๕.
- ระวี ภาวิไล. **ชีวิตดีงาม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, ๒๕๓๗.
- รังสรรค์ แสงสุข. **มงคลสูตร ๓๘**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : เมื่อดทราย, ๒๕๔๕.

_____. **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาพุทธปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2527.

วีระพงษ์ วรวัตร. **วาทกรรมกับสังคมการเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการเมืองการปกครอง, ๒๕๕๐.

วชิระ วิชรวงศ์และจันทร์ชัย ชัยรัตน์. **ถาม-ตอบสังคมศึกษา พ.ม.** กรุงเทพมหานคร : สุพจน์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

สมพร สุขเกษม, ดร. **ความจริงของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธศาสนสุภาษิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี). **มงคลในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : กิตติวรรณ, ๒๕๓๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) **ความจริงที่ต้องเข้าใจ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร). **มงคลยอดชีวิต เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : อรุณสภา, ๒๕๒๖.

อุทัย หิรัญโต. **สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.

(๒) วิทยานิพนธ์

ปิ่น มุกข์กันต์, พันเอก. **มงคลชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : ประมวลทางก้าวหน้าตามแนวพระพุทธศาสนา มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระครูวิจิตรธรรมโกศล, **รวมปาฐกถายอดฮิต**, กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๒๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) **การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2539.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **มงคลชีวิต หลักปฏิบัติมงคล ๓๘ ประการของคนดี**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๔.

พระปลัดสามารถ ธรรมชาโร (ชีวะพฤษัย). “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลี
คุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาบุญโฮม ปุณฺณวฑฺฒโน (จันทะโฮม). ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระ
ราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฺฒโน) วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาอรุณ จิตตคฺคฺโต (สุคประเสริฐ) “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของ
สวนโมกขพลาราม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ,
๒๕๑๕.

รัตนภรณ์ บางจริง. “การวิเคราะห์ปาลูกถาวรธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ)”
ปริญญาพนธ์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสาน
มิตร, ๒๕๓๗.

สมบัติ เสริมศิลป์, “วรรณกรรมคำสอนพระพยอม กุลยาโณ”, **ปริญญาพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**,
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๕.

สุชีพ ปุณฺณานุกาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๑.

(๓) เอกสารต่างๆ

โกศล อนุสิม. **เรียนธรรมในธุรกิจ** : มงคล ๓๘ กลยุทธ์เติบโตอย่างยั่งยืน (๕) วาจาสุภาษิต.
กรุงเทพมหานคร ; กรุงเทพธุรกิจ, ๒๕๕๑.

กรมศาสนา. **พระสุตตันตปิฎกที่มณีกาย** : ชุดรัตนประทีปแห่งพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๐.

พระทาสภิกขุ. **สัมมานาธิฐีสัมมาวาจา**. กรุงเทพมหานคร : พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๔, ๒๕๔๖.

_____. **จักรวรรดิที่ ๔ สังคหสูตร**. กรุงเทพมหานคร : พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑, ๒๕๔๖.

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย. **พุทธศาสนสุภาษิต**. กรุงเทพมหานคร : พรศิวก
การพิมพ์, ๒๕๓๒.

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **สังคมิวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๐.

สวณิต ขมาภัย. เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๖.

(๔) เอกสารต่างประเทศ

Berlo Devid K., **The Process of Communication**, New York : Holt, Rinehart and Winston, 1960.

George H. Sabine, **A History of Political Theory**, New York Holt, Rinehart and Winston, 1966.

John Dewey, **Democracy and Education**, New York : The Macmillan Company, 1965.

Mary Richmond, **What is the social casework?**, New York : Russell sage Roundertion, 1922.

Narmal L. Munn, **Introduction To Psychology**, Boston : Houghton Mifflin Co,ltd. 1962.

Prof. S.N. Ray, **Modern Comporative Politics**, New Delhi : Prentce Hall of India Private Ltd., 1999.

Rogers Everett M., **Communication channels in handbook of communication**, Chicago : Rand Mc.Nelly, 1978.

Warren W. Weaver in Claude E. Shannon and Warren W. Weaver, **The Mathematical Theory of Communication**, Urbana III : University of Illinois Press, 1949.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	พระครูนิรมิตจันทโพธิ์ (โพธิ์ศรี จันทสาโร) นามสกุล ชื่นศิริ
วัน เดือน ปี เกิด	วันอังคารที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๕
ชาติภูมิ	๕๗๗ หมู่ ๘ บ้านโคกกระถิ่น ตำบลธารทหาร อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๑๑๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑ หมู่ ๓ วัดธารทหาร (ห้วยคั่น) ตำบลธารทหาร อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๑๑๐
การศึกษาทางโลก	พ.ศ. ๒๕๔๖ พุทธศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
การศึกษาทางธรรม	พ.ศ. ๒๕๓๒ นักธรรมชั้นเอก
หน้าที่การงาน	พ.ศ. ๒๕๓๕-ปัจจุบัน รองเจ้าอาวาสวัดธารทหาร (ห้วยคั่น) พ.ศ. ๒๕๔๖-ปัจจุบัน เจ้าคณะตำบลธารทหาร พ.ศ. ๒๕๕๓ พระอุปัชฌาย์

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓

ชื่อ พระครูนิรมิตจันทโพธิ์ (โพธิ์ศรี จันทสาโร) นามสกุล ชื่นศิริ
สาขาวิชาและคณะ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)
เบอร์โทรศัพท์ 084-822-9908

ความเป็นมาหรือความสำคัญของปัญหาของการวิจัย

ในปัจจุบันสังคมไทยให้ความสำคัญเรื่องมารยาทในการพูด ดังจะเห็นได้จากมีสุภาษิตและคำพังเพย เกี่ยวกับการพูดอยู่เป็นจำนวนมาก ที่คุ้นหูกันเป็นอย่างดี เช่น “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี” “พูดดีเป็นศรีแก่ปาก” เป็นต้น ดังนั้น การจะพูดอะไรจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมว่าถูกต้องตามกาลและสถานที่หรือไม่ เหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์หรือไม่ เพราะการพูดนั้น “ก่อนพูดเราเป็นนายของคำพูด เมื่อพูดแล้วคำพูดเป็นนายเรา” คือนำมาถึงความเสื่อมหรือความเจริญแก่ผู้พูดได้ ขึ้นอยู่กับว่าพูดอะไรออกไป ความสำคัญของการพูดนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสไว้ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๑๐ ว่า “สุภาษิตา จ ยา วาจา : วาจาสุภาษิต” เป็นหนึ่งในมงคลสูงสุดของชีวิต วาจาสุภาษิตคือ คำพูดที่ผ่านกลั่นกรองมาแล้ว ไม่ใช่สักแต่พูดและเป็นคำพูดที่มีสาระเป็นประโยชน์ซึ่งองค์ประกอบของวาจาสุภาษิตนั้น ประกอบด้วย¹

๑. ต้องเป็นคำจริง ไม่ใช่คำพูดที่ปั้นแต่งขึ้นไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่เสริมความ ไม่อำความ ต้องเป็นเรื่องจริง

๒. ต้องเป็นคำสุภาพ เป็นคำพูดไพเราะที่กลั่นออกมาจากน้ำใจที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นคำหยาบ คำด่า คำประชดประชัน คำเสียดสี คำหยาบนั้นฟังก็ระคายหู แคะคิดถึงก็ระคายใจ

๓. พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดผลดีทั้งแก่คนพูดและคนฟัง ถึงแม้คำพูดนั้นจะจริงและเป็นคำสุภาพ แต่ถ้าพูดแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไรกลับจะทำให้เกิดโทษก็ไม่ควรพูด

๔. พูดไปด้วยจิตเมตตา พูดด้วยความปรารถนาดี อยากรู้ให้คนฟังมีความสุข มีความเจริญ ยิ่งๆ ขึ้นไป ในข้อนี้หมายถึงว่า แม้จะพูดจริงเป็นคำสุภาพพูดแล้วเกิดประโยชน์ แต่ถ้าจิตยังคิดโกรธ มีความริษยา ก็ยังไม่สมควรพูด

๕. พูดถูกกาลเทศะ แม้ใช้คำพูดที่ดี เป็นคำจริง เป็นคำสุภาพเป็นคำพูดที่มีประโยชน์ และพูดด้วยจิตที่เมตตา แต่ถ้าผิดจังหวะไม่ถูกกาลเทศะผู้ฟังยังไม่พร้อมที่จะรับแล้ว จะก่อให้เกิดผลเสียได้ เช่น จะกลายเป็นประจานกันหรือจับผิดไป

¹โกศล อนุสิม, เรียบธรรมเนียมในธุรกิจ : มงคล ๓๘ กลยุทธ์เติบโตอย่างยั่งยืน (๕) วาจาสุภาษิต, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพธุรกิจ, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

๕.๑ พุดถูกเวลา (กาล) คือ รู้ว่าเวลาไหนควรพุด เวลาไหนยังไม่ควรพุด ควรพุดนานเท่าไร ต้องคาดผลที่จะเกิดขึ้นไว้ด้วย

๕.๒ พุดถูกสถานที่ (เทศะ) คือ รู้ว่าในสถานที่เช่นไร เหตุการณ์แวดล้อมเช่นไร จึงควรที่จะพุดหากพุดออกไปแล้วจะมีผลดีหรือผลเสียอย่างไร เช่น มีความหวังคืออยากเตือนเพื่อนไม่ให้ดื่มเหล้า แต่ไม่เตือนขณะที่กำลังเมาอยู่อย่างนี้นอกจากเขาจะไม่ฟังแล้ว เรายังอาจเจ็บตัวได้ “คนฉลาดไม่ใช่เป็นแต่พุดเท่านั้น ต้องนิ่งเป็นด้วย” “คนที่พุดเป็นนั้น ต้องรู้ในสิ่งที่ไม่ควรพุดให้ยิ่งกว่าสิ่งที่ควรพุด”

เมื่อพิจารณาตามหลักทั้ง ๕ ข้างต้นดูว่า เป็นความจริงหรือไม่ ในโลกนี้มีใครบ้างที่ไม่ต้องการฟังคำพุดที่เป็นความจริง ไม่ต้องการฟังคำพุดที่สุภาพ ไม่ต้องการฟังคำที่มีประโยชน์ ไม่ต้องการฟังคำพุดที่มีแต่ความเมตตา ไม่ต้องการฟังคำพุดที่เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ ทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องการฟังคำพุดดังกล่าวทั้งสิ้น ในองค์กรทั้งหลาย ลูกน้องกับเจ้านายต้องการคำพุดที่เป็นความจริงจากกันและกัน คู่ค้าก็ย่อมต้องการคำพุดที่เป็นความจริงจากกันและกัน ไม่ว่าผู้น้อยหรือผู้ใหญ่ ก็ล้วนแล้วแต่ต้องการคำพุดที่สุภาพ ให้เกียรติ ให้ความเคารพ ให้ความนับถือจากอีกฝ่ายหนึ่ง ผู้ค้าผู้ขาย ก็ย่อมจะต้องการคำพุดที่เป็นประโยชน์ เกิดผลดีจากคู่เจรจา หากต่างฝ่ายต่างพุดไม่จริง พุดไร้สาระ หาประโยชน์อันใดไม่ได้ การทำธุรกรรมที่จะก่อให้เกิดการตกลงทางธุรกิจ ก็คงเกิดขึ้นได้ยากในองค์กรของเรานั้นมีการพุดวาจาสุภาษิตกันบ้างหรือไม่ หรือว่ามีแต่วาจาสุภาษิตที่ไร้ประโยชน์ มีแต่คำโกหก หลอกลวง ผู้น้อยโกหกผู้ใหญ่เพื่อเอาตัวรอด ผู้ใหญ่โกหกผู้น้อยเพื่อเอารัดเอาเปรียบ แบบนี้องค์กรก็คงหาความเติบโตและยั่งยืนได้ยาก ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ถึงความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลและคุณของการใช้วาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาต่อการใช้อวาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษา เพื่อนำผลและคุณของการใช้วาจาสุภาษิตไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาความสอดคล้องของวาจาสุภาษิตในมงคลสูตร
๓. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรต่อการใช้อวาทกรรมด้านการเมือง วาทกรรมด้านการสื่อสาร วาทกรรมด้านสังคมและวาทกรรมด้านการศึกษาของสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. การดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะมีวิธีการดำเนินการและขั้นตอนของการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้ คือ

๑) ตำรวจเอกสารและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

๒) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๑๕

๓) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร งานวิจัย และหนังสืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการ ดังต่อไปนี้

๑) ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เปรียบเทียบกับเนื้อหา (ตัวข้อมูล)

๒) ผู้วิจัยใช้หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล และตัดสินใจ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ผลการศึกษาความหมายและคุณลักษณะของวาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า

วาจาสุภาษิตจึงหมายถึงคำพูดที่กล่าวดีแล้ว ถือเป็นคติได้ ไม่มีโทษ ไพเราะเสนาะหู เป็นวิสุจริต กล่าวด้วยธรรมที่นำออกจากทุกข์ ซึ่งพูดหรือเปล่งเสียงทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ รวมความว่า วาจาใดก็ตามที่ไม่เบียดเบียนกายและใจของตนและคนอื่นให้เดือดร้อน วาจานั้นเป็นวาจาสุภาษิตแท้ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงองค์ประกอบของวาจาสุภาษิตไว้ในพระสูตร ๒ แห่ง ได้แก่ ในสุภาสิตสูตร ตรัสองค์ประกอบไว้ ๔ ประการ และในวาจาสูตร ตรัสองค์ประกอบไว้ ๕ ประการ โดยทรงสรุปไว้ว่า วาจาที่ประกอบด้วยองค์ประกอบดังกล่าวนี้ เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นวาจาทุพภาษิต ไม่มีโทษ ผู้รู้ทั้งหลายไม่ติเตียน และเป็นมงคลสูงสุดในชีวิต

ความหมายและคุณลักษณะของวาทาสุนาญิตที่ปรากฏในมงคลสูตรวาทาสุนาญิตในมงคลสูตรทั้ง ๓๘ ประการ ซึ่งให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติตามมงคล ๓๘ ประการเป็นมงคลชีวิตที่สอนให้รู้ว่าความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เกิดจากการประพฤติปฏิบัติของตนเองทั้งสิ้น หาได้เกิดจากผู้อื่น สิ่งอื่น หรือวัตถุ ไซคลางใดๆ ที่มาจากภายนอกไม่ คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่ยึดหลักเหตุผลอาจพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติ สอนให้พิจารณาด้วยเหตุผลก่อนแล้วจึงเชื่อ ดังนั้น มงคลหรือข้อปฏิบัติทั้ง ๓๘ ข้อ ล้วนแต่เป็นค่านิยมอันพึงยึดถือ หรือนำประพฤติปฏิบัติ เพราะจะทำให้บุคคลเจริญก้าวหน้า และทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าตามไป

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้วาทาสุนาญิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้วาทาสุนาญิตในมงคลสูตรต่อการใช้วาทกรรมทางการเมือง การสื่อสาร สังคมและการศึกษาของสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ พบว่า

วาทกรรมด้านการเมือง

การประยุกต์ใช้วาทาสุนาญิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ในวาทกรรมด้านการเมืองพบว่า ในด้านการเมืองเป็นการช่วยแนะนำในการปกครองด้วย แนะนำผู้นำในทางการปกครองให้ประพฤติชอบด้วย โดยเน้นให้คำสอนนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริง จึงไม่จำกัดตัวอยู่ในการปกครองระบอบใดระบอบหนึ่งเพียงอย่างเดียวหรือมุ่งเน้นการปกครองประเทศเท่านั้น แต่มีคำสอนสำหรับการปกครองทุกระดับทุกชั้น ไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และครอบครัว โดยเฉพาะผู้ปกครองหรือผู้นำ ถ้ายกย่องสรรเสริญหรือปฏิบัติธรรม ก็จะเป็นผู้นำที่ดีหรือนำความสำเร็จมาใช้ในการปกครอง ดังวาทาสุนาญิตที่ว่า “สาธุ ชมมรุจิราชา” แปลว่า พระราชาทรงพอพระทัยในธรรมเป็นพระราชาที่ดี เพราะการเมืองการปกครองเพื่อให้โลกเป็นอยู่อย่างผาสุกมีสันติภาพ และปกครองโดยไม่ต้องใช้อาชญากรรม ผู้ปกครองจำเป็นต้องมีธรรมะหรือเป็นธรรมาธิปไตย ส่วนนักปกครองที่ขาดธรรมะ หรือไม่มีธรรมะเป็นรากฐานของการจัดระบบสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ ก็จะเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ตามมา อย่างที่เราเห็นกันบ่อยคือ การแสวงหาวัตถุ ทรัพย์สิน สิ่งของ อำนาจ เพื่อประโยชน์ส่วนตน การใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม มีการเล่นพรรคเล่นพวกในทางที่ผิด มีการคอร์รัปชัน โกงกินชาติบ้านเมือง

วาทกรรมด้านการสื่อสาร

การประยุกต์ใช้วาทาสุนาญิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ในวาทกรรมด้านการสื่อสารพบว่า ในการสื่อสารทั้งผู้รับและผู้เผยแพร่ต้องนำหลักธรรมมาใช้คือ ขันติ ซึ่งหมายถึงความอดทนอดกลั้น จึงถือว่าเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสำเร็จในการทำงานทุกอย่าง แม้การพูดให้คนฟังยอมรับ นับถือ และทำตาม จนบังเกิดผลตามที่ผู้สอนแสดงตั้งใจเอาไว้ ก็จะต้องอาศัย

ความอดทนในการชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจให้คล้อยตาม ทั้งรู้จักพูดและรู้จักฟังด้วยในขณะเดียวกัน จึงจะเป็นนักสื่อสารหรือนักเผยแพร่ธรรมที่ดี ซึ่งคุณสมบัติของผู้รับและผู้เผยแผ่คือ เป็นผู้รับฟังที่ดี พูดให้ผู้อื่นฟังได้ดี เรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้เร็ว มีความจำดี รู้และคาดการณ์ต่างๆ ด้วยไหวพริบ ปัญญา ชี้แจงให้เขาหมดความสงสัย จลลาคในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ รู้ว่าอะไร ควรไม่ควร ไม่ก่อความทะเลาะคือมีความอดทน ไม่โกรธง่าย

วาทกรรมด้านสังคม

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ในวาทกรรมด้านสังคมพบว่า ในการประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในสังคมสามารถเกิดขึ้นจากส่วนรวมคือ อุกฤษฏ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือผลของการกระทำที่ทุกฝ่ายได้รับจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องร่วมกัน อาทิ ความรักใคร่ปรองดอง ความพร้อมเพรียง ความสามัคคี ความสุข ความเจริญก้าวหน้า เป็นต้น การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นนอกจากมุ่งกระทำเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านแล้ว สิ่งที่เราคาดเสียมิได้และพึงถือเป็นกิจอันดับแรกที่จะต้องสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นก็คือ ประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง เพราะเป็นประโยชน์ที่มีได้มุ่งไปที่ใครคนใดคนหนึ่ง แต่มุ่งประโยชน์เพื่อประชาคม ชุมชน สังคม ตลอดจนบ้านเมือง ประเทศชาติโดยรวม

วาทกรรมด้านการศึกษา

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตในมงคลสูตรกับสังคมไทย พุทธศักราช ๒๕๕๓ ในวาทกรรมด้านการศึกษาพบว่า การศึกษาหาความรู้ในตำรับตำราและเรียนรู้อาชีพแล้ว จำเป็นต้องรู้จักและมีธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถเอาชนะสัญชาตญาณอย่างสัตว์ได้ด้วย การศึกษาที่ดี และถูกต้อง ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือผลของการกระทำที่ทุกฝ่ายได้รับจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องร่วมกัน ด้วยการสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ คือรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่เห็นแก่ตัวจัด ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เบียดเบียนทำลายล้างกัน มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่อยู่แวดล้อมเราคือ เป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครู อาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนา และที่สุดคือเป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมบริบูรณ์ด้วยคุณธรรม ซึ่งในการนี้ต้องอาศัยความช่วยเหลือเกื้อกูลจากสถาบันต่างๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด สื่อมวลชน และผู้คนในสังคมที่ดีที่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เพราะกัลยาณมิตรเป็นคนดี มีปัญญา เป็นสัตบุรุษหรือบัณฑิต สามารถบอกที่ดีขึ้นทางถูกให้เดินได้

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาสิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน

พระครูนิยมจันทโพธิ

พุทธศักราช ๒๕๕๔

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาสิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน

พระครูนิยมจันทโพธิ

พุทธศักราช ๒๕๕๔

การประยุกต์ใช้วาจาสุภาสิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยปัจจุบัน

พระครูนิยมจันทโพธิ

พุทธศักราช ๒๕๕๔